

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

**TÜRK VATANDAŞI ERKEKLERİN SURİYELİ KADINLARLA
KURDUĞU ÇOK EŞLİ EVLİLİKLER: EVLİLİK İÇİ FARKLI
AKTÖRLERİN GÖZÜNDEN ÇOK EŞLİLİK DENEYİMİ**

Nurgül CERTEL

Doktora Tezi

Ankara, 2023

TÜRK VATANDAŞI ERKEKLERİN SURİYELİ KADINLARLA KURDUĞU ÇOK EŞLİ
EVLİLİKLER: EVLİLİK İÇİ FARKLI AKTÖRLERİN GÖZÜNDEN ÇOK EŞLİLİK
DENEYİMİ

Nurgül CERTEL

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2023

KABUL VE ONAY

Nurgül CERTEL tarafından hazırlanan “Türk Vatandaşı Erkeklerin Suriyeli Kadınlarla Kurduğu Çok Eşli Evlilikler: Evlilik İçi Farklı Aktörlerin Gözünden Çok Eşlilik Deneyimi” başlıklı bu çalışma, 16.12.2022 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Emrah AKBAŞ (Başkan)

Prof. Dr. Reyhan ATASÜ TOPÇUOĞLU(Danışman)

Prof. Dr. Kasım KARATAŞ (Üye)

Prof. Dr. F. Umut BEŞPINAR (Üye)

Dr. Öğr. Üyesi Besim Can ZIRH (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN
Enstitü Müdürü

YAYINLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan "**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**" kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ..... ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

16/12/2022

Nurgül CERTEL

¹"**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**"

(1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

(3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.**

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Prof. Dr. Reyhan ATASÜ TOPÇUOĞLU** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Nurgül CERTEL

TEŞEKKÜR

Bu çalışma boyunca süren yolculuğumu bir özgürleşme süreci olarak tanımlıyorum. Hem literatürü hem de beni değiştiren bu uzun yolculuk elbette ki birçok kişiyle yakın teması beraberinde getirdi. Herkesin ismini tek tek burada yazmanın imkânı olmaması nedeniyle bana ve bu çalışmaya dokunan herkese şükranlarımı sunarak başlamak istiyorum.

Öncelikli olarak bu uzun yolun yakın takipçisi ve destekçisi, bilgi ve deneyimi ile iyi bir bilim insanı olma yolunda bana yol gösteren saygıdeğer hocam Prof. Dr. Reyhan Atasü Topçuoğlu'na tüm katkıları ve desteği için saygılarımı ve teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmanın ilerleyişini düzenli olarak sunduğum tez izleme komitesi üyeleri saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Emrah Akbaş'a ve Dr. Öğr. Üyesi Besim Can Zırh'a çalışmanın seyrine ilişkin sundukları kritik önerileri ve destekleyici yaklaşımlarından dolayı teşekkür ederim. Savunma jürimde yer almayı kabul ederek, çalışmamı titizlikle okuyup sundukları kıymetli geribildirimler için Prof. Dr. Kasım Karataş ve Prof. Dr. Umut Beşpınar hocalarıma çok teşekkür ederim.

Bu çalışmanın zenginleşmesinde İngiltere Kent Üniversitesi'nde geçirdiğim sürecin şüphesiz etkisi çok büyüktür. Çalışmamı sunduğum ilk andan itibaren beni yüreklendiren, Kent Üniversitesi'ndeki çalışmalarımı destekleyen ve bana yeni kapılar açılmasında büyük fırsatlar sunan saygıdeğer hocam Dr. Zerrin Özlem Biner'e desteği için çok teşekkür ederim.

2214/A TÜBİTAK yurt dışı doktora sırası bursu ile İngiltere Kent Üniversite'sinde bulunduğum sürece beni destekleyen TÜBİTAK'a teşekkür ederim.

Görüşme yönergemi değerlendiren, araştırma özneleri olan erkeklerle görüşme sürecini nasıl yönlendirmem gerektiği konusunda beni destekleyen Doç. Dr. Mehmet Bozok'a tüm paylaşımları ve katkıları için çok teşekkür ederim. Görüşme yönergem ve saha sürecime ilişkin fikirlerini benimle paylaşan Dr. Deniz Parlak'a katkıları için teşekkür ederim. Araştırmamın saha sürecinin etik boyutlarını tartışmak üzere organize ettiğimiz çalışmaya katılarak katkılarını sunan tüm feminist aktivist kadınlara destekleri ve paylaşımları için teşekkür ederim.

Çalışmanın başından beri beni motive eden çok sevgili hocalarım, Doç. Dr. Gamze Erükçü Akbaş'a, Dr. Aslıhan Burcu Öztürk'e, Dr. Gökhan Topçu'ya, Doç. Dr. Burcu Yakut Çakar'a, Doç. Dr. Nilgün Küçükkaraca'ya ve Dr. Öğr. Üyesi Filiz Demiröz'e,

çalışmanın hukuki tartışmalarının boyutlarına ilişkin verdiği fikirler ve desteği için Hüseyin Dişli'ye, Ürdün ve Lübnan'daki kadınların benzer deneyimlerini anlamam üzere bana fikirleri ve deneyimleri ile destek olan Mira Al Najjar'a çok teşekkür ederim.

Araştırmanın zorlu sahasını kurabilmek için yüzlerce isme temas ettim. Hepsini burada anmam mümkün olmasa da sahanın kurulumunda çok büyük desteği olan sevgili arkadaşım Sosyal Hizmet Uzmanı Sultan Gözüaçık'a, muhtarlarla tanışmamda aracı olan iletişime geçtiğim tüm sosyal hizmet merkezi çalışanlarına, tercümanlarım Seda, Nura, Aliye ve Emine'ye çok teşekkür ederim.

Bu çalışma duygusal destek olmadan şüphesiz üretilemezdi. Bu desteğin en büyüğünü sunan, tüm hayatım boyunca aldığım her kararda her zaman yanımda olan çok sevgili aileme, canım annem, babam, kardeşlerim ve yeğenlerime yürekten teşekkür ederim. Çok sevgili Ömer Alkan'a varoluşu için gönül dolusu teşekkür ederim. Düştüğüm her zaman beni kaldıran sevgili psikodrama ekibinden hocalarım ve arkadaşlarıma sonsuz teşekkür ederim, iyi ki bu ekibin bir parçasıyım. Sevgili dostlarım Nurgül Süzgün, Elvin Elmacı, Rukiye İnekci, Zeynab Haidara, Bahar Çelik, Birsen Dalbastı, Kübra Arslan, Merve Kavak Erdem ve Hatice Şimşek Karataş'a destekleri, sevgiyle dolu ilgileri için çok teşekkür ederim.

Kocaeli Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü'ndeki hocalarım ve çalışma arkadaşlarıma destekleri için teşekkür ederim.

Son olarak bu çalışmaya katılmayı kabul ederek yaşamlarına ilişkin derin paylaşımlarda bulunan tüm araştırma öznelerine teşekkür ederim.

ÖZET

CERTEL, Nurgül. *Türk Vatandaşı Erkeklerin Suriyeli Kadınlarla Kurduğu Çok Eşli Evlilikler: Evlilik İçi Farklı Aktörlerin Gözünden Çok Eşlilik Deneyimi*, Doktora Tezi, Ankara, 2023.

Bu çalışma 2011 yılında başlayan Suriye zorunlu göçü sonrasında Türkiyeli erkeklerin Suriyeli kadınlarla kurduğu çok eşli evliliklerin neden ve nasıl olduğunu anlamak amacıyla yapılmıştır. Nitel araştırma modeliyle tasarlanan bu çalışmada, yarı yapılandırılmış görüşme yönergesi kullanılmıştır. Araştırmanın özneleri Türkiyeli bir kadınla resmi olarak evli iken dini nikahla Suriyeli kadınla “evlenerek” çok eşli olan Türkiyeli erkekler ve onların Türkiyeli ve Suriyeli eşleri olarak seçilmiştir. Araştırmanın verileri, Şanlıurfa, Kilis ve Hatay’da toplamda 25 kişi ile derinlemesine görüşmeler yapılarak toplanmıştır.

Araştırma sonuçları, “Erkeklerin Çok Eşliliklerini Meşrulaştırma Biçimleri”; “Evlilik Pazarı ve Pazarlıklar-Evliliklerin Kurulumu”; “Çok Eşlilik Süreci: Taraflar Arası İlişkiler ve Yaşanan Sorunlar”; “Çok Eşlilik Karşısında Alınan Pozisyonlar”, ana başlıkları altında yorumlanmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre erkekler, çok eşli oluşlarını birtakım erkeklik kurguları üzerinden meşrulaştırmaktadır. Erkeklerin güç kazanımı üzerinden açıklanabilecek bu kurguların egemen erkeklik idealini tanımlamaya yönelik olduğu görülmüştür. Suriye zorunlu göçü sonrasında Suriyeli kadınların aracılardan çok eşli evliliklere dahil edildiği bir evlilik pazarının oluştuğu, bu süreçte erkeklerin egemen erkeklik kalıplarına göre pazarlıklar, kadınların da ataerkil pazarlıklar yürüttüğü görülmüştür. Evliliklerin kurulduğu süreçte ve sonrasında hem Türkiyeli hem de Suriyeli kadınların erkeklerin şiddetine maruz kaldıkları, Suriyeli kadınların Türkiye’deki hukuki statüleri ve resmi olmayan evlilikleri nedeniyle kırılganlıklarının fazla olduğu görülmüştür. Erkekler bu evliliklerini evdeki eşin birtakım kadınlık kriterlerine uygun olmadığı üzerinden açıklamışlar, bu nedenle evlilik kararında haklı olduklarını ifade ederek kendilerine istisnai olarak çok eşliliklerinin yasal olmasını talep etmişlerdir. Suriyeli kadınların resmi bir evlilik istemeyerek vatandaşlık talep etmeleri Suriyeli kadınların bu evliliklere göç ettikleri ülke ile bağ kurabilmenin bir yolu olarak baş vurduklarını göstermektedir.

Çalışmanın ortaya çıkardığı sonuçlar çerçevesinde çok eşli evliliklerdeki dinamiklerin erkeklik kurguları üzerinden yeniden ele alınması, kadınların bu evliliklere dahil olma ve sonrası süreçte şiddete karşı korunmasıyla birlikte göç süreçlerindeki kadınların kırılgan yanlarının dikkate alınarak koruyucu ve önleyici politikaların geliştirilmesi gerektiği tartışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Çok Eşli Evlilikler, Suriye Zorunlu Göçü, Erkeklik Çalışmaları

ABSTRACT

CERTEL, Nurgül. *Polygamous Marriages Between Turkish Citizen Men and Syrian Women: The Experience of Polygamy Through the Perspective of Different Actors Within Marriage*. PhD Thesis, Ankara, 2023.

This study was conducted to understand why and how polygamous marriages between Turkish men and Syrian women have come to the fore again after the forced migration from Syria started in 2011. In this research, which was designed with a qualitative research model, a semi-structured interview form was used. The subjects of the study were selected as polygamous Turkish men and their Turkish and Syrian spouses by “marrying” a Syrian woman in a religious marriage while legally married to a Turkish woman. The data of the research was gathered through in-depth interviews with a total of 25 people in Şanlıurfa, Kilis, and Hatay.

Research results, “Men’s Ways of Legitimizing Polygamy”; “Marriage Market and Bargains-Establishment of Marriages”; “The Process of Polygamy, Relationships Between Couples and Problems”; “Positions Taken in the Face of Polygamy” have been interpreted under its main headings.

According to the results of the research, men legitimize their polygamy through some masculinity patterns. It has been seen that these patterns, which can be explained through men’s gaining power, are intended to define the ideal of hegemonic masculinity. After the Syrian forced migration, it was seen that a marriage market was formed in which Syrian women were included in polygamous marriages through brokers, and in this process, men bargained according to the hegemonic masculinity patterns, and women made patriarchal bargains. It has been seen that both Turkish and Syrian women are exposed to violence by men during and after the establishment of marriages, and Syrian women are more vulnerable due to their legal status in Turkey and their informal marriages. Men explained this marriage by stating that the spouse in the house did not meet certain femininity criteria, therefore, they stated that they were right in their marriage decision and demanded that their polygamy be legal as an exception. The fact that Syrian women demand citizenship by not wanting a legal marriage shows that Syrian women have applied for these marriages to connect with the country they migrated to.

Within the framework of the results of the study, it was discussed that the dynamics of polygamous marriages should be reconsidered through masculinity patterns, and the need

to develop protective and preventive policies by considering the vulnerabilities of women during the migration process, together with the protection of women against violence in the process of being included in these marriages and afterward.

Keywords: Polygamous Marriages, Syrian Forced Migration, Masculinity Studies

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	i
YAYINLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER	x
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xv
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN TASARIMI.....	4
1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ.....	4
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	10
1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	11
1.4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI.....	12
1.5. ARAŞTIRMANIN TANIMLARI.....	14
2. BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE	16
2.1. ÇOK EŞLİ EVLİLİKLER	16
2.1.1. Çok Eşli Evliliklere Genel Bakış.....	17
2.1.2. Türkiye’de Çok Eşli Evlilikler	22
2.1.3. Suriye Zorunlu Göçü Sonrası Oluşan Evlilik Piyasası ve Çok Eşli Evlilikler.....	26

2.1.4.	Türk Vatandaşları ve Suriyeliler Arasındaki Evliliklerinin Hukuki Boyutu.....	33
2.2.	ERKEKLİK ÇALIŞMALARI VE ÇOK EŞLİ EVLİLİKLER.....	37
2.3.	SÖZÜ İÇERİDEN KURMAK: ÇOK EŞLİ EVLİLİKLERDEKİ KADINLAR VE DENEYİMLERİ	51
2.3.1.	Feminist Duruş Kuramı (Feminist Standpoint Theory) ve Kadın Deneyimleri.....	51
2.3.2.	Çok Eşli Evliliklerde Kadınlar, Deneyimleri ve Ataerkil Pazarlıkları.....	56
2.3.3.	Suriye Zorunlu Göçü Sonrası Kadınların Evlilik Deneyimleri.....	61
2.4.	ÇOK EŞLİ EVLİLİKLER-SURİYE ZORUNLU GÖÇÜ VE SOSYAL HİZMET	67
3.	BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	82
3.1.	ARAŞTIRMANIN DESENİ	82
3.2.	ARAŞTIRMA SAHASINA İLİŞKİN BİLGİLER.....	83
3.3.	ARAŞTIRMANIN ÖZNELERİ.....	89
3.4.	VERİLERİN TOPLANMA SÜRECİ	92
3.5.	ETİK KONULAR.....	95
3.6.	ARAŞTIRMA SÜRECİ, SAHA DENEYİMLERİ VE ARAŞTIRMACIYA YANSIMALARI	96
3.7.	ANALİZ SÜRECİ VE RAPORLAMA.....	106
4.	BÖLÜM: ANALİZ VE BULGULAR	109
4.1.	ERKEKLERİN ÇOK EŞLİLİKLERİNİ MEŞRULAŞTIRMA BİÇİMLERİ 111	
4.1.1.	Yıkmayan-Yuvayı Devam Ettiren Erkekler: “Yuvayı Devam Ettirdim”.....	112
4.1.2.	Helalinden “İtibarlı” İlişkiler: “Haramla İşimiz Olmayacağına Göre”.....	114
4.1.3.	Erkek Cinselliğinin Kamusal İnşası: “Benim de İhtiyaçlarım Var”.....	118
4.1.4.	Soyun Devamı ve Yaşlılığın Garantisi Olarak Çocuklar ve Kadınlar: “(Erkek) Çocuğum Olsun Soyum Yürsün”	121

4.1.5. Devlet Adamlar-Kurtarıcı Erkekler: “Ben Bizzat Savaşın Altından Getirdim-Mağdur Bir Kadınla Evlendim” 125

4.1.6. İkiye Katlanan Başarı, Kadına Gücü Yeten-Evliliğin Hakkını Verebilen Erkekler: “Hakkından Gelebiliyorsan Evlen Kardeşim” 126

4.1.7. Makbul Çok Eşlilikler: “Benim Hikayem Farklı; Zevkine Değil, Mecburiyet” 130

4.2. EVLİLİK PAZARI VE PAZARLIKLAR-EVLİLİKLERİN KURULUMU 133

4.2.1. Berdelle, Görücü Usulü, Akraba Evliliği: Türkiyeli Kadınlarla Evlilikler 134

4.2.2. Suriyeli Kadınlarla Evliliğin Pazarı 139

4.2.2.1. Araçlar Üzerinden Gerçekleşen Evlilikler 141

4.2.2.2. Pazarın Diğer Yüzü: Araçlarla İlgili Söylentiler..... 143

4.2.2.3. Erkeklerin Pazarlıkları, Suriyeli Kadınlar için Belirlenen Kriterler..... 145

4.2.2.4. Pazarın Önemli Aktörleri: İmam Nikahını Kim Kıydı?..... 148

4.2.3. Altı Çizilen “Farklılıklar”, Erkeğin İdeal Eşi: Neden Suriyeli Bir Kadın? 150

4.2.3.1. Çok Eşliliğin Değişen Ekonomisi: “Suriyeli Kadınlarla Evlilikler Daha Ucuz” 151

4.2.3.2. Kadınlık Kıyaslamaları: “Suriyeli Kadınlar Türkiyeli Kadınlardan Farklı” 154

4.2.4. Türkiyeli Eş ile Pazarlık: Rıza mı, Rızanın Üretimi mi? 158

4.2.4.1. Karara Dahil Edilmeyen Kadınlar: “Evlendiğinden Haberim Yoktu” 159

4.2.4.2. Tehdit ve Şiddet ile Rızanın Üretimi: “Kabul Etmedim, Yine Beni Dinlemedi” 161

4.2.4.3. Hakların Devri Olarak Ayrılığa Zorlama: “Nikah Vermek Boşanmak Değildir” 165

4.2.5. Ataerkil Pazarlıklar: Suriyeli Kadınların (İkinci Bir Eş Olarak) Evlendirilmeleri ve(ya) Evliliği Kabul Etme Nedenleri 166

4.2.5.1. Evliliğe Ailenin Kararı: “Söz Hakkım Yoktu-Evleneceğimden Haberim Yoktu” 167

4.2.5.2. Suriyeli Kadınların Önceki Evlilik Deneyimleri “*Daha Önce Tek Eştim Ama Yine Mutlu Değildim*” 168

4.2.5.3. Türkiye’de Zorlu Yaşam-Gelecek Kaygısı: “Hiç Olmazsa Kocan Sana Bakar” 169

4.2.5.4. Daha İyi Koşullara Sahip Olabilmek için: “Orada Hayat Şartları Çok Zor” 171

4.2.5.5. Resmi Nikah Beklentisi: “Türkiyeli Karısı Nikahını Bana Verecekti” 172

4.2.6. Türkiyeli Kadınların Pazarlıkları-Evlilikte Kalma Nedenleri 173

4.3. ÇOK EŞLİLİK SÜRECİ: TARAFLAR ARASI İLİŞKİLER VE YAŞANAN SORUNLAR 175

4.3.1. Evliliklerin Mekânı-Hanenin Biçimlenişindeki Dinamikler 175

4.3.1.1. Gelire Göre Şekillenen Haneler: Yaşam Alanını Bölerek Düzenleme 176

4.3.1.2. Kadınlar Arasındaki İlişkiye Göre Şekillenen Haneler..... 182

4.3.2. Adalet, İhtiyaçlar ve Baskı Döngüsünde Erkeğin Kadınlarla Kurduğu İlişki 187

4.3.2.1. Erkeğin Adaleti: Sırayla Yaşam, Erkeğin İki Karısı Karşısında Kadının Yarım Kocası . 188

4.3.2.2. Sadece Suriyeli Eşle Yaşam 191

4.3.2.3. Sorun Halinde Tercih Edilen Eşle Yaşam..... 192

4.3.2.4. İlişkinin Sorgulanması: Kadınların Erkeğin Çok Eşliliğine İlişkin Değerlendirmeleri... 194

4.3.3. Çok Eşli Evliliklerde Yaşanan Hak Kayıpları ve Sorunlar 196

4.3.3.1. İfade Edilen Şiddet-Eşlerden Bir Diğeri Maruz Kaldığı Şiddete Tanıklık..... 197

4.3.3.2.	Suriyeli Kadınların Yaşadıkları Hak Kayıpları.....	201
4.3.3.2.1.	Resmi Nikahın Olmamasından Kaynaklı Hak Kayıpları.....	202
4.3.3.2.2.	“İkinci Eşin Talebi Olamaz”- Suriyeli Kadınlara Hak Görülmeyenler	206
4.3.3.2.3.	Geçiciliğin Gölgesinde Resmi Olmayan Evlilikler: Suriyeli Kadınların Haklarına İlişkin Kaygıları	208
4.4.	ÇOK EŞLİLİK KARŞISINDA ALINAN POZİSYONLAR	213
4.4.1.	Erkeklerin Talebi: Ataerkil İktidarın Meşruiyeti Olarak “İstisnai Yasal” Çok Eşlilikler	213
4.4.2.	Türkiyeli Kadınların Çok Eşliliğe Karşı Tepkisi	215
4.4.3.	Suriyeli Kadınların Talebi: “Resmi Nikah Değil Vatandaşlık İstiyorum”.....	218
4.4.4.	Haklara Erişmenin Aracı Olarak Çocuklar: “Resmi Nikahımız Yok Ama Çocuklarımız Var”	220
4.4.5.	Çok Eşliliğe Çevrenin Tepkisi	221
4.4.5.1.	“Haklı Olan” Erkekler- “Tehlike Olan” Erkekler: Erkeklerle Gelen Tepkiler.....	222
4.4.5.1.2.	“Haklıyım-Farklı Değilim, Neden Tepki Göreyim?”	222
4.4.5.1.3.	(Kadının Dışındaki) Başka Hayatları Etkilediği için Gelen Olumsuz Tepkiler.....	225
4.4.5.1.4.	Diğer Erkekler için Tehlike Olan Erkek.....	226
4.4.5.2.	“Mağdur” ve “Eksik” Kadınlar: Erkeğin İkinci Evliliği ile Birlikte Kadınlara Gelen Tepkiler	226
5.	BÖLÜM: SONUÇ VE ÖNERİLER	230
5.1.	SONUÇLAR.....	230
5.1.1.	Çok Eşli Erkeklerin Erkeklik Kurgularına İlişkin Sonuçlar.....	231
5.1.2.	Suriye Zorunlu Göçü Sonrası Yaşananlar ve Suriyeli Kadınlarla Çok Eşli Olma Sürecine İlişkin Sonuçlar	234
5.1.3.	Suriyeli Kadınların Çok Eşli Yaşama Dahil Olma Nedenlerine İlişkin Sonuçlar.....	235
5.1.4.	Çok Eşli Evliliğin Yarattığı Sorunlar ve Hak Kayıplarına İlişkin Sonuçlar	238
5.2.	ÖNERİLER.....	239
5.2.1.	Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması ve Çok Eşli Evliliklerin Önlenmesine Yönelik Öneriler	240
5.2.2.	Zorunlu Göç Sonrası Süreçte Kadınların Korunması ve Şiddetin Önlenmesine İlişkin Öneriler	243
5.2.3.	Mevzuata ve Uluslararası Sözleşmelerin Gereklilerinin Yerine Getirilmesine İlişkin Öneriler ..	249
KAYNAKÇA.....		251
EK 1. ORJİNALLİK RAPORU		264
EK 3. ERKEKLERLE GÖRÜŞME YÖNERGESİ.....		267

EK 4. TÜRK VATANDAŞI KADINLARLA GÖRÜŞME YÖNERGESİ.....	270
EK 5. SURİYELİ KADINLARLA GÖRÜŞME YÖNERGESİ.....	273
EK 6. GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU	277
EK 7. SURİYELİ KADINLAR İÇİN GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU (ARAPÇA)	279
EK 8. ARAŞTIRMA ÖZNELERİNE İLİŞKİN TANITICI BİLGİLER VE GÖZLEMLER	280
EK 9. GÖRÜŞMELERDE KULLANILAN KELİME VE KELİME GRUPLARININ TEKRARLANMA SAYILARI.....	291

KISALTMALAR DİZİNİ

AFAD: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı

ASPB: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı

FAO: Gıda ve Tarım Örgütü

GAP: Güneydoğu Anadolu Projesi

IOM: Uluslararası Göç Örgütü

ORSAM-TESEV: Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi-Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı

SHM: Sosyal Hizmet Merkezi

STK: Sivil Toplum Kuruluşu

TCK: Türk Ceza Kanunu

TMK: Türk Medeni Kanunu

UNDP: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

UNFPA: Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu

UNHCR: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

UNIC: Birleşmiş Milletler Enformasyon Merkezi

UNICEF: Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuklara Yardım Fonu

WHO: Dünya Sağlık Örgütü

GİRİŞ

Bu çalışma 2011 yılında başlayan Suriye zorunlu göçü sonrasında kadınların karşılaştığı şiddetin üzerinin örtülüyor olması ve erkek egemen söylemin kadınlar üzerinde yarattığı baskıdan duyulan rahatsızlığın ürünüdür. 2011 yılında Suriye’den zorunlu göçün başlaması ile iki ülke vatandaşları arasında gelişen ilişkilerin çoğu zaman yanlı ve puslu bir zeminde sunulduğu, kadınların deneyimlerinin üzerinin örtüldüğü, kadınlara karşı ayrımcı bir dilin geliştiği görülmüştür. Bu muğlak ve ayrımcı anlatımdan payını alan konulardan biri de Türkiyeli erkeklerin Suriyeli kadınlarla kurduğu çok eşli evliliklerdir.

Suriye zorunlu göçü sonrasında yapılan araştırmalar ve medyada aktarılan haberlere göre zorunlu göçün başlamasından sonra Suriyeli kadınlarla Türkiyeli erkeklerin evlenmesi için bir evlilik pazarı oluşmuştur. Nihayeti evlilik olarak adlandırılan bu süreçte çocuk yaşta evlilikler yaygınlaşmış, kadınlar için yaşlarına ve güzelliklerine göre fiyat belirlenerek kadınlar “satılmış”, kadınlar ikinci-üçüncü eş olmak üzere zorla evlendirilmişlerdir. Türkiyeli erkeklerin Suriyeli kadınlarla aleni veya gizli bir biçimde ikinci, üçüncü eş olarak imam nikahı ile kurdukları birliktelikler çok eşli evliliklerin Suriye zorunlu göçü sonrası artması üzerinden aktarılmıştır. Bununla beraber Suriyeli kadınların ülkedeki varlığı bir tehlike olarak ifade bulmuş, birçok Türkiyeli kadının Suriyeli kadınlar karşısında kendilerini çaresiz hissettikleri hem medyada hem de yerel halk arasında dile getirilmiştir. Her iki kadın grubu için de cinsiyete dayalı şiddet olarak ifade edilebilecek bu süreç çoğunlukla Suriyeli kadınlarla kurulan çok eşli evlilikler olarak aktarılmış, her iki kadın grubunun da bu süreçteki deneyimleri ve maruz bırakıldıkları şiddet, üzerinden atılan ve geçirtilen konular olmuştur. Çok eşliliğin şiddetin özgül bir türü olarak ele alınmamış olması temel sorunlardan biridir.

Suriyeli kadınların çok eşli evliliklere dahil olması çoğu zaman bu evliliklerin Suriye’de yasal olması, Suriyeli kadınların da bu evlilik biçimine alışkın olmaları üzerinden açıklanmıştır. Bu durum kadınların göç sonrası deneyimlerinin üzerini örten ve kadınları etiketlemeye giden pratiklerin artmasına-güç kazanmasına sebep olan bir tutumu beraberinde getirmiştir. Suriyeli kadınların cinsiyete dayalı şiddete maruz kaldığı bu sürecin sadece Suriye göçü ve Suriyeli kadınlar üzerinden anlatılması -çoğunlukla Suriyeli kadınların suçlanarak anlatıldığı- göçmen kadın imajını tehlikeli olarak tanımlamış aynı zamanda Türkiye’nin göç politikaları ve kadınları koruma konusundaki

yetersizliklerinin de görünmez kılınmasına yol açmıştır. Bununla birlikte bu evliliklerin anlatımında erkeklerin evliliğin kurucuları ve şiddeti uygulayan kişiler olarak görüş alanına girmediği de görülmüştür. Erkeklerin değişen toplumsal ilişkiler içinde aktörler olarak aldıkları rollerin görünür kılınması önemlidir. Scully'nin (2014, s.17), “erkek şiddetinin ipucu kadınlarda değildir” ifadesi bu şiddetin boyutlarını anlamak için erkeklerin toplumsal kurgularının eleştirel bir gözle incelenmesi gerektiğini ifade eder (Scully, 2014, s.17; Akt: Özkazanç ve Yetiş, 2016, s.15). Bu nedenle Suriye zorunlu göçü sonrasında kadınlarla kurulan çok eşli evlilikler ve evlilik pazarında talep üreten taraf olarak pazarın kurucuları diyebileceğimiz erkeklerin bu evlilikleri neden yaptıkları sorgulanmalıdır. Bu sorgulama bir yandan erkeklerin toplumsal kurgularını görünür kılarken diğer yandan şiddetin faillerinin de görünür kılınmasını sağlayacaktır. Segal (1992, s. 330) kadınlar hala erkek egemen bir dünyada yaşıyorken erkekler değişmiyorsa hiçbir şeyin değişmeyeceğini söyler. Erkeklerin değişimi ise erkeklik kurgularını anlamaya başlamakla mümkün görünmektedir.

Çok eşli evliliklerin artışını açıklamak üzere asıl birim olarak Suriye zorunlu göçünün alınması bu evliliklerin gerçekleşmesinin ardındaki dinamiklerin görülmesine engel olmaktadır. Çok eşli evliliklerin gerçekleşme nedenlerine ilişkin anlatımda neyin asıl birim nelerin değişken olarak ele alındığı dikkate alınmalıdır. Literatürde çok eşli evlilikleri anlamaya yönelik sunulan katkıların temel bir eksikliği erkekliği bir değişken olarak irdelemeyişidir. Özellikle Suriye zorunlu göçü ile görünür olan çok eşli evlilikler sürecinde kadınların maruz kaldığı şiddet göz önünde tutulduğunda erkeklikle şiddet arasındaki ilişkinin de dikkate alınması gerektiği düşünülmektedir. Bu nedenle bu çalışmada çok eşliliği anlayabilmek adına Connell'in Erkeklikler (Masculinities) kuramından yararlanılmıştır.

Suriye zorunlu göçü sonrası Türkiyeli erkeklerin Suriyeli kadınlarla kurduğu çok eşli evlilikler üzerine yapılmış araştırmalarda verilerin muhtarlar, sivil toplum kuruluşu temsilcileri, göçmenlerle çalışan farklı disiplinlerden uzmanlardan toplandığı görülmüş, bu evliliğin öznelerinin deneyimlerinin alınarak sürecin detaylarına ilişkin yürütülen bir araştırmaya rastlanmamıştır. Kadınların evlenme süreci ve sonrasındaki deneyimlerini ortaya koymak kadınların yaşamlarının aktif özneleri olduklarına işaret etmek ve bu evliliklerin geliştiği toplumsal ilişkileri görünür kılmak adına dikkate değerdir. Özellikle

feminist literatürde bilginin üretiminde kadınların deneyimine verilen önemin artmasıyla birlikte, birbirlerine birer tehdit gibi sunulan Türkiyeli ve Suriyeli kadınların deneyimlerini görünür kılmak adına bu çalışmada, feminist duruş kuramından yararlanılmıştır. Kadınların deneyimlerinin görünür kılınması karşılaştıkları baskının ve aynı zamanda bu baskı karşısında kadınların yürüttükleri stratejilerin ve ataerkil pazarlıklarının detaylıca görünmesini sağlayacaktır.

Çok eşli evlilikler oransal olarak az olsa da tarihin her döneminde tercih edilen bir evlilik türüyken Suriye zorunlu göçü sonrası yaşananlar bu evliliklerin cinsiyete dayalı şiddet içerdiğini görünür kılmıştır. Bu durum sosyal adalet ve insan haklarını temeline alan sosyal hizmet açısından kadınların ve kız çocuklarının korunması, göçmen kadınların göç sonrası süreçte desteklenmesi ve korunması, şiddetin önlenmesine ilişkin erkeklerle ve erkek egemen yapılarla mücadele edilmesi gerektiğini gösterirken aynı zamanda göçle birlikte gündeme gelecek yeni sosyal sorunlara ve yeni ilişkilene biçimlerine de dikkat edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

1. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN TASARIMI

1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

2011 yılında Suriyelilerin Türkiye'ye ve diğer çevre ülkelere zorunlu göçü ile başlayan süreç hem Suriyeliler hem de göç alan ülkeler için çok boyutlu bir değişim sürecini başlatmıştır. Suriye zorunlu göçünün etkileri gündelik pratiklerde iki toplumun üyelerinin kurduğu ilişkilerde görünür olmaktadır. Bu pratiklerden sıklıkla karşımıza çıkan Türkiyeliler ile Suriyeliler arasında yapılan evliliklerdir. Göçle birlikte iki toplumun etkileşiminin bir aracı olarak ele alınan evlilikler göç literatüründe göçmenlerin göç ettikleri ülke ile bağ kurabilmenin bir aracı ile göç edebilmenin bir aracı olarak evlilikler odağında incelenmiştir. Suriye zorunlu göçü de bu bağlamda Suriyeliler ile Türkiyeliler arasında evlilikler üzerinden geliştirilen ilişkilerin görünür olduğu bir süreç olmuştur. Bu çalışma Türkiyeli bir kadınla resmi olarak evli olan Türkiyeli erkeklerin Suriye zorunlu göçü sonrası Suriyeli kadınlarla kurdukları çok eşli evlilikleri odak almaktadır. Suriyeli kadınlarla kurulan çok eşli evlilik biçimini, evliliklerin gerçekleştiği süreç ve sonrasında yaşananları ortaya koymak, evliliğin taraflarının tüm süreçteki deneyimlerini görünür kılmak ve anlamak amacındadır.

Suriye zorunlu göçü ile gündeme gelen Suriyeli kadınlarla çok eşli evlilikler hem medyanın hem de birçok araştırmanın odak konusu olmuştur. Medyanın Suriyeli kadınlarla yapılan evlilikler hakkında sunduğu haberlerin Suriyeli kadınlarla ilgili stereotipleri besleyecek nitelikte olduğu düşünülmektedir. Suriyeli kadınlar kimi haberlerde Türkiyeli kadınlara bir tehdit gibi¹, kimi haberlerde Türkiyeli erkekleri evlilik vaatleriyle dolandıran², kimi haberlerde mağdur, kurban³ olarak sunulmuş, kimi haberlerde de evliliğin ticarete dönüştüğü⁴ aktarılmıştır. Çıkan haberlerde Suriyeli kadınlar ile ikinci eş olarak, resmi olmayan evliliklerin arttığı ifade edilmektedir (T24, 10.04.2016; Mardinlife, 08.02.2015)⁵. Haberlerde özellikle bu evliliklerin “ucuza” mal

¹ <https://www.gaziantepusula.com/haber/10235890/kuma-korkusu>

² <https://www.milliyet.com.tr/gundem/gerdege-girmeden-altinlarla-kactilar-2084143>

<https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/suriyeli-gelin-dugun-sabahi-altinlari-alip-kacti-379499>

³ <https://www.milliyet.com.tr/gundem/savastan-kactilar-kuma-oldular-1918584>

⁴ <https://www.milliyet.com.tr/gundem/suriyelilerle-evlilik-ticarete-donustu-1827612>

⁵ <https://t24.com.tr/haber/guneydogudaki-kadınlar-anlattı-suriyeli-kumam-daha-kucucuk-bir-kiz-cocugu-ona-da-analik-ediyorum.335668>

<http://www.mardinlife.com/Bir-Dram-Suriyeli-kumalar-haberi-13462>

oluyor olması bu artıştaki önemli unsurlardan biri olarak sıralanmaktadır. Akyüz ve Tursun'un (2019, s.31) ifade ettikleri gibi bu haberler ataerkinin zorunlu göç sürecini nasıl yönlendirdiğini görmezden gelen bir tasvire sahiptirler.

Haberlerle birlikte Suriye zorunlu göçü sonrası Türkiye'de yapılan araştırmalar da Türkiyeli erkeklerin Suriyeli kadınlarla evlenerek çok eşli olduklarına dair bilgiler içermektedir. Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi'nin Türkiye'deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum Araştırmasında (2014, s.20) yerel halkın Suriyeliler hakkında görüş ve beklentileri alınmıştır. Araştırma sonuçlarına göre bölgede yaygın olan iddialardan birinin ikinci, üçüncü ve dördüncü dereceden "kumalık" şeklinde ifade edilen Suriyeli kadınlarla olan evliliklerdir. Araştırmada, Türkiyeli kadınların kaygılarının Suriyeli kadınların içinde buldukları zor durumlar nedeniyle evlilik tekliflerini kolaylıkla kabul edecekleri yönünde olduğu belirtilirken, erkeklerin eşlerine "bana iyi davran, itiraz etme yoksa diğer kamplardan 15 yaşında bir kız getiririm ne başlık parası ne çeyiz parası ne kaynana-kayınpeder dırdırı olur" gibi ifadelerle eşleri üzerinde baskı yarattıkları aktarılmıştır. Araştırmanın bu evliliklerin boyutlarına ilişkin sunduğu başlıklar da dikkat çekicidir, bunlardan biri yereldeki kadınların kaygıları bir diğeri de Suriyeli kadınların erkekler tarafından eşlerine birer tehdit olarak sunulduğu pratiklerdir. Araştırmanın örnekleminde hem Suriyelilere hem de Türkiyelilere yer verilmiş olsa da Suriyeli kadınlarla evlilikler hakkındaki ifadelerin bütününe Türkiyelilere ait olduğu dikkati çekmiştir.

Suriyeli kadınların kamp dışındaki yaşam koşullarına ve karşılaştıkları zorluklarına ilişkin Mazlumder'in hazırladığı Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Kadın Sığınmacılar Raporu'nda (2014, s.31) Suriyeli kadınlarla yapılan çok eşli evliliklerin arttığına ilişkin bilgiler paylaşılmıştır. Şanlıurfa'da bir sivil toplum kuruluşu temsilcisi ile yapılan görüşmede Türkiyeli erkeklerin Suriyeli kadınlarla dini nikahla, gizli ya da para karşılığı evlilikler yaptığı; yaşlı erkeklerin para karşılığı evlilik talep ederken orta yaşta erkeklerin Suriyeli kadınlarla ikinci üçüncü evliliğini yapmak istedikleri aktarılmıştır. Rapordan (2014, s.33-34) yerel toplumla yapılan görüşmelerden Suriye göçü sonrası çok eşli evliliklerin ve erken yaşta zorla evlendirmelerin arttığı, bu evlilikleri sağlamak adına sınır kentlerde komisyonculuk yapmaya başlayanların olduğu bilgisi edinilmiştir.

Mazlumder'in (2014) hazırlamış olduğu bu raporda, göç sonrası Suriyeli kadınlarla evlilikler için çeşitli komisyoncuların olduğu, kişilerin bu komisyoncular aracılığıyla kadınlarla tanıştırıldığı, kadının ya da kız çocuğunun yaşına göre erkeklerin değişen miktarlarda para ödediği, bu ödemelerin bir kısmının komisyonculara bir kısmının da Suriyeli kadınların ailelerine ödendiği ifade ediliyor. Yine bu evliliklerin sadece Türkiye'nin sınır illerinde değil her yerinden erkeklerin komisyonculara ulaşmalarıyla gerçekleştiği, bu evliliklerin birçoğunun kısa sürdüğü belirtiliyor. Raporun önemli bir özelliği hem Suriyeli hem de Türkiyeli kadınlarla görüşmeler yapılmış olmasıdır. Fakat raporda da aktarıldığı (2014, s.32) üzere Suriyeli kadınlar karşılaştıkları şiddet, cinsel istismar ve çok eşlilik gibi deneyimlerini kendilerine yönelik olumsuz tutumun oluşması endişesi ile paylaşmaktan çekinmişlerdir.

Türkiye'deki Suriyelilerle ilgili yapılan bir diğer araştırma da Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi ve Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı (ORSAM-TESEV), Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri araştırmasıdır. ORSAM-TESEV'in (2015, s.17) araştırmasında ise Adana, Osmaniye, Hatay, Kilis, Gaziantep, Şanlıurfa, Mersin ve Kahramanmaraş illerinde yerel yetkililer, sivil toplum kuruluşları, kanaat önderleri, akademisyenler, sanayi ve ticaret odaları, yerel halk ve Suriyeliler ile görüşmeler yapılmış ve araştırmanın sonunda yaşlı veya genç bekar ya da evli Türk erkeklerin genç Suriyelilerle evlenmesinin göçten sonra yaşanan en büyük sorunlardan biri olarak ifade edildiği görülmüştür. Araştırma sonuçlarına göre bu evlilikler ile çok eşliliğin artması, Suriyeli kadınlarla evliliğin para karşılığı yapılması, kadınlarla erkekleri tanıştırmak adına birtakım aracılardan ortaya çıktığı gibi konularda benzer sonuçlar sunduğu görülmektedir.

Yukarıda sunulan araştırmalarla birlikte birçok çalışmada da Suriye göçünden sonra Türkiye'de Suriyeli kadınlarla erken yaşta, para karşılığı, dini nikahlı evliliklerin, çok eşli evliliklerin yaşandığına ilişkin verilere ve tartışmalara yer verilmiştir (Aksu Kargın, 2018; Yaşar, 2018; Karanfiloğlu, 2019; Kamer, 2017; Harunoğulları, 2019; Kıvılcım, 2016; Gezici Yalçın ve Yalçın, 2018; Rohwerder, 2018; Yıldırım ve Yeşil, 2018; Kaya, 2018).

Araştırma raporları ve medyaya yansıyan haberlere göre göç sonrasında Suriyeli kadınlar aracılardan üzerinden para karşılığı evlendirmeler, erken yaşta, zorla evlendirmeler gibi

cinsiyet temelli şiddetle karşılaşmışlardır. Kadınların istismar edildiği ve beraberinde kadınlar üzerinde kurulan tahakküm mevziisinin de genişlediği tüm bu sürecin çok eşli evliliklerin artması olarak anlatıldığı dikkat çekmektedir. Bu durumda akla gelen ilk sorulardan biri bu sorunla mücadele etmeye yönelik bir strateji geliştirilmiş midir / ne tür bir strateji geliştirilmiştir? Fakat bu süreçte kadınları korumaya yönelik geliştirilmiş bir programla karşılaşmamıştır. Tüm bunların karşısında takınılan sessiz kalma tavrı herhangi bir tür evlilikle nihayetlenen şiddetin şiddet sayılmama anlayışını taşıdığını göstermektedir. Kadınların göç sürecinde ve sonrasında karşılaştığı bu şiddetin çözümüne ilişkin kadınları koruma ve güvence altına alma konusunda henüz somut bir adımla karşılaşmamış olması ya da atılan adımların geçici çözümler üzerinden olması⁶ Connell'in (2019a) her devletin tanımlanabilir bir "toplumsal cinsiyet rejimi" olduğu ifadesini akıllara getiriyor. Araştırma sonuçlarında görüldüğü üzere erkekler eşlerini Suriyeli kadınlarla evlenmek üzerinden tehdit etmektedirler. Kadınların evlilikte erkeğin çok eşli olması tehdidi ile bir diğer kadın üzerinden denetim altında tutulmaya çalışıldığı görülmektedir. Erkekler, evlilik içinde kendi gücünü ve üstünlüğünü kurma ve yeniden üretme sürecinde göçmen kadınların içinde bulunduğu durumdan istifade etmektedirler. Connell (2019b) erkekliğin toplumsal cinsiyet düzeni içerisinde kadınlığa karşı tanımlanan böylece iktidar ilişkilerini sürdüren toplumsal bir yapılanma olduğunu hegemonyacı erkekliğin verili bir zaman içerisinde kadınların denetlenmesi için belirli stratejileri olduğunu anlatır.

Mazlumder (2014) raporuna göre göç sonrası Suriyeli kadınlarla yapılan çok eşli evlilikler sadece belli bölgelerde değil Türkiye'nin birçok ilinde görülmektedir. Çok eşliliğin belli bir bölgeye, kültüre ya da etnik kökene özgü olmadığı, Suriye zorunlu göçü ile yaygınlık kazanan bu evliliklerin cinsiyete dayalı şiddetin bir parçası olarak ele alınması gerektiği görülmektedir. Erkeklerin çok eşli olma pratikleri ile Suriye göçü sonrası çok eşli olma pratikleri çok eşli yaşamın hangi kadınla kurulabilir olduğunu ve hangi erkekler için ulaşılabilir olduğunu sorgulamayı gerektiriyor, dolayısıyla bugünkü çok eşlilik geleneksel olan çok eşlilikten farklı bir çok eşlilik mi sorusunu doğuruyor. Sonakalan (2021, s.133) göç alan ve göç veren iki ülke arasındaki sosyal ağların göç

⁶ <https://www.milliyet.com.tr/gundem/kuma-olmamalari-icin-egitiyoruz-1992930> (Erişim: 12.09.22) İlgili haber dönemin Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı'nın "Suriyeli kadınları kuma olmamaları için eğitiyoruz, bu toplumsal sorun bizim misafirlik anlayışımıza da sığmaz" ifadeleri üzerinedir.

başlamadan öncesinden kurulan tarihi, coğrafi ve politik bağlarla geliştiğini belirtir. Suriyeli kadınlarla evliliklerin Suriye zorunlu göçü öncesinden gelişmiş olması da çok eşli evlilikleri Suriye zorunlu göçünün nihayeti olarak ele almanın yetersiz bir değerlendirme olacağını ama aynı zamanda zorunlu göç sonrasında değişen koşullara da dikkat kesilmek gerektiğini göstermektedir.

Türkiye çok eşlilik ile Suriye zorunlu göçü sonrası tanışmamış olmasına rağmen bu göç hareketinden sonra erkeklerin çok eşli olma girişimlerinin artması ve bu evliliklerin gerçekleşme biçimi süreçte cinsiyete dayalı şiddetin yaygınlaştığını göstermektedir. Özellikle Suriye’de çok eşliliğin resmi olduğu söylemleri Suriyeli kadınlarla ilişkilendirilmenin ancak çok eşlilikle mümkün olacağı anlayışına işaret etmektedir. Kandiyoti (2015) Ortadoğu ülkeleri ile ilgili çalışmalarda kadın söz konusu olduğunda verilen tepkileri kadınları tek bir özellikleri ile ele almaları bakımından eleştirmektedir. Kandiyoti bu tepkilerin kadınların içinde yaşadıkları toplumların tarihi, ekonomisi, siyasal rejimi göz ardı edilerek tek özelliklerinin Müslüman olmaları kabulü üzerinden şekillendiğini belirtmektedir. Suriyeli kadınlarla kurulan çok eşli evlilikler için de benzer bir bakışın hâkim olduğu görülmektedir. Kadınlarla yapılan evlilikler, kadınların kültürel pratiği ile aktarılırken Müslüman olan bir kadın grubuyla kurulabilecek ilişkilendirilmenin çok eşlilikle mümkün olabileceği anlayışından beslendiğini düşündürmektedir. Bu anlamda Suriye göçü sonrası Suriyeli kadınlarla kurulan çok eşli evlilikleri anlamaya çalışmak Özgür-Baklacıoğlu’nun (2017) da belirttiği gibi kadınların uluslararası göç ve sınır politikalarında karşı karşıya kaldıkları şiddeti ve ardındaki iktidar ilişkilerini görmemizi sağlayacaktır.

Çok eşli evliliklerin önemli bir tarafı olarak Türkiyeli kadınların erkeklerin evlenme sürecinde ve sonrasındaki deneyimleri de dikkate değerdir. Yukarıda ifade edildiği üzere erkeklerin çok eşli olmasalar dahi Türkiyeli eşlerini Suriyeli bir kadınla evlenmekle tehdit etmeleri kadınlara evlilik içinde erkeğin isteklerine uygun bir biçimde davranması baskısının örneğidir. Aynı zamanda Türkiyeli kadınların Suriyeli kadınlar karşısında sıklıkla çaresiz olarak ifade edilmeleri de her iki kadını kadınlık üzerinden kıyaslayarak bu kriterlere uymayan kadınları aşağı çeken, mağdurlaştırılan bir dili üretmektedir. Erkeklerin çok eşli olmaya karar verdikleri süreçte resmi olarak evli oldukları eşlerinin

rızasının nasıl alındığı ya da üretildiği evlilik süreci ve sonrasında kadınların deneyimlerini ve bu deneyimlerin ardındaki dinamikleri görmek adına gereklidir.

Bu çalışma Suriyeli kadınların evlilik deneyimleri hakkında yapılan araştırmalar ve basında yer alan ifadelerin Suriye zorunlu göçü sonrası Suriyeli kadınların maruz kaldığı şiddetin çok eşli evliliklerin artışı üzerinden anlatılıyor olmasından duyulan rahatsızlıkla başladı. Haberlerin⁷ dili, anlatımı ve araştırma sonuçlarında yerli halkın Suriyeli kadınlara karşı kullandıkları “Suriyeli kadınlar Türkiyeli kadınların kocalarını ellerinden alıyor”, “Türkiyeli kadınların korkusu Suriyeli kadınlar” gibi ifadeler bu evlilikleri iki kadın grubu arasında bir çekişmenin sonucu gibi anlatıyor ve Suriyeli kadınlar ile Türkiyeli kadınları kadınlık üzerinden kıyaslayan bir dilin hâkim olduğunu gösteriyor. Bu ifadeler göç sonrası kadınların deneyimlerini, evliliğe nasıl başvurduklarını göstermezken erkeklerin de bu evliliklerin birer öznesi olarak ifade edilmiyor olması dikkati çekmektedir. Bu evlilikleri başlatan ve devam ettiren özneler olarak erkeklerin işaret edilmiyor olması bu evlilikler üzerinden kadınlara karşı kullanılan yaygın ayrımcı söylemlerin pekiştirilmesine yol açmaktadır. Sancar’ın (2016, s.15) ifade ettiği gibi kadınların maruz kaldığı şiddeti görmek erkeklerin eril tahakkümü nasıl inşa ettiklerini görmeyi de gerektirir. Bu araştırmanın öncelikli merakı da Suriye zorunlu göçü sonrası Suriyeli kadınlarla kurulan, cinsiyete dayalı şiddet pratiklerini barındıran çok eşli evliliklerin neden ve nasıl gerçekleştiği ve tarafların evliliğin içinde neler deneyimledikleridir. Erkeklerin evliliklerini nasıl anlattıkları, çok eşli olmayı neden seçtikleri, bu evlilikleri Suriyeli kadınlarla yapma kararını nasıl aldıkları merak konusudur. Bu anlamda erkekler tüm bunları anlatırken kadınlarla kurdukları ilişkinin biçimini de görmek mümkün olacaktır. Kadınların evliliklere nasıl dahil olduklarını görmek özellikle Suriyeli kadınların zorunlu göç sonrası Türkiye’deki deneyimlerini ve Türkiyeli kadınların evlilik kararı alınırken sürece ne kadar dahil olduklarını, bir başka kadın üzerinden baskılandıkları alanları ve evlilik sonrası yaşananları görünür kılmak adına kıymetlidir. Her iki kadın grubunun da evlilik içinde yaşadıkları sorunları ve çok

⁷<https://www.sabah.com.tr/yasam/2014/09/24/kuma-yuzunden-intihara-kalktilar>

Erişim:

15.12.2018

<https://www.milliyet.com.tr/gundem/suriyeli-kadinlar-ile-ikinci-evlilikler-turk-aile-yapisini-tehdit-ediyor-1947549> Erişim: 15.12.2018

<https://www.hurriyet.com.tr/turk-kadinlar-suriyeli-kadinlari-neden-istemiyor-36520640> Erişim: 15.12.2018

eşlilik ile birbirleri üzerinde birer denetim mekanizmasına dönüştürülmeye çalışıldıkları noktaları görünür kılmak gerekmektedir.

Çok eşli evlilikler kurulumu itibariyle erken yaşta, zorla evlilikleri ve şiddeti barındırmaktadır. Bununla beraber evlilik sonrası süreçte de aşırı yoksulluk, ev içi şiddet, hane gelirini artırmak için çocukların çalıştırılması gibi birçok sorunun da kapısını aralamaktadır. Suriye zorunlu göçü bu şiddetin katlanmasına ve göçmen kadınların içinde buldukları koşulların kötüye kullanılmasına sebep olmuştur. Bu durum bize kadınları ve kız çocuklarını ve özel olarak göçmen kadınların ihtiyaçlarını gözeterek onları koruyacak sosyal hizmet uygulamalarının gerekliliği ve önemini göstermektedir.

Bu tartışmalar doğrultusunda Suriye zorunlu göçü sonrasında Türkiyeli erkeklerin Suriyeli kadınlarla kurdukları çok eşli evlilikleri bütün tarafların deneyimleri odağında anlamak gerekmektedir. Çok eşli evliliklerin gerçekleşme sürecinde ve sonrasında yaşanan şiddeti görünür kılmak bunun sonlandırılabilmesine yönelik çalışmalar geliştirebilmek adına önem taşır.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın amacı 2011 Suriye zorunlu göçü sonrası Suriyeli kadınlarla evlenerek çok eşli olan Türkiyeli erkekler ve onların Türkiyeli ve Suriyeli eşleriyle yapılan görüşmelerle bu evliliklerin neden ve nasıl gerçekleştiğini anlamaktır. Bununla birlikte bu evliliklerin kurulduğu süreçte ve sonrasında yaşanan sorunları araştırma öznelerinin deneyimleri üzerinden ortaya koyabilmek ve evlilik öncesi ve sonrasında yaşanan sorunlarla-şiddetle mücadele edebilecek mekanizmaların geliştirilmesi için veri oluşturmak amaçlanmaktadır. Bu araştırmanın bir diğer önemli amacı ise; örneklem grubu itibariyle vatandaşlık karşısında vatansızlık, resmi nikah karşısında dini nikah gibi kırılma noktalarının haklar odağında kadınların deneyimlerine nasıl yansıdığını görünür kılmaktır.

Araştırmanın amacı şu sorularla ifade edilmektedir:

- Türkiyeli çok eşli erkekler ve onların Türkiyeli ve Suriyeli eşleri bu evliliklere neden ve nasıl katılmaktadır?
- Erkeklerin çok eşli evliliklerini Suriyeli kadınlarla kurmalarının nedeni nedir?

- Erkekler çok eşli evliliklerini nasıl meşrulaştırmaktadır?
- Erkeğin çok eşli olma sürecinde (Suriyeli kadınlarla evlenme süreci) kadınların deneyimleri nelerdir?
- Suriyeli kadınlarla yapılan evlilikler hangi yollarla, kimler aracılığıyla gerçekleşmektedir?
- Suriyeli kadınların çok eşli yaşama dahil olmalarındaki dinamikler nelerdir?
- Çok eşlilikle birlikte evlilik yaşamı, ilişkiler nasıl şekillenmiştir?
- Evliliğin içinde yaşanan sorunlar nelerdir?
- Çok eşli evliliklerde yaşanan hak kayıpları nelerdir?

1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Çok eşli evlilikler klasik antropoloji metinlerinde (Ember, 1974; Low, 1988; White ve Burton 1988) bir evlilik türü olarak ele alınmış, bu evliliklerin nedenlerine ilişkin açıklamalar ise ailenin ve evliliklerin işlevleri odaklı yapılmıştır. Evliliklerin kurulduğu aşamada ve sonraki süreçte yaşanan eşitsizlikler ataerkil pratikler olarak aktarılmıştır. Fakat ataerkil pratiklerle vurgulananın kadınlar ve erkekler arasındaki eşitsizlik değil ata/baba soyu olduğu dikkati çekmiştir. Aynı zamanda Türkiye’de de çok eşli evlilikleri anlamaya yönelik yapılan araştırmaların da sınırlı düzeyde olduğu düşünülmektedir. Bu araştırmalarda ise özellikle çok eşli erkeklerle yürütülen çalışmaların azlığı dikkati çekmiş, bu çalışmaların çoğunluğunun nicel araştırma tasarımıyla yapıldığı görülmüştür. Kaya (2004) çok eşliliğe ilişkin genel sorulardan oluşan anketini Şanlıurfa’da çok eşli erkeklere uygulamış, Okan-İbiloğlu, Atlı ve Özkan (2018) Diyarbakır’da çok eşli erkeklerle çalışarak birtakım psikiyatrik ölçeklerle erkeklerin karşılaştıkları sorunlarını ortaya koymuşlardır. Çok eşliliğin açıklandığı temel metinlerde çok eşli erkeklerin erkeklik kurgularının anlaşılmasına çalışıldığı bir araştırma ile karşılaşılmamıştır. Çok eşli erkeklerle yüz yüze derinlemesine görüşmelerle yürütülen bu çalışmanın; erkeklerin çok eşli olma kararı verdikleri andan itibaren kadınlar ve erkekler arasındaki eşitsiz ilişkileri ve erkeklerin evliliklerini meşrulaştırırken ortaya çıkan güç ve iktidar odaklı kurgularını erkeklik çalışmaları odağından ele alıyor olması bakımından önemli olduğu düşünülmektedir.

Bu çalışmada Suriye zorunlu göçü, araştırmanın öznelere ve evliliklerin kurulduğu zamanı belirlemede odak alınmıştır. Suriye zorunlu göçü sonrasında Suriyeli kadınlarla kurulan çok eşli evlilikler hem Türkiyeli hem de Suriyeli kadınların cinsiyete dayalı şiddete maruz kaldığı, bununla beraber her iki kadının da kadınlık kalıpları üzerinden kıyaslanarak birbirlerine tehdit olarak sunulduğu bir süreç yaşanmıştır. Bu süreçte yaşanan şiddetin anlatıldığı araştırmalar ve raporlarda görüşmelerin çoğunun sivil toplum kuruluşu temsilcileri, muhtarlar, göçmenlerle çalışan farklı meslek elemanları ile yapıldığı görülmüştür (Mazlumder, 2014; Afad, 2014; ORSAM-Tesev, 2015; Duman, 2020). Literatürde bu evliliklerin öznelere ile deneyimlerine, evliliklerin kurulumu sürecinde yaşananlara ilişkin yapılan bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu araştırma; seçmiş olduğu örneklem grubu itibarıyla bu evliliği başlatan ve devam ettiren erkeklerin görünmez kılınmaya çalışılan varlığı üzerine dikkati çekiyor olması bakımından, Suriyeli kadınların Türkiye'ye zorunlu göçleri sonrası deneyimlerini ve bu evliliklere nasıl dahil olduklarını kendilerinin ifade etmeleri ve Türkiyeli kadınları Suriyeli kadınların mağduru gibi ifade eden söylem karşısında Türkiyeli kadınların bu evlilikteki deneyimlerini görünür kılıyor olması bakımından, özcü bu evlilikler hakkında evliliğin taraflarının özneliğini tanıyarak kişisel anlatılarına dayalı olarak verilerini oluşturmuş olması bakımından önemlidir. Bu evlilik modelini bütün tarafların değerlendirmeleriyle ele alacak olmak geniş bir değerlendirme alanı oluşturmuş böylelikle bu evliliklerde yaşanan sorunların görülmesine kapı aralamış, çok eşli evlilikler sürecine eşlik eden aile içi şiddet, istismar, çocuk yaşta evlilikler ve göç süreciyle birlikte daha da artan cinsiyetçi, ırkçı söylemlerin hangi dinamikler altında geliştiği görülebilmektedir. Böylece bu araştırmanın yapılacak sosyal hizmet çalışmalarına ve geliştirilecek sosyal politikalara bilgi sunacağı düşünülmektedir.

1.4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Bu çalışmada evliliklerin gerçekleşme biçimi örneklem grubuna ulaşmayı sınırlandıran en temel konulardan biri olmuştur. Evliliklerin zorla evlendirmeler, çocuk yaşta evlendirmeler, kadınların para karşılığı evlendirilmesi, tarafların rızasının alınmaması gibi dinamikleri barındırıyor olması bakımından sahada araştırmaya katılımı sağlamak zor olmuştur. Kimi evliliklerin illegal yollarla yapılmış olması da araştırmaya katılmayı kabul edecek kişileri bulmayı zorlaştırmıştır.

Araştırmanın bir diğer sınırlılığı araştırma öznelerine ulaşmayı sağlayacak olan bağlantı kişilerinin araştırma konusunun üzerinde konuşulamayacak bir konu olduğunu düşünmeleri olmuştur. Bağlantı kurucu kişiler örneklem kriterine uygun kişileri tanıyor olsalar da bağlantı kurmayı reddetmişlerdir. Bryman'ın (2001) belirttiği gibi “araştırmacının alanı toplumsal durumun öznelerinin gözünden görmektense, anahtar kişinin kendi değerlendirmelerine fazlasıyla dayanmasına” bağlı görülmektedir (Bryman, 2001; Akt: Şentürk, 2018). Bağlantıya geçilen kimi kişiler erkeklerin kadınlarla evliliklerini aracılara para ödeyerek gerçekleştirmiş olduklarını açıklıkla ifade etmiş bu nedenle ya kendileri bağlantı kurmayı reddetmiştir ya da erkeklerin bu sebeple çalışmaya katılmayı reddettiklerini aktarmışlardır. Bu öznelere ulaşamamış olmak evliliğini insan ticaretine benzer pratiklerle kurduğunu açıklıkla kabul eden erkeklerden edinilecek bilgiyi sınırlamıştır.

Araştırmada hem erkeklere hem kadınlara ulaşmayı sağlayacak doğru kanalı bulmak önemli bir unsurdur, Erdoğan'ın (2020) belirttiği gibi bilgi elde ettiğimiz yol bilgiyi şekillendirmektedir. Bu çalışmada saha bağlantı sürecinde kadınlar üzerinden erkeklere ulaşmanın mümkün olmadığına anlaşılmış üzerine erkekler üzerinden kadınlara ulaşmaya çalışılmıştır. Kimi zaman erkekler çok eşli olduklarını ilk eşlerinden gizledikleri için evliliğin durumunu öncelikle erkeklerle konuşmak gerekmiştir. Bu nedenle araştırmanın bir diğer sınırlılığı araştırmacının; kadınlarla görüşebilmek için öncelikle çok eşli erkeklerin güvenini kazanmak ve iznini almak zorunda kalmasıdır. Araştırma özneleri olan kadınlara doğrudan ulaşmak bu çalışmada mümkün olmamıştır.

Suriyeli kadınların Türkiye'de geçici koruma statüsünde olmaları, evliliklerinin resmi olmaması ve kimilerinin evliliklerinin aracılar üzerinden gerçekleşmiş olması nedeniyle görüşmelerde kadınların zaman zaman yaşadıkları zorlukları ifade etmekte zorlandıkları gözlemlenmiştir. Scott (2014) güç eşitsizliğinin keskin olduğu durumlarda kişilerin güçlü tarafın beklentilerine uygun cevap vermesi ya da korku nedeniyle rol yapmasının ortaya çıkabileceğini belirtir. Görüşmelerde kadınların hukuki statüleri, resmi olmayan evlilikleri ve zorunlu göç sonrası sıklıkla karşılaştıkları “Türkiyeli kadınların kocalarını çalışıyorlar” suçlamaları göz önünde tutulduğunda Suriyeli kadınların Türkiyeli bir kadın araştırmacı karşısında zaman zaman direnç göstermeleri olasıdır. Kadınların içinde buldukları koşullar da bu araştırmanın bir sınırlılığı olarak ele alınmıştır.

Suriyeli kadınlar ve kendisini Arapça daha iyi ifade ettiğini belirten Türkiyeli kadınlarla görüşmeler tercüman eşliğinde yapılmıştır, dil kimi zaman araştırmacının görüşmeyi doğrudan yürütmesini engellemesi bakımından sınırlılık yaratmıştır.

Araştırmanın sınırlılıklarından biri de kimi görüşmelerde görüşmelerin yapıldığı mekân olmuştur. Çok eşli hanelerde birden fazla kadının ve her bir kadının sahip olduğu birden fazla çocuğun olduğu evlerde kadınlarla yalnız görüşme yapacak uygun ortamı yaratmak kimi zaman güç olmuştur. Özellikle çocuk sayısının fazla olduğu evlerde görüşmeler sıklıkla çocuklar tarafından bölünmüştür bu da kimi zaman görüşmelerin derinleşmesini engellemiştir. Fakat burada dikkat çekilmesi gereken nokta erkeklerle evde yapılan görüşmelerde benzer bir sıkıntının yaşanmamış olmasıdır, bu anlamda mekânın sınırlandırıcı etkisi kadınların ev içi rolleri bağlamında ele alınmadır.

1.5. ARAŞTIRMANIN TANIMLARI

Araştırmanın işevuruk tanımları aşağıda yer almaktadır:

Çok Eşlilik: Bu çalışmada literatürde poligami olarak da geçen bir erkeğin birden fazla kadınla evliliği anlamında çok eşlilik kavramı kullanılmıştır. Poligami kapsayıcı bir kavram olarak çok eşliliğe tekabül ederken polijini erkek çok eşliliğine karşılık gelmektedir. Dini/imam nikahlı birlikteliklerin hukuken evlilik olarak sayılmaması nedeniyle bu çalışmada birlikteliğini çok eşli evli olarak tanımlayan erkekler kıstas alınmıştır.

Çok Eşli Evlilik: Türkiye’de Medeni Kanun’a göre çok eşlilik yasal olmasa da bu çalışma özelinde araştırma öznelerinin birlikteliklerini evlilik olarak ifade etmesi nedeniyle bu birliktelikler evlilik olarak ifade edilmiştir. Evlilik ifadesi öznelerin birlikteliklerinde nerede konumlandıklarını görmek adına dikkate değerdir.

Çok Eşli Erkek: Resmi nikahla Türkiyeli bir kadınla evli iken 2011 yılı sonrası Suriyeli bir kadınla da dini nikahla evlenerek her iki kadınla aynı anda evli olan erkeklere karşılık kullanılmıştır.

Türkiyeli Kadın: Türkiye vatandaşı olup çok eşli bir erkeğin resmi nikahlı eşi olan kadınlara karşılık kullanılmıştır. Çalışmaya katılan kimi kadınların Arap kökenli

olduklarını belirtmeleri nedeniyle Türk vatandaşlığı olan kadınlar için kapsayıcı olması bakımından bu ifade kullanılmıştır.

Suriyeli Kadın: 2011 yılı Suriye’de çıkan karışıklıklar sonrasında resmi olarak Türkiyeli bir kadınla evli olan Türkiyeli bir erkekle imam nikahıyla evlenen kadınlara karşılık kullanılmıştır.

İmam Nikahı: Türk Medeni Kanunu’nun 143. maddesinde dini nikah, ‘dini tören’ kavramıyla tanımlanmaktadır. Bu çalışmada araştırma öznelerinin kullanımıyla imam nikahı kavramı ele alınmıştır. Özneler için imam nikahı dini törene tekabül eden imam, hoca, şeyh ya da akraba tarafından kıyılan nikah türüdür.

Bununla beraber Suriyeli kadınların Türkiye’deki statüsünü tanımlamak adına kapsayıcı bir kavram olması bakımından göçmen kavramı seçilmiştir.⁸

---

⁸ Bu kavram Türkiye’deki hukuki düzenlemelerin yarattığı kavramsal karmaşa nedeniyle seçilmiştir. Suriyeli kadınların göç etmek zorunda kalmasına sebep olan koşullar ve deneyimleri mülteciliğin ortaya çıkmasında kendine has olan koşulları içermektedir. Fakat bilindiği gibi Cenevre Sözleşmesi gereği Türkiye’deki Suriyelilere mülteci statüsü verilmemektedir. Türkiye’deki Suriyelilere verilen geçici koruma statüsünün geçicilik vurgusu ile Suriyeliler üzerinde yarattığı baskı nedeniyle de bu kavramı kullanmamayı seçtim.

2. BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu çalışmada literatürde bir erkeğin eş zamanlı olarak birden fazla kadınla evli olmasının (Yamani, 2008; Akt: Gwirayi, 2017) karşılığı olarak tanımlanan polijini kavramının yerine çok eşlilik kavramı kullanılacaktır. Çok eşlilik bir erkeğin birden fazla kadınla evlenmesini, onlarla uzun süreli birlikte yaşamı düzenleyen ve bu evlilikle bütün sorumlulukları yürütmesinin toplumsal olarak meşru kabul edildiği bir evlilik biçimi olarak tanımlanmaktadır (Lang ve Smart, 2002, s.547; Akt: Yıldırım, 2013).

Suriye zorunlu göçü sonrası Suriyeli kadınlarla kurulan kimi birlikteliklerin çok eşli evlilikler olarak ifade edilmesi üzerine çok eşli evlilikleri tanımak ve Suriyeli kadınlarla yapılan bu evliliklerin barındırdıklarını anlayabilmek gerekmektedir. Bu nedenle bu bölümde literatürde çok eşliliğin nasıl ele alındığı işlenmiştir. Bu tartışmayı yürütmenin amacı Suriyeli kadınlarla çok eşli evlilikler olarak anlatılan birlikteliklerin sadece bir evlilik türü olarak ifade edilmesinin kadınların evlenme sürecinde yaşadığı şiddetin üzerini örttüğünün düşünülmesidir. Bu anlamda bugün karşımızda geleneksel anlamıyla bir çok eşlilik pratiği mi duruyor yoksa cinsiyete dayalı şiddetin bir örneğini mi görüyoruz ya da geleneksel anlamıyla çok eşliliğin şiddet boyutunun literatürde ele alınmamış olması-sınırlı ele alınmış olması durumu mu söz konusu bunu görmek mümkün olacaktır.

2.1. ÇOK EŞLİ EVLİLİKLER

Kuramsal çerçevenin ilk bölümü olarak bu bölümde Suriye zorunlu göçü sonrası gerçekleşen çok eşli evlilikleri detaylarıyla tanıyabilmek için öncelikle çok eşli evlilikler genel hatları ile tanımlanacak, ardından Türkiye’de çok eşli evliliklerin geçmişten bu yana kurulma biçimleri ve koşulları açıklanacaktır. Böylece Suriye zorunlu göçünden sonra Suriyeli kadınlarla kurulan çok eşli evliliklerin gerçekleşme dinamiklerindeki farklılıklar görülecektir. Yine bu bölümde Suriye zorunlu göçü sonrası oluşan evlilik piyasası, bu süreçte yaşananlar ve Türkiyeliler ile Suriyeliler arasındaki evliliklerin hukuki boyutu aktararak Suriye zorunlu göçü sonrası kurulan çok eşli evliliklerin topografyası çıkarılmaya çalışacaktır.

2.1.1. Çok Eşli Evliliklere Genel Bakış

Evlilikler, evlilik öncesi ve sonrası gerçekleşen etkileşimler birçok disiplinin inceleme konusu olmuştur. Bu incelemeler evliliklerin kurulumunu farklı boyutlarda görmeyi sağlamaktadır. Antropologlar evlilik törenlerini, simgelerini ve stratejilerini detaylıca incelemiş, bunların bazı toplulukların norm ve uygulamalarını hem yansıttığını hem de yarattığını ileri sürmüşlerdir (Yalçın-Heckman, 2002). Balaman (1982) evlilik ve akrabalık türlerine ilişkin yapmış olduğu antropolojik çalışmasında evliliklerle oluşan ailenin kültürün bir parçası olduğunu, evliliğin ise temelde cinsel hayatı meşrulaştırma, soyun devamını sağlama ya da üretim birimi kurma amacına yönelik olduğunu söyler.

Antropolojik çalışmaların çoğu evliliğin temel işlevlerinden birinin insanların meşru yoldan üremeleri olduğunu kabul etmektedir (Delaney, 2001, s.125). Antropolojik çalışmalar evliliği özellikle soyun devamını sağlama özelliği üzerinden ele almışlardır. Üzerinde birçok dinamiğin etkili olduğu evlilikler toplumun sahip olduğu birçok özelliği gösteriyor olması bakımından da inceleme konusu olmuştur.

Civelek ve Koç (2003) Türkiye’de evliliklerden söz ederken evlilik kavramının hem kanunlarla tanımlanmış halini hem de dinsel ve toplumsal olarak kabul edilen halini içerdiğini, dolayısıyla yasal bir geçerliliği olmasa da dini törenle evlenmiş olan kişilerin de toplum nezdinde evli statüsüne sahip olarak kabul edildiğini belirtirler. Yalçın-Heckmann da evlilikler üzerindeki kültürel kabullere işaret ederek (2002, s.289) evliliklerin birtakım inançların, değerlerin, bazı toplumlara özgü norm ve davranışların ortaya çıktığı bir süreç olması itibarıyla farklı boyutlarda ele alınması gereken karmaşık bir sistem olduğunu söyler. Evliliklerin farklı türlerinin olması da bu anlamda karmaşık doğasının olduğunu göstermektedir. Bugün birçok toplumda görülen çok eşli evlilikler de çoğunlukla erkeğin birden fazla kadınla evli olması halinde görülmektedir ve kültürel pratiklerle ve tarihsel olarak değişmektedir (Yalçın- Heckmann, 2002, s.289).

Literatürde çok eşli evliliklere ilişkin olarak yürütülen tartışmaların çok eşli evlilikleri belli başlı başlıklarda topladığı söylenebilir. Çok eşlilik demografik dengelerdeki değişim, cinsellik, çocuk (erkek çocuk) sahibi olma isteği ve sosyo-ekonomik koşullar üzerinden açıklanmıştır. Aile, evlilikler ve evlilik türlerine ilişkin yapılan tartışmalar belli başlı başlıklar etrafında toplansa da bu tartışmaların içeriğinin ve kapsamının değiştiği de

görülmektedir. Aşağıda çok eşli evliliklerin nedenlerinin literatürde nasıl ele alındığı açıklanmaktadır.

Çok eşli evliliklerin farklı kültürlerde uygulanıyor olmasının birçok nedeni vardır, bununla birlikte erkek çocuk sayısını artırma isteği, dini inanışlar, geleneksel uygulamalar, toplumun kültürel algıları, ailenin namusunu koruma, nüfusu artırma ihtiyacı ve romantik ilişkiler gibi temel nedenlerinin olduğu söylenebilir (Okan-İbiloğlu, Atlı ve Özkan, 2018). Bu temel nedenlerin literatürde nasıl ele alındığının tartışılacağı bu bölümde özellikle çok eşliliğin hangi perspektifle irdelendiğini de görmek mümkün olacaktır.

Çok eşli evliliklere ilişkin eski açıklamalardan biri Ember tarafından demografik değişimler odaklı yapılmıştır. Ember (1974) çok eşliliğin cinsiyet oranlarının dengeli olmadığı durumlarda görüldüğünü, savaş gibi erkeklerin ölüm oranlarının fazla olmasına sebep olan durumlar nedeniyle çok eşliliğin görüldüğünü söyler. Ember'in açıklaması çok eşliliğin kadın nüfusunun erkek nüfusundan fazla olmasının bir sonucu olarak görüldüğünü göstermektedir.

Low (1988, s.189) antropolojik olarak çok eşliliğin evlilik sisteminin üzerindeki kültürel etkiler ve yeniden üretim süreci olarak ele alındığını ifade etmiştir. Low'un vurguladığı yeniden üretim süreci olarak çok eşlilik erkeğin cinsel isteğinin fazla olması olarak ele alınmıştır. White ve Burton ise çok eşliliği sadece yeniden üretim üzerinden ele almanın yetersizliğine dikkat çekmişlerdir. White ve Burton (1988, s. 871) akrabalık, evlilik ve toplumsal cinsiyet konularının ve çok eşliliğin formlarını anlamının kritik bir önemi olduğunu söylerler. Çalışmalarında dünya genelinde çoğalan çok eşliliği anlamaya çalıştıklarını belirterek bunun sadece erkeğin cinsel isteğinin fazla olması üzerinden yorumlanmasının çok eşliliği kapsamlı bir biçimde anlamayı zorlaştıracağını ifade ederler. White ve Burton (1988) çok eşliliğe neden olan faktörleri ekolojik faktörler, ekonomi, akrabalık bağları ve savaşın nüfus üzerindeki etkileri açısından incelemişlerdir.

White ve Burton'un (1988, s. 872) çok eşliliğe ilişkin mevcut tartışmaları ele alarak yürüttükleri çalışmalarında sosyologların çok eşliliği her bir çocukla birlikte erkeğe kadından daha fazla yarar sağlayan bir yeniden üretim süreci olarak gördüklerini

kendilerinin ise bu bakışın etkisini dikkate alarak erkeklerin bu konuda karar vermelerini sağlayan sosyal koşulları incelediklerini belirtirler. Bu çalışmayı yaparken toplumlar arası farklılıkları dikkate almak için ekonomi ve savaşın etkilerini dikkate almayı gerektiren noktalara da bakmışlardır. Nihayetinde çevrenin, ekonomik koşulların, kişiler arası ilişkilerin ve nüfusun değişmesine sebep olacak savaş gibi durumların erkeklerin çok eşli olmasının üzerinde etkileri olduğunu söylemişlerdir. Bu çalışma özelinde özellikle savaş koşullarının erkeklerin çok eşli olması üzerindeki etkilerine ilişkin literatürdeki değerlendirmeler ayrıca önemlidir. Ember'in ve White ve Burton'un çalışmaları göstermektedir ki savaş sonrası artan çok eşliliğe ilişkin değerlendirmeler savaş sonucu değişen nüfus yapısı üzerinden yapılmaktadır. Savaşın kadınların yaşamında yarattığı değişiklikler, savaş sonrası değişen toplumsal ilişkiler üzerinden bir değerlendirme yapılmamıştır.

Çok eşlilik yaygın bir evlilik biçimi olmasa da toplumda görülen bir evlilik olmasını White ve Burton (1988, s.876) çok eşliliğin hangi durumlarda görüldüğünü şöyle sıralamışlardır: a) tek eşlilik tercih edilmesine rağmen çok eşliliğin de kabul görülmesi, b) çok eşliliğin avcı ya da şaman toplumları gibi toplumlarda sadece önde gelen isimler ya da başarılarıyla öne çıkan kişiler için onaylanması, c) çok eşliliğin genelde sosyal bir sınıfla sınırlı olduğu ve herkesin erişebileceği bir olay olarak değerlendirilmediği toplumlar, d) çok eşliliği onaylayan erkeklerin yaş ve zenginlik açısından yeterli olduğu durumlarda görülür.

Yukarıdaki çalışmalarla birlikte çok eşlilikle ilgili ilerleyen yıllarda yapılan çalışmaların bu evliliklerin nedenlerini kişiler arası ilişkiler ve toplumsal yapı üzerinden açıklamaya çalıştıkları görülmüştür. Al-Krenawi, Graham ve Al-Krenawi (1997) birçok farklı toplumda görülen çok eşli evliliklerin özellikle insan kaynaklarının önemli görüldüğü sosyal sistemlerle ilişkili olduğunu ifade ederler. İnsan kaynaklarının önemli görülmesi ve bu nedenle nüfusun kalabalıklaştırılmasının üzerinde farklı dinamikler vardır. Tarım toplumlarında ve aile geçiminin aile içi işletme şeklinde olduğu aile yapılarında erkeğin gelirinin artması için nüfusa ve bunun için de çok sayıda kadına ihtiyaç vardır ve bu durum da çok eşli birlikteliklerin nedenlerinden biridir (White, 1988; Akt: Yılmaz, Tamam ve Bal, 2015).

Yıldırım (2013) sosyo-biyologların çok eşli evlilikleri üreme stratejisi bağlamında ele

aldıklarını doğan her bir çocuk için en az yatırımla en üst seviyede çocuk sahibi olmanın hedeflendiğinin altını çizer. Yıldırım (2013) sosyo-biyologların çok eşliliğe ilişkin bu açıklamalarının çok eşliliği erkeğin sosyal koşullarına bağlı kılan bir bakış olduğunu da belirtir.

Çok eşlilik kadının ve çocukların işgücü olarak görüldüğü toplumlarda ailenin popülasyonunu artırma isteği ile gerçekleşmektedir. Fakat bununla birlikte çocuk sahibi olmak özellikle erkek çocuk sahibi olmak konusunda belirgin bir hal almaktadır. Çok eşlilik genellikle kadının erkek çocuk doğurmadığı ya da cinsel olarak az aktif olduğu düşünüldüğü durumlarda gerçekleşmektedir (Baloyi, 2013; Akt: Gwirayi, 2017). Bu durumda çok eşli evlilikleri sadece kalabalık bir nüfusa sahip olmak ve insan kaynağını artırmak olarak ele almak yeterli olmayacak özellikle erkek çocuk sayısını artırmak için yapılan bu evliliklerin üzerinde ataerkil pratiklerin etkilerini de dikkate almak gerekecektir.

Delaney (2001) Tohum ve Toprak adlı çalışmasında erkeklerin tohumları ile yaşamın yaratıcısı olarak kabul edildiklerini kadınlarinsa toprak gibi bunun besleyicisi kabul edildiğini anlatır. Soy ve erkek çocuğun öneminin bu düşünceden bağımsız olarak ele alınmayacağını anlattığı bu çalışmasında erkeğin soyun devamını yürütecek olan kişi olarak tanrılaştırıldığını ve yaratıcı kabul edildiğini bu ataerkil pratiğin kültürel pratiklerdeki simgelerden bağımsız olarak ele alınamayacağını tartışır. Delaney, erkeklerin soyun devamını sağlayacak olan kişiler olması bakımından toplumda önemli görüldüklerini vurgulamaktadır.

Ataerkil anlayışın özelliklerinden biri soyadının devamını sağlamak adına erkek çocuk isteğidir. Özellikle Orta Doğu toplumlarında erkek çocuk güçlü bir sosyal arzudur. Bu durumun birçok sebebi vardır: refah devleti ve sosyal güvenlik sisteminin eksikliği nedeniyle yaşamın ilerleyen vakitlerinde ebeveynlerin iyilik halini garantilemek için erkek çocuk istenir ve bu durum erkeklerin sosyal statüsünü etkilerken aynı zamanda kız çocuklarının giremeyeceği düşünülen toplumsal alanlara erkek çocukların girebilmesiyle geniş bir sosyal çevrenin de güvencesidir (Shaaban, 1998, s. 114; Akt: Adibi, 2006).

Görüldüğü üzere çok eşliliğin kabul gören temel nedenlerinden biri çocuksuzluk değil erkek çocuk sahibi olma isteğidir. Bu arzunun oluşmasında, erkeğin soyunu devam

ettirecek kişiler olarak görülmeleri ile toplumsal ilişkilerin devamını ve refah devletinin eksiklerini erkek çocukların kapatacağına olan düşüncenin yattığı düşünülmektedir. Bu açıklamalarda erkeklerin refah devletinin eksiklerini kapatmak adına birden fazla kadınla ve çok çocukla geleceğini rahatlatmak istedikleri açıklamaları refah devletinin erkeklere hizmet etmesi gerektiği bunun sağlanmadığı toplumlarda erkeklerin kendi ürettikleri çözümlerin normal kabul edilebileceği mesajını da içeri taşımaktadır.

Çok eşlilik kimi zaman erkek cinselliği üzerinden kendine açıklama bulmuştur. Özellikle erkek cinselliğinin aktif kabul edildiği toplumlarda çok eşli yaşamın görüldüğü ve kabul edildiğine literatürde yer verilmiştir. Van Wichelen (2009) erkeklere ilişkin genel kabul görmüş “erkekler cinselliğe kadınlardan daha fazla ihtiyaç duyarlar” söyleminin erkek çok eşliliğinin kabul edilmesinde etkisinin büyük olduğunu vurgulayarak özellikle kadınların erkeğin gizli bir ilişki yaşamasındansa başka bir evliliğinin daha olması tercih etmek zorunda kaldıklarını ifade eder.

Cinselliğin erkeğe özgü ya da erkeğin cinselliğinin daha fazla olduğuna ilişkin düşünceler erkeğe evlilik üzerinden daha fazla olanak sunulmasını “zorunlu” kılmıştır. Bu nedenle erkeğin birden fazla eşle evliliğinin olması ve bu durumun bilinirliği kabul edilebilir bir ilişki olarak değerlendirildiği görülmüştür.

Mevcut literatür çok eşli yaşamı sosyo-ekonomik sebepler, dini inançlar-inanışlar, kültürel pratikler, ataerkil düşünceler üzerinden ele almaktadır. Fakat burada dikkati çeken ataerkil pratikler olarak anlatılanların ata-baba soyunun devamı üzerinden ifade edilmiş olmasıdır. Çok eşli evliliklerde ataerkil pratiklerin neler olduğuna ilişkin geniş bir tartışmayla karşılaşılmanın, ataerkiye ilişkin açıklamaların soy kavramı üzerinden yürütüldüğü dikkati çekmiştir. Bütün bu açıklamalar çok eşliliğin erkeklere sağladığı kazanımları refah sisteminin eksik kalan yanlarının kapatılması ya da soyun devamı üzerinden yapmaktadır. Fakat ataerkil pratiklerin eşitsiz ilişkileri pekiştirdiği ya da sunulan hizmetlerin eksikliklerinin erkekleri çok eşli olmaya ittiği ifadelerinin kadınlara sunulan hizmetlerin eksikliğine dikkat kesilmediğini, bu eşitsiz ilişkide kadınların hak kayıplarının vurgulanmadığını göstermektedir. Civelek ve Koç (2003) evliliğin ailenin kurulmasını sağlaması itibarıyla toplumsal nitelik taşıdığını ve bu nedenle toplumsal ve kültürel süreçlerden etkilenen bir olgu olduğunu ifade ederler. Yukarıdaki tartışmalar ve örnekler gösteriyor ki çok eşliliği üreten birçok faktör vardır ve bunlar da zaman içinde

değişim göstermektedir. Aşağıda Türkiye’de oransal olarak az olduğu vurgulansa da varlığını hep devam ettiren çok eşliliğe ilişkin literatürde yer alan çalışmalara yer verilmiştir.

2.1.2. Türkiye’de Çok Eşli Evlilikler

Bu bölümde çok eşliliğin Türkiye’de hangi bölgelerde, ne sıklıkta ve hangi sebeplerle görüldüğü açıklanmaya çalışılacaktır. Bu bilginin özellikle Suriye göçü sonrasında ülkede çok eşliliğin arttığı ve Türkiye’nin sadece sınır kentlerinde ve çok eşliliğin yaygın kabul edildiği illerinde değil birçok ilinde bu ilişki biçiminin yaygınlık kazandığı söylemlerine açıklık getirebilmek, göç sonrası artan çok eşli birlikteliklerin karşımıza nasıl bir pratik olarak çıktığını anlayabilmek adına önemli olduğu düşünülmektedir.

Türkiye’de evlilikler hem resmi hem de dini nikahla evlilikleri kapsıyor olması bakımından toplumsal olarak hangi pratiklerin evlilik olarak kabul edildiği üzerinde durulması gerekir. Civelek ve Koç (2003) nüfus araştırmalarında evliliklere ilişkin yaptıkları incelemede hem resmi nikahlı hem de dini nikahlı birlikteliklerin evlilik olarak değerlendirildiğini görmüş bu durumun her iki evlilik türünün de toplumun gözünde eşit görülmesinin sonucu olduğuna işaret etmişlerdir. Dini nikahlı evliliklerin resmi nikahlı evliliklere eş görülmesinin çok eşli evlilikler üzerinde de etkili olduğu düşünülmektedir.

Paul Stirling, 1949-1950 yıllarında Kayseri’de yaptığı antropolojik çalışmasını köylerde ilişkilerin nasıl şekillendiğini, Türkiye’de ev içi ilişkiler, aile ve evin yapısı, evlilik ve akrabalık ilişkileri üzerinden sunmaktadır (Stirling, 1965). Stirling, saha araştırmasından bilgilerle çok eşliliğin nedenlerini şöyle sıralamıştır: ikinci bir kadınla daha evlenmenin en yaygın nedeni ilk eşin erkek çocuk doğuramamasıdır, ikinci neden ilk eş olarak kadının ev içinde yapması beklenen görevlerini yerine getiremiyor olmasıdır. Kadının hasta olması ya da sakatlanması gibi durumlarda erkekler evliliği tercih etmektedir. Üçüncü neden, çok eşlilik bazen erkek kardeşlerin dul kalan eşleri için vasiyeti sonucunda olabilmektedir. Bu durum genellikle ölen erkeğin mirasının hanenin dışına çıkmaması için erkeğin karısının erkek kardeşi ile evlenmesini vasiyet etmesi sonucunda gerçekleşir. (Stirling, 1965, s.198).

Stirling'in çalışması çok eşliliğin nedenlerinin ataerkil pratikler ve miras konularında olduğunu göstermektedir. Erkek çocuğun soyun devamı gibi konularda önemli görülmesiyle birlikte kadının ev içinde erkeğe ve ev düzenine ilişkin yerine getirmesi gerektiği düşünülen görevleri olduğu düşüncesi ataerkil ilişkilerin çok eşli evlilikleri meydana getirdiğini göstermektedir.

Stirling çalışmasında çok eşliliği yaygın olarak görmediğini belirtirken sosyal olarak kabul gören bir evlilik olduğuna da dikkati çeker. Başarılı bir çok eşli evliliğin prestij kaynağı olduğunu ama aynı zamanda çok eşli bir erkeğin şakalara ve alay edilmeye çok yakın olduğunu da vurgular (Stirling, 1965, s.198-199). Bu anlamda çok eşlilik erkeğin gücü olarak kabul edilirken aynı zamanda erkeklerin toplumsal olarak baş edilmesi gereken birtakım durumları da göze almaları gerektiğini göstermektedir.

Türkiye'de çok eşliliğin oransal olarak ne kadar olduğuna ilişkin çalışmalara rastlamak güçtür, özellikle Medeni Kanun ile çok eşli evliliklerin yasal kabul edilmemesi, Medeni Kanun öncesinde ise kayıt sistemlerinin zayıf olması bu bilgiye erişmeyi zorlaştırmıştır. Duben ve Behar'ın yaptıkları çalışma Türkiye'de çok eşliliği tarihsel olarak anlamak noktasında yol gösterici bir çalışmadır. Duben ve Behar (2014) İstanbul'un 1930-40'lı yıllarda Türkiye'nin geri kalan kısmından ortalama çocuk sayısı, evlenme yaşı gibi konuda farklı demografik bilgilere sahip olduğunu fark etmeleri üzerine 1885 ve 1907 yıllarına ait demografik verileri çözümledikleri bir çalışma yürütmüşlerdir. Belirtilen yıllarda İstanbul'da 1885 sayımında çok eşlilik oranı %2,51, 1907'de ise %2,16 olarak kaydedilmiştir. Fakat çalışmanın önemli bir sınırlılığının Osmanlı kayıtlarında erkeğin karılarının ayrı evlerde yaşaması halinde tek eşli olarak gösterilmiş olmasını belirtirler (Duben ve Behar, 2014, s.162-163).

Duben ve Behar'ın (2014, s.163) çalışmalarının önemli bir vurgusu çok eşli evliliklerin oransal olarak düşük olmalarına rağmen zamanla yok olma eğilimini göstermemiş olmasıdır. Bu durum Stirling'in yukarıda değinilen belirli durumlarda çok eşli evliliklerin sosyal olarak kabul gördüğü ve erkeğe prestij sağladığı vurgusunu da doğrular niteliktedir. Ortaylı (2018) da Osmanlı toplumunda çok eşliliğin yaygın olmadığını ve hatta hoş karşılanmadığını ifade eder. Yaygın olmama nedenini ise demografik olarak mümkün olmaması ile asıl olarak ekonomik olarak zor olmasına bağlı kılar. Çok eşliliğin

ekonomik servetin fazla olması ile mümkün olduğunu bu nedenle de dar bir zümreye ait bir evlilik biçimi olduğunu söyler.

Duben (2012, s.146-147) tarihsel perspektiften Türk aile ve hanelerine ilişkin yaptığı analizinde de çok eşliliğin bazı zengin erkekler arasında görülen bir evlilik olduğunu toplumdaki öneminin sembolik olduğunu altını çizer.

Osmanlı'nın son yıllarında Batılılaşma hareketi ile çok eşli evliliklerin eleştirisi almaya başlamasıyla 1917 yılında Hukuk-u Aile Kararnamesi çıkarılmıştır. Bu kararname ile kadınlara erkeğin bir başka kadınla daha evlenmesi durumunda boşanma hakkı tanınmış böylece çok eşli evliliklere hukuki bir sınırlama getirilmiştir (Duben ve Behar, 2014, s.163).

Duben ve Behar (2014) bu kararnamenin çok kısa süre yürürlükte kaldığını, 1924-25'te hazırlanan Cumhuriyet Medeni Kanun'u ile erkeğin ikinci bir eşe 'ihtiyacı olduğunu' ve her iki eşine karşı âdil davranacağını ispatlaması ve hâkimden özel bir izin alması gerektiğini işaret ederler. Nihayetinde 1926 Medeni kanunu ile çok eşlilik yasaklanmıştır (Duben ve Behar, 2014, s.164). Medeni Kanun'a kadar çok eşliliğin yasal olarak kabul edildiğini, kabul edilmesine ilişkin de erkeğin bu evliliği yapmasındaki haklı gerekçelerini sunması gerektiğini görüyoruz.

Türkiye'de Medeni Kanun'un 1926'da kabul edilmesiyle birlikte çok eşlilik yasaklanmış imam nikahının öncesinde ya da imam nikahıyla birlikte resmi nikahın kısılması mecbur kılınmıştır. Bununla birlikte kırsalda birçok kişinin hala sadece imam nikahı ile evlenmesinin imam nikahının bir evliliğin meşru kabul edilmesinde toplumsal ve geleneksel olarak önemli bir rol oynadığını göstermektedir. (Yalçın-Heckman, 2016, s.297).

Türkiye'de evliliklerin kurulma biçiminde hem resmi nikahın hem de dini nikahın-imam nikahının başta gelmektedir. Medeni Kanun'un imam nikahının resmi nikahın kısılmasından sonra kısılmasını kabul etmesi imam nikahını dolaylı yoldan da olsa kabul ettiği anlamını doğurmaktadır (Civelek ve Koç, 2003).

Çok eşlilik konusunda Türkiye'de niceliksel çalışmaların az olduğu görülmektedir. Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) Toplumsal Değişme Eğilimleri Araştırması'nda

(1992-1993) Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Mardin, Siirt, Şırnak ve Şanlıurfa GAP kapsamına giren iller olarak belirlenmiştir. Araştırmada çok eşli evliliklerin temel nedeni boşanmaların seyrekliği ve çok çocukluluk eğilimi olarak açıklanmıştır. GAP bölgesi olarak belirlenen illerde evli ve erkek hane halkı reislerinin %4,7'si iki eşli durumdadır, çok eşli erkek oranı köyde %5,7'yken kentte %3,4 tür. Adıyaman ve Gaziantep'te kentte çok eşli hanelere rastlanmamışken Şanlıurfa'nın kent kesiminde çok eşlilik oranı %10,2, Diyarbakır'ın kent kesimindeyse %10,0'dur.

2008 yılında yapılan Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması kapsamında 15-59 yaş arasındaki kadınlarla görüşülmüş ve bu çalışmaya katılan kadınların %1,1'i kumalarının⁹ olduğunu belirtmişlerdir. Yine aynı kadın grubuna Adrese Kayıtlı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) verileri kullanılarak hesaplama yapıldığında bu oranın 186.782 kadına karşılık geldiği görülmüştür.¹⁰ Yakın tarihte Türkiye'deki çok eşli evliliklerin oranına ilişkin veri sunan bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Yalçın-Heckman'ın Hakkari'de aşiret ilişkilerini anlamak üzere yaptığı araştırmasında aşiretler arası ilişkilerin organizasyonunda etkili olan çok eşli evlilikleri de ele almıştır. Yalçın-Heckman çalışmasında birden fazla kadınla evlenebilen erkeklerin büyük bir çoğunluğunun bölgenin ileri gelen ailelerinden aşiretlere bağlı erkekler olduğunu aktarmıştır. Özellikle bir erkeğin ikinci ya da üçüncü evliliğini bakire bir kadınla yapabilmesi için ya aşiret reisi olması ya da yüksek miktarda başlık parası ödemesi gerekir, özce bu durum erkeğin simgesel veya maddi sermayesinin yüksek olmasına bağlıdır (Yalçın-Heckman, 2016, s. 306).

Yukarıda tartışıldığı üzere çok eşli evliliklerin sebepleri literatürde soyun devamı, evlilik içi ilişkiler, nüfustaki dengesizlikler üzerinden ele alınmıştır. Türkiye'de çok yaygın olmayan bu evlilik biçimine ilişkin açıklamalarda ise çok eşliliğin sıklıkla ekonomik olarak güçlü erkeklerin tercihi ve aşiret ilişkilerinin bir sonucu olarak gerçekleştiği aktarılmıştır. Çok eşli evlilikler yaygın olarak tercih edilen bir evlilik türü olmamasına ve beraberinde birtakım zorlukları -bu zorluklar literatürde çoğunlukla evliliğin erkeklere getirdiği zorluklar üzerinden aktarılmıştır- getiriyor olmasına rağmen Suriye zorunlu

⁹ Araştırmada kullanılan ifade olması bakımından kuma kelimesi kullanılmıştır.

¹⁰ <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/index.htm>: Erişim: 10.01.2021

göçü ile Türkiye’de çok eşli evliliklerin arttığı görülmüştür. Suriyeli kadınlarla gerçekleşen bu evliliklerin Yalçın-Heckman’ın vurguladığından farklı olarak toplumsal ve maddi sermayesi olmayan erkekler için de mümkün olmaya başladığı görülmektedir. Bu nedenle aşağıda Suriye zorunlu göçü sonrası kadınlarla çok eşli evliliklerin kurulmasına kadar giden süreci belirleyen dinamikleri görebilmek adına göç sonrası oluşan evlilik piyasasına ilişkin detaylara yer verilecektir.

2.1.3. Suriye Zorunlu Göçü Sonrası Oluşan Evlilik Piyasası ve Çok Eşli Evlilikler

Bu bölümde Suriye zorunlu göçü sonrasında Suriyeli kadınlarla kurulan çok eşli evlilikler sürecinde neler yaşandığı, bu evlilik piyasasındaki dinamikler farklı ülke örnekleri ile sunulacaktır.

Kadın mültecilerin-göçmenlerin karşılaştıkları temel sorunlardan biri evlilikler üzerinden kurulan yabancı gelinler piyasasıdır, kadınların fiziksel güçsüzlüğü vurgusuyla mağdurlaştırılarak özellikle çocuk yaşta evlendirmelerin normalleştirilmeye çalışıldığı, kadınların mağdur olarak konumlandırılıp bu mağduriyeti gidermenin bir çözümü gibi erken yaşta, zorla, çok eşli evliliklere zorlanarak cinsel şiddete maruz kaldıkları görülmektedir (Özgür-Baklacioğlu, 2017). Suriye zorunlu göçü sonrasında Suriye’ye komşu ülkelerde, erkeklerin Suriyeli kadınlarla aracılara ve kadınların ailelerine para ödeyerek evlenerek çok eşli olmalarıyla sonuçlanan bir piyasa oluşmuştur.

Yukarıda problem bölümünde sunulan raporlarda ifade edildiği üzere Hacettepe Göç Araştırmaları Merkezi (2014), Mazlum-Der (2014), Orsam-Tesev (2015) Suriye zorunlu göçü sonrası Suriyeli kadınların erken yaşta, zorla, para karşılığı ve çok eşli evlilik gibi durumlarla şiddete maruz kaldıkları görülmüştür. Bu raporlar göç sonrası erkeklerin Suriyeli kadınlarla artan evlenme talebini, kadınların yaşlarına göre değişen bir evlilik piyasasının olduğunu sunmaktadır. Yukarıda sunulduğu üzere Suriyeli kadınlarla evlilik için çeşitli aracılardan oluşan hem aracılardan hem de kadınların ailelerinin kadınların evlenmesi karşılığında belli bir miktar para aldıkları ve kadınları veya kız çocuklarını evlenmeye zorladıkları görülmüştür. Beraberinde halihazırda evli erkeklerin eşlerini Suriyeli bir kadınla evlenmekle sıklıkla tehdit ettikleri bilgisi de sunulmuştur. Bu anlamda Suriyeli kadınların evlenme sürecinde ve sonrasında şiddete maruz kaldıkları bir evlilik pazarının oluştuğu, çok eşli evliliklerin arttığı fakat tüm bu sürecin tek müsebbibi Suriyeli

kadınlarmış gibi sunularak ayrımcılığa maruz kaldıkları görülmüştür. Özgür-Baklacioğlu'nun uluslararası literatürde mülteci kadınların deneyimlerine ilişkin yapmış olduğu çalışmasında mülteci kadınların deneyimlerinin “sınırın içindeki kadınlar” ve “sınırın dışındaki kadınlar” bakışlarına göre değiştiğini ifade eder. Sınırın dışından gelen kadınların korumasız oldukları, hiçbir haklarının olmadığı ve bu nedenle de istismara açık kişiler olarak görüldüklerini anlatır. Bu nedenle kadınlar çoğu zaman savaş ganimeti, yabancı gelinler, milliyetçiliğin öznesi gibi ifadelerin altında kalmışlardır (Özgür-Baklacioğlu, 2017, s.92). Sunulan raporların verileri de Suriyeli kadınların Türkiye'ye zorunlu göçü sonrasındaki deneyimlerinin de Özgür-Baklacioğlu'nun ifade ettiğine benzer deneyimler olduklarını göstermektedir. Nihayetinde Suriyeli kadınların zorunlu göç sonrası karşılaştıkları güçlüklerin görmezden gelinerek yuva yıkan kadınlar olarak ayrımcılığa maruz kalmaları da sınırın dışındaki kadınlar olmaları bakımından istismar edilmeye ve dışlanmaya müsait olarak görüldüklerinin göstergesidir.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Suriyeliler ile Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşları Arasındaki Evlilik İlişkileri Araştırması (2016, s. 10) ile Suriye zorunlu göçü sonrası Türkiye'ye sığınan Suriyeliler ile Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları arasındaki evlilik ilişkilerini incelemeyi amaçlamıştır. Araştırmada özellikle çok eşli evlilik ve erken yaşta evliliklere odaklanılarak iki taraf arasında gelişen ilişkinin niteliği anlaşılmasına ve sorunlar ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışmada ulusal istatistikler, hukuki çerçeve, medya haberleri, araştırma raporları ve akademik yayınlar incelemeye alınmış, araştırmanın saha çalışmasında ise Mardin, Şanlıurfa ve Gaziantep'te yerel halk, Suriyeli kadınlar, kamuda ve sivil toplum kuruluşunda çalışan yetkililer ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.¹¹ Raporda erkeklerin Suriyeli kadınlarla evlenme nedenleri şöyle sıralanmıştır: erkeklerin bu evlilikler için ekonomik olarak herhangi bir bedel ödememeleri, Suriyeli kadınlarla evliliklerin resmi olmaması nedeniyle kadınlardan ayrılmanın kolay olması, Suriyeli kadınların göç sonrası yaşadıkları zorluklar nedeniyle bu evlilikleri kolay kabul etmeleri, yaşanan Türkiyeli erkeklerin Türkiyeli bir kadınla evlenme ihtimalinin düşük olmasına karşın Suriyeli kadınların kabul etme ihtimalinin yüksek olması, Suriyeli kadınların Türkiyeli kadınlara göre daha “cezbedici” ve

¹¹<http://humanistburo.org/dosyalar/humdosya/Suriyeliler%20ile%20TC%20Vatandaslari%20Arasindaki%20Evlilik%20Iliskileri%20Arastirmasi%202016.pdf> (Erişim: 27.11.2021).

“bakımlı” olmaları, Türkiyeli kadınların görev ve sorumluluklarını yerine getirmemeleridir (ASPB, 2016, s.102-104).

Raporda Suriyeli kadınlarla Türkiyeli erkeklerin evlenme nedenlerine ilişkin yapılan açıklamalar, Suriyeli kadınların kültürel olarak çok eşli olmalarının normal kabul edilmesine rağmen göç sonrası yaşanan çok eşli evliliklerin kültürü aşan boyutta olduğu vurgusu ile sıralanmıştır. Araştırmada görüşülen sivil toplum kuruluşu ve kamu çalışanları kadınların evlenme nedenini şöyle sıralamışlardır: kadınların bir erkek tarafından korunma ihtiyacı, ailelerin kızlarını evlendirerek alacakları başlık parası ile kazanç sağlama isteği, kadınların eğitim, istihdam gibi alanlara katılma süreçlerinde karşılaştıkları güçlükler nedeniyle ülke ile ilişki kurmanın bir yolu olarak evliliği seçmeleri, Türkiye’de ikinci eşlerin yasal haklarının olmadığına ilişkin bilgi sahibi olmamalarıdır (ASPB, 2016, s.104-105). Raporda görüldüğü üzere erkeklerin kadınlarla kurdukları evlilikler kadınların içinde bulunduğu zor koşuldan yararlanmaya çalıştıkları bir alana dönüşmüşken kadınların veya ailelerinin evliliği kabul etme nedenleri ülke ile bağ kurup, zorlukları aşma stratejisidir.

KAMER Sığınmacı Kadınlar 5 İl Raporu’nda¹² Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin ve Şanlıurfa illerindeki 1138 Suriyeli kadınla görüşmeler yapılmıştır. Görüşme yapılan kadınların %6’sının çok eşli evlilik içinde oldukları ve bu evliliklerin en çok Kilis ve Gaziantep’e göç eden kadınlar arasında görüldüğü belirtilmiştir. Fakat raporda çok eşli evliliklerin kimlerle gerçekleştiğine ilişkin detaylara yer verilmemiştir¹³. Çalışmada görüşülen kadınlardan %22,5’inin taciz ve dışlanmayla karşılaştıkları ifade edilmiştir.

Kirişçi’nin (2014) akademisyenler, sivil toplum aktivistleri ve Suriyeli göçmenlerle çalışarak hazırlamış olduğu raporunda da zorunlu göç sonrası karşılaşılan temel problemlerden birinin Suriyeli kadınlarla dini nikahlı yapılan çok eşli evliliklerin yaygınlaşmaya başlamış olması olduğunu aktarılmıştır.

Bahsi geçen raporlar ve araştırmalarla birlikte birçok çalışma Suriye zorunlu göçü sonrasında Suriye’nin komşu ülkelerinde -Türkiye, Ürdün, Lübnan- Suriyeli kadınlarla

¹² https://www.kamer.org.tr/icerik_detay.php?id=292 Erişim: 16.03.2022

¹³ Bu oran Suriyelilerin kendi içinde de çok eşli evliliklerin yaygınlığı dikkate alınarak değerlendirilmelidir. Çalışmada çok eşli erkeklere ilişkin tanıtıcı bir bilgiye rastlanmamıştır.

ve kız çocuklarıyla erken yaşta- imam nikahlı- resmi olmayan evliliklerin arttığını aktarmaktadır (Shanneik, 2021; El Arab ve Sagbakken, 2019; Bartels, Michael ve Bunting, 2021; Cherri, Gil Cuesta, Rodriguez-Llanes ve Guha Sapir, 2017; Van Raemdonck ve de Regt, 2020). Kadınlara çoğunlukla savaş mağduru olarak yardım adı altında dayatılan bu evlilikler özellikle zorunlu göç gibi süreçler sonrasında birçok ülkede kadınlarla evliliklere ilişkin bir pazar oluştuğunu göstermektedir. Suriye göçü sonrası Ürdün ve Lübnan'da da kadınların evlendirilmesi konusunda Türkiye'dekine benzer bir sürecin yaşandığı görülmektedir. Bu ülkelerde de Suriyeli kadınlar ve kız çocukları evliliğe zorlanmış, bu süreçte şiddete maruz kalmış ve bu ülkelerde de çok eşliliğin arttığı görülmüştür.

Shanneik'in (2021) Ürdün'de yaptığı çalışmanın sonuçları Suriyeli kadınların göç sonrası deneyimlerinin ortaklığını gösterir niteliktedir. Shanneik, Ürdün'de Suriyeli kadınların Ürdünlü erkeklerle çok eşli evliliklere dahil olmak konusunda istekli olduklarına ilişkin önyargıların yaygın olduğunu ve özellikle Ürdünlü kadınların Suriyeli kadınları aile birliklerine ve cinsel cezbedicilikleri nedeniyle toplumsal yapıya karşı bir tehdit olarak algıladıklarını ifade eder (Shanneik, 2021, 3337). Shanneik'in çalışmasında Suriyeli kadınların deneyimlerine ilişkin açıklamalar kadınların Türkiye'deki ile benzer bir bakışla karşı karşıya kaldıklarını göstermektedir. Özellikle Suriyeli kadınlara ilişkin mitlerin kadınlara yönelik tepkileri şekillendirdiği düşünülmektedir. Farklı ülkelerde benzer deneyimlerin ve ayrımcı ifadelerin yaşanıyor olduğu görülmektedir.

Suriye göçü sonrası Lübnan'da Suriyeli mülteci kız çocuklarının erken yaşta ve zorla evlendirilmeleri üzerine Suriyeli ailelerle yapılan çalışmada, ailelerin kız çocuklarını erken yaşta evlendirmeye zorlamalarının nedenleri görüşülmüştür. Çalışmada aileler yoksulluk, çocuklarının eğitime erişimde güçlük çekmeleri, cinsel saldırıya maruz kalma korkusu ve mülteci olmanın yarattığı belirsiz gelecek korkusunun ailelerin kız çocuklarını erkenden evlendirmelerinin nedenleri olarak sunmuştur (Bartels, vd. 2018).

Suriye'deki çatışmalar nedeniyle yerinden edilen Suriyeliler arasında çocuk yaşta evliliklerin arttığına ilişkin bir diğer çalışma da Mourtada, Schlecht ve Dejong'un (2017) Lübnan'da yaptıkları çalışmadır. Çalışmada evli ve bekar kadınlar ve ebeveynlerle odak grup görüşmeleri yapılmıştır, araştırmanın sonuçlarına göre yerinden edilen aileler için ekonomik koşulların kötü olmasıyla birlikte kız çocuklarının namusunu korumanın

önemli olduğu ve çocuklarının tecavüze maruz kalmalarından korktukları için kız çocuklarını erken yaşta evlendirmelerin arttığı bilgisi sunulmuştur (Mourtada, Schlecht ve Dejong, 2017).

Bartels, Michael ve Bunting (2021) Lübnan'da Suriyeli mülteciler arasında artan çocuk yaşta zorla evlendirmelere ilişkin yaptıkları araştırmada göçmen statüsü güvenlik ve ekonomik zorlukların ailelerin çocuklarını zorla evlendirmelerinin üzerinde etkisinin olduğu sonuçlarını sunmuştur. Aileler göçmen olarak yaşamın kendileri için riskli yanları olduğunu özellikle kız çocuklarını yalnız bırakmaktan korktuklarını ve evde kızlarını yalnız bırakıp işe dahi gidemediklerini ifade etmişlerdir. Yazarlar çalışmalarını göçmenlik statüsü, güvenlik ve ekonomik güvencesizlik kavramlarının kesişimleri üzerinden ele almış ailelerin bu üç kesişim noktasında çaresiz kalarak kız çocuklarını erken yaşta evlendirmek zorunda kaldıklarını açıklamışlardır (Bartels, Michael ve Bunting, 2021).

Lübnan ve Ürdün'de de Suriyeli kadınlarla çok eşli evliliklerin arttığı, kadınların bu süreçte şiddete maruz kaldığı, Suriyeli kadınların ailelerinin de kadınların evlilikleri üzerinden kimi zaman kazanç elde etmeye çalıştıkları kimi zaman da kızlarının namusunu korumak adına kızlarını evlendirdikleri görülmektedir. Ürdün ve Lübnan'da Türkiye'den farklı olarak çok eşliliğin yasal olmasına rağmen Türkiye'de de benzer bir sürecin yaşanması Türkiye'deki hukuki boşluğu açığa çıkarmaktadır.

Koroğlu ve Dural'ın (2020, s.23-24) Türkiye'ye göç etmiş Suriyeli kadınlarla yaptıkları nitel araştırmada kadınların göç ettikten sonra karşılaştıkları sorunlardan birinin de cinsel şiddet olduğu ortaya çıkmıştır. Suriyeli kadınlar Türkiyeli erkeklerin kendilerini korumasız gördüklerini bu nedenle onlara şiddet uyguladıklarını kimi zaman misafirperver gibi davranıp nihayetinde kadınlara cinsel saldırılarda bulduklarını ifade etmişlerdir. Özgür-Baklacioğlu (2017, s.124) mülteci kadınlara yönelik cinsel şiddetin sebeplerinden birinin de farklı toplumsal cinsiyet kimlikleri üzerinden geleneksel ahlaki kodlarla tanımlanarak şiddetin olağanlaştırılmaya çalışılması olması olarak tanımlar. Burada aslında farklılığın istismarı söz konusudur, farklı kültürden ve geleneksel pratiklerden gelen kadınların deneyimleri çeşitli ahlaki kodlar altında kadınların aleyhinde kullanılarak cinsel şiddetin bir parçası haline getirilmektedir.

Akis'in (2018) ifade ettiği gibi ataerkil bir toplum yapısında kadınlar cinsel şiddet görmeye açık durumdadırlar. Türkiye, Ürdün ve Lübnan'ın toplumsal yapıları dikkate alındığında eşitsiz toplumsal cinsiyet ilişkilerinin görüldüğünü ve bu durumun da üç ülkede de Suriyeli kadınların benzer deneyimler yaşamalarında etkisi olduğu söylenebilir. Araştırmalarla görülüyor ki Suriyeli kadınlar ve kız çocuklarının göç sonrasında karşılaştıkları en önemli sorunlardan biri cinsel tacizdir. Kız çocuklarının eğitime katılamaması, ailelerin ekonomik olarak göç ettikleri ülkede zorlanmaları, göç edilen ülkeden birileriyle bağ yaratma isteği ve kadınları cinsel tacizden koruyacağına inanılan tek durumun evlilik olduğu düşüncesi Suriyeli ailelerin kız çocuklarını erken yaşta evlenmeye zorlamalarına ya da Suriyeli kadınların evliliğın her türlüşünü kabul etmek zorunda kalmalarına neden olmuştur. Kadınların bir erkeğın himayesinde korunacağına olan inancın neticesinde yapılan evliliklerde evlilik sürecinde ve içinde şiddete maruz kalan kadınlar için bu evliliklerin kadınları kimden ve neyden koruduğu da sorgulanmalıdır.

Balaman'ın (1982, s.34) “çok eşli evlilik, kimi nedenlerle zaten bozuk olan dengenin sağlanması olayı mı yoksa mevcut düzgün dengenin egemenler çıkarına kasıtlı bozulması olayı mıdır?” sorusu bugün Suriye göçü sonrasında karşımıza çıkan çok eşli evlilikleri sorgulamak adına kıymetli bir sorudur. Suriye zorunlu göçü sonrası çok eşli evliliklerin, yukarıda çok eşli evliliklere ilişkin genel tartışmanın yapıldığı bölümde aktarılanlardan farklı olarak şiddet yoğun yeni bir sürecin nihayetinde yaşandığı görülmektedir. Veyahut Suriye göçü erkeklerin çok eşli olma sürecinde uyguladıkları şiddeti görünür kılmıştır. Bununla beraber Suriyeli kadınların benzer deneyimleri sadece Türkiye'de değil aynı zamanda Suriye'nin komşu ülkeleri olan ve zorunlu göçün yaşandığı diğer ülkelerde de yaşadıkları görülmektedir.

Beşpınar ve Beşpınar (2017, s.110) hane halkı ve evliliklere ilişkin yaptıkları araştırmada “kişisel kaynaklar arttıkça bireyin değer sistemi dönüşmekte ve değer dönüşümü hane halkı yapısını ve evlilik pratiklerini doğrudan etkilemektedir” derler. Yazarlar bu ifade ile özellikle kişinin geliri, eğitim düzeyi ve yaşadığı bölgenin ekonomik ve sosyal açıdan kalkınmışlığının değer sistemindeki değişim eğilimine etki ettiğini ifade ederler. Böylece kişinin değişen değer sistemi ile evlilik pratiklerinin de değiştini işaret ederler. Savaş sonrası çok eşli birlikteliklerin artması odağında bu ifadeye baktığımızda erkeklerin

kişisel kaynakları olarak nelerin değiştiğini görmeye çalışabiliriz. Geleneksel anlatımıyla çok eşli evliliklerin ekonomik gücün iyi olmasına bağlı kaldığı durumlardan göçle birlikte bu durumun ortadan kalkmaya başladığını söyleyebiliriz. Bu anlamda erkeklerin değer sisteminin sabit kalmasında etkili olan değişen kişisel kaynakları nelerdir sorusu gündeme geliyor. Bu soruyla birlikte Suriyeli kadınların göçle birlikte deneyimleri ve çok eşlilikle nihayetlenen süreçte yaşadıkları Balaman'ın da sorguladığı gibi çok eşliliğin kimlerin hangi çıkarlarına hizmet ettiği ya da zaten bozuk olan denge görünür kılınmalıdır.

Suriyeli kadınlarla evliliklerin imam nikahı ile yapılması kadınların resmi nikahla edinecekleri haklardan mahrum kalacaklarını göstermektedir. Bununla birlikte imam nikahının toplumsal olarak kabul edilen bir evlilik olmasına rağmen Suriye göçü bu nikahın kimlerle kurulabilir olduğunu da yeniden gözden geçirmeyi gerektiriyor. Yalçın-Heckmann'ın antropolojik çalışmasında sunduğu gibi resmi nikah ve imam nikahının kimlerle nasıl, hangisinin önce, hangisinin sonra kıyılacağı gelin, gelinin ailesi ve damadın toplumsal konumuna göre şekillenmektedir. Özellikle resmi nikahın ne zaman gerçekleştiği evliliğe dahil olanların sosyo-ekonomik durumlarını belirtirken resmi nikahın evlenen kadının ve ailesinin itibarını gösteren önemli bir göstere olduğunu vurgular. (Yalçın-Heckmann, 2002, s.297). Bu anlamda Suriyeli kadınlarla imam nikahı ile evlenmenin kolaylığı da kadınların içinde buldukları durumdan istifade edildiğini gözler önüne sermektedir. Shanneik (2021, s. 3331) Ürdün'de Suriye savaşı sonrası dini nikahlı evliliklerin artmasındaki önemli sebeplerden birinin de göçmen kadınların resmî belgeleri olmadan göç etmek zorunda kalmış olmaları olduğunu söyler. Kadınların resmî belgelerinin olmaması kadınlarla evliliği istismar düzeyine çeken bir durum olmuştur. Erkeklerin Suriyeli kadınlarla evlenme nedenlerine ilişkin açıklamaları erkeklerin kadınların içinde bulunduğu zor koşulları suiistimal ettiklerinin göstergesidir. Bu neden kadınların resmî belgeleri olması durumunda kadınlarla yapılacak olan resmi evliliklerin şu andaki resmi olmayan evlilikler kadar yaygın olup olmayacağı da tartışma konusudur.

Suriye zorunlu göçü kadınların tarih boyunca göç sürecinde karşılaştıkları güçlüklerle benzer deneyimlerin yeniden yaşandığını göstermektedir. Göç sonrası göçmen ya da mülteci kadınlara ilişkin temel bakışın kadınları zayıf bir yere konumlandırarak kadınlarla kurulan ilişkinin de bu durumu kötüye kullanmak üzerinedir. Kadınlar düzenli-düzensiz göçün sonucunda çoğunlukla bir "yabancı gelin" piyasasıyla karşılaşmaktadır. Suriye

zorunlu göçü de kadınların evlilikler üzerinden şiddete maruz kaldığı bir süreç olmuştur. Türkiye, Lübnan ve Ürdün’de yapılan araştırmalar göstermektedir ki kadınlar zorunlu göç sonrası geleneksel rollerine sığınmak zorunda kalmış ve göç edilen ülke ile bağ kurmanın tek yolunun evlilik olduğunu düşünmüşlerdir. Ayrıca yaşadıkları ekonomik zorluklar ya da kız çocuklarının eğitime erişimlerinin zor olması da evliliği bir seçenek olarak önlerine koymuştur. Bu nedenle Suriyeli kadınların evliliğe çoğu zaman seçeneksizliğin sonucunda başvurdukları kadınların ve ailelerinin evliliği bir hayatta kalma stratejisi, göç edilen ülke ile bağ kurma unsuru olarak gördükleri, aileler içinse ataerkil düşüncelerin bir sonucu olduğu görülmüştür. Bununla beraber evliliğin diğer tarafı olan erkekler açısından süreç çoğu zaman kadınların içinde buldukları koşullardan yararlanmak biçiminde ilerlemiştir. Suriyeli kadınlarla çok eşli evlilikler erkekler için daha ucuz olması gibi sebeplerle özellikle tercih edilmiştir. Erkekler bu süreçte kadınlarla evlenmek üzere kadının ailesine ya da aracılara para ödeyerek bu sürecin pazara dönüşmesinde talep oluşturan taraf olarak etki etmişlerdir. Suriyeli kadınların imam nikahı ile olan evlilikleri kabul etmeleri resmi nikah kıymak zorunda kalmayan erkekler için de bir imkân gibi algılanmış ve kadınlarla imam nikahlı birliktelikler artmıştır. İmam nikahının hangi kadınla kurulabilir olduğuna ilişkin Yalçın Heckman’ın sunduğu bakış bu anlamda kıymetlidir, resmi nikahın toplumdaki önemine vurgu yapan Yalçın-Heckman’ın belirttiği gibi Suriyeli kadınlarla imam nikahlı evlilikler kadınların ülkede içinde buldukları koşulların bir aynası niteliğindedir.

2.1.4. Türk Vatandaşları ve Suriyeliler Arasındaki Evliliklerinin Hukuki Boyutu

Türkiye ile Suriye arasında sınır ötesi gerçekleşen evliliklere tarihsel olarak bakıldığında Suriyelilerle evliliklerin zorunlu göç öncesinde de gerçekleştiği görülmektedir. Yıldırım (2013, s.185) Türkiye ile Suriye sınırının keskin olmamasının, -geçiş serbestliğinin olmasının- akrabalık bağlarının güçlü olmasının, sınırın her iki tarafının da etnik kökenlerinin aynı olmasının Suriyelilerle evliliklerin her zaman canlı olmasına neden olduğunu söyler. Bu araştırmanın saha sürecinde de örneklem kriterinin dışında olduğu için çalışmaya dahil edilmemiş ve fakat göç öncesi Suriyeli kadınlarla yapılmış olan çok eşli evliliklere de rastlanmıştır. Kimi evliliklerde eşlerden biri Türkiyeli bir diğeri Suriyeli, kimi hanelerde de eşlerin hepsinin Suriyeli olduğu görülmüştür. Bu nedenle Suriye zorunlu göçünün aslında yeni olan bir evlilik ya da ilişkilene türünü ortaya

çıkarmadığını fakat zorunlu göç sonrası bu evliliklerin oransal ve bölgesel olarak değişiklik gösteriyor olabileceğini söyleyebiliriz.

Suriye zorunlu göçünden sonra Türkiyeliler ile Suriyelilerin evlilik ilişkileri ve Suriyelilerin kendi içinde evlenme pratikleri dikkat çeken konulardan biri olmuştur. Türkiyelilerin Suriyelilerle evlilikleri üzerine TÜİK verileri¹⁴ Suriyeli kadınlarla evliliğin oranının yüksek olduğuna ilişkindir. Bununla birlikte Suriyeli kadınlarla yapılan çok eşli evliliklerin de arttığı yukarıda problem bölümünde değinildiği gibi sıklıkla vurgulanmaktadır. Özellikle bu durum Suriye’de çok eşliliğin yasal olmasının etkisi üzerinden ifade edilmektedir. Bu nedenle bu bölümde çok eşliliğin iki ülkenin hukukunda nasıl yer edindiği ile Türkiyeliler ve Suriyeliler arasındaki evlilikler yelpazesinde Suriye zorunlu göçü sonrası Suriyeli kadınlarla kurulan çok eşli evliliklerin nerede durduğuna yer verilecektir.

Suriye’de aile hukuku Kişisel Statü Kanunu ile düzenlenmektedir. Bu kanun evlilik, boşanma, akrabalık, vesayet, vasiyet gibi konuları kapsar (Berger, 1997, s. 118). Ağırlıklı olarak İslam hukukuna dayanan bu kanunda evlilikler resmi ve dini evlilikler olarak ikiye ayrılır. Evlilikler dine dayalı olduğundan evliliğin geçerliliği için resmi bir kayıt şart değildir fakat dinen geçerli evlilikler ile resmi evlilikler arasındaki fark nafaka ve miras gibi evliliğin hükümleri konusunda ortaya çıkmaktadır (Berger, 1997, s. 119). İslam hukuku altında olan ülkelerde erkeklerin çok eşli olmasına ilişkin herhangi bir kısıtlama bulunmamaktadır, Suriye Kişisel Statü Kanunu’na göre ise bir erkeğin ikinci bir kadınla daha evlenmesine ancak ekonomik olarak kadınları destekleyebileceğini kanıtlayabildiği takdirde izin verilir (Khadduri, 1978, s.213-215). Suriye aile hukukundan anlaşıldığı üzere Suriye’de çok eşlilik erkeğin ekonomik durumuna bağlı resmi olarak kabul edilen bir evlilik türüdür. Sarıhan (2018, s.7) Suriye’de çok eşli evliliklere ilişkin açıklamayı nüfus kayıt sistemleri üzerinden açıklar. Suriye’de kadınlar evlendikten sonra da anne-babalarının hanesinde çocuk olarak kayıtlı olmaya devam ederler, kadınların evlendikten sonra erkeğin soyadını almamaları nedeniyle boşanmaları sonucunda aile nüfus kaydında bir değişiklik yapılmamaktadır. Erkekler için oluşturulan aile defterlerinde dini nikahlı evlilikler için dört eşe kadar kayıt yapılabilmektedir. Dört eşten fazla evlilikler resmi

¹⁴<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2020-37211>
(Erişim: 27.11.2021)

olarak kaydedilmemektedir (Sarıhan, 2018, s.7). Bu durum da erkeğin dört eşten daha fazla eşle de evlenebileceğini fakat resmi olarak dört eşe kadar kabulün olduğunu göstermektedir.

Suriye’de çok eşli evliliklerin resmi olarak kabul edilmesi bu evliliklerin yaygın ya da kabul edilen bir evlilik türü olduğunu göstermektedir. Nitekim, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı’nın (AFAD) Türkiye’deki Suriyeli Kadınlar Araştırması’nda (2014, s.75), Türkiye’deki Suriyeliler arasında çok eşli evliliğe sıklıkla rastlandığı ifade edilmektedir.

Türk Medeni Kanunu (TMK)¹⁵ ise evliliği tek eşli evlilik düzeni olarak tanımlayıp kabul ettiği için çok eşli evliliği kabul etmez. Medeni Kanun’un 145. maddesi 1. fıkrasına göre eşlerden birinin evlenme sırasında evli olması mutlak butlan sebebidir. (TMK, m.145/f. 1). Bu madde ile evliliğin geçerliliğine ilişkin sınırlar net bir şekilde belirlenmiş, eşlerden birinin evlenme sırasında başka biriyle evlenmesi evliliğin gerçekleşmesine engel olarak ifade edilmiştir. Bununla beraber Türk Ceza Kanunu (TCK)¹⁶ 230. maddesi “Birden Çok Evlilik, Hileli Evlenme, Dinsel Tören Suçu” başlıklı 1. fıkrasında evli olduğu halde bir başkasıyla evlenme işlemi yaptıran kişinin altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacağını ve kendisi evli olmadığı halde evli olduğunu bildiği bir kimse ile evlilik işlemi yaptıran kişinin de aynı cezayı alacağını ifade etmektedir (TCK, m.239/f. 1).

Türkiye’deki Suriyelilere verilen Geçici Koruma Statüsü, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununa göre düzenlenmiştir. Sarıhan (2018, s.5) Suriyelilerin bu statüsü itibariyle Türkiyeliler ile evlenmelerine ilişkin hukuki dayanağa yabancılık unsuru içermesi nedeniyle özel hukuk ilişkisi olduğunu bu nedenle de kanunlarda bir ihtilaf olup olmadığına bakmak gerektiğini belirtir.

Sarıhan (2018, s. 5-6) Milletlerarası Özel Hukuk Kanunu’na göre Suriye vatandaşlarının Türkiye’de evliliklerinin Suriye hukukunun şartlarına göre gerçekleştirileceği ve fakat bahsi geçen kanunun ‘kamu düzenine aykırılık’ başlığına istinaden Türk kamu düzenine aykırılık çıktığı durumda Türk hukukunun geçerli olacağını aktarır. Bu durumda 18 yaş

¹⁵ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf>

¹⁶ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf>

altı evlilikler ve Suriye’de resmi kabul edilen çok eşli evliliklerin Türk kamu düzenine aykırı olması nedeniyle Türkiye’de geçerli olması mümkün değildir.

Sarıhan (2018, s. 6) bir Suriyeli ile bir Türkiyelinin evlenebilmesi için Suriye vatandaşı olan tarafın Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nden bekar olduğuna dair bir belge alması gerektiğini ve ardından resmi nikah için belediyeye başvurabileceklerini belirtir.

Türkiye’de çok eşli evliliklerin hukuki metinlerden anlaşıldığı üzere bir hükmü olmamakla birlikte çok eşliliğin Türkiye’de de uzun yıllardır tercih edilen bir evlilik pratiği olduğu bilinmektedir. Suriye’de ise çok eşli evlilikler resmi olarak tanınmasına rağmen Türkiye’de çok eşli olmak isteyen Suriyeli bir erkeğin evliliği resmi olarak kabul edilmemektedir. Bu haliyle her iki toplumda da kültürel olarak kabul görmüş bir evlenme pratiği olan çok eşliliğin özellikle dini nikahla uygulanmaya devam etmektedir. Yıldırım (2015), 2011 Suriye göçü öncesinden bu yana Türkiye ve Suriye arasında özellikle sınır kentlerde evliliklerin ve akrabalık ilişkilerinin olduğunu, sınırın özellikle kadınların mübadele edildiği bir alana dönüştüğünü ifade etmektedir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın yapmış olduğu araştırmada sivil toplum kuruluşu temsilcileri Suriye ile Türkiye arasında savaş öncesinde de evlilik ve akrabalık ilişkilerinin sık olduğunu ve fakat göçten sonra çok eşlilik, erken yaşta evlilikler ve kadına yönelik şiddet eğilimlerinin arttığını ifade etmişlerdir (ASPB, 2016, s. 88-89).

Suriye ve Türkiye çok eşlilik konusunda hukuken farklı tutumları benimsemiş olsa da iki ülkenin çok eşliliği bir evlenme pratiği olarak uyguladığı görülmektedir. Fakat bu evliliklerin sadece Suriyelilerin çok eşliliğe alışkın olması üzerinden açıklanması ciddi bir şekilde Suriyelilere yönelik ayrımcı bir dil üretmektedir. Nitekim, yukarıda literatür bölümünde aktarıldığı üzere Türkiye’de de çok eşli evlilikler Osmanlı döneminden bu yana tarihin her döneminde görülmüş, yasal olmasa da toplumsal olarak kabul edilen bir evlilik türü olarak karşımıza çıkmıştır. Bu anlamda çok eşli evlilikleri salt yasal zeminin farklılığı çerçevesinden almak bu evliliklerin gerçekleşmesindeki dinamikleri görmeyi engelleyecek özellikle bu süreçte yaşanan şiddetin üzerini kapatacaktır. Suriye göçü sonrası üzerinde durulması gereken nokta sınır kentlerde akrabalık ve ticari ilişkinin bir parçası olan Türkiyeliler ve Suriyeliler evlilikleri tarihin her döneminde varken bugün göçmen kadınlarla ilişkilenenin bir yoluna dönüşen, bunun çoğunlukla çok eşlilik üzerinden yapıldığı ve süreçte cinsiyete dayalı şiddet pratiklerini içeren bir evlilik olarak

karşımızda olduğudur. Bu anlamda göçle birlikte Türkiye’deki Suriyelilerin çok eşlilik pratikleri ile Türkiyelilerin Suriyelilerle çok eşli olma girişimleri gündem olmuştur. Coşkun (2014, s. 197) göçmen kadınlar ve seks ticareti üzerine yaptığı çalışmasında göçmen kadınların Türkiye’nin göç politikaları karşısında kırılğan kalarak kadınların sözde rızaları üzerinden her türlü şiddet ve sömürüye karşı savunmasız bırakıldıklarına işaret eder. Sözde rıza Suriyeli kadınların çok eşli evliliklere alışkın oldukları vurgusunda da karşımıza çıkmaktadır. Kadınların ülkelerinde çok eşli evliliklerin yasal olması bu anlamda Türkiye’de bir imkân gibi algılanmaktadır.

2.2. ERKEKLİK ÇALIŞMALARI VE ÇOK EŞLİ EVLİLİKLER

Çok eşli evliliklerin kadınlara baskı ve şiddetin yöneltildiği ve erkek egemenliğinin hâkim olduğu bir evlilik türü olması ve bu konudaki literatürün çok eşli evlilikleri erkeklik çalışmaları odağında dar bir çerçeveden almış olması itibariyle bu bölümde çok eşli evlilikler erkeklik çalışmaları üzerinden ele alınacaktır. Özellikle evliliklerin gerçekleşme sürecinde Suriyeli kadınların maruz kaldığı şiddet ve erkeklerin her iki kadın grubunu da denetim altına alma girişimleri göz önünde bulundurulduğunda bu sürecin erkeklerin bu evlilikleri bir iktidar kurma aracına dönüştürdüğü ve bu nedenle de çok eşli evliliklerin erkeklik literatürü odağında da ele alınması gerektiğini düşündürmektedir. Var olan literatürün çok eşli evlilikleri belli başlı dinamiklerden açıklarken bu evliliği bir erkeklik pratiği olarak ele almadığı dikkati çekmiştir. Çok eşli olma süreci üzerinden oluşturulan ya da pekiştirilen erkeklik pratiklerinin anlaşılması veya farklı erkekliklerin nasıl oluştuğunu anlamak Sancar’ın (2016, s.42) işaret ettiği gibi toplumsal iktidar ilişkileri örüntüsünün oluşumunu anlamada bize yol gösterecektir. Erkeklik literatürünün önde gelen isimlerinden biri olan Connell’in kavramsal tartışmaları üzerinden ele alınacak bu bölümde çok eşliliğin erkeklik pratikleri bakımından incelemesi yapılacaktır. Erkekliğin kendini güç, beden, cinsellik gibi konularda göstermesi bakımından çok eşli evlilikler değerlendirilecektir. Ayrıca Connell (2019b) ezme ve ezilme ilişkisinin olduğu bir sistemde ayrıcalıklı taraf olarak görünen erkeği anlamının da önemine dikkat çeker. Toplumsal anlamda bir değişiminin yaratılabilmesi için sistemin kimlere ne gibi ayrıcalıklar sunduğunu, kimlerin bundan ne şekilde yararlandığını da anlamak gerekir (Kepekçi, 2012, s.59). Birden fazla kadınla evlenerek ayrıcalıklı olarak görülen çok eşli erkekler için bu evliliklerin işlevleri görmek önemlidir.

1950'lerden bu yana erkeklik kavramı üzerinde teorik birçok eleştiri geliştirilmiştir ve bu eleştiriler daha çok erkeklerin kimlik duygusunun güç ve direnişle nasıl bağdaştığını doğrulamaya yönelik olmuştur (Whitehead and Barret, 2001; Akt: Çağırkan, 2018, s.96). 1980'lerde feminist literatürde tek bir kadınlık olmadığı ve farklı kadınlık deneyimlerinin olduğuna yapılan vurgu erkeklik araştırmalarında da önemli bir etkiye sahip olmuş ve hegemonik erkeklik kavramının tartışılmasına yol açmıştır. Connell hegemonik erkeklik kavramını; farklı erkekliklerin kadınlar üzerinde sağlanan iktidar ve baskıda ortaklaşması olarak ele almıştır (Sancar, 2016, s.27).

Messerschmidt, Connell'in hegemonik erkeklikler kavramının popülerleşmesini; Connell'in kuramının üzerine inşa ettiği çalışmasının önsözünde "erkeklerle kadınlar, erkekliklerle kadınlıklar ve erkekliklerin arasındaki eşitsiz toplumsal cinsiyet ilişkilerinin nasıl meşrulaştırıldığına derinlikli bir şekilde anlaşılmasını sağlar" sözleriyle açıklar (Messerschmidt, 2019, s.12). Connell Erkeklikler adlı çalışmasında cinsiyeti bir toplumsal yapı olarak ele alıp erkekler arasındaki cinsiyete dayalı iktidar ilişkilerinin kuramlaştırılması konusundaki ihtiyacı ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu nedenle de çalışmasında hegemonik erkeklik kavramını kullanmıştır. Connell çalışmasında stabil bir erkeklik kalıbı olmadığını, erkekliklerin kültüre, koşullara ve duruma göre değiştiğini ifade eder, böylece farklı erkeklik tipleri ve farklı stratejilerin inşa edildiğini belirtir (Connell, 2019b).

Connell (2002, s. 245) erkekliğin belirli bir zamanda ve yerde var olduğunu ve sürekli değişime hazır olduğunu vurgular, kısacası Connell'e göre erkeklikler tarihseldir. Nitekim erkeklik çalışmalarının seyrine baktığımızda da genel geçer, tek ve tutarlı bir erkeklik tanımının yapılamayacağını vurgulandığını görüyoruz, bu durum erkekliğin bir meta gibi sahip olunan ya da yitirilen bir özellik olarak algılanmasıyla da ilişkidir (Sancar, 2016, s.26). Erkekliğin toplumsal cinsiyet ilişkileri üzerinden incelenmesi ve tarihsel olarak değişimine vurgu yapılması da erkekliğin değişken yapısından, verili bir özelliğinin olmayıp kazanılan ya da kaybedilebilen bir özelliğe sahip olmasından kaynaklıdır. Erkeklik çoğunlukla kadınlık karşısında tanımlanmıştır ve erkeğin performansına bağlı kılınmıştır.

Beynon (2002, s. 2-10) Connell'in erkekliklerin sürekli değişime hazır oluşu vurgusunu kültür ile ilişkilendirerek ele almıştır. Tarihsel konum, yaş ve fizik, cinsel yönelim,

eğitim, statü ve yaşam tarzı, coğrafi konum, etnik köken, din ve inanışlar, sınıf ve meslek, kültür ve alt kültürü erkeklikleri şekillendiren temel faktörler olarak sıralamıştır. Bu sırlamayla birlikte erkekliğin asla katı olmadığı her zaman hızlı bir değişime açık olduğunun da altını çizer. Bu faktörleri farklı erkekliklerin oluşmasındaki dinamikler olarak da ele alabiliriz.

Erkekliğin sıklıkla üzerinde durulan özelliği değişken olması, farklı bağlamlarda farklı biçimler almasıdır. Connell erkekliğin kadınlık ile olan ilişkisine vurgu yaparak ilişkisel bir kavram olan erkekliği inşa edenin toplumsal cinsiyet ilişkileri olduğunu ve erkekliğin bilgisinin de bu ilişkileri tarihsel bir bağlamda bilme çabasıyla mümkün olacağını söyler (Connell, 2019b, s.96). Connell'in ilişkisellik vurgusunu Bourdieu da dile getirmektedir. Bourdieu (2018, s.71) erkekliğin ilişkiselliğinin erkeğin diğer erkekler karşısında “kadın gibi” olmaması üzerine kurulu olduğunu söyler. Özellikle şiddet uygulayan erkeklerin diğer erkekler karşısında “sert adam” olarak nitelendirilme isteği ve onlar tarafından dışlanmamayı amaçladığını belirtir.

Erkekliğin farklı erkeklikler ve kadınlar karşısında konumlanan hiyerarşik bir yapısı vardır. Segal'in (1992, s.151) “karşıtı olarak tanımlanan bir şey olmadığı sürece ‘katıksız’ bir erkeklik yaşanamaz” sözü de erkekliğin nasıl tanımlandığı ve konumlandığına ve aynı zamanda karşıtı olan ile ilişkiselliğine işaret eder. Erkekliğin; kadınlığın ve çoğunlukla kadın gibi olan erkeklerin karşısında konumlandığı görülmektedir.

Connell erkekliği tanımlamaya ilişkin yapılan açıklamaların ilişkiler boyutuna odaklanmayışına vurgu yaparak erkekliği anlamak için erkekler ile kadınların toplumsal cinsiyetli yaşamlarına bakmak gerektiğini belirtir. Connell'e göre erkeklik, aynı anda hem toplumsal cinsiyet ilişkileri içinde bir yerdir hem de kadınların ve erkeklerin toplumsal cinsiyetli bu yere bağlanmalarıyla sonuçlanan pratikler ve bu pratiklerin bedensel deneyim, kişilik ve kültür üzerindeki etkileridir (Connell, 2019b, s. 141-142). Erkekliğin stabil olmayışını da ilişkiselliğinde aramak mümkündür. Toplumsal cinsiyet ilişkileri üzerinden tanımlanmış dünyada değişen ilişkiler farklı erkeklikleri karşımıza çıkarmaktadır.

Segal (1992) erkeklikler literatürünün önemli çalışmalarından biri olan Ağır Çekim kitabında erkekler arasındaki farklılıkları bazı özgül erkekliklere bakarak anlamaya

çalışmıştır. Segal egemen erkeklik ideallerine yüklenen güçlerin bireysel olmadığını, bu ideallere yüklenen toplumsal anlamlarda olduğunu bu nedenle farklı erkeklikleri üreten toplumsal bağlamlara bakmak gerektiğini belirtir. Segal çalışmasını erkeklerin kesinlikle değişmeyeceği fikrine karşı geliştirdiği düşünceleriyle açıklar, erkeklerin asla değişemez olduğunu söylemek yerine ekonomik, toplumsal ve politik yapıların devam eden cinsiyet rutinlerine bakmak ve değişim karşısındaki direnci erkekler üzerinden değil bu rutinler üzerinden ele almak gerektiğini ifade eder (Segal, 1992, s. 23). Tıpkı Connell'in belirttiği gibi erkeğin kadınlarla ve çevresi ile girdiği ilişkinin dinamiklerine bakmak erkekliğin hangi toplumsal bağlamlarla kurulduğunu görmeyi sağlayacak ve erkeklerin değişimini de mümkün kılacaktır. Segal (1992, s.69) erkeklerin değişime dirençlerinin çoğu zaman ekonomik ve toplumsal baskılar üzerinden açıklanmasını yetersiz bulur, bu direnç aynı zamanda erkeklerin kadınlara göre daha ayrıcalıklı kalmalarını da sağlaması bakımından gelişir. Bu nedenle erkeklerin bu ayrıcalıklı alanlarını görmek değişim direncini kırmanın da bir adımıdır.

Erkekliği anlamak üzere toplumsal ilişkilerin önemine dikkat çeken Holter (2005, s.15) erkekler ve erkeklikleri anlamak üzere *doğrudan toplumsal cinsiyet hiyerarşisi ve yapısal eşitsizlikler* adını verdiği iki sosyal teoriye odaklanmıştır. Holter doğrudan toplumsal cinsiyet eşitsizliği yaklaşımı ile erkek egemenliğini erkeğin gücü ve iktidarı üzerinden açıklayan teorilerin yetersizliğini vurgulayarak bu eşitsizliğe sebep olan toplumsal yapı ve kurumların göz ardı ediliyor olmasını eleştirir. Holter'in yaklaşımı Connell'in toplumsal cinsiyetli yaşama bakmayı vurguladığı kurumlarla ve Segal'in ifade ettiği ekonomik, toplumsal ve politik yapılarla ilişkilidir.

Connell dünya düzenini toplumsal cinsiyetli bir düzen olarak ifade ederken her bir toplumun bu düzeni oluşturan ilişkiler yapısının olduğunu söyler. Fakat bu dünya düzeni sadece farklı toplumsal cinsiyet düzenlerinin etkileşimlerinden ibaret değildir aynı zamanda yeni toplumsal cinsiyet ilişkilerinin olduğu alanları da kapsar. Connell bu durumun özellikle hâkim olan erkeklik kalıplarını anlamak adına göz önünde tutulması gerektiğini ifade eder (Connell, 2019b, s.25). Connell'e göre ilişkisel olan hegemonya kavramını anlamak için toplumsal cinsiyet düzeni içinde erkekliğin inşasına destek olan kurumsallaşmış ataerkil alanlara bakmak gerekir (Sancar, 2016, s.40).

Connell (2019b) iktidar ilişkilerinin kurumsallaşmasını sağlayan yapılardan birinin aile olduğuna dikkati çeker. Aile, aile ya da hane reisliği bu alanlardan bir tanesidir. Kandiyoti'nin de (2015, s.201) ifade ettiği gibi bu kurumlar erkek kimliğinin yeniden üretiminde birinci derece sorumlu kurumlardır.

Pleck ve Sawyer'ın (1974) Erkekler ve Erkeklik (Men and Masculinity) çalışması çocukluktan itibaren erkeklere öğretilen davranışları performans ve başarı kaygısı üzerinden sorgulayan, erkeklik alanında üretilen ilk çalışmalardandır. Yazarlar erkek olmanın ne demek olduğunu sosyalleşme sürecinde kendilerine öğretilen erkek davranışlarını sorgulayarak çalışmalarını yürütmüştür. Pleck ve Sawyer (1974, s.30) erkeklik rolleri olarak erkeklere ilk öğretilenlerden birinin de partner olarak bir kadın bulmaları olduğunu ifade ederler. Bir erkek için bir ilişkinin içinde olmak ve bu ilişkinin sorumluluklarını yerine getirmek erkeklik için önemli görülen bir unsurdur. Erkeklerin bir kadınla ilişkisi aslında erkeler için bir başarı alanıdır, özellikle cinsellik erkeğin performans alanıdır (Pleck ve Sawyer, 1974, s.30). Erkeğin toplumsal olarak kabulünün önemli bir unsuru kadın gibi olmaması ve bir kadınla ilişkinin olmasına bağlıdır. Kadınlarla kurulacak bu ilişkinin çerçevesi de belirlenmiştir.

Bourdieu toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin içselleşmesine dikkat çektiği Eril Tahakküm adlı eserinde cinsler arasındaki farklılıkların toplumsal olarak inşa edildiğini tahakküm ve eril bakış açısının üretiminde öncü kurumlardan birinin aile olduğunun altını çizer (Bourdieu, 2018, s.109). Benzer şekil de Millet de (1970) ataerkinin en temel kurumunun aile olduğunu, özel alandaki erkek iktidarı neticesinde evde iktidarın cinsiyetlendirilmiş olduğunu söyler (Millet, 1970; Akt: Messerschmidt, 2019, s.24-25).

Aile, erkeğin kurulduğu ve yeniden üretildiği önemli bir alan olarak karşımıza çıkar. Erkek olmayı en belirgin kılan özelliklerden biri de evlenmek, bir aile kurmak, aileyi geçindirmek ve aynı zamanda aileyi kamusal alanda da temsil etmektir (Bolak-Boratav, Okman-Fişek ve Eslen-Ziya, 2018, s.63).

Connell'in maskülinite teorisinde özellikle üzerinde durduğu noktalardan biri toplumsal cinsiyet kavramı altında erkeğin nasıl oluştuğu ve bunun günlük yaşam ile ilgisidir (Adibi, 2006). Yalçın-Heckmann (2002, s.291-292) evliliğin, kişinin doğal olan cinsel duygularının yatırılacağı bir alan olarak görülmesinin kendisini toplumsal cinsiyet

ilişkileri, cinsiyetler arası iktidar ilişkileri ve erkeklerin statüsünde gösterdiğini belirterek özellikle kimi inanç ve kültürlerde erkeğin evlenmeye teşvik edildiklerine işaret eder. Evlilikler üzerinden kurulan aile erkeklerin kimliklerini biçimlendiren deneyimlerin yer aldığı alanlardan biridir. Öztürk (2014b, s.62) evliliğin özellikle toplumsal cinsiyet ilişkilerine dayalı olarak aile birliğini oluşturduğunu ve erkeğin kadın üzerinde denetimini kurduğu bir mekanizma olarak işlediğini belirtir.

Suriye zorunlu göçü sonrasında erkeklerin Suriyeli kadınlarla ve onlar üzerinden Türkiyeli kadınlarla kurdukları ilişkiler erkekliğin inşa edildiği alanları sunmaktadır. Her iki kadının birbiri üzerinden denetlendiği cinsellik, aile ve evlilik gibi alanlar bu inşanın ilk temellerinin atıldığı alanlardır.

Evlilikler kadın ve erkek için farklı anlamlarla kurgulanmıştır. Delaney (2001) bu farklılıkları şöyle açıklar: kadınların evliliği kadınları yetişkinliğe dönüştüren bir araç olarak görülür ve kadının tüm toplumsal faaliyetleri evin içinde gerçekleştirmesi beklenir. Erkek için evlilik ise bir hane oluşturması ve çevresinde toplumsal olarak tanınmasının aracıdır, evli erkek dış dünyaya hanesini temsil eder. Hanenin üretimi ve soyun devamı birbirine zıt olan kadın ve erkeğin bir araya gelmesiyle mümkündür (Delaney, 2001, s.140-144).

Pateman (2002, s.119) kamu alanıyla ilgili tüm tartışmalarda kimin birey, kimin sivil toplum ya da kimin kamu olduğunu sorgulamadan genel kabulün ataerkil bir bakışla şekillendiğini ve bu tartışmaların özel alanı kadına özgü görüyor olmasını, kamusal alanın kadının üzerinde egemenlik kuracak eril bir alan olarak kurgulanmasını eleştirir. Pateman (2002, s.124) patriyarkal yapının aile bağlarını ayakta tutan babalar üzerine vurgusuyla kadının doğal olarak bundan eksik bireyler olarak görüldüğünü ve bu durumun da kadının üzerinde erkek tahakkümüyle neticelendiğini işaret eder.

Evliliğin erkek için kamusal alanda edineceği konumun bir aracı olması erkeğin haneyi kurucu ve denetleyici rolüne sahip olmasıyla nihayetlenir. Nitekim Delaney'in de ifade ettiği gibi aile denilince akla kadın ve çocukların geliyor olması sadece erkeğin ailesinin olacağı anlamını taşımaktadır (Delaney, 2001, s.140). Erkek hanenin temsilcisi ve ailenin sahibidir ve böylece bir hane sahibi olmak erkekliği tanımlayan rollerden birine dönüşmüştür.

Bourdieu (2018, s. 23) erkekliğin özellikle fiziksel erillikten ayrılmaz halde olduğunu cinsel güç gösterileri aracılığıyla ifade edildiğini ve evliliğin eril gücün gösterildiği bir alan olduğunu belirtir. Sancar da (2016, s.63-64) erkekliğin oluşumunda aile reisliğini toplumda saygın bir statü elde etmenin bir aracı olarak görüldüğünü aktarır. Aile reisliği en yaygın erkeklik inşa stratejisidir. Sancar erkeklerle derinlemesine görüşmeler yaptığı araştırmasında erkeklerin sahip olduğu sosyal sermaye düştükçe aile reisliğine atfettikleri değerlerin arttığını ifade etmiştir. Bir aileyi geçindirip yönetebilmenin önemi özellikle sosyal sermayeleri düşük erkekler için katlanırken bu çalışma özelinde de ciddi yoksulluk halinde olmalarına rağmen çok eşli olmayı tercih eden erkekler için aile reisliğiyle söz konusu olduğu düşünülmektedir.

Erkeğin güç elde etmesi evliliğe ya da kadınlar üzerinde kurduğu tahakküme bağlı olarak görülmektedir. Sosyal sermayenin olmadığı zamanlarda toplumsal olarak “makbul kadın” olarak kabul edilmiş bir kadınla evli olmak erkeğin elde ettiği önemli güçlerden biri olarak görülmektedir. Erkekliğin dış dünyaya karşı kurgusunda her alanda erkeğin performansının yüksek olması beklenir. Evlilikler cinselliğin meşru bir biçimde yaşanmasının kabul edildiği bir alan olması itibariyle erkeğe de itibar katan bir alan dönüşmüştür. Aileye ve aileyi yönetmeye, onu kamusal alanda temsil etmeye yüklenen anlamlara baktığımızda tüm bu kazanımların çok eşli evlilikle ikiye katlandığı görülmektedir. Evliliklerin erkeklerin cinsel gücünü kanıtıyor olması, erkeğin hanesindeki kadınların namusunu koruyor olması, ailenin reisi olarak birden fazla kadına gücünün yetebiliyor olması erkeklerin çok eşlilikle sağladıkları güçler olarak görünmektedir.

Aile reisliğine yüklenen anlam özellikle başka kadınlardan uzak durmayı gerektiren bir performans alanı olarak görülmektedir. Dolayısıyla aile reisi olmak ekonomik anlamda sadece evin geçimini sağlamak değil aynı zamanda cinsel ahlaka uygun bir biçimde davranmayı da gerektirmektedir (Sancar, 2016, s.66). Müslüman toplumlarda yapılan çok eşli evliliklerin helal olmasına yapılan vurgu da çoğu zaman erkeğin cinsel ahlakına yapılan atıftan beslenir.

Öztürk (2014b, s.64) Türkiye’deki hegemonik erkekliğin toplumsal cinsiyet düzeninde ailesinin namusunu koruyan, ailesi üzerinde iktidar kuran ve iktidarını korumak için gerektiğinde şiddet uygulayan, evin geçimini yürüten kişiler olarak kurgulandığını ifade

eder. Kadınların namusunu korumanın temel yolu olarak kabul edilen evlilikler Suriye zorunlu göçüyle her iki toplum için erkekliğin yeniden kurulduğu bir alan olmuştur. Bir yanda savaş mağduru olan bir kadının namusunu korumak için onlarla evlenen erkekler diğer yanda kızlarının namusunu korumak için onları zorla evlendiren babalar ve ağabeyler kadınların namusunu koruyan erkekler olarak kadınlar üzerinde iktidarını kurmaktadır.

Suriye zorunlu göçü erkekliğin yeniden oluştuğu veya pekiştiği alanları görünür kılan önemli bir süreç olmuştur. Erkekliği sadece ev, evlilik ve aile üzerinden değil aynı zamanda tüm bunların yeniden üretimini tetikleyecek, toplumsal ilişkilerin yeni şekiller almasını sağlayacak göç gibi büyük toplumsal olaylar üzerinden de ele almak gerekiyor. Erkeklik literatüründe erkeklik ve göç üzerine çalışmalar çoğunlukla göç eden erkekler üzerinden yürütülmektedir (Choi, 2019; Montes, 2013; Bell ve Pustulka, 2017; Herbert, 2008) bu çalışmalar erkeklerin göç ettikten sonra değişen erkeklik kurguları odaklıdır, fakat kitlesel bir hareketle bir ülkeye göç eden göçmen kadın grubu karşısında erkekliğin nasıl şekillendiğine ilişkin çalışmalara pek rastlanmamaktadır. Bu anlamda Türkiye'nin hedef ülke olarak göçmen kadınlarla ilişkilendiği bir dönemin örneğini sunan Bozok'un (2012) çalışması yol gösterici bir çalışmadır. Bozok (2012, s.15) Trabzon'da, "Trabzon erkekliği"ne ilişkin yapmış olduğu çalışmasının bir bölümünde Nataşalar, Trabzonlu kadınlar ve Trabzonlu erkeklerin deneyimlerini ele almıştır. Bozok çalışmasında, Trabzonlu erkeklerin duygusal, cinsel tahayyüllerini oluşturan ve cinselliklerini nasıl kurduklarını gösteren en önemli dönemlerden birinin Nataşalarla kurulan ilişkiler olduğunu belirtir.

Türkiye ile Gürcistan sınırına ilişkin düzenlemelerden sonra Trabzon'da Nataşalarla yaşananlar toplumsal cinsiyet ilişkilerinde büyük bir dönüşüm yaratmıştır. Erkekler Trabzonlu kadınlar üzerinde ataerkil baskılarını artırmış, kadınlar Nataşalara benzemek adına fiziksel olarak değişim çabasına girmiş, o yıllarda Trabzon'da güzellik salonlarının sayısı hızla artmıştır. Bozok bu değişimi ataerkil kapitalist sömürünün güçlenmesi olarak ifade eder (Bozok, 2012, s.16).

Bozok (2012, s.16-17), seks işçilerinin Nataşa adıyla kimliksizleştirildiğini ve kadınların cinsel, fiziksel, ekonomik şiddete maruz bırakıldığı tüm alanlarda erkekliğin yeniden inşa edildiğini bununla birlikte Nataşalar ile kıyaslanarak ve baskı altına alınan Trabzonlu

kadınların da farklı nedenlerle şiddete maruz bırakıldıklarını belirtir. Her iki kadın grubunun da karşısında ataerkil pratikler söz konusudur. Bozok'un (2012) çalışması Karadeniz göçünden sonra karşılaşmadığımız çok eşli evliliğin Suriye göçü sonrası neden karşımıza çıktığını sorgulamak adına önemli bir örnektir. Bu anlamda gelen göçmen kadınların kimliğinin erkeklerin kadınlarla kurduğu ilişkiyi şekillendirdiği düşünülmektedir. Connell'in (2019b, s.72) belirttiği gibi bir düşünce ya da kişisel bir kimlikle sınırlı olmayan erkekliği anlamak için toplumsal ilişkilerde meydana gelen değişimlerin de incelenmesi gereklidir. Bozok'un çalışmasında öne çıkardığı hususlara bezer şekilde Suriye göçü sonrası da erkekler kadınlara cinsel, fiziksel ve ekonomik şiddet uygulamıştır, aynı zamanda Suriyeli göçmen kadınların kimliği erkelerin kadınlarla kurduğu ilişkiyi ve bunu meşrulaştırma biçimlerini de şekillendirmiştir.

Çok eşli evlilikler toplumsal cinsiyet ilişkilerinin yeniden üretildiği Agadjanian'ın (2020) da belirttiği gibi eşitsizliğin yaygın olduğu bir evlilik türüdür. Yukarıda tartışıldığı üzere zorunlu göç sonrası Suriyeli kadınlarla evliliklerin hem Türkiyeli hem de Suriyeli kadınların çeşitli açılardan şiddete maruz kaldığı bir süreç olduğu görülmüştür. Suriye zorunlu göçü sonrası Türkiyeli erkeklerin eşlerini sıklıkla Suriyeli bir kadınla evlenmekle tehdit etmesi kadınların evlilik içinde belli pratikleri yerine getiren kişiler olmasını sağlamak ve bu anlamda kadınları denetlemek adına geliştirilmiş bir strateji olarak görülmektedir. Millett (2011) ataerkil düzenin kadınlara zarar vermek için bir kadını bir diğer kadının önüne koyarak kıyaslama yarattığını, kadınları erdemleri, yaşları, güzellikleri üzerinden kıyaslayarak etkisizleştirmeye çalıştığını söyler (Millett, 2011; Akt: Atan, 2015). Kadınların birbirlerine rakip olarak sunulması gerçekleştirilen çok eşlilikle kurulan ilişkiler de ataerkil sistemle ve toplumsal cinsiyet ilişkileriyle yakın temas halindedir.

Çok eşli evliliklerde erkeklerin kadınlarla ve kadınların kendi aralarındaki ilişkiler de toplumsal cinsiyet ilişkilerinin yeniden üretiminde pay sahibidirler. Toplumsal cinsiyet ilişkilerini inşa eden farklı erkekliklerin nasıl yapılandığını anlamak ataerkil toplumsal cinsiyet ilişkilerini anlamayı mümkün kılar (Bozok, 2012, s.4).

Ataerkil ilişkiler kültürel olarak erkeksilik ve kadınsılık kavramlarıyla değer kazanmaktadır (Walby, 2016, s.165). Suriyeli kadınların Türkiyeli kadınlarla kadınsılık üzerinden kıyaslandığı ve bu nedenle çok eşli olduğu bilgisine istinaden bu evliliklerde

erkekliğin kadınlar karşısında kadının nasıl olması gerektiği, her iki kadının da denetlenmesi üzerinden kurulduğu söylenebilir. Bozok (2012, s.23) Trabzon'da erkeklerin Nataşalarla ne yaşadıklarından çok erkeklerin onlara ilişkin tahayyüllerinin ve buna dayalı kurdukları ilişkinin dikkate alınmasının inşa edilen erkekliği anlamaya katkı sunacağını, çünkü toplumsal cinsiyet rejiminin cinsel ve duygusal ilişkiler incelenerek anlaşılabilirliğini söyler. Erkeklerin Suriyeli kadınlarla ilgili tahayyüllerinin kadınların cinselliğinin Türkiyeli kadınlardan daha iyi oldukları üzerinde olduğu görülmektedir. Erkeklerin kadınlarla cinsel ilişki kurabilmenin bir aracı olarak çok eşliliği seçmiş olmaları da göç sonrası değişen toplumsal cinsiyet ilişkilerini sunmaktadır. Bununla beraber kadınların cinsellikleri üzerinden yaratılan mitler kadınların şiddete maruz kalmasına sebep olmaktadır. Bourdieu eril tahakkümün önemli göstergelerinden biri olarak ifade ettiği sembolik şiddeti bilinçli niyetler düzleminde değil erkeklerin ayrımcı davranışlarının tüm hallerinde aramak gerektiğini söyler (Bourdieu, 2018, s.79).

Çok eşli evlilikler kadınların birçok açıdan baskılandığı ve denetlendiği evliliklerdir. Kadınların kendi yaşamlarını ve bedenlerini kontrol etmeleri birçok zaman bir tehlike gibi kabul edilmektedir. Kandiyoti, Connell'in hegemonya kavramında belirttiği erkekliğin verili bir zamanda ve yerde kadınların denetlenmesi için belirli stratejilerden oluşuyor olduğu vurgusunun bu kavramın en yararlı önerisi olduğunu belirtir (Kandiyoti, 2015, s. 200-201).

Yuval-Davis (2020, s.77-78) kadınların kendi bedenlerini denetlemelerinin birçok toplumda ve inançta bir tehdit olarak algılandığını söyler. Kadınlar için evliliğin güvenli bir alan olduğu söylemi de kadınların kendi bedenlerini denetlememeleri adına geliştirilen bir stratejidir. Yalçın-Heckmann'ın da belirttiği gibi kadın cinselliği ve bedeni ömrü boyunca bir erkeğin denetimi altındadır. Evlilik öncesi erkek kardeşler, baba ve babayanlı akrabalar tarafından evlendikten sonra ise kocası tarafından denetlenir (Yalçın-Heckmann, 2002, s.292). Connell toplumsal cinsiyet düzeni içinde erkeklere sunulan temel ayrıcalığın kadınların erkeklere tabii kılınması ve erkeklerin bu eşitsiz ilişkiden faydalanıyor olmasını olduğunu ifade eder (Connell, 1998; Akt: Özkazanç ve Yetiş, 2016, s.19).

Kadın bedeni ve cinselliği evlilikle denetim altına alınırken çok eşlilik bu denetimi özellikle ikiye katlamaktadır. Hangi kadının ilk eş olacağı, hangi kadının ikinci eş olacağı

ya da kadınlardan hangisiyle resmi, hangisiyle imam nikahı ile evliliğin kurulacağı kadınların evliliğe dahil olma ya da evlilikte birtakım haklara ulaşmak için birtakım kriterleri sağlayıp olmalarını zorunlu tutmuştur. Türkiyeli kadınlar ve karşısına cinselliği “daha iyi” olarak sunulan Suriyeli kadınlar durumunda kadınların cinselliği sadece kiminle, ne zaman, nerede yaşaması ile değil aynı zamanda hangi biçimde yaşaması gerektiği konusunda da baskı altına alındıkları görülmektedir. Yukarıda çok eşlilik literatüründe aktarıldığı gibi çok eşli evliliklerde ikinci-üçüncü eşler evlenme yaşını geçmiş kadınlarla kurulmuştur. Bu durum kadınların gençlik, doğurganlık, bekaret gibi kriterlerle denetlendiğini buna uygun yaşı geçtiklerinde ise ikinci bir eş olarak evlendirildiklerini göstermektedir. Fakat Suriye zorunlu göçü ile bu durumun da değiştiği, ikinci üçüncü eş olan kadınların genç kadınlar da olduğu görülmüştür.

Erkeklerin cinsellik deneyimleri, kadın bedenini ve cinselliğini denetleme kadınlar üzerindeki erkek egemenliğini artıran eril tahakküm stratejilerindedir (Sancar, 2016, s.196). Plummer (2005, s.179) erkek cinselliğinin erkeğin gücünü ve başarısını gösteren önemli bir sembol olduğunu belirtir. Bu nedenle erkeklikler ve cinsel şiddet arasındaki bağ da güç ve iktidar kazanma üzerinden okunmalıdır. Çok eşli evliliklerin erkeklerin gücü olarak görülmesindeki önemli unsurlardan biri erkeğin birden fazla kadınla cinselliğine işaret ediyor olmasıdır. Bu nedenle erkekliğin önemli bir kazanımı olarak görülen cinsel güç çok eşli evlilikle ilan edilmektedir. Sancar’ın da işaret ettiği gibi (2016, s.197) erkek egemenliği kadın bedenini cinsellekle denetlemesini kadınlara tek eşli evlilik dışında cinselliği yasaklayarak yaparken erkeklere hem evlilik içinde hem de evlilik dışında geniş bir özgürlük sunmaktadır.

Kadın bedeninin denetlenmesi namus adına kadınlara şiddet uygulanması ve hatta öldürülmesiyle kendini göstermekle birlikte kadın bedeninin satın alınabilir olduğuna ilişkin düşünce cinselliğin erkek egemen bir anlayışla şekillenmesinin nihayetidir (Sancar, 2016, s.198). Sancar burada cinsel birliktelikler için para ödeyerek kurulan erkek egemenliğini işaret etmektedir fakat Suriye zorunlu göçü sonrasında oluşan pazar da bu anlamda dikkat çekicidir. Suriyeli kadınların yaşlarına göre belirlenen fiyatlarla erkeklere “satıldığı” bu süreçte erkeklerin kadınlarla imam nikahı kıyarak birlikte olduktan kısa bir süre sonra kadınları “boşadığı” da bilinmektedir. Kadın bedeninin satın alınarak ve Suriyeli kadınların Müslüman olması nedeniyle de imam nikahı ile ilişkiler

meşrulaştırılmaya çalışılarak kadınların istismar edildiği erkek egemenliğinin yeniden üretildiği açıktır.

Cinsellik hegemonik erkeklik değerlerinin yeniden üretildiği diğer erkekler karşısında cinsel performans üzerinden hiyerarşinin oluşturulduğu bir alandır ve çoğu zaman erkeklerin her kadınla cinsel ilişkiye girmeye hazır olacak kadar “duygusuz” kabul edilmesi bunun önemli göstergelerinden biri olarak ele alınır (Sancar, 2016, s.196). Çok eşli evliliklerde ise ilk eşin itaatkâr olmaması, erkek çocuk doğuramaması, bakımlı olmaması gibi sebepler sunularak bir kadınla daha evlenilmesi ideal eş tanımıyla kadınları baskılarken erkeğin cinsel performansının yüksekliğinin de ilanındır.

Erkeğin biyolojisi üzerinden açıklanan cinselliğinin aşırı olduğu vurgusu erkek egemenliğini kuran önemli stratejilerden biridir, bu nedenle erkeğin cinsel ilişkiler için kendisini engellemesi gerekmez ve kadının cinsel birlikteliği namusuna zarar verirken erkeğin biyolojisinden kaynaklı bu aşırı olan ihtiyaçlarını karşılaması ahlaksızlık olarak görülmez, kabul edilebilir olarak değerlendirilir (Sancar, 2016, s.199). Bu nedenle evlilikte erkeğin cinsel açıdan “doyurulması” da kadınların sorumluluğu olarak görülür ve bu aşırı olan isteğin doyurulmaması ikinci bir kadınla daha evlenerek sağlanmaya çalışılır ve meşrulaştırılır. Sancar’ın da (2016, s.202) belirttiği gibi erkek egemenliği erkekleri çok eşli ilişkilere yatkın olarak tanımlamaktadır. Bu yatkınlıktaki temel dinamiklerden biri erkeğin cinselliğinin aşırı kabul edilmesidir.

Erkeklik kazanılması gereken ve her an da kaybedilme riski olan bir statü olarak görüldüğü için erkeğin özellikle erkekliğini sıklıkla ispatlaması gerekir. Bu durumun erkekte yarattığı kaygı erkeğin erkeklik becerilerini sürekli sunmasını gerekli kılar (Kandiyoti, 2015, s.82). Çok eşli erkekler birden fazla kadına gücü yetebilen erkekler olarak da tek eşli erkekler karşısında güçlü konuma gelmişlerdir. Erkekliğin farklı erkeklikler üzerinden kıyaslamalarla geliştirdiği hiyerarşik ilişkiye bakıldığında savaş mağduru bir kadınla evlenerek onun namusunu korumak, birden fazla kadınla evlenerek cinsel ve ekonomik gücün ispatı gibi birçok alanda erkeklerin güç kazandığı görülmektedir.

Çok eşli evlilikler, Suriye göçü ile yeni bir tartışma konusu açmıştır, Türkiyeli kadınlar karşısında Suriyeli kadınların konularak ve kadınlık kıyaslaması iki ayrı millet üzerinden

yürütülmektedir. Yuval-Davis (2020, s.80) kadınların milletlerin yeniden üreticisi olarak görüldüğü bir sistemde “sapkın” olarak tanımlanabilecek öteki kadınlar üzerinde de denetim unsuruna dönüştüğüne ve özellikle milletin kültürel yeniden üreticisi olarak uygun davranışları sergileyen kişiler olarak değerlendirildiklerine işaret eder. Zorunlu göç sonrası her iki kadın grubu için benzer bir dinamikten fakat farklı pratiklerle denetimin söz konusu olduğu söylenebilir. Suriyeli kadınlar milletin namusunu temsil eden kadınlar olarak evliliğe zorlanmışken Türkiyeli kadınlar Suriyeli “sapkın” kadınlar karşısında yuvasını korumak zorunda kalan kadınlar olarak görülmektedir. Yuval-Davis kadınlara yöneltilen bakışta kadınların sadece bireyler olarak değil aynı zamanda belirli milli, etnik ve ırksal cemaatlerin de mensubu olarak görüldüklerini vurgular (Yuval-Davis, 2020, s.81). Dolayısıyla her iki kadın grubu da temsil ettiği milletin beklentisine uygun kalıplarda davranmaya zorlanmaktadır. Bu uygun kalıpların da çoğu zaman evliliğin içinde mümkün olacağına dair düşünceler hâkimdir.

Suriye zorunlu göçü sonrasında oluşan evlilik piyasasında kadınlara yöneltilen şiddet göz önünde bulundurulduğunda şiddeti uygulayan erkeklere neden olumsuz tepki verilmediği dikkat çekicidir. Yine oran olarak çok az olmasına rağmen çok eşli evliliklerin toplumda kabul görmesi de sessiz kalma tavrının hâkim olduğunu göstermektedir. Hegemonik erkeklik kavramı küçük bir grup erkekliğin iktidarı ve güç pozisyonlarını nasıl elinde tuttuğunu anlamaya çalışır, burada dikkat çeken bu küçük grup karşısında geniş erkek kesiminin bu pratiklere ses çıkarmama, onaylama ile sağladığı hegemonik oluşumdur (Sancar, 2016, s. 32).

Hegemonik erkeklik erkeklerin sahip oldukları iktidarı ayakta tutmak için de çabalamalarına neden olur, bu nedenle erkekler diğer erkekleri kendileri ile iş birliği yapmaya yönlendirir bu iş birliğinin içindeki konumlarına bağlı olarak ataerkil sistemin kazancından pay alırlar (Hanke, 1992; Akt: Özkazanç ve Yetiş, 2016, s.18). Çok eşli evliliklerin devam etmekte gösterdiği direnç hegemonik erkeklik pratiklerinin onaylama ya da ses çıkarmama karşılığında sağladığı kazançlar olarak ele alınmalıdır. Özellikle bu durum çok eşli olmamasına rağmen çevredeki çok eşli erkekleri ve Suriyeli kadınları bir tehdit unsuruna dönüştürerek erkeğin evliliğin içinde karısını tehdit ettiği zamanlarda kendini göstermektedir. Yanlış olarak kabul edilen bir evlilikle kadınlar sıklıkla tehdit edilerek denetlenmekte, Suriyeli kadınlar işaret edilerek evlilik içindeki kadının nasıl

olması gerektiği belirtilmektedir. Bu nedenle çok eşlilik karşısında sessiz kalan erkeklerin evlilikte karıları üzerinde kurdukları denetimin artması diğer erkeklerin çok eşli evliliklerinden aldıkları ataerkil paydan biridir. Suriye zorunlu göçü sonrası çok eşli, erken yaşta ve para karşılığı evliliklerin sadece Türkiye’de değil Suriye göçünün yoğun olarak yaşandığı Lübnan ve Ürdün gibi ülkelerde de görülüyor olması Sancar’ın (2016, s. 17) belirttiği gibi farklı erkeklikler arasındaki her türlü çatışmaya rağmen karşılıklı onay ile işleyen bu bütünlük hali “küresel eril ittifak düzeni”ne işaret etmektedir.

Çok eşli evlilikleri erkeklere birçok açıdan sunulan ayrıcalık olarak ele almak mümkündür. Özellikle kadınların erkeklere tabii kılınması ve bunun da sıklıkla evlilikler üzerinden olması, ailenin ve evliliğin erkekler için önemli kılınması, cinselliğin ahlaki olanının evlilik içinde yaşandığı kabulü erkeklerin bu eşitsiz ilişkiden çok eşlilikle faydalandıklarını düşündürmektedir. Suriye zorunlu göçü sonrasında Türkiyeli ve Suriyeli kadınlar için iki farklı süreç yaşandığı görülmektedir. Türkiyeli kadınlar evlilik içinde birtakım davranışları yapmak zorunda tutulup yapmadıkları takdirde Suriyeli bir kadınla daha evlenmekle tehdit edilmişlerdir. Türkiyeli kadınlar birtakım kadınlık rollerini yerine getirmek zorunda tutularak kendilerine karşı tehdit gibi sunulan Suriyeli kadınlara ilişkin mitlerle denetim altına alınmaya çalışılmışlardır. Suriyeli kadınlar için ise savaş ve zorunlu göç sonrası kadınlar mağdurlaştırılmış, ülkelerinin ve milletinin temsilini namuslarını koruyarak en iyi şekilde yerine getirecekleri düşünceleriyle baskılanmış, birçoğu zorla çok eşli evliliklere dahil edilmişlerdir. Suriyeli kadınlar hem kültürün taşıyıcısı rolü hem de kadınlık pratiklerine uygun davranışlar sergilemeleri gerektiği baskısıyla çok eşli evliliklere dahil edilmişlerdir. Özkazanç ve Yetiş (2016, s. 20) erkeklik ve şiddet arasındaki ilişkiyi anlamak için şiddeti ataerkil yapının bir aracı ya da erkekliğin özü olarak görmenin yetersiz olacağını, şiddetin erkek kimliğinin kurulumundaki toplumsal, mekânsal ve kurumsal öğretilerini de sorgulamak gerektiğini ifade ederler. Çok eşli evliliklerin kurulduğu süreç ve evlilikler süreci dikkate alındığında bu şiddet yoğun sürecin erkeklerin cinsel ve ekonomik açıdan güçlerini gösterdikleri bir süreç olmuştur. Cinsellik, gücün ve kadın üzerinde kurulan kontrolün egemen erkeklik kurgusunu yeniden oluşturmaktadır ve Suriye zorunlu göçü sonrası oluşan yeni ilişkiler, bu süreci kolaylaştırmıştır. Bu anlamda özellikle sosyal hizmet açısından erkekliğin yeniden üretileceği toplumsal ilişkilerin dikkate alınması, kadınlar ve erkeklerle ilgili

kalıp yargıların yeniden üretildiği mekanların toplumsal cinsiyet eşitliğini dikkate alarak organize edilmesi gerekmektedir.

2.3. SÖZÜ İÇERİDEN KURMAK: ÇOK EŞLİ EVLİLİKLERDEKİ KADINLAR VE DENEYİMLERİ

Suriye zorunlu göçü sonrası kurulan çok eşli evliliklerin aktarımında evliliğin öznelere deneyimlerine ve birebir kendi ifadelerine yer verilmemiş olması bu araştırmada evliliğin bütün tarafları ile görüşme yapmanın nedenleri arasındadır. Birçok açıdan farklı deneyimleri ve özellikleri olan Türkiyeli ve Suriyeli kadınların erkeğin çok eşli yaşamına nasıl dahil oldukları, öncesi ve sonrasında merak konusudur. Mies (1996, s.49), “saklanmış kadınlar” ifadesini “kadınların yaşamlarının, emeklerinin, kavgalarının araştırma materyalinden fiilen uzak tutulması” olarak açıklar. Bu bölüm, saklanmış kadınların deneyimlerini gün yüzüne çıkarma odaklı kaleme alınmıştır.

2.3.1. Feminist Duruş Kuramı (Feminist Standpoint Theory) ve Kadın Deneyimleri

Göç sonrası kurulan çok eşli evlilikleri anlamaya yönelik yapılan çalışmalar bu sürecin birçok boyutunu ortaya koysa da bu evliliklerdeki kadınların göç sonrası süreçte gelişen sosyal ilişkilerine ve deneyimlerine ilişkin bir bilgi sunmadığı görülmüştür. Erkeklerin Suriyeli kadınlarla imam nikahı ile evlenerek çok eşli oldukları bu sürecin sonunda kadınlıkla ilgili birçok düşüncenin yeniden üretildiği Türkiyeli kadınların eksikliklerle Suriyeli kadınların ise tehdit olarak sunulduğu ve evliliklerin buradan doğru açıklandığı görülmüştür. Harding, feminist araştırmacıların erkek egemenliğinin kurbanları olarak tanımlanan kadınlara yönelik araştırmalarla kadınların deneyimlerini ortaya koymanın onların yalnızca kurban olabileceklerine ilişkin inancın sarsılmasını sağladığını kadınların erkek egemenliğine karşı direnişlerini de gösterdiğini belirtir (Harding, 1996, s.38). Her iki kadının da evlilik sürecinde ve sonrasında deneyimlerinin üzerinin örtüldüğü bu süreçte kadınların deneyimlerini ortaya koymak bu deneyimlerin geliştiği sosyal bağlamı tanımak ve bu konudaki bilginin kadın deneyimleri üzerinden üretilmesi açısından önem arz etmektedir. Çalışmanın öznelere olan kadınların etnik köken, hukuki statü ve evliliklerinin yasallığı bakımından farklı olması kadınların karşılaştığı baskı ve şiddetin de farklılaşan dinamiklerini görmek konusunda dikkate alınmalıdır. Bu çalışma, kadınların deneyimlerini görünür kılmayı ve kadınları yaşamlarının öznelere olarak

vurgulamayı amaç ediniyor olması itibariyle bu bölümde feminist duruş kuramına (feminist standpoint theory) ilişkin tartışmalara yer verilecek ardından kadınların çok eşli evlilikteki deneyimleri ve direniş alanları açıklanacaktır.

Feminizm, 1960'lardan sonra özeleştiril bir konuma geçmesi ve sorunları sadece evrensel değil bireysel boyutlarıyla da ele almaya başlamasıyla birlikte kendi içinde epistemolojik süreçler geçirmiştir. Kadının üst-orta sınıf, beyaz, heteroseksüel kadına indirgenmesine tepkiler gelerek farklı kadınlık deneyimlerine vurgu yapılmıştır (Taş, 2016, s. 164-171).

Feministler için, siyah kadın olarak, üçüncü dünya ülkesi kadınlar olarak, lezbiyenler olarak, işçi sınıf kadınlar olarak kadınların kimliklerinden yükselen perspektifleri, düşünceleri ve politikada etkili olan şeylerin kadınların hayatındaki yerinin tarihsel gerçekliklerini ortaya koymak gerekmektedir (Harding, 1994, s. 100-101). Feminist analizin nasıl olması gerektiği ya da feminist öznenin kim olduğuna ilişkin soruların yoğun olduğu bu dönemde Hartsock feminist duruş kuramı (feminist standpoint Theory) ile kadın deneyimlerini ele almaya dikkat çeker.

Feminist duruş kuramında *standpoint* ve *perspective* kavramları birbirinin yerine kullanılabilir. Standpoint kavramı kadının güncel bakış açısını, gerçekte ne gördüklerini ifade eder. Fakat bu kadının deneyimi olmaksızın ya da doğa ve sosyal ilişkiler hakkındaki bilgisini temel almadan mümkün değildir. Bu nedenle bakış açısı kavramı bu kuramda aktarılmak isteneni yeteri düzeyde karşılamamaktadır. Feminist standpoint theory Türkçe karşılığı olarak Duyan'ın (2019, s.52) açıklamasındaki gibi İngilizce 'de *stand* kelimesinin *karşı duruş* anlamını taşıması ve entelektüel olarak "konumlanma" anlamını içeriyor olması nedeniyle "feminist duruş kuramı" olarak belirlenmiştir. Duruş kuramı için Brooks'un yaptığı açıklamayı öz bir açıklama olarak alabiliriz: "kadınların deneyimleriyle başlayan ve doğrudan buradan ilerleyen bir dünyayı anlama yolu" (Brooks, 2007, s.60; Akt: Öztan, 2015, s.275). Bu kuram için kadın deneyimleri çıkış noktasıdır ve kadınların deneyimleri toplumsal cinsiyet ilişkilerini sunuyor olması bakımından dikkate değerdir. Feminist duruş kuramına göre feminist epistemoloji deneyimlerden bilgi üretir ya da üretmelidir (McLaughlin, 2003, s. 54).

Hartsock (1987) kadınların yaşamdaki eylemleri ayırıcı bir bakış açısına zemin hazırlayıp hazırlamadığını ve kadınların ve erkeklerin yaşamlarında eylemlerinin farklılıklarının ne

gibi sonuçlar doğurduğunu anlamaya çalışmıştır. Analizini kadınların baskılandığı gerçek yapıları anlamak üzere temellendirmiştir. Analizini McLaughlin'in (2003, s. 57) belirttiği gibi erkek bakış açısından arındırarak kurmuştur, çünkü kadın deneyimlerini kuralları koyanların, erkin, farkındalıkları üzerinden anlaşılamayacağını vurgular. Çok eşliliğin nedenlerini açıklayan antropolojik ve sosyolojik çalışmaların bu evliliklere ilişkin açıklamalarını erkek merkezli yaptıkları görülmüştür. Erkeklerin çok eşli olmaya karar vermesindeki nedenler üzerinden açıklamalar yürütülmüş kadınları evliliğin birer öznesi olarak açıklayan çalışmalara rastlanılmamıştır. Çok eşli evlilikleri belirleyen sosyal, kültürel, tarihsel süreçlerin etkisi dikkate alındığında bu evliliklerdeki kadınların deneyimlerini bir alanla sınırlandırmak veya açıklamak mümkün değildir.

Duruş kuramı bilginin sosyal olarak konumlandığını söyler, toplumsal cinsiyete göre yapılanmış toplumda kadınların durumları yeni feminist araştırmanın ayırt edici özelliğidir (Harding, 1991, s. 119). Duruş kuramının geliştiği dönemin kadınların farklılıklarına vurgu yapıyor olduğu dikkate alındığında bilginin de farklı deneyimleri ortaya koyan ve farklı toplumsal ilişkileri tanımlayan nitelikte bilgi olması beklenir.

Feminist duruş kuramı kadınların deneyimlerinin görünen gerçekliğin arkasına gizlenmiş toplumsal ilişkileri açıklama hedefine sahip olduğunu ve bunun kadının özne konumu aracılığı ile ortaya çıkaracağını iddia eder (Karkıner, 2018, s. 47). Kadınların deneyimleri üzerinde etkili olan farklı toplumsal konumlar kadınların karşılaştığı baskının da kaynağını açığa çıkaracaktır. Kadınların deneyimi ve dünyayla kurdukları ilişkiler insanların koşulları hakkında daha iyi bilgi edinmeyi sağlar, feminist duruş kuramı insanlar ve insanın maddesel dünyayla kurduğu ilişkiyi anlamaya çalışır ve bu anlama sosyal süreçler ve ilişkileri değiştirme potansiyeline sahiptir (McLaughlin, 2003, s. 55).

Bu araştırma özelinde Türkiyeli, resmi nikahı ve vatandaşlığı olan kadınlarla Suriyeli, imam nikahlı ve geçici koruma statüsündeki kadınların koşulları düşünüldüğünde kadınların evlenme süreci ve evlilik içindeki deneyimlerinin farklılaşacağı aşikardır. İki kadının evlilikteki hakları bakımından koşulları kıyaslandığında Türkiyeli kadınların hukuken avantajlı oldukları söylenebilirken toplumsal cinsiyet kalıplarının hâkim olduğu bu ilişkilerde cinsel cazibesi yüksek bulunan Suriyeli kadınların "ayrıcalıklı" konuma geçebilme ihtimali vardır. Bu nedenle kadınlar arasında birçok farklı açıdan dikey ilişkinin belirmesine sebep olan tüm bu unsurlar kadınların anlatıları ve deneyimlerinin

analizi ile açığa çıkacaktır. Kadınların deneyimini ele almak evlilik içinde kadın deneyimlerinin hangi ilişkiler çerçevesinde geliştiğini anlamamızı sağlayacaktır. Bu sadece vatandaşlık ve nikah gibi sınırları keskin farklılıklarla değil bu farklılıkların gündelik hayata yansıdığı pratiklerde de görünür haldedir. Harding'in (2020, s.62) birinin toplumsal konumu onun neleri ne kadar bileceğini de belirleyen önemli bir dinamiktir ifadesi özellikle Suriyeli kadınların farklı bir hukuki sistemin içinden geldikten sonraki göçmen konumlarının çok eşliliğe dahil olmalarındaki etkileri odağında dikkate alınmalıdır. Bu bilgi de ancak kadınlara sorularak elde edilebilir.

Kadınların deneyimine yapılan vurgu aynı zamanda kadınların kendi yaşamlarının kurucu özneleri olmalarına yapılan vurgudur. Kadın deneyimlerini görünür kılmak ve çözümlenmek kadınların özel ve kamusal alandaki konumlanışını da deneyimin şekillenmesindeki etkileri de görünür kılmaktadır. Dolayısıyla bireysel olarak ele alınan deneyimlerin inşasındaki etkiler de dikkate alınmalıdır. Harding'in (2020, s.63) ifade ettiği gibi kadınların hayatları sadece kadınların hayatlarıyla değil aynı zamanda erkeklerin hayatları ve ikisi arasındaki ilişkileri anlamakla mümkündür.

Kadın deneyimlerinin görünür olması feminist bilgi üretiminde de önemlidir. Harding (1996, s.39-40) kadın deneyimlerinin sosyal çözümlenmeler için de önemli bir kaynak olarak kullanılmasının önemiyle birlikte tek başına kadın ve kadın deneyiminin olmadığı, deneyimlerin de her sınıf, ırk ve kültürde farklılaşabileceğini vurgulamak gerektiğini söyler. Harding (1991, s. 123) bir iddiadan ziyade duruş açısını bir pozisyon olarak ele almanın kadınların yaşamları ve deneyimlerini dinlemenin önemini gösterdiğini belirterek kadınların yaşamının feminist araştırmalar için de başlangıç noktası olması gerektiğini söyler. Kadınların deneyimlerini aktarmak deneyimler üzerinden sosyal ilişkilerin nasıl olduğunu aşikâr kılacak ve feminist analiz için de önemli bir yol gösterici olacaktır. Duruş kuramını geliştiren feministler toplumsal cinsiyet ve faillik meselelerini dikkate almışlardır. Bu kuramcılarının amacı mevcut koşullar ve gelecek ihtimaller için kolektif bilgiden bir bağlam oluşturmak ve kadın üzerindeki baskıyı kavramsallaştırmaktır (McLaughlin, 2003, s. 47-54).

Feminist duruş kuramı için, kadınları ezen ilişkiler karşısında kadınların özne olarak gerçekleştirdiği eylemleri ve toplumsal hayatta kadının konumu ve kadınların bilme biçimlerine güvenmek önemlidir (Karkıner, 2018, s. 47-48). Kadınların baskı ve ezilme

karşısında eylem ve eylemsizlik hallerini bilmek bu hallerin toplumla kurdukları ilişkiye nasıl yansıdığını görmeyi mümkün kılacak, baskının karşısında çözüme yönelik de yeni referanslar sunacaktır.

Feminist duruş kuramcılarının ortaklaştığı iki iddia vardır: toplumda farklı gruplar dünya hakkında farklı bilgiler üretirler ve bilginin bazı formları diğerlerinden daha iyidir. Deneyimin bilgisi, farklılık ve faillik toplumda farklı ilişkiler üzerindeki baskıyı teorize etmenin bir parçası olmuş ve kabul edilmiştirler (McLauglin, 2003, s. 54-55). Bu durum her deneyimin bilgi üretmeyeceği, hangi deneyimden bilgi üretilebileceği sorusunu gündeme getirmiştir. Hartsock çalışmasında -sosyal değişim yaratabilme yeterliğine sahip- ‘yeterince iyi’ bilgiyi tartıştı, bu bilgi kolektif ilişkilerden üretilir. Duruş kuramı sosyal ilişkileri anlayabilen ve böylece politik değişim yaratabilen bilgiyi üretmeye odaklanmıştır. (McLauglin, 2003, s. 55).

Çok eşli evliliklerin kurulduğu süreç de erkekler, çok eşli olmaya karar veren, talep üreten, evlenen ve dilediğinde “boş ol” diyerek boşanan kişiler olarak hâkim olduğu bir süreçtir. Bu süreç kadınların özneliğinin yok sayıldığı, kadınların kendi yaşamlarını inşa etmelerine imkân tanınmadığı bir süreçtir. Bu sürecin salt özel alanda yaşanmadığı, kişisel olanın politik olduğu sözünün anlam kazandığı ve erkek egemenliğinin Suriye zorunlu göçü ile yaşamın her alanına taşıdığı görünmektedir. Her biri tekil birer deneyimmiş gibi görünen kadın deneyimlerinin farklı izleklerde ortaklaştığı da görülmektedir. Kadınların deneyimlerinin gün yüzüne çıkması kadınlar arasındaki dayanışmanın da kuvvetlenmesini sağlayacak önemli bir dinamik olarak ele alınmalıdır.

Feminist duruş kuramı kadınların ataerki ile olan deneyimlerini belirleme ve bağlamını keşfetme ve farklı bağlamlar yaratma kapasitesine sahip olduklarının altını çizer, çünkü hâkim söylem taraflı ve açıklamaları yetersizdir. Bu kavramsallaştırma kadınların failliğinin özüdür ve daha iyi bir toplum yaratabilmek için bilgiyi sürdürmeyi önerir (McLauglin, 2003, s. 57). Kadınların deneyimi üzerinden bilgi üretme fikri üretilen bilginin yanlı olabileceği yanlılığını doğurmaktadır. Fakat Hartsock (1987, s.159) duruş açısının ön yargı olarak yorumlanacak taraflı bir pozisyon olmadığını bağlantılı olma haliyle ilgili olduğunu söyler. Duruş açısı insanların birbirleri ile ve dünyayla kurduğu ilişkinin her zaman görünür olmadığını ama bunun epistemolojik ve politik iddialarla görünür kılınabileceğini iddia eder (Hartsock, 1987, s.159). Bu nedenle kadınların

deneyimlerinden edinilen bilginin değişim yaratma potansiyeli taşıması gerekir. Örneğin kadınlar evlilik içindeki cinsel saldırıları heteroseksüel ilişkilerin bir parçası olarak deneyimlemiştirlerdir, fakat kadınlar bu saldırıları tecavüz olarak tanımlamayı öğrenmek zorundadır (Harding, 1991, s. 123).

Kadınların toplumda baskılanmış konumları nedeniyle duruş kuramı bu konumları dikkate alarak deneyimi, bilgi ve politik değişim arasındaki bağ üzerinde düşünmek için ayırt edici bir yol olarak ele alır (McLaughlin, 2003, s. 68). Hartsock, kadınların yaşamının erkeklerin yaşamı gibi sosyal ilişkilerle yapılandırıldığını bunun da toplumsal cinsiyet ve sınıfın baskın olduğu deneyimlere işaret ettiğini söyler. Bu yüzeyin altında kalan alanlara girmek gerçeği de görünür kılacaktır fakat gizlenmiş bu sosyal ilişkiler teorik ve politik eylemi gerektirir. Feminist aktivistler kadınların bu maddi yaşamını teorize etmeli ve sosyal yaşamda karşılaşılan politik engelleri keşfetmelidir (Hartsock, 1987, s.175).

Feminist duruş kuramının kadınların deneyimlerine verdiği önem deneyim kadınların kendi potansiyellerini görme ve toplumsal hayatı anlamalarını sağlaması açısından, deneyim burada değişimin ve güçlenmenin aracıdır (Karkıner, 2018, s. 48).

Ne gördüğümüz, kuşkusuz nereden baktığımız ile yakından ilgilidir. Çok eşli evlilikler içindeki kadınların deneyimlerine ilişkin bütünlüklü bir söz kurmaktan kaçınılarak bu evliliklerin anlatılmış olması kadınların deneyimini ve kadınların bu deneyime bakışını dikkate alınması gereken önemli bir unsur olarak karşımıza çıkarmıştır. İki farklı sınıftan, etnik kökenden ve hukuki statüden iki kadının birbirine birer tehdit olarak sunulmasının nihayetinde yapılan çok eşli evliliklerde kadınların evlenme sürecindeki deneyimlerini açığa çıkarmak kadınların karşılaştığı baskıyı kavramsallaştırmaya ve baskının nerelerde farklılaştığını aynı zamanda ortaklaştığını da göstermeye yarayacaktır. Kadınların deneyimleri üzerinden mücadele alanları, yürüttükleri ataerkil pazarlıklar ve direniş biçimleri kadınların güçlenmesi adına yapılacak çalışmalara da yol gösterecektir.

2.3.2. Çok Eşli Evliliklerde Kadınlar, Deneyimleri ve Ataerkil Pazarlıkları

Bu bölüm, çok eşli evliliklerde kadınların evlenme sürecinde ve sonrasındaki deneyimleri ve bu odakta geliştirdikleri stratejilerini anlamak üzere ele alınmıştır. Çok eşli evliliklerdeki kadınların deneyimleri genelleştirilebilecek veya tek tipleştirilecek

deneyimler değildir, her bir deneyimin farklılaşan yanları ile feminist duruş kuramının da vurguladığı gibi ortaklaştığı noktalar kadınların deneyimlerini belirleyen ilişkilerin niteliğini ortaya koyacaktır. Ataerkil bir pratik olan çok eşli evliliklere kadınların dahil olmaları, kadınların eşitsiz ilişkiler içinde gösterdikleri uyum, çatışma veya direniş biçimlerini aydınlatmayı gerektirir. Bora'nın (2018, s.155) ifade ettiği gibi iktidar ilişkileri tek yönlü değildir ve her iki taraf da kendi güçlerini artırmak için çeşitli stratejiler kullanırlar. Bu bölümde, kadınların evlilik süreci ve sonrasında karşılaştıkları ataerkil pratiklerle nasıl baş ettiklerini göstermek üzere Kandiyoti'nin geliştirdiği ataerkil pazarlıklar kavramı üzerinden ilerlenecektir.

Kandiyoti (1988, s.275) Bargaining with Patriarchy adlı makalesinde ataerkiye ilişkin teorik bir tartışma yürütmekten ziyade kadınların ataerki ile baş edebilmek adına geliştirdikleri stratejiler aracılığıyla ataerkinin farklı formlarını tanımlamakta yetersiz kalan noktalara vurgu yapmayı amaçlamıştır. Bu amacına yönelik de *ataerkil pazarlık* kavramını kullanmıştır. Kandiyoti (1988) ataerkil pazarlıklar kavramını kadınların deneyimlerine ilişkin literatürde yer alan örneklerin dikkatini çekmesi üzerine geliştirdiğini aktarmış, çalışmasında Sahra Altı Afrika, Orta Doğu, Güney Asya ve Doğu Asya'ya dayanan örnekler kullanmıştır. Çalışmasında verdiği ilk örnek Sahra Altı Afrika ülkelerinde kadınların çok eşli evlilikleri kabul etme nedenleri üzerinedir.

Afrika'da tarımda pirinç üretiminin yoğun olduğu bölgelerde özellikle üretimin ve sermayenin erkeklere bağlı olması fakat kadınların tarımda iş gücü olarak çalıştırılması ve emeklerinin karşısında para almama bununla beraber ev içinde de çalışmalarını nedeniyle boş zamanlarının kalmadığını aktarır. Kadınlar kendilerine yüklenen rollerin ağırlığına karşın emeklerinin karşılığını alamamaları nedeniyle üzerlerindeki yükü hafifletmek adına erkeğin çok eşliliğini kabul etmişlerdir. Dolayısıyla erkeğin çok eşliliği evliliğin içindeki kadınlara özerklik sunmuştur. Kadınlar bütünüyle kocalarına bağlı olduklarında hiçbir kazançları olmadığı için karşı duruşlarını kendileri için özerk alanlar yaratabilmek üzerinden yapmışlardır. (Kandiyoti, 1988, s. 276-277). Kandiyoti Sahra-altı Afrika ülkelerindeki kadınların çok eşliliği kabul ediyor olmalarını özerklik ve protesto kavramlarıyla ele almıştır, kadınlar düşük ücretli işlere karşı dirençlerini ve kocalarının çalışmalarına tamamen katılmayı reddetmelerini çok eşli yaşamı kabul ederek göstermektedirler.

Kandiyoti (1988, s.285) kadınların stratejilerini ve baş etme mekanizmalarını sistematik olarak analiz etmenin, ataerkil sistemin kültür ve sınıf odaklı doğasını anlamada ve kadınların ve erkeklerin tüm bunlara karşı nasıl direnç geliştirdiklerini, nasıl uyum sağladıklarını ve çatıştıklarını birbirleri üzerinde kullandıkları kaynaklarını, haklarını ve sorumluluklarını kavramayı sağladığını ifade eder. Kandiyoti'ye göre kadınların stratejileri piyasanın ve ev içinin seçeneklerinin sınırları, tanımları ve etkileriyle belirlenen ve daima tanımlanabilir ataerkil pazarlıklar bağlamında ele alınabilir. Kandiyoti'nin kadınların stratejilerinin daima tanımlanabilir olmasına vurgu yapması bu pazarlıkların tarihsel, kültürel, hukuki koşullara göre değişen ve sabit olmayan bir süreç olduğuna da dikkati çekmektedir.

Kandiyoti ataerkil pazarlıkların sabit olmayışını toplumsal cinsiyet ilişkilerinin değişiyor olması üzerinden ele alır, bu değişen ilişkiler içinde yeni müzakere ve mücadele alanlarının oluştuğunu belirtir (Kandiyoti, 2015, s.126). Değişen toplumsal yapılar, sosyal hareketlilikler beraberinde ataerkinin de yeniden üretimi mücadelesini doğuracak dolayısıyla ataerkil pazarlıklar da bu değişim sürecinde yeni alanlar, yeni stratejiler üretecektir.

Kadınların çok eşli evliliklere dahil olma ya da bu evlilikte kalmaya devam etmelerinde de birtakım stratejileri olduğu ve ataerkil pazarlıklarını yürüttükleri görülmektedir. Aşağıda bu evliliklerde kadınların ne gibi pazarlıkları olabileceğine dair tartışmadan sonrasında Suriye zorunlu göçüne ilişkin detaylı bir tartışma yapılacaktır. Kandiyoti'nin bu kavramın açıklamasında işaret ettiği gibi kadınların ataerkil pazarlıkları daima tanımlanabilir, tarihsel olarak değişebilir olması Suriye zorunlu göçünden sonra kadınların deneyimlerine ayrıca ışık tutmayı gerektirmektedir.

Çok eşli evliliklerde evlilik sırası, evliliğin resmiyeti, kadınların yaşı, bekareti, çocuk doğurabilmesi gibi unsurlar kadınların ev içindeki rolleri ve statülerini şekillendirmektedir, aynı zamanda bu durum kadınlar arasında da dikey bir ilişkinin oluşmasına neden olmaktadır. Bu nedenle kadınların ataerkil pazarlıklarının üzerinde birden fazla dinamiğin olduğu kadınların da buna göre stratejiler geliştirdiği görülmektedir. Yuval-Davis (2020) çok eşlilik gibi belli toplumsal ve kültürel uygulamalara dar bir çerçeveden ya da belli odaklardan bakmanın kadınların hayatlarını şekillendirirken yürüttükleri stratejilerin göz ardı edilmesine sebep olacağını söyler.

Özellikle kadınların yalnız yaşamasına karşı çıkılan ya da boşanmanın erkekler için kolay kadınlar içinse birçok zorluğu doğurduğu toplumlarda kadınlar boşanıp erkek kardeşlerinin insafına bırakılmaktansa çok eşli evliliklerde kalmayı tercih edebilirler (Yuval-Davis, 2020, s.217). Kadınların ataerkil pratiklerin sınırları içindeki seçimlerini kimi zaman zor olan iki koşuldan birini kabul etmek zorunda kalmaları olarak görmek gerekmektedir.

Guirkinger, Gross ve Platteau (2021, s.12) Afrika’da evlenme pratikleri ve boşanma üzerine yaptıkları bir araştırmada çok eşli birliktelikler içindeki kadınlardan kiminin bu evliliklerde bir diğer eşle birlikte sağlanan karşılıklı yardımlaşmayı çok eşliliğin avantajı olarak sıraladıkları sonucu sunulmuştur. Bununla birlikte yazarlar çalışmasında, kadınlar arasında çatışmalar olsa da kadınların kimi zaman erkeğin kişisel, sosyal ve ekonomik yaşamlarına müdahalesine karşı koymayı amaçlayan birlikler de oluşturabildiklerini ifade etmişlerdir. Kandiyoti’nin Sahra Altı Afrika ülkelerindeki kadınların çok eşliliği kabul etme nedenlerine ilişkin yaptığı açıklamasındaki gibi kadınların emeğinin sömürüldüğü sistemlerde kadınlar kendilerine alan yaratmanın bir yolu olarak çok eşli evliliği kabul ederek diğer eşle birlikte yardımlaşmayı seçmektedir. Kadınlar bir yandan kendilerine zaman yaratabilmek diğer yandan erkeğin evdeki otoritesini azaltabilmek için çok eşliliği kabul edip birbirleri ile dayanışma sağlayabilmektedir.

Yıldırım (2013, s.231), Mardin Nusaybin’de zorunlu göç öncesinden bu yana Suriyeli kadınlarla yapılan çok eşli evliliklerin dinamiklerini anlamaya çalıştığı araştırmasında özellikle kaynak eşitsizliğinin fazla olduğu yerlerde kadınların ve ailelerinin çok eşli evlilikler içinde kalma eğiliminin fazla olduğunu, bunun nedeninin de kadınların kendileri ve çocukları için daha iyi bir yaşam standardına kavuşmak isteği olduğunu belirtir. Yıldırım (2013, s.231) kadınların yoksul bir erkeğin tek eşi olmaktansa zengin bir erkeğin ikinci veya üçüncü karısı olmayı kabul ettiklerini belirterek kadınların kaynaklara erişimi için yaptıkları ataerkil pazarlıkların altını çizmiştir.

Çok eşli evliliğe dahil olma sürecinde kadınların yürüttüğü ataerkil pazarlıklar sadece ikinci-üçüncü eş olan kadınların değil aynı şekilde “üzerine kuma gelen” kadınların evlilikte kalmayı tercih etme süreçlerinde de etkindir. Yıldırım (2013) özellikle boşanmanın zor olduğu, boşanma sonrasında kadınların karşılaşacağı güçlüklerin fazla olduğu durumlarda erkeğin bir kadınla daha evlenmesine ilk eşlerin tepki

gösteremediğini, kadınların evlilik içinde kalmayı tercih ettiklerini belirtir. Yıldırım, Mardin Nusaybin’de yaptığı saha araştırmasında kadınların çok eşli evlilik içinde kalmayı tercih ettikten sonra “daha bakımlı- daha dişi” olmak gibi kadınlık imajları üzerinden örtülü bir mücadelenin kadınlar arasında başladığını aktarır (Yıldırım, 2013, s.235). Bu durumda kadınların evlilik içinde kalmayı tercih ederken de evliliği sürdürmeye çalışırken de ataerkil pazarlıklarını yaptıkları görülmektedir. Kadınlar için çok eşli yaşama dahil olma kimi zaman zor bir ekonomik koşulda yaşamaktansa razı gelinen bir evlilik, kimi zaman da boşandıktan sonra karşılaşılabilecek zorluklardan kaçmanın bir aracı olmuştur. Evlilik sonrası ise birden fazla kadının birbirleriyle rekabet halinde olmalarının yine toplumsal cinsiyet rolleri, kadınlığa yüklenen anlamlar çerçevesinde şekillendiği görülmektedir. Böylece hem kadınlar cephesinde hem de erkekler cephesinde farklı açılardan toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretildiği bir döngü oluşmaktadır.

Turgut (2018) Şanlıurfa’da çok eşli evlilik içindeki kadınlarla yaptığı sözlü tarih çalışmasında kadınların kumalık deneyimleri üzerine hem ilk hem de sonraki eşlerle görüşmeler yapmıştır. Çalışmada kocasına ikinci eş kendileri seçmeyi isteyen kadınların bu ilişkiyi özellikle otoriteye dayandırarak güç elde etmeye çalıştıkları ifade edilmiştir. Bununla birlikte ikinci eşin olacağını öğrenen kimi kadınların da erkeklerden, evin idaresi, yemek, temizlik, alışveriş gibi bütün detayların sadece kendilerine bağlı kalmasını talep ettikleri sunulmuştur. Evdeki tüm otoriteyi elde tutmaya çalışan kimi kadınların ikinci eşle genç olmaları ve ikinci eş olmayı kabul etmiş olmaları nedeniyle hiyerarşik bir ilişki kurdukları ifade edilmiştir. Yaşça büyük olan kadınlar yaşları üzerinden diğer kadını pasifleştirmeye çalışarak güç kazanmaya çalışmışlardır.

Sinai ve Peleg’in (2021, s.372) İsrail’de çok eşli evliliklerdeki kadınlarla evlilikteki tatminlerine ilişkin yaptıkları çalışmada görüşme yapılan kadınlardan bazıları kocalarının diğer eşlerini seçmede kendilerinin etkin olduklarını ifade etmişlerdir. Görüşme alıntılarında birinde kadın kendisini güçlü bir kadın olarak tanımlamış ve kocasının evlenme isteğini duyar duymaz diğer eş kendisinin seçmeyi istediğini belirtmiş ve bu durumu güç ve kontrol hissinin kendisinde olmasını arzuladığı için olduğunu ifade etmiştir. Çalışmada bu durum kadınların baş etme stratejilerinden biri olarak ele alınmıştır. Bu örnek kocasının evlenme kararının önünde duramayan kadınların diğer eş seçerek farklı bir açıdan güç elde etmeye çalıştığını göstermektedir.

Kadınların evlenme sürecinde ve evlilik içindeki deneyimlerini toplumsal cinsiyet ilişkilerinin şekillendirdiği görülmektedir. Kadınlığa ilişkin düşünceler, evlilikte kadınların nasıl olması gerektiğine ilişkin çeşitli baskıların üretilmesine ve buna bağlı gösterilerek de erkeğin çok eşli olmasına yol açmaktadır. Kadınların ev içinde ve dışında ezildiği, evlilikteki statüsünün erkek çocuk doğurmaya bağlı kaldığı, evlenme yaşının geçmesi halinde ancak ikinci eş olabileceği gibi toplumsal kabuller kadınların çok eşli evliliklere dahil olmasındaki etkiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Eşitsiz ilişkilerin keskin olduğu, kadınların baskılandığı toplumlarda kadınlar da güç elde edebilmek için ataerkil yollara başvurarak bu evliliklerde var olmaktadır. Bununla birlikte kadınların evlilikteki deneyimlerini şekillendiren dikkate değer bir süreç olarak göçün ayrıca ele alınması ve bu süreçte yaşananların kadınların deneyimlerini hangi odaklardan etkilediğini gösterebilmek adına aşağıda Suriye zorunlu göçü sonrası kadınların deneyimleri ve çok eşliliğe dahil olma süreçlerindeki dinamikler ayrıca ele alınmıştır.

2.3.3. Suriye Zorunlu Göçü Sonrası Kadınların Evlilik Deneyimleri

Yukarıda feminist duruş kuramının aktarıldığı bölümde tartışıldığı üzere kadınların deneyimleri sosyal ilişkilerin ve toplumsal olayların kadınları nasıl etkilediğini görmek açısından önemli bilgi kaynaklarıdır. Göç gibi büyük etkileşimlerin olduğu ve toplumsal cinsiyetin göç ve sonrası deneyimleri şekillendirdiği bir süreçte kadınların deneyimlerini ele almak göçmen kadınların maruz kaldığı baskının, ayrımcılığın ve karşılaştıkları güçlüklerin ve aynı zamanda kadınların tüm bunlar karşısındaki direniş biçimlerinin de görülmesini sağlayacaktır. Bu başlıkta Suriyeli kadınların zorunlu göç sonrası Türkiye ve diğer çevre ülkelerde evlilikler üzerinden gerçekleşen deneyimlerinden örnekler verilerek kadınların evlilik süreci detaylandırılacaktır.

Göç, göç alan ve göç veren ülke vatandaşlarının ilişkilmesini etkileyen, farklı ağlar, farklı bağlar ve etkileşimlerin olduğu dinamik sonuçlar doğuran uzun bir süreçtir. Bu etkileşimin ve bağ kurmanın bir yolu da evlilikler üzerinden olmaktadır. Faist (2000) evlilik ve aile bağlarının göç edebilme, göç ettikten sonra gidilen yerle bağ kurabilme konusunda etkili olduğuna dikkati çeker. Faist göçün ilk yıllarında ‘göçmen’ olarak tanımlanan kişilerin zamanla kurdukları bu bağlar ve toplumsal alanlarla kendilerine kalıcı alanlar yarattıklarını ve ulusaşırı alanın öznesi olan bu bireylerden bu bağlar sonrası göçmen olarak bahsetmenin de mümkün olmadığını vurgular. Evliliğin güçlü bağlar

kurmanın üzerindeki etkisi ve işlevi uluslararası göç konusunda dikkate değerdir. Özellikle konu göç ve evlilik olduğunda evliliğin tercih edilmesine ilişkin tek bir bakış yaratmak ve buna göre evlilikleri değerlendirmek mümkün değildir. Tarafların evlilikten beklentileri söz konusu göç olduğunda bu konu göçün niteliği, göçmenin hukuki statüsü ve haklardan bağımsız ele alınamamaktadır. Dedeoğlu ve Ekiz Gökmen'in (2011, s.144) belirttiği gibi evlilik ve göç arasında tek yönlü bir ilişki yoktur, evlilik ve göçün iki yönlü ilişki içinde evliliğin göçü motive eden bir durum olduğunu ya da göçün evliliğe sebep olan bir süreç olduğunu söylemek zordur.

Kofman (1999) evliliğin farklı boyutlarının uluslararası göç literatüründe ihmal edilen konulardan biri olduğunu bir devlete girmenin bir koşulu olarak ailenin geleneksel normlarına uyma baskısı göz önüne alındığında göçmenlerin daha yüksek evlilik oranları sergilemelerinin muhtemel olduğunu belirtir. Bu bağlamda Suriyeli kadınların göç ettikten sonra ya da ülkelerindeki savaştan kaçmanın bir aracı olarak evliliği seçtikleri ihtimalini göz önünde tutmak gerekir. Fan ve Huang'ın belirttiği gibi göçmenler için evliliğin “dışarıdakiler” olma dezavantajından kurtulmanın bir aracı olması gibi bir önemi vardır (Fan ve Huang, 1998, s.245-246; Akt: Dedeoğlu ve Ekiz Gökmen, 2011).

Uluslararası göç literatürünün öncü isimlerinden Ravenstein'in kadınlar erkeklerden daha büyük göçmendirler ifadesine rağmen göç literatüründe kadınlara ve toplumsal cinsiyet konularına epeyce geç yer verilmiştir (Revenstein, 1885, s. 196; Akt: Pessar ve Mahler, 2003, s.814). Uluslararası göç literatürünün kadın göçmenleri görmek konusundaki eksikliği uzunca bir süre göçmen kadınların deneyimlerinin aktarılmamasına sebep olmuş beraberinde kadınların göç literatüründe de kadını aile, eş, anne ve çocuk olarak görmekle sonuçlanmıştır (Özgür-Baklacioğlu, 2017, s.17). Bu bakışın gündelik pratiklere de yansımış, kadınlar göç ettikten sonra güvenli alanı bir aileye dahil olarak, bir aile kurarak sağlamaya çalışmış ya da bir aile kurmaya zorlanmışlardır.

Morokvasic, 1984 yılında yayınladığı “Göçmen Kuşlar Aynı Zamanda Kadındır” makalesi ile göçmen kadınların göç sürecindeki deneyimlerine dikkati çekerek göçmen kadınları sömüren genelleştirmelere yer vermiştir. Morokvasic bu çalışmasında cinsiyetlendirilmiş eşitsizlik düzenine vurgu yaparak erkek odaklı bakışın kadınların göç ettikleri ülkede sosyal, hukuki ve ekonomik konumlarını şekillendirdiğini belirtmiştir. Göç ettikten sonra göç edilen toplumla ilişki kurmanın bir yolu olarak tercih edilen

evliliklerin de Suriye zorunlu göçü sonrasında erkek egemenliğinde şekillendiği görülmektedir. Pessar ve Mahler'in (2003) ulusötesi göç sürecinde toplumsal cinsiyeti ele aldıkları çalışmalarında ulusötesi göçün ve deneyimlerin cinsiyetlendirilmesinde devletin rolü ve toplumsal tahayyül gibi alanların analizini yapmışlardır. Pessar ve Mahler çalışmalarında beden ve aile gibi alanların toplumsal cinsiyetin şekillendiği, yeniden yapılandırıldığı uzamlar olduğunu ve ulusötesi göçmenlerin bu alanları sembolize eden bireyler olarak görüldüğünü ifade ederler.

Suriye zorunlu göçü, sınır geçişinin yasal süreçlerle gerçekleşmediği bu haliyle de düzensiz göç olarak nitelendirebileceğimiz bir göç hareketidir. Atasü-Topçuoğlu'nun (2012, s.507) ifade ettiği gibi sınır sadece mekân üzerinden ele alınmamalıdır, sınır aynı zamanda göç etmek isteyen kişinin hedef ülkenin belirlediği kurallarına-sınırlarına da tabii olmasıdır. Bu kurallar hukuki metinlerle belirlenmiş kurallar olmakla birlikte toplumsal olarak kabul görmüş kurallar da olabilmektedir. Bu nedenle Suriyeli kadınların deneyimlerinin hem erkek egemen bakışla hem de göçün ilk iki yılında misafir olma ardından gelen geçici koruma statüsü ile şekillendiği dikkate alınmalıdır.

Toplumsal değişimin önemli bir unsuru olan göç süreci de göç alan ülke ve göç edenler için de yeni mücadele alanları, uyum ve direnç alanlarını doğurur. Özgür-Baklacioğlu (2017, s.69) göçmen ve mülteci kadınlar göç sonrası sosyal destek sisteminden, dayanışma ağlarından yoksun kaldıkları için göç sonrasında çeşitli mücadele stratejileri geliştirdiklerini her sınır geçişinin kadınlar için hayatta kalma stratejileri geliştirme alanı olduğunu ifade eder. Göç eden kadınlardan beklenen kültürün taşıyıcısı rolü veya gelenekleri devam ettirmesi gerektiği bakışı çoğu zaman kadınların göç ettikleri alanlara eski-göç öncesi rollerini aktarmak zorunda kalmalarıyla sonuçlanmıştır. Özellikle birçok toplumda kadının toplumda kabul edilmesi için bir aile kurması ya da evliliğin şart koşulması ya da bekar kadınların tehlike olarak değerlendirilmesi kadınların evliliğe dahil olmasına sebep olmuştur. Coşkun'un da (2016, s. 94) belirttiği gibi kadınların göç deneyiminde, kadınlar göç kararını almalarından itibaren bütün süreçlerde toplumsal cinsiyet belirleyici bir etkiye sahiptir. Kadınların göç deneyimlerinde sosyal ilişkiler ve bu ilişkileri belirleyen toplumsal cinsiyet gibi dinamiklerin etkisi büyüktür.

Akyüz ve Tursun (2019, s.31) Suriye'den zorunlu göçün erkeğin -bu erkekler çoğunlukla babalar ya da erkek kardeşlerdir- kadınlar için karar verdiği geleneksel, bilindik aile göçü

biçiminde ilerlediğini iddia ederler. Kadınlar bu bilmedikleri ortamda bildikleri rolleri yeniden canlandırmayı bağ kurmanın bir kolaylaştırıcısı olarak kullanmışlardır. Burada evlilik de özellikle büyük işlev görmüştür. Nitekim Suriyeli kadınlarla evlilik için kadının ailesine para ödenmesi de ailelerin kadınları geleneksel roller içinde korunacağına olan inancına işaret eder.

Türkiye’de 15-25 yaş arasındaki Suriyeli gençler ve 18 yaşından büyük Suriyeli yetişkinlerin dahil edildiği bir araştırmada, araştırma özneleri göç sonrasında eğitime katılımın azaldığını bunun yerini erken yaş evliliklerinin aldığını ifade etmişlerdir. Aileler ekonomik olarak bir çocuğun evdeki masraflarını azaltmak istemekle birlikte kızlarının evlendiği kişiyi de yeni bir gelir kaynağı olarak gördükleri için çocuklarını evlendirmektedirler. Çalışmaya katılan genç kadınlardan biri sıklıkla sokakta tacize maruz kaldıklarını ancak yanlarında bir erkek olduğu zaman evin dışına güvenle çıkabildiklerini ifade etmiştir (Wringe vd., 2019). Evlilik resmi olarak medeni halin değişmesinden ziyade bir erkeğin himayesinde olma hali gibi algılanmaktadır. Bu çalışmada yapılan açıklamalar kadınların kendilerini veya kız çocuklarını korumanın bir yolu olarak erkeklerle evlilikler üzerinden bağ kurmayı tercih ettiklerini göstermektedir.

Suriyeli kadınlarla çok eşliliğin neden arttığı ve ailelerin kızlarını çocuk yaşta neden evlendirdiklerine ilişkin yapılan araştırmalar göç sonrası süreçte ailelerin yaşadıkları zorlukların bir çözümü olarak evliliği gördüklerini göstermektedir. Bu anlamda evliliğe dahil olan veya zorlanan kadınların ataerkil pratiklerin bir öznesi haline geldiklerini söylemek mümkündür. Suriyeli kadınların evliliklerin karar alma sürecine her zaman aktif olarak katılmadıklarını ailelerinin kararlarını uygulamak zorunda kaldıklarını da dikkate almak gerekir. Kandiyoti (2015) kadınların pasif direnişlerini, itaat ve uyum göstermelerini de ataerkil pazarlıkları olarak ele almaktadır. Bu nedenle Suriyeli kadınların ailelerinin onlar için aldığı evlilik kararına gösterdikleri uyum da kadınların ataerkil pazarlıkları arasında ele alınmalıdır.

Kadınlar kendi paylarını istemek için kimi zaman pasif direnişler geliştirirler. Erkeğin korumasını almak ve yaşamlarını güvence altına almak için erkeklerin isteklerine itaat etmek ve uyum göstermek ya da erkeğin onurunun kadınların saygın davranışına bağlı olduğunu kabul etmek kadınların ataerkil pazarlıklar çerçevesinde yürüttükleri pasif direnişlerdir (Kandiyoti, 2015, s. 139). Suriyeli kadınların ve kız çocuklarının erken yaşta

veya çok eşli evliliklere dahil olmalarında ailelerin etkisinin büyük olduğu görülmektedir. Ailede karar vericilerin çoğunlukla babalar ve ağabeyler olmasıyla birlikte, annelerin de kızlarının geleceğine ilişkin kaygılarının etkili olduğu düşünülmektedir. Ataerkil bir toplum yapısında evliliğin kadınların korunabileceği bir alan olarak görülmesi karşılaşılabilecek olası zorluklara karşı bir direnç yolu olarak evliliğin görüldüğünü de göstermektedir.

Aksu Kargın (2018) Hatay ve Gaziantep'te Türkiyeli ve Suriyelilerle Suriye göçü sonrasında Türkiyeli erkeklerin Suriyeli kadınlarla resmi olmayan evlilikleri hakkında görüşmeler yapmıştır. Çalışmada her iki taraf da resmi olmayan evliliklerin kendilerine zarar verdiğini ifade etmiş, Suriyeli kız çocuklarıyla erken yaşta zorla evliliklerin yaygınlaştığı belirtilmiştir. Bununla beraber araştırmaya katılanlar Suriyeli ailelerin özellikle ekonomik zorluklar nedeniyle, Suriye'de olsa razı olmayacakları biçimdeki - erken yaşta, çok eşli- evliliklere, Türkiye'de razı geldiklerini ifade etmişlerdir.

Suriyeli aileler arasında kız çocuklarını erken yaşta evlendirmenin onları korumaya ilişkin etkili bir yol olduğu düşüncesinin hâkim olduğu görülmektedir. Bailey-King (2018) Suriye'deki çatışmalardan önce de Suriye'de erken yaşta evliliklerin yaygın olduğunu fakat ülkede çıkan çatışmalar sonrası Suriyeli aileler için evliliğin kızlarını korumak adına geliştirdikleri bir strateji olduğunu ifade eder. Kadınların bir erkeğin himayesinde olduğunda korunacağına ilişkin düşüncenin Suriyeli ailelerin farklı bir zamanda razı gelmeyecekleri tarzda evliliği dahi kabul etmelerine sebep olmaktadır.

Suriyeli göçmen ailelerin kız çocuklarının evlenmesini özellikle namus üzerinden açıkladıkları da dikkat çekmektedir. Yuval-Davis (2020, s.93-94) kadınların ait oldukları topluluğun temsilcisi olarak kabul edildiklerini özellikle o topluluğun kimliğinin ve şerefının kolektif olarak sembolik taşıyıcıları olarak görüldüklerini söyler. Bu durumun özellikle namus kavramı üzerinden kadınlar ve kız çocukları üzerinde bir baskı yarattığını ve kadının namusunun korunmasının topluluğun namusunun korunması anlamı barındırdığını söylemek mümkündür. Suriyeli ailelerin kız çocuklarını erken yaşta evliliğe zorlamalarının nedenlerine ilişkin yaptıkları açıklamaların namus ve ailenin onuru kavramları üzerinden yapılmış olması temsil ettikleri topluluğun şerefini korumak adına evliliği bir çözüm gibi ürettiklerini göstermektedir.

Mülteci/göçmen kadınların Türkiye’de akrabalık ve komşuluk bağları üzerinden yerleşim mekânı seçmek zorunda kalmaları Türkiye’de yaşadıkları olumsuz deneyimlerin akrabalar üzerinden sınırın öte tarafına aktarılması ihtimalini de doğurur. Bu durum kadınların dolaylı denetim altında hissetmelerine ve döndükten sonra karşılaştıkları olayları yakından etkileyeceğine inanmalarına sebep olmaktadır. Bu durum aynı zamanda cinsel şiddete maruz kalan Suriyeli kadınların oradaki sosyal dayanışma ağlarından da mahrum kalmaları ihtimalini doğurmaktadır (Özgür-Baklacıoğlu ve Kıvılcım, 2015, s.67-68). Kadınların deneyimlerinin sınırın öte tarafına aktarılacağı bilgisi kadınların alacakları kararları şekillendirmektedir. Birçok ailenin de kız çocuklarının namusunu gözeterek evliliğe zorlamalarının nedeni de ailenin itibarını göz önünde tutarak karar verdiklerini göstermektedir.

Yıldırım (2015) sınır-ötesi evlilikler üzerine yürüttüğü araştırmasında yoksul ülkelerdeki kadınların sınır-ötesi evliliği yoksullukla başa çıkabilme aracı olarak kullandıklarını anlatır. Bu durumu kadınların neoliberal politikalarla ortaya çıkan yeni yoksullukla başa çıkabilmenin bir aracı olarak kullandıklarını ifade eder. Suriyeli ailelerin de çocuklarını evlendirme nedenlerinden ilki olarak yaşadıkları ekonomik zorlukları işaret etmeleri yoksulluktan kurtulmak için göç eden ve evlenen kadınlarla göç sonrası yaşanan yoksulluktan evlenerek kurtulmaya çalışan kadınların benzer bir yol izlediğini göstermektedir.

Bu çalışmalar göstermektedir ki kadınlar göç sonrası karşılaştıkları zorlukların bir çözümü olarak evliliği tercih etmek zorunda kalmaktadır. Bununla birlikte ailelerin zor koşullardan kurtulmanın ya da kız çocuklarının namusunu korumanın bir aracı olarak evliliği görmeleri de geleneksel yollarla çözüm aradıklarını aynı zamanda kadınların üzerindeki baskıyı göstermektedir. Yuval-Davis Cinsiyet ve Millet adlı çalışmasında kadınların göç ettikten sonraki deneyimlerine ilişkin bir çalışmadan şu örneği verir: Khan (1979) İngiltere Bradford’da Bangladeşli göçmenler ile Bangladeş’in köylerindeki kadınlar arasında kadın tesettürü hakkında karşılaştırmalı bir çalışma yapar ve İngiltere’ye göç etmiş Bangladeşli kadınların köylerindeki daha katı bir tesettür uygulaması yürüttüklerini aktarır. Yuval-Davis de göçmen kadınların gelenekleri uygulamadaki bu katılığı kültürlerin donduruluşu ve temsil ettikleri toplumun şerefine taşıyıcıları olarak görülmelerinin bir nihayeti olarak ele alır (Yuval-Davis, 2020, s.96).

Suriyeli ailelerle yapılan araştırmaların bütününde ailelerin kızlarının evlenmelerini isteme nedenleri arasında namus kavramının ortaklaşığı görülmektedir. Dolayısıyla aileler için kadınlar ve kız çocukları toplumun önemli temsilcileri olarak görülmekte ve korunan namus sadece kadınların değil toplumun namusu olarak görülmektedir.

Suriye zorunlu göçü sonrası Suriyeli kadınların göç ettikleri ülkelerde benzer deneyimleri olduğu görülmüştür. Bu durum kadınların deneyimlerinin hangi toplumsal ilişkiler sonucu ortaya çıktığını gösteriyor olması bakımından dikkate değerdir. Kadınlarla evlenmeye yönelik yabancı gelinler piyasasının oluşması, kadınların maruz kaldığı şiddet, kadınlığa yüklenen anlamlar neticesinde kadınlardan beklenen davranış kalıpları, namus ve milletin şerefini taşıyan kadınlar olmaları kadınların erkek egemen bir dünyada toplumsal cinsiyet rollerinin taşıyıcısına dönüştüklerini göstermektedir. Bununla birlikte kadınların deneyimleri yine bu şiddet karşısında hangi pratiklerle direndiklerini de açığa çıkarmıştır. Her iki alan da sosyal hizmet açısından şiddeti önleyici ve kadınları güçlendirmeye yönelik çalışmaların yapılmasını gösteriyor olması bakımından önemlidir.

2.4. ÇOK EŞLİ EVLİLİKLER-SURİYE ZORUNLU GÖÇÜ VE SOSYAL HİZMET

Çok eşlilik, literatür bölümünde aktarıldığı gibi antropoloji ve sosyolojide bir evlilik türü olarak ele alınmış, çok eşli evliliğin sebepleri cinsel hayatın organize edilmesi, sosyal ilişkilerin düzenlenmesi, kadın ve erkek nüfus oranındaki eşsizlikler, güçlü aşiretler arasındaki ilişkiler odağından tartışılmıştır. Çok eşli evliliğin, evliliklerin kurulduğu süreçte ve sonrasında erkeklerden kadınlara ve kız çocuklarına yönelen şiddet yoğun bir süreç olduğu ve toplumsal cinsiyet eşsizliğine dayandığı literatürde sınırlı bir biçimde ele alınmıştır. Kız çocuklarının okullaşma oranının azlığından, kadının bakım emeği üzerinden sömürülmesine; kadınların evlenme yaşı, bekareti ve erkek çocuk sahibi olup olamamasına göre kadınlara verilen değerden kadınların aşiretler arası ilişkilerin organize edilmesi için nesneleştirilmesine varana kadar bu evliliklerin kurulumundaki birçok pratik eşsizliği ve şiddeti barındırmaktadır. Bu nedenle klasik antropoloji ve sosyoloji çalışmalarında nedenlerinin birkaç başlık üzerinden açıklandığı çok eşli evliliklerin anlatımının bu eşsizlikleri ve şiddeti vurgulamıyor olması bu konudaki hâkim literatürün erkek egemen anlayışla oluşturulduğunu düşündürmektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı pratikleri içeren çok eşli evliliklerin şiddet barındırmayacağını düşünmek mümkün değildir. Evliliklerin gerçekleştiği sürece ek olarak bu evlilikler, evlilik sonrasında da çok çocukluluk, yoksulluk, kadınların ve çocukların emeklerinin sömürsü, kadınların üzerinde yaratılan baskı gibi birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Bu durumda çok eşli evliliklerin kurulduğu süreçte ve sonrasında kadınlar ve kız çocukları için sosyal hizmetin erişilebilirliğinin hangi alanlarda söz konusu olduğu ve sosyal hizmet uygulamaları dikkatle incelenmelidir. Bu bölümde çok eşli evliliklerin salt bir evlilik türü olarak ele alınmasının yetersiz ve yanlı yanına vurgu yapılarak evliliklerin kurulumu, Suriyeli kadınlarla kurulan çok eşli evliliklerin barındırdığı eşitsizlikler ve evlilik içinde yaşanan sorunlar sosyal hizmet disiplini açısından ele alınacaktır.

Klasik sosyal hizmet anlatımında sosyal hizmetin bir disiplin ve mesleki uygulama alanı olarak bireyler, aileler, gruplar, kurumlar ve topluluklarla çalıştığı ifade edilir. Zastrow (2015) sosyal hizmet uygulamalarının odak noktasını aile olarak tanımlamıştır. Sosyal hizmet literatüründe aile; geleneksel aile ve çekirdek aile olarak ele alınmış aile üzerine tartışmalar, ailenin işlevleri, ailede yaşanan sorunlar, aile yaşam döngüsündeki kırılmalar ve aileye etkileri bağlamında yürütülmüştür (Karataş, 2001; İçağasıoğlu-Çoban ve Özbesler, 2009). Klasik çekirdek aile tanımının karşısında birden fazla kadının ve çocuklarının aynı hanede yaşadığı çok eşli birlikteliklerin nasıl tanımlanması gerektiği sosyal hizmet açısından da gerilimli konulardan biridir. Türkiye’de yasal zemini olmayan ama aynı zamanda sosyal hayatın içinde kabul görmüş karmaşık bir sosyal gerçeklik olarak çok eşli evlilikler sosyal hizmet alanında yeterince konuşulan bir konu olamamıştır. Sosyal hizmet açısından çok eşli evliliklerin bir aile-hane yapısı veya bir evlilik türü olarak mı yoksa şiddetin özgül bir türü olarak mı ele alınması gerektiği ikilemi dikkate değer bir tartışma konusudur. Çok eşli evliliklerin oranlarına ilişkin net verilere ulaşılamaması ve bu araştırmanın saha sürecinde de çok eşli evliliklere herhangi resmi bir kayıt üzerinden ulaşılamamış olması evliliklerin yasal olmaması nedeniyle kayıt sistemlerinde görünmemesi üzerinden açıklanmaktadır. Eşlerden biri (kimi zaman birkaçı) ile yapılan evliliğin resmi olmaması resmi olmayan bu birlikteliklerdeki kadınların haklarına erişimi ve şiddetten korunması için yasal dayanağın ne olacağı sorusunu gündeme getirmektedir. Kritik olan nokta bu evliliklerin varlığını kabul etmenin bu evlilikleri resmi olarak tanımak olmadığıdır. Dolayısıyla bu birlikteliklerdeki tarafların

haklarının korunması adına bu gerçekliğe bir isim verilmesi ve evliliklerin barındırdığı şiddetin önlenmesi gerekmektedir.

Türkiye’de kadına yönelik şiddetin önlenmesine ilişkin hukuki metinlerin geçirdiği aşamaya bakıldığında da temel tartışma konularından biri aile içi şiddet ile ev içi şiddet kavramlarından hangisinin tercih edileceği olmuştur. Türkiye’de 1998 yılında yürürlüğe girmiş olan 4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun’un temel tartışma konularından bir tanesi evlilik dışı ilişkilerde şiddete maruz kalan kadınların korunmadan faydalanıp faydalanamayacağı olmuştur (Kırbaş-Canikoğlu, 2015). Bu durum kadınların şiddetten korunması için evliliğin Türk Medeni Kanunu’na uygun bir biçimde gerçekleştirilmiş bir evlilik olması gerektiği, kadınların da ancak resmi bir evliliğin içinde şiddete maruz kaldıkları zaman korunacaklarını göstermektedir. Kırbaş-Canikoğlu (2015) bu kanunun birçok hukukçu tarafından desteklenmesinin dini nikahlı birlikteliklere prim vermemesi olduğunu ifade eder. Fakat uluslararası sözleşmeler kadınların evli olup olmamasına bakılmaksızın korunması gerektiğini açıklıkla ifade etmektedir.

Türkiye’de kadınların şiddetten korunmasına ilişkin 1998 yılından beri temel tartışma evlilik odaklı olmuştur. Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi’nin (İstanbul Sözleşmesi) de Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından “Kadına Yönelik Şiddetin ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Sözleşme” şeklinde onaylanması “ev içi”nin “aile içi” olarak tercüme edilmesi mağdur olarak kimlerin kabul edilebileceğini sınırlamaktadır (Kırbaş-Canikoğlu, 2015, s.366). Bugün İstanbul Sözleşmesi feshedilmiş olsa da sözleşmeye ilişkin böyle bir çeviri şiddet karşısında takınılacak tavrın da sinyallerini vermektedir. Nitekim bu sözleşmenin etkisiyle oluşturulan ve hala yürürlükte olan 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun da aile kurumunu korumaya yönelik tavrı göstermektedir.

Hem sosyal hizmetin temel metinlerinde çalışma grubunun aile olarak tanımlanması ve ailenin çekirdek aileye işaret ediyor olması hem de hukuki metinlerde kadınların korunması gibi önemli bir süreçte dahi evliliğe bakılıyor olması çok eşli birlikteliklerdeki kadınlarla yapılacak çalışmaların ve kadınların şiddetten korunmasına ilişkin çalışmaların odağı konusunda ikilem yaratabilir. Odağına insan hakları ve sosyal adaleti yerleştiren sosyal hizmet disiplini ve mesleği için kadınların karşılaştıkları zorluklar ve hak ihlalleri,

maruz kaldıkları şiddet ve evlilik içi hakları çalışılması gereken önemli alanlardır. Bu durumda çok eşli hanedeki kadınların haklarının nasıl korunacağı sosyal hizmetin gündeminde olması gerekir. Çok eşli hanenin hem resmi nikahı hem de dini nikahı olan her iki kadın grubu için yarattığı sorunların ortaklaşan noktaları olsa da dini nikahlı olarak bu birlikteliklerdeki kadınların kimi açılardan daha kırılgan olduğu dikkate alınmalıdır.

Çok eşli evliliklerle ilgili bu çalışma özelinde önemli hususlardan biri de Suriye zorunlu göçü olmuştur, zorunlu göç sonrası Suriyeli kadınlarla kurulan çok eşli evlilikler, bu evliliklerde var olan şiddeti görünür kılmakla birlikte göç sonrası bu evliliklerin arttığı iddiaları savaş ve zorunlu göç gibi toplumsal olayların beraberinde yeni meseleleri de getirdiğini göstermiştir. Payne'nin (2014) işaret ettiği gibi sosyal hizmeti her zaman tek bir yolla tanımlamak mümkün değildir, sosyal hizmetin doğasında değişimler zamanla gerçekleşir ve ilişkiler de kendi sosyal bağlamları içinde değişir. Çok eşlilik literatüründe açıklandığı gibi Türkiye'de oransal olarak az olduğu ifade edilen çok eşli evliliklerin Suriye zorunlu göçü sonrası yeniden gerçekleşmeye başlaması sosyal hizmet açısından değişen toplumsal olaylarda meydana gelen yeni ilişkilermeler için sosyal hizmetin de gündemini sıcak tutması gerektiğini göstermektedir. Yukarıda problem bölümünde sunulan raporlar ve literatürde açıklandığı üzere Suriye zorunlu göçü sonrası erkeklerin ikinci, üçüncü eş olması üzere Suriyeli kadınlarla evlilik talebinde buldukları ve bunun için göç sonrası sınırın iki tarafında aracılarm olduğu, kadınların para karşılığı zorla evlendirildiği bir evlilik pazarı oluşmuştur. Karataş ve Barut (2021) Uluslararası Göç Örgütü (IOM) tarafından belirli aralıklarla yayınlanan göç raporlarını¹⁷ analiz ettikleri çalışmada IOM'un bireysel, ailesel, toplumsal ve yapısal olmak üzere farklı düzeylerde belirlediği savunmasız grupların savunmasızlıkları ile ilgili durumları tespit etmişlerdir. Bu çalışmada göçmen kadınların bireysel olarak savunmasız kaldıkları alanlar güvenlik sorunları; ailesel olarak savunmasız kaldıkları alanlar aile yapısı ve kültürel normlar; yapısal olarak savunmasız kaldıkları alanlar ise insan ticareti, yasal statünün belirsizliği ve fırsat eşitsizliği gibi alanlar olarak ifade edilmiştir. Yazarlar bütün raporlarda insan ticareti ve yasal statünün belirsizliğinin yer aldığını bu sorunun ciddiyetini koruyan bir sorun olduğunu aktarmışlardır. Suriyeli kadınlarla aracılarm üzerinden para karşılığı kurulan çok eşli evliliklerin de bir anlamda insan ticaretine yaklaşan bir hal aldığı

¹⁷ Araştırmacılar bu çalışmada IOM tarafından 2010 ve 2020 yılları arasında hazırlanmış toplamda 6 raporun incelemesi yapmışlardır.

görülmektedir. Bu durum Suriyeli kadınların zorunlu göç sonrası bireysel, ailesel ve yapısal olarak savunmasız kaldıklarını bu nedenle kadınların korunması ve şiddetin önlenmesi adına tüm bu alanlarda çalışma yapılması gerektiğini göstermektedir.

Kadınların korunması ve şiddetin önlenmesinin temellerinin yapısal olarak atılacağı ilk alan hukuktur. Biner ve Soykan'ın (2016) belirttiği gibi göçün sonucunda gelinen ülkedeki hukuki süreç ve statünün niteliği göçmenlerin o ülke ile kuracağı ilişkinin biçimini de ülkeyle geliştireceği aidiyet hissini de şekillendirecektir. Suriye göçünün ilk iki yılında "misafirlik" söylemi, Türkiye'nin iltica ve göçle ilgili hukuki düzenlemelerinin olmaması toplumsal hayatta Suriyelilere yönelik davranışları da epeyce şekillendirmiştir. Misafir söyleminin misafir edenin hakları ve egemenlik alanını vurgulaması nedeniyle kurulan ilişkinin hiyerarşik bir ilişki olduğunu söylemek mümkündür (Özgür-Baklacioğlu ve Kıvılcım, 2015, s. 85). Suriyeli kadınların misafirlik ve geçicilik söyleminde Türkiye'deki yaşamlarının belirleyicisi olamayacakları aynı zamanda misafir edenlerin belirlediği kurallara göre yaşamlarını şekillendirecekleri mesajıyla sıklıkla karşılaştıkları söylenebilir. Suriye zorunlu göçünün başladığı ilk yıllarda Türkiye'nin hukuki düzenlemelerinin yetersiz olması, bu yıllarda yaşanan sorunların da temelini teşkil etmiştir.

Suriyeli kadınlarla çalışırken göç sonrası süreçteki deneyimleri ve bu deneyimlerini etkileyen hukuksal düzenlemelerdeki değişimleri iyi bilmek önemlidir. Göçün ilk yıllarında Suriyeliler için sıklıkla vurgulanan misafirlik ifadesi ve hemen ardından verilen Geçici Koruma Statüsünün geçicilik vurgusunun taşıdığı belirsizlik mesajı göz önünde tutulmalıdır. Bu durum yaşanan yere bir hayat kurmak niyetiyle yerleşmenin mümkün olamayacağına işaret etmekte ve Suriyeliler üzerinden yasal olarak da beklentisizliği doğurmaktadır. Yasal beklentilerin olmadığı, geleceğe ilişkin belirsizliklerin içinde kadınların bağ kurmak için dini nikahlı evlilikleri kabul etmeleri kaçınılmazdır. Misafirlik ve geçicilik vurgusu, Suriyelilerle çalışırken hak temelli bir yaklaşım benimseyip Suriyelilerin haklarını savunmak üzere bir çalışma yapılması yerine insani yardıma odaklı çalışmalar yapılmasına sebep olmuştur. Bu nedenle hukuki düzenlemelerle birlikte kadınlara hizmet veren tüm kurumların hak temelli bir anlayışla yapılanması önem arz etmektedir.

Suriyeli kadınlarla evliliklerin imam nikahı ile kurulması kadınların göçmenlikle beraber potansiyel kırılganlıklarını artırmış yaşayacakları hak kayıplarını ikiye katlamıştır. Yukarıda da ifade edildiği gibi kadınların şiddet karşısında hukuken korunması evliliğin Türk Medeni Kanununca tanınmış bir evlilik içinde olduğu durumlarda mümkün görünmektedir. Kadınların zorunlu göç sonrası karşılaştıkları şiddeti, ayrımcılığı ve güvensiz yaşamı önlemek adına Özgür-Baklacioğlu ve Kıvılcım'ın (2015, s.63) belirttikleri gibi hukuk koruma sisteminin toplumsal cinsiyete duyarlı olarak geliştirilmesi gerekmektedir. Resmi nikahın kadınlara boşanma, miras, nafaka gibi konularda sağladığı hakların ayırında olarak kadınların şiddetten korunması için resmi bir evliliğin içinde olması şartı aranmamalıdır. Bu durum çok eşli evliliklerdeki birlikteliklerin nasıl ele alınması gerektiği mevzusu ile yakından ilgilidir. Ev içi şiddet ve partner şiddetinin hukukun uygulama alanının dışında kalması nedeniyle şiddete karşı kapsamlı bir şekilde koruyucu ve önleyici politikalar geliştirilmesi ve uygulanması gereklidir. Bununla beraber Özgür-Baklacioğlu ve Kıvılcım, göçmen kadınların Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda ve Geçici Koruma Yönetmeliğinde anne ve eş üzerinden tanımlandığına kadınların bağımsız bireyler olarak ele alınmadığına da dikkati çekerler (Özgür-Baklacioğlu ve Kıvılcım, 2015, s.33). Hukuki düzenlemelerde kadınların aileleri ile bağlantılı bir rolde tanımlanması kadınların aileleri, eşleri veya partnerleri ile kalmalarına sebep olmaktadır, bu nedenle hukuki düzenlemelerin kadınların özneliğini dikkate alarak ve kadınları geleneksel, kültürel kalıplara sıkıştırmadan yeniden organize edilmesi gereklidir.

Suriye zorunlu göçü sonrasında Suriyeli kadınlar ve kız çocuklarının erken yaşta zorla evlendirilme, çok eşli evliliklere dahil edilme, tecavüz, kadın ticareti gibi cinsel nitelikte zulme uğradıkları bilinmektedir, Özgür-Baklacioğlu ve Kıvılcım (2015, s.26-28) Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti zulüm olarak kabul etmediğini, dolayısıyla yasanın toplumsal cinsiyete dayalı zulüm fillerini ikincil korumayı gerektiren bir zarar biçimi olarak tanınmamış olmasını büyük bir eksiklik olarak ifade ederler. Suriye zorunlu göçü sonrasında kadınların ve kız çocuklarının maruz kaldıkları şiddet göz önünde tutulduğunda temel hukuki metinlerin şiddetten koruma konusunda yetersiz kaldığı görülmektedir. Sosyal hizmet uygulamaları açısından yasalar Thompson'ın (2013) da belirttiği gibi uygulamanın temelini oluşturur, sosyal hizmet uzmanlarının uygulamayı etkileyen yasa ve politikadaki değişimi takip

etmesi aynı zamanda gerekli durumlarda bu değişimlerin oluşması için katkı sunması gerekir.

Türkiye’de Suriyeli kadınlarla kurulan çok eşli evliliklerin önlenmesine ya da bu evliliklerdeki şiddeti önlemeye yönelik kapsamlı bir çalışma ile karşılaşılmamıştır. Berktaş (2018, s.39) devletin özel alanda erkeğin iktidarına yasal zemin hazırlayacak nitelikte düzenlemeler yaptığını ifade ederek devletin neyi düzenlediği kadar neyi düzenlemediğinin de önemli olduğunu ifade eder. Suriye zorunlu göçü sonrası hem Suriyeli hem de Türkiyeli kadınların maruz kaldığı bu şiddet karşısında takınılan sessiz kalma tavrının dikkate alınması gerekmektedir. Sosyal hizmetin yasalarla yakın temas halinde çalışmalarını yürütüyor olması uzmanların hukuki boşlukların takibini ve buna ilişkin çalışmalar yapmasını gerektirir. Thompson’ın (2013, s.20) belirttiği gibi sosyal hizmet uzmanlarının diğer insani hizmet çalışanlarından en önemli farkı yasal görevleridir, bu görevler diğer mesleklerle ilişki halinde olmayı, hukukçulara danışmayı ve hukuki boşlukların çözümü için çalışmayı gerektirir.

Hukuki boşlukların Suriyeli kadınların zorunlu göç sonrası Türkiye’deki deneyimlerini ve yerel halkın da Suriyeli kadınlarla kurduğu ilişkiyi epeyce şekillendirdiği görülmektedir. Özden ve Ramadan (2019, s.17) Suriyeli kadınlar ve onlarla çalışan sivil toplum kuruluşları ile yapmış oldukları araştırmada Suriyeli kadınların Türkiye’deki deneyim ve perspektiflerine odaklanmışlardır. Suriyeli kadınların sivil toplum kuruluşlarından sıklıkla resmi kayıt, boşanma, ikinci evlilik, çocuk yaşta evlendirme ve ev içi şiddet gibi konularda hukuki destek talep ettikleri öğrenilmiştir. Bu çalışma Suriyeli kadınların Türkiye’de eksikliğini duydukları bilgilerin evliliklere ilişkin hukuki süreçler etrafında toplandığını göstermektedir. Yazarlar kadınların çocuk yaşta evlilikler ve çok eşli evliliklerin Türkiye’de yasal olmadığını bu STK’lar aracılığıyla öğrendiklerini belirtirler. Bu durum Suriyeli kadınların çok eşli evliliklerin Türkiye’deki hukuki düzenlemelerine ilişkin bilgilendirilmelerinin önemini göstermektedir. Bu nedenle kadınların maruz kaldığı cinsiyet temelli şiddeti ifade edebilecekleri ve haklarını aktif olarak kullanmaya cesaretlendirilecekleri koşulların yaratılması, bu konuda çalışmaların artırılması gerekmektedir.

Çok eşli evliliklerin yasal olmamasına rağmen devam ediyor olması ile Türkiye’deki Suriyelilerin hukuki statüsü dikkate alındığında kadınlara yönelik şiddetin önlenmesine

ilişkin hukuki düzenlemelerin yeterli olmadığı, var olanların da etkin kullanılmadığı görülmektedir. Kadınlara yönelik şiddetin önlenmesine ilişkin yasa değişikliklerinin uzun sürmesiyle birlikte bu değişikliğin hayata geçirilmesi de uzun zaman ve çabayı gerektirir. Şiddetin önlenmesine yönelik çıkarılan bunca yasaya rağmen tüm toplumlarda şiddetin yaygın oluşu yasa ile kültür arasında gerilimli bir ilişkinin olduğuna da işaret eder (Berktaş, 2018, s.44). Kadınlık ve erkekliğe yüklenen kültürel anlamlarla birlikte Suriyeli kadınların kültürel farklılığı şiddetin yeniden üretiminde etkili olmuştur. Yuval-Davis (2020, s.90-91) kültürel alanın bir malzeme gibi kullanılarak yarattığı hiyerarşik ilişkilere dikkat çeker, kültürün sadece gelenek görenekten ibaret olmadığını aynı zamanda belli iktidar ilişkilerinden etkilenen bir kaynak gibi kullanıldığını ve toplumsal cinsiyet rollerinin de bu kaynaklara erişimi etkilediğini ifade eder. Suriye zorunlu göçü sonrası çok eşli evliliklerin arttığı söylemi Suriyeli kadınların kendi ülkelerinde çok eşliliğin resmi olarak kabul ediliyor olması, kültürel olarak kadınların bu evliliklere alışkın olmaları ve bu nedenle de bu evlilikleri kabul etmeleri ile ilişkilendirilmiştir. Berktaş (2018, s.60) kadınların statüsüne ilişkin yapılan tartışmaların kültürel açıklamalarla yapılıyor olmasını evrensel insan hakları bağlamında bir tartışmadan kaçınılmasını kültür ve insan hakları arasında bir karşıtlık yaratma çabası olarak yorumlar. Berktaş bu karşıtlık içinde evrensel insan haklarının içinin boşaltılırken kültürün katı bir biçimde ele alınıyor olmasını eleştirir. Suriyeli kadınların çok eşliliğe dahil olmalarının kültür üzerinden açıklanması da kadınların değiştirilemez bir alan olarak görülen kültürel pratiklerin içine sıkıştırılmaktadır. Fakat bu durum zorunlu göç sonrası kadınların deneyimlerinin, maruz kaldıkları şiddetin üzerini örten ve Suriyeli kadınları mimleyen bir bakış açısıdır.

Göçmen kadınlarla ilgili yaygın kabullerden biri olan kadınların kültürün taşıyıcısı rolü kadınların geleneksel rollerde sıkışmasına neden olmaktadır. Fakat Suriye zorunlu göçü sonrası karşımızda sadece bu geleneksel roller değil bu roller üzerinden kadınların istismar edildiği bir evlilik pazarı vardır. Berktaş (2018) kültür argümanının kimin işine yaradığı sorusuyla kadınların insan haklarının en fazla kültüre dayandırılarak çiğnendiğinin altını çizer. Kadınlar tarih boyunca kültürün taşıyıcısı olarak görülmüş bu nedenle de topluluğun yeniden üretiminde gündelik tüm pratikler üzerinden temsilci olarak kabul edilmişlerdir. Bu nedenle kültür üzerinden yürütülen tartışmalarda kültürün kimin kültürü olduğunu ve bu kültürel pratiklerden kimlerin yararlandığını sorgulamak şarttır (Berktaş, 2018, s.59). Özellikle Suriye zorunlu göçü sonrasında yaşanan cinsiyete

dayalı şiddetin bir pratiğine dönüşen çok eşli evliliklerin şiddet boyutuna yapılan vurgunun az olması kadınların yaşadıkları hak ihlallerinin de görmezden gelindiğini göstermektedir. Bu nedenle kadınların kültürel pratikler içine sıkıştırılıp değişimin mümkün olmadığı düşüncesinin pekiştirildiği uygulamalardan uzaklaşmaları için kadınların politik düzeyde güçlenmelerinin önemini belirtmek gerekir. Politik düzeyde güçlendirme sosyal yapılar içerisindeki fırsatların olduğu gerçekliğini fark etmeyi ve sosyal yapıların değişimi için güçlenmeyi ifade eder (Swift ve Levin, 1987; Akt: Miley, O'Melia, Dubois, 2007). Bunun önemli yollarından biri kadınların deneyimlerinin arkasında yatan dinamikleri görmelerini sağlayacak farkındalık kazandırma, bilinç artırma gibi çalışmalardır. Bilinç yükseltme, güçlendirme yaklaşımının kişisel meseleleri sosyal yapılar içinde anlamının önemli bir parçasıdır (Gutiérrez ve Lewis, 1999; Akt: Francis-East ve Roll, 2015). Sosyal hizmette güçlendirme yaklaşımı özellikle bireyin içinde bulunduğu koşulları, zorlukları görmesi ve bunu çözmek için de kendi güçlerini fark etmesi, becerilerini geliştirmesi açısından önemli bir uygulamadır (Topak ve Çamur, 2022, s. 84). Lee'nin (2001) ifade ettiği gibi kültürel düzeyde güçlendirme çalışmaları anlamlıdır. Lee (2001) kültürel özellikleri bilmenin güçlendirme sürecinde önemli olduğunu kültürü bilmenin insanların anlamlara ilişkin oluşturdukları bilişsel bir haritayı anlamaya yardımcı olduğunu belirtmiştir. Böylece kültürel değer olarak sunulan tüm uygulamalardaki hak ihlallerinin görülmesi ve bu değerlerin gözden geçirilmesi de mümkün olacaktır. Lee'nin ifade ettiği gibi kültüre ilişkin bilişsel haritayı oluşturmak çok eşli evliliklerdeki hem erkekler hem de kadınlarla çalışma yapmayı her iki tarafın da tahayyüllerini ortaya koymayı gerektirir.

Kültürle ilgili bir diğer nokta da kadınlardan beklenen kültürel roller kadar erkeklerden beklenen rollerdir. Öztürk (2014b, s.63) kadına yönelik şiddette yapısal etkenlerle birlikte şiddetin erkeklige güçlü, sert olması gibi yüklenen kültürel ideallerle de ilişkili olduğunu ve bunun iktidara dayalı bir erkekliğin oluşmasına neden olduğunu söyler. Çok eşli evliliklerin erkeğe birden fazla kadınla ilişkiyi yürütebilme, ekonomik ve cinsel güç sağlaması ile evliliğin kurulumu ve sonrasında erkeklerden kadına yönelen şiddetle erkeklere güç kazandırdığı aşıkardır. Özellikle bu söylemin Suriye zorunlu göçü sonrası mağdur olarak ifade edilen Suriyeli kadınlarla çok eşli evlilikler kurarak kadınları kurtarmak üzerinden de meşrulaştırıldığı, kadınların alışveriş nesnesine dönüştürülerek

güç göstergesi yapıldığı bilinmektedir. Dolayısıyla toplumsal olarak kabul görmüş, erkeği güçlü kılan pratik ve söylemlerin de değişmesi gereklidir.

Şiddetle mücadelede, çoğunlukla kadın merkezli çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Bütün hukuki metinler ve uygulamalar da şiddetin tanımına bakılmaksızın şiddete maruz kalan kadınların faille ilişkisi üzerinden belirlenmektedir. Fakat erkeklerin şiddet uygulamasını önleyecek çalışmaların yapılması da önemlidir. 6284 sayılı Kanun'un bu konudaki önemli eksiklerinden biri şiddeti önlemek adına faaliyetleri net bir biçimde belirtmiyor olmasıdır (Kırbaş-Canikoğlu, 2015). Öztürk (2014a, s.79) erkeklerle çalışmanın geniş düzeyde kamu politikalarının bir parçası olduğu zaman etkili sonuçlar doğurduğunu belirtir. Dolayısıyla göç sonrası kadınların istismar edildiği, evliliğe zorlandığı, evlilik içinde her iki kadının rızasının olmadığı bir yaşamın dayatıldığı, kadınların birbirleri üzerinde bir denetim aracına dönüştürüldüğü çok eşli evliliklerin gerçekleşme süreci ve sonrasındaki şiddet pratikleri dikkate alındığında şiddetin önlenmesine yönelik politika ve uygulamaların tutarlı bir anlayışla geliştirilmesi gerektiği söylenebilir.

Bu araştırma özelinde çok eşli evlilikler içindeki kadınların farklı hukuki statüde olmaları dikkati çeken ilk eşitsizlik olmakla birlikte bu durum eşitsizliğin tek unsuru değildir. Yuval-Davis'in (2020, s.78) belirttiği gibi kadınların toplumsal değerinin erkek çocuk sahibi olup olamamaları gibi toplumsal cinsiyet rollerine bağlı kılındığı toplumsal ve kültürel sistemlerde kadınların hakları toplumsal dönüşüm süreçlerine bağlı kalmaktadır. Bu nedenle toplumsal dönüşümü yaratacak makro düzeyde yapılacak çalışmaların odağının evrensel insan haklarını merkezine alan hak temelli yaklaşım olması gerektiği düşünülmektedir. Hak temelli yaklaşım insan haklarını odak noktası yaparak hak ihlallerine vurgu yapıyor ve insan haklarının ne şekilde uygulanacağına dikkat çekiyor olması (Zengin ve Altındağ, 2016, s.10) bakımından önemlidir. Bununla beraber birey, aile, grup ve toplum düzeyinde yapılacak tüm çalışmaların sosyal adaleti sağlamayı odak alması gerekir. Hak temelli yaklaşımın temel alınması eşitsizliğin büyümesine neden olan kültürel pratiklere karşı da izlenecek yolu net kılacaktır. Özden ve Ramadan (2019, s.19) hak temelli yaklaşımda önemli olanın kısa vadeli temel ihtiyaçlar ve hizmetlere odaklanmaktansa uzun vadede kişilerin refahına odaklanarak bu kişilerin haklarını kazanmış olarak yaşamlarının aktif özneleri olmaları için savunuculuk yapmak olarak açıklarlar. Bu nedenle kadınların deneyimlerinin ve karşılaştıkları zorlukların görünür

kılınarak sosyal hizmetin sosyal değişim ajanı rolüyle değişimin yaratılmaya çalışılması aynı zamanda kadınlara yönelen ayrımcılıkla da mücadele edilmesi gereklidir. Dolayısıyla sosyal hizmet açısından birey ile hakları arasında giren bütün koşullar gözden geçirilmeli ve özellikle sosyal hizmet müdahalelerinde sıklıkla vurgulanan değişim odak alınmalıdır.

Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet üzerine kurulu olan çok eşli evliliklerde, iki ayrı kadın grubunun deneyimi olarak karşımıza çıkan bu süreçte bir tarafta kadınlar ikinci eş olarak evlendirilirken diğer tarafta ev içindeki kadınlar da erkeğin çok eşliliği ile –“üzerine kuma getirilmesiyle”- tehdit edilerek ataerkil pratiklerle baskılanmaktadır. Öztürk (2014a, s.50-51) kadınların karşı karşıya kaldığı baskı ve şiddetin erkek egemen toplumlarda eşitsiz toplumsal cinsiyet düzeninin nihayeti olduğunun genelci sosyal hizmetin bakış açısı gereği benimsenmesi gerektiğine işaret eder. Genelci sosyal hizmet bireyin çevresi ile kurduğu ilişkiye dikkat çekerken sosyal adalete de vurgu yapar ve mikro, mezo makro boyutlarda sosyal hizmet uygulamalarını belirler. Genelci sosyal hizmet yaklaşımı sorunlara karşı geniş boyutlu bir bakış belirlemede aynı zamanda sosyal hizmet uygulamalarında yol gösterici niteliğe sahiptir.

Genelci yaklaşımın geniş perspektifi sosyal hizmet uygulamalarının temel prensibini bir sorunun tek bir açıklamasının olmayacağına ayırıldığına olarak sistemler içerisinde bireyler, aileler, gruplar, topluluklar ve kuruluşlarla çalışarak değişim yaratmak olarak belirler (Zastrow, 2015, s.93). Dolayısıyla kişinin yaşamına etki eden bütün sistemlerin ayırıldığına olarak sosyal hizmet çalışmalarının inşa edilmesi önceliklenir. Genelci sosyal hizmet yaklaşımı sosyal hizmet uzmanlarının müracaatçının ihtiyaçlarına göre değişen farklı sosyal hizmet rolleri olduğunu belirtir (Öztürk, Kayadibi ve Taşdemir, 2021, s.95). Bu nedenle ikinci eş olarak evlendirilen kadınların korunması ile evlilikte çok eşlilikle tehdit edilen kadınların korunmasına ilişkin farklı odaklardan çalışmalar yapılması gerekmektedir. Aynı zamanda halihazırda çok eşli evliliklerdeki kadınların ve çocukların korunmasına ilişkin de bir dizi çalışmayı gerektirir. Sosyal hizmetin insan hakları vurgusu, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kültürel pratiklerle pekiştirilmesinin önüne geçecek savunuculuk çalışmaları ile güçlendirilebilir.

Sosyal hizmet sunumunun hak temelli bir yaklaşımla yapıyor olması önemlidir. Atasü-Topçuoğlu (2016, s.9) sosyal hizmet sunumunda neoliberal politikaların etkili olmasının

etkilerini vurgulayarak bunun sosyal hizmetlerin kapsayıcılığını azalttığını, hizmet grubunu sadece yardım grubuna indirgediğini işaret eder. Özellikle neo-liberal anlatı geleneksel cinsiyet rollerini vurgulayarak ihtiyaçların haklar ile değil aile ve akrabalık gibi geleneksel dayanışma ağları içinde giderilmesi gerektiğini söyler (Atasü-Topçuoğlu, 2016, s.9). Bu nedenle sosyal hizmet uygulamalarını etkileyecek politikaların farkında olmak ve kadınları yardıma ihtiyacı olan kişiler olarak değil hakların sahibi olarak görmekte büyük önem vardır. Neoliberal hayırseverlik vurgusu Suriye zorunlu göçü sonrası da hâkim olmuş hak temelli bir yaklaşım yerine hayırseverlik kullanılmaya başlanmıştır. Kadınların özellikle aile içinde konumlandırılmaya çalışılması, kadının korunması adına çok eşlilik dahi olsa bir evliliğin içinde olması anlayışının yaygınlaştığı görülmektedir. Coşkun ve Yılmaz da (2018, s.485) Türkiye’de hizmetlerin hayırseverlik temelinde yapılandırılmış olmasının sosyal hizmetlere erişimin sosyal hak olarak görülmesinin önündeki engellerden biri olduğuna dikkat çekerler. Özellikle sorunların aile ve akrabalık ilişkileri içinde çözüleceği düşüncesi savaş mağduru kadınlarla kurulan evliliklerin onları kurtarma olarak ifade edilmesine sebep olmuştur. Kadınların karşılaştıkları sorunların çözümü olarak sosyal politikaların geliştirilmesi yerine kadınlar aile, akrabalık, evlilik gibi bağlar içinde tutulmaktadır.

Suriye zorunlu göçü sonrası kadınların ve kız çocuklarının evlilik içinde korunacağına olan inanç iki ülke toplumda da yaygın bir inançtır. Suriyeli aileler kadınlar için en korunaklı alanın aile, akrabalık ilişkileri olduğunu düşünerek kadınların çok eşli evliliklere dahil olmasında sakınca görmezken, Türkiyeli kimi erkekler de savaş mağduru kadınları evlilikle kurtardıklarını düşünmektedir. Bu durum bir yandan kadını aile, eş, akrabalık bağları içinde tanımlayan ataerkil düşünceden beslenirken bir yandan da hak temelli bir anlayışın olmadığı, kadınları mağdurlaştıran bir düşünceden beslenmektedir.

Farklılığın kabulü ve eşitlikçi bir anlayış içeren sosyal adaleti sağlamak sosyal hizmetin nihai hedeflerindedir ve bunu sağlamaya yönelik tüm eylemlerin bireyin saygınlığı ve değeri açısından gözden geçirmesi gerekir. Bu anlamda sosyal adaletin sosyal hizmet için örgütleyici ve bilgi, beceri, değer bütününe göre de düzenleyici olması bakımından değeri vardır (Tuncay ve Erbay, 2006). Bu çalışma özelindeki çok eşli evlilik pratiklerine baktığımızda özellikle kadınların farklı açılardan ayrımcılıkla karşılaştıkları görülmektedir. Thompson’ın (2016, s.190) belirttiği gibi ayrımcılık ve baskının

müracaatçıların yaşamındaki etkisini dikkate alarak kalıp yargıları pekiştirecek her türlü uygulamadan kaçınmak gerekmektedir. Suriyeli kadınların yuva yıkan kadınlar olarak, Türkiyeli kadınların ise kadınlık rollerini eksik yerine getiren kadınlar olarak sıklıkla ayrımcılığa maruz kaldıkları bu süreçte kadınların deneyimlerinin neler olabileceğinin bilincinde olarak çalışma yürütmek gerekir.

Kadınların haklarına erişimlerini sağlamada kadınlarla yapılacak çalışmalarla birlikte makro düzeyde yapılacak çalışmalar da önemlidir. Özellikle hak ve gereksinimlerin eşit ve adaletli bir şekilde sağlanması için sosyal hizmet uygulamalarında kullanılması önem arz eden bir yöntem olarak hukuki savunuculuk sosyal adalet idealine ulaşmayı da sağlamaktadır (McDonough, 1993, s.181). McDonough, hukuki savunuculukla kişi ve grupların haklara erişiminin kolaylaşacağını ve kamunun politika önerileri konusunda etkin kılınacağını ifade eder.

Kadınların madunlaştırılarak deneyimlerinin farklı bir ağızdan aktarılmasının karşısında sosyal hizmet uygulamaları, kadınların deneyimlerini kendilerinin ifade etmesini, insan hakları temelli bir yaklaşımla kadınları kendi yaşamlarının kurucuları olmaları konusunda destekleyecek biçimde şekillenmelidir. Bunun etkili yollarından biri de savunuculuk sürecini kadınlarla birlikte yürütmektir (Certel ve Atasü-Topçuoğlu, 2022, s.560). Kadınların aktif rol aldıkları sivil toplum kuruluşları yaygınlaştırılmalı, kadınların deneyimleri ve beklentileri odağında çalışmalar artırılmalıdır. Savunuculuk, sosyal hizmet uzmanlarının önemli rol ve işlevleri arasında yer alır. Sheafor ve Horejsi (2016, s.77) sosyal hizmet uygulamalarında etkili savunuculuk için sosyal hizmet uzmanlarının müracaatçılarıyla birlikte çalışma ortamı yaratmalarının, değişim sürecine müracaatçıların tam katılımını sağlamak ve müracaatçıların hayatlarında etkin karar alıcılar olmaları adına onları desteklemenin önemine dikkat çekerler. Evlilik içinde her iki kadın grubu için de ciddi hak kayıplarının ve şiddetin yaşandığı bu evliliklerle hak temelli bir perspektifle kadınların haklarının savunulması gerekir.

Suriyeli kadınların göç etmelerinin ardındaki nedenlerin görmezden gelinmesi içinde buldukları koşulları aşarak düzelteren, değişimin peşinde koşan güçlü yanlarının da üzerini örtmektedir. Bu aynı zamanda kadınların göç etmek zorunda kaldıkları tüm koşulları da reddetmektir. Sosyal hizmette güçlendirme yaklaşımı bağlamsal, gelişimsel bir süreç ve ortaklığa dayalı olması bakımından önemlidir. Bağlamsal olması itibariyle

farklı durumlar, kültürler ve kimliklere bakar ve güçlerin birlikte kullanıldığı ve çeşitliliği ve kültürel farklılığı kabul eden bir ilişkinin olduğu süreci ifade eder (Francis-East ve Roll, 2015). Bağlamsal olarak ele almak aynı zamanda deneyimlerin geliştiği sosyal bağlamları da görmeyi böylece birlikte çalışılacak olan müracaatçı grubunu bütün yanları ile tanımayı aynı zamanda maruz kalınan şiddeti de bütün hatları ile görmeyi doğurur.

Güçlendirme uygulaması sürecinde birebir, aile, küçük grup, toplum ve program, politika ve politik düzeyler gibi farklı boyutlarda sistemlerle ilişki geliştirilir ve bu süreçte güçlendirmeye ilişkin çeşitli ilkelerden yararlanır. Bu ilkeler bize baskıyı düşünme, ilişki kurma, bilinç artırma, praxis ve eleştirel düşünme süreçlerinde rehberlik eder (Lee, 2001). Kadınlarla güçlendirme çalışmaları yaparken farklı deneyimleri konuşmak ve aynı zamanda bu farklılıklardaki ortaklıkları da görebilmek önemlidir. Bu yüzden kişisel ve yapısal düzeyde çalışmalar kadınların deneyimlerini ifade ettiği ve bunun üzerinden politik süreçlerle irtibata geçtiği bir sürece dönüşmelidir. Birçok uluslararası konferansta Pekin Platformu, Kahire Eylem Planı, Milenyum Deklarasyonu, Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Yok Edilmesi Sözleşmesi (CEDAW) gibi platformlarda kadınların güçlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır (Patrikar, Basannar ve Sharma, 2014).

Literatür bölümünde feminist duruş kuramının yürüttüğü tartışmada işaret ettiği gibi kadın deneyimlerini sadece bireysel deneyimler olarak ele almak yeterli değildir, kadınların deneyimleri üzerinden kişilerarası ya da politik gücü harekete geçirebilmeleri gereklidir. Kadın hareketinin özellikleri dikkate alındığında sıklıkla vurgulanan konu kadın deneyimlerinin önemine ilişkindir. Dalrymple ve Burke (2006) kadınların kendi yaşam deneyimleri görünür kılındığında kendi kendilerine değer vermeye başlayacaklarını ve bu durumun da onların güçlenmelerini sağlayarak kendilerine baskı uygulayan sistemi reddetme sürecine başlayacaklarını ifade etmişlerdir. Kadın deneyimlerinin görünür kılınmasının önemi literatürde kadınların yaşamlarını kontrol edebilmeleriyle ilişkilendirilmiştir. Kadınlar kendi yaşamlarının kontrollerini ellerine aldıkları zaman baskı deneyimlerini de daha fazla paylaşabiliyorlar (Hooks, 1989; Hill-Collins, 1990; Akt: Dalrymple ve Burke, 2006). Kadınların deneyimlerini dile getirirken sosyal hizmet uzmanları Zastrow'un (2015, s.100) destekleyici rol ile belirttiği gibi, problemi belirleme, buna yönelik çözüm stratejileri geliştirme gibi konularda destek

olurlar. Kadınların bütüncül iyilik haline odaklanarak ruhsal ve sosyal gereksinimlerini karşılamak sosyal hizmetin hedefleri arasındadır.

Suriye zorunlu göçü sonrası artan çok eşli evlilikler, bu evliliklerin kurulduğu sürede yaşanan şiddet bize göç öncesi çok eşli evlilikleri de yeniden inceleme ve sorgulama imkânı sunmuştur. Bu evlilikler birçok açıdan dile getirilmeyen, adı konmamış bir şiddeti barındırmaktadır. Bu anlamıyla evliliğin kadınlar arasında eşitsizliğin derinleşmesine sebep olduğunu dikkate almak ve aynı zamanda kimi durumlarda kadınların farklılaşan potansiyel kırılganlıklarının farkında olmak gerekir. Çok eşli evliliklerde kadınların statüleri, imam nikahı, toplumsal cinsiyet rolleri, yoksulluk, şiddet bu evlilikleri ele alırken hesaba katılması gereken eksenlerdir. Bu anlamda sosyal hizmet açısından şiddetle mücadele, kadınların ve kız çocuklarının korunması için değişim yaratma, kadınların kültürel pratiklerle baskılandığı tüm uygulamalarla mücadele etme, göç gibi büyük toplumsal olayların yarattığı değişimleri takip etme ve buna göre aksiyon alma, hak temelli bir yaklaşımla savunuculuk çalışmaları yapma ve mikro, mezzo, makro düzeylerde çalışma yapmak önem arz etmektedir.

3. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmanın yöntemi bölümünde araştırma deseni, örneklem alanı ve seçimi, araştırma sahasına ilişkin bilgiler, veri toplama süreci, araştırma öznelerine ilişkin tanıtıcı bilgiler, verilerin çözümlenmesi, sınırlılıklar ve etik konulara yer verilmektedir.

3.1. ARAŞTIRMANIN DESENİ

Bu araştırma; Türkiyeli bir kadınla resmi nikahla evliyken Suriye göçü sonrasında Suriyeli bir kadınla imam nikahı ile evlenerek çok eşli olan erkekler ve onların eşlerinin evlilik sürecini ve sonrasındaki deneyimlerini derinlikli olarak ortaya koyabilmeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın amacı ve soruları kadınlar ve erkeklerle derinlemesine görüşerek deneyimlerini keşfetmeyi gerektirdiği için nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma olguları kendi bağlamları içerisinde açıklamaya çalışan, süreçleri ya da anlamları yorumlayan ve teori temelli kavramları kullanan bir araştırma yöntemidir (Silverman, 2018, s.7). Bu anlamda bu çalışmada evlilik sürecinde yaşananların dinamikleri ve araştırma öznelerinin bunu nasıl bir bağlamda anlattığı önemlidir. Kümbetoğlu (2019, s.38), niteliksel araştırmanın temel özelliğinin insanların kendi ifadelerine dayanan sosyal olanın bilgisini sunmak olduğunu ve bu bilgiyi kullandığı veri çözümlene teknikleri ile olabildiğince ayrıntılı bir biçimde resmedebilme olduğunu belirtir.

Yukarıda problem bölümünde aktarılan unsurlar üzerinden bu çalışmada Suriyeli kadınlarla çok eşliliği deneyimleyen erkeklerin ve onların eşlerinin deneyimlerini kendilerinin ifade etmeleri önceliklenmiştir. Nitel araştırma bir problem ya da konunun keşfedilmesi gerektiği zamanlarda, problemi belirlemek için araştırma öznelerinin seslerini duyma ihtiyacıyla kullanılır (Creswell, 2020). Bu çalışmada, kadınların ve erkeklerin çok eşli yaşamlarına ilişkin kendi sözlerine yer vermelerini sağlamak ve bu deneyimlerini derinlikli biçimlerde anlamayı gerektirdiği için nitel araştırma kapsamında derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır.

Araştırmanın sınırlarını ve aşamalarını belirleyen sistematik bir biçimde ilerleyip tutarlı olmasını sağlayan araştırmanın desendir (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 75). Bu çalışmada fenomenolojik desenden yararlanılmıştır. Creswell (2020, s. 79)

fenomenolojik çalışmanın araştırma öznelerinin bir olgu ile ilgili deneyimlerinin ortak anlamlarını keşfetmeye ve ortak özelliklerini tanımlamaya odaklandığını belirtirken Yıldırım ve Şimşek (2013, s. 78) ise fenomenolojik desenin günlük hayatımızda karşılaştığımız olgulara odaklandığını ve bu olguları derinlemesine ve ayrıntılı bir biçimde araştırmayı amaçlayan çalışmalar için fenomenolojinin uygun bir zemin oluşturduğunu belirtmişlerdir. Bu çalışmanın fenomenolojik desenle yürütülmesiyle, Suriye zorunlu göçüyle birlikte sıklıkla duyduğumuz fakat yine de yeterince tanışık olmadığımız çok eşlilik deneyimi araştırma öznelerinin aktarımlarıyla etraflıca gösterilmiştir.

3.2. ARAŞTIRMA SAHASINA İLİŞKİN BİLGİLER

Suriyeli kadınlarla kurulan çok eşli evliliklerin dini nikahla olması, evliliklerin aracılardan üzerinden ve Türkiyeli erkeklerin Suriyeli kadınları “satın aldıkları” iddialarıyla gerçekleşiyor olması ön saha değerlendirme sürecini uzun ve detaylı tutmayı gerektirdi. Nitekim araştırma öznelerine ulaşmanın zorluğu da bu çalışmanın sorunsalını ifade eden unsurlardan biri niteliğindedir. Berg’in (2004, s. 152) belirttiği gibi araştırmanın ilk evresinde sahanın rahatlıkla erişilebilir ya da ulaşması sınırlı bir saha olup olmadığına karar vermek kritik öneme sahiptir.

Araştırma sahasına, evlilik gibi üzerinde konuşulması hassas kabul edilen bir konuda kişilerle görüşebilmenin zorlukları dikkate alınarak ulaşmanın sınırlı olacağı göz önünde bulundurulmuştur. Bu nedenle araştırmacının ve araştırma öznelerinin güvenliği gözetilerek, aynı zamanda sahayı detaylıca tanıyabilmek ve güvenilir bağlantıları bulabilmek adına birçok farklı kurum ve kuruluşlarda¹⁸ çeşitli çalışmalarla göçmenlerle bir arada bulunan farklı mesleklerden¹⁹ ve farklı illerden²⁰ kişilerle görüşülmüştür. Sahayı tanıyabilmek adına Suriye göçü sonrası arttığı iddia edilen çok eşli evlilikler hakkında bu kişilerden gözlemleri ve görüşleri alınmıştır. Araştırma sahasını tek bir perspektiften

¹⁸ Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, çeşitli kadın sivil toplum kuruluşları, göçmenlere hizmet veren çeşitli dernekler.

¹⁹ Aile hekimleri, psikologlar, sosyal hizmet uzmanları, sosyologlar, öğretmenler, muhtarlar, sivil toplum kuruluşu temsilcileri, göçmenlere yönelik projelerde görev alan proje sorumluları.

²⁰ Ankara (Altındağ), İstanbul (Sultanbeyli), Denizli, Mardin (Merkez, Kızıltepe), Hatay (İskenderun, Antakya, Reyhanlı), Şanlıurfa (Akçakale, Harran, Eyyübiye), Şırnak, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis.

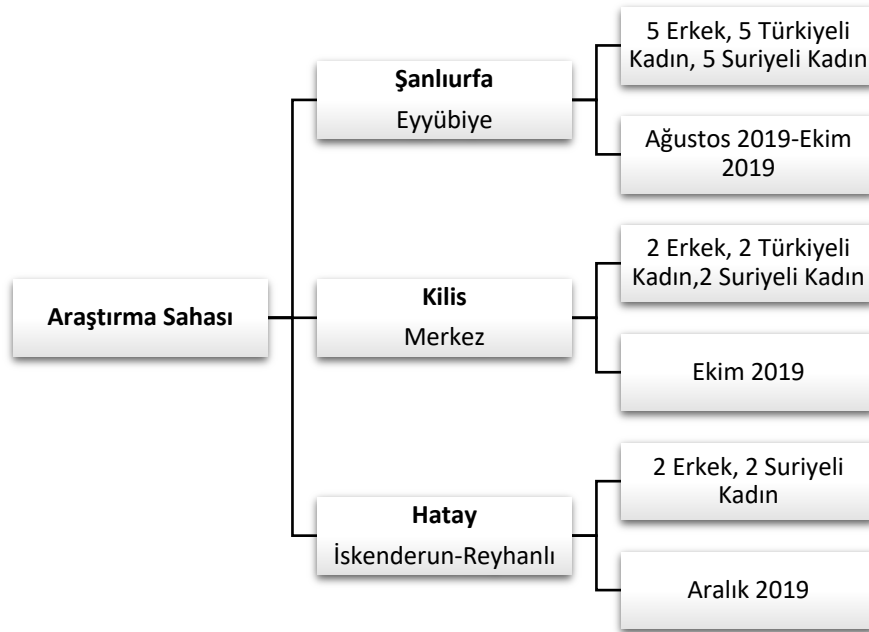
oluşturmamak, sahadaki dinamikleri etraflıca görebilmek ve herhangi bir tarafa ilişkin eksik veya yanlış bir düşünce oluşturmamak adına araştırma sahası hem Türkiyeli hem de Suriyelilerin perspektifinden tanınmaya çalışılmıştır. Bu nedenle araştırmacının Suriyeli kadın arkadaşlarından da deneyimleri ve gözlemlerine ilişkin bilgiler alınmıştır. Görüşmelerin sonunda sahayı yürütme konusunda çalıştıkları bölgeyi iyi tanıyor olmaları bakımından Sosyal Hizmet Merkezleri (SHM) ve muhtarlar üzerinden ilerleme kararı alınmış; SHM'lerden güven ilişkisini kurabilmek adına muhtarlarla bağlantı kurmak konusunda destek istenmiştir, resmî belgelerine ilişkin herhangi bir veri alınmamıştır.

Araştırmanın yürütüleceği iller belirlenirken Suriyeli göçmenlerin yoğun olduğu, çok eşlilik oranlarının yüksek olduğu iller ile göç sonrasında çok eşliliğin az olduğu illerde de bu evliliklerin gerçekleşiyor olma durumu düşünülerek Suriye ile sınır kentlerle büyükşehirler üzerinden ilerlemek istenmiştir. Kişilere resmi bir kayıt sistemi üzerinden ulaşmanın mümkün olmadığı bu saha amaçlı örneklem ile tasarlanmış, Şanlıurfa, Kilis, Hatay, İstanbul ve Ankara'dan araştırma öznelerine ulaşmak hedeflenmiştir. Amaçlı örneklem, kaynakların sınırlı olduğu zamanlarda ilgilenilen konu hakkında bilgili ve deneyimli birey-grupların tanımlanmasını içermesi bakımından yaygın kullanılan bir yöntemdir (Yağar ve Dökme, 2018, s.4). Kartopu örneklem yöntemi ile ilerlenen saha Şanlıurfa, Kilis ve Hatay illerinde tamamlanmıştır.

Üç il de Suriye'ye sınırı olması itibariyle Suriyeli göçmen sayısının fazla olduğu²¹ aynı zamanda çok eşliliğin yaygın olduğu bölgelerdedirler. Türkiye'de çok eşlilik oranlarına ilişkin yapılan araştırmalara göre çok eşlilik oranı Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde %4,7 ile %5 arasında saptanmıştır (Özkan vd., 2006; Gücük vd. 2010; Akt: Yılmaz, Tamam ve Bal, 2015). Bu anlamda saha çok eşliliğin yaygın olduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Suriyeli göçmenlerin oransal olarak fazla olduğu illerde tamamlanmıştır.

Çok eşli evliliklerin resmi olarak kaydının olmaması nedeniyle iller düzeyinde çok eşli evlilik oranlarına ilişkin verilere rastlanmamıştır. Bu nedenle aşağıda sahanın illerine ilişkin açıklamalarda çok eşli evlilikler oranı paylaşılamamıştır.

²¹ Şanlıurfa 401.586 (%20'lik oran), Kilis 105.501 (%74'lük oran), Hatay 433.592 (%26.62'lik oran) <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638.08.11.2021>

2019 yılı Ağustos-Aralık ayları arasında toplam 25 kişi (9 erkek, 7 Türkiyeli kadın, 9 Suriyeli kadın) ile görüşülerek saha araştırması tamamlanmıştır. Araştırmanın pilot çalışması Şanlıurfa’da Ağustos 2019’da yapılmıştır. Pilot çalışmada 3 erkek 3 Türkiyeli kadın 3 Suriyeli kadın ile görüşmeler yürütülmüştür. Pilot çalışma ile görüşme yönergesinde büyük bir değişikliğe gidilmeme kararı alınması nedeniyle pilot görüşmeler de veri setine dahil edilmiştir. Tamamı araştırmacı tarafından gerçekleştirilen görüşmeler otuz ile yüz elli dakika arasında sürmüştür.

Araştırmanın yapıldığı illerin genel özellikleri ve görüşmeye ilişkin detaylar aşağıdadır:

Şanlıurfa

Araştırmanın ilk saha çalışması Şanlıurfa’da yapılmıştır. Görüşmeler Ağustos-Ekim 2019 tarihinde yapılmıştır. Şanlıurfa, Suriyeli sayısının ilde yaşayan toplam kişi sayısına oranının yüksek olduğu iller arasındadır. Kayıtlı Suriyeli sayısının ilde yaşayan toplam kişi sayısına oranı %21, 04’tür (kayıtlı Suriyeli sayısı 384.922).²²

Bu çalışmada görüşmeler Şanlıurfa’nın Eyyübiye ilçesinde yapılmıştır. Karademir ve Doğan’ın (2019, s. 129) Şanlıurfa’da yaptıkları mekânsal analiz çalışmasına göre

²² <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi-aralik-2019/> Erişim: 18.06.2019

Suriyelilerin sayısının en fazla dağılışı gösterdiği ilçeler Haliliye ve Eyyübiye'dir. Eyyübiye Şanlıurfa'nın sosyal sorunlarının ve yoksulluğun en yoğun olduğu aynı zamanda kent güvenliğinin olmadığı söylenen bölgelerinden biridir. Bölgede Arap kökenliler yoğun, günlük konuşma dili olarak tercih edilen ilk dil sıklıkla Arapçadır.

Şanlıurfa örneklem kriterine uygun evliliklere ulaşması rahat bir saha olmuştur. Muhtarlarla yapılan görüşmelerde birçok muhtar aranan örneklem kriterine uygun tanıdıklarının olduğunu ifade etmiştir. Görüşmelerde de çok eşli evliliğin bölgede epeyce yaygın olduğu izlenimi uyandıracak şekilde görüşme yapılan her erkek kendi çevresinde benzer durumda evliliği olan birden fazla kişiyi önermiştir.

Görüşmelerden biri muhtarlıkta, geri kalanı araştırma öznelerinin evlerinde yapılmıştır. Evler eski, az odalı, genellikle eş sayısına göre oda sayının belirlendiği ya da odanın eklendiği yapıdalar. Görüşmelerdeki bütün evler görüşme esnasında oturulması için çıkarılan minderlerin haricinde eşyasız, mobilyasızdı.

Şanlıurfa'da 2019 yılı Ağustos ve Ekim aylarında 5 erkek, 5 Türkiyeli kadın ve 5 Suriyeli kadın olmak üzere toplamda 15 kişiyle görüşülmüştür.

Kilis

Kilis nüfusu 145,000 civarında küçük bir şehirdir.²³ Türkiye illeri arasında en yüksek Suriyeli oranına sahip ildir.²⁴ Kayıtlı Suriyeli sayısının ilde yaşayan toplam kişi sayısına oranı %81,49.

Kilis'te Suriyelilerin oranının yüksek olmasının nedeni Suriye'de rejimin çatışmanın başlarında Kilis sınırına en yakın sınır geçişinde hakimiyetini kaybetmesi olarak açıklanıyor (Özden ve Ramadan, 2019, s.10). Kilis'in Suriye'de başlayan çatışmalardan sonra pek çok kez sınırın öte tarafından atılan füzelerin hedefi olmuş olması Kilis halkının başka illere göç etmesine sebep olmuştur. Bu durum araştırma sürecinde de sıklıkla karşılaşılan bir konu olmuş, görüşmelerde Kilis'in düşen füzeler nedeniyle savaş ortamına aşına olduğu vurgusu yapılmış ve bu sebeple Kilis'ten ülkenin diğer illerine göçün arttığı ifade edilmiştir.

²³ <http://www.kilis.gov.tr/nufus>

²⁴ <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi-aralik-2019/> Erişim: 18.06.2019

Kilis ile ilgili iddialardan biri de bu kentin geçmişten bu yana kaçakçılık rotası olması ve Suriye’de başlayan çatışmalardan sonra insan kaçakçılığının artışa geçtiğidir (Özden ve Ramadan, 2019, s.10). Bu nedenle Suriyeli kadınlarla evliliklerin boyutlarını görmek adına dikkate değer bir sahadır.

Kilis’in sınır kent olması, Suriyeli oranının en yoğun olduğu kent olmasıyla birlikte örneklem alanına dahil edilmesinin üzerindeki önemli etkenlerden biri de 2018 yılında boşanmalarda en fazla bir yıl evli kalanların oranının en yüksek olduğu il²⁵ olmuş olmasıydı. Bu durumun göç sonrasında yaşanan bir süreç olup olmadığı merakıyla Kilis de araştırma sahasına dahil edilmiştir. Nitekim bağlantı sürecinde görüşülen kimi uzmanlar Suriyeli kadınlarla yapılan evlilikler neticesinde gerçekleşen boşanmalar sonucu maddi olarak zor durumda kalan ve bu nedenle yardım talebinde bulunan Türkiyeli kadınlarla sıklıkla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir.

Kilis, Türkiye’de yerli nüfusa oranla Suriyeli nüfusunun en yoğun olduğu il olması ve bağlantı için irtibata geçilen kişilerin çok eşliliği yaygın olarak gördüklerini söylemelerine rağmen görüşmeyi kabul eden kişi bulmakta zorlanılan bir il olmuştur. Saha bağlantı sürecinde özellikle muhtarlar erkeklerin bu evlilikleri gizli yapmayı tercih ettiklerini bu nedenle görüşmeyi kabul etmediklerini ifade etmişlerdir. Muhtarlardan biriyle yapılan bir görüşmede muhtar, Suriye’den göçün ilk olduğu dönemde yoğun bir şekilde Suriyeli kadınların satıldığını, ikinci evliliklerin genellikle gizli olduğunu ve kimi zaman ilk eşlerin öğrenmesi durumunda boşanmaların yaşandığını anlatmıştır.

Kilis’te görüşmeler, araştırma öznelerinin evlerinde ya da kendilerine ait olan iş yerlerinde yapılmıştır. Evler Şanlıurfa’daki mobilyasız evlere kıyasla daha iyi durumda olmasına rağmen sosyoekonomik düzeyin düşük olduğu izlenimini uyandıran yapıdalardı.

Kilis’te 2019 yılı Ekim ayında 2 erkek, 2 Türkiyeli kadın ve 2 Suriyeli kadın olmak üzere toplamda 6 kişiyle görüşülmüştür.

---

²⁵<https://www.drdatastats.com/turkiyede-2018-yilindaki-bosanmalarda-en-fazla-1-yil-evli-kalanlarin-orani/> Erişim: 04.05.2019

Hatay

Hatay, diğer iller gibi Suriyeli nüfusunun yoğun olduğu illerden biridir. Görüşmeler İskenderun ve Reyhanlı ilçelerinde yapılmıştır. Kayıtlı Suriyeli sayısının ilde yaşayan toplam kişi sayısına oranı %27,34 tür²⁶.

Hatay sınırı Suriye rejiminden özgürleşen ilk yer olması nedeniyle mültecilerin de ilk geçiş yaptığı sınırdır. Bu nedenle Hatay halkı da mülteci akınına hazırlıksız yakalanmış ve iki grup arasında gerilimlerin yaşanmasına neden olmuştur (Özden ve Ramadan, 2019, s.11). Nitekim saha bağlantı sürecinde yapılan görüşmelerde de özellikle Hatay Reyhanlı'nın mülteciler için adeta bir rehabilitasyon merkezi işlevi gördüğü, savaştan kaçan Suriyelilerin ilk olarak Reyhanlı'ya geldiği, ülkeye alıştıktan sonra diğer illere göç ettikleri ve Reyhanlı halkının bundan çok rahatsız olduğu ifade edilmiştir.

Hatay örneklem kriterlerine uygun birçok kişinin olduğu ama diğer iki ile kıyasla en fazla ret verilen il olmuştur. Bu nedenle Hatay'da sadece irtibata geçilen muhtarlar üzerinden değil aynı zamanda Şanlıurfa'da bağlantı sürecinde destek olan kişilerin akrabaları üzerinden de kişilere ulaşılmıştır. İskenderun bağlantısı diğer illerdeki yollarla muhtarlar üzerinden, Reyhanlı bağlantısı ise Şanlıurfa'daki bağlantılar üzerinden kurulmuştur. Reyhanlı için yapılan ön görüşmelerde 2., 3. ve hatta 4. dereceden çok eşliliklerin yaygın olduğu ve çok kapalı bir toplum olduğu bilgisi birçok farklı kişi tarafından verilmiştir. Hatay, diğer illerden farklı olarak sıklıkla Suriyeli kadınların “satılması” durumunun burada çok yaygın olduğu ve bu nedenle birtakım riskleri barındırdığı söylenen bir saha olmuştur.

Hatay sahasına çıkmadan evvel 18 Aralık 2019'da yapılan tez izleme komitesinde Şanlıurfa ve Kilis sahalarında evliliklerin genel olarak anlaşılabilirliği verinin elde edilmiş olması nedeniyle sahanın bundan sonraki sürecinde araştırma öznelerinde simetrik bir ilerlemeye gitmenin şart olmadığı kararı alınmıştır. Bu nedenle Hatay'da görüşme için tarafların hepsine aynı anda ulaşmaya çalışmak yerine ulaşılabilen kişilerle görüşülmüştür.

²⁶ <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi-aralik-2019/> Erişim: 18.06.2019

Hatay sahasında Türkiyeli kadınlara ulaşılammış, görüşmeler erkekler ve Suriyeli kadınlar ile yapılmıştır. Hatay’da 2 erkek 2 Suriyeli kadın olmak üzere toplamda 4 kişi ile görüşülmüştür. Görüşmeler 2019 yılının Aralık ayında kişilerin evlerinde yapılmıştır. Her iki ev de sobalı, havanın çok soğuk olmasına rağmen sobaların yakılmadığı, sosyoekonomik düzeyin düşük olduğu izlenimi veren evlerdi.

3.3. ARAŞTIRMANIN ÖZNELERİ

Bu araştırmanın özneleri yukarıda problem bölümünde aktarılan araştırmaların verileri dikkate alınarak Türkiyeli bir kadınla resmi nikahla evliyken 2011 Suriye zorunlu göçü sonrasında Suriyeli bir kadınla da evlenerek çok eşli olan Türkiyeli erkekler ve onların eşleri olarak belirlenmiştir. Resmi nikahlı eşin Türkiyeli, dini nikahlı eşin ise Suriyeli olması şartı örneklem kriteri olarak belirlenmiştir.

Araştırma öznelerinin belirlenmesinde literatürde çok eşli evliliklerin anlatım biçiminin yanlış ve yetersiz bulunması etkili olmuştur. Suriye zorunlu göçü sonrası Türkiyeli erkekler Suriyeli kadınlarla evlenme talebinde bulunmuş, kadınlarla evlenme sürecinde kimi zaman illegal yollara başvurmuş, kimi zaman da Suriyeli kadınlara uygulanan şiddetin faillerinden biri olmuşlardır. Araştırmalar ve çeşitli raporlarda çoğunlukla karşımıza ‘Suriye göçü sonrası artan çok eşlilikler’ olarak aktarılan bu sürecin özneleri olarak erkeklerin ifade edilmemesi nedeniyle erkeklerin sözlerine yer vermeye, evliliği başlatan özneler olarak ve bu süreçteki erkeklik kurgularını görünür kılmak adına örnekleme almaya karar verilmiştir. Bununla beraber literatürde bu konu hakkında yapılan çalışmaların evliliklerin gerçekleşme sürecine ilişkin bilginin çoğunlukla evliliklerin öznelerinden değil, evliliklere şahit olanlardan edinildiği görülmüştür. Aynı zamanda -yine yukarıda problem bölümünde aktarıldığı gibi- bu evliliklerin iki kadının birbirine tehdit olarak sunulması aktarıldığı dikkati çekmiştir. Suçlanan, ötekileştirilen ve birbirlerine rakip olarak ifade edilen Türkiyeli ve Suriyeli kadınların bu süreçteki deneyimlerine ve sözlerine sınırlı düzeyde yer verilmiş olması nedeniyle aynı evliliğin özneleri olan Türkiyeli ve Suriyeli kadınlar da araştırma özneleri olarak örneklem grubuna dahil edilmiştir. Kadın deneyimlerinin kadınların kendi ağzından ifade edilmesinin bilgi üretimindeki önemine istinaden her iki kadın grubu da farklılıkları ve bu farklılıklarının deneyimlerine etkilerini görünür kılmak, kadınların özneliğini vurgulamak adına araştırma öznesi olarak belirlenmiştir. Saha sürecinde feminist

araştırma yönteminin ilkelerinden beslenerek ilerlemek hedeflenmiştir. Kümbetoğlu (2019, s.53) feminist araştırmacıların, kadınları bilen özneler olarak ele alan duruşuyla kadınların deneyimleriyle ilgili verinin birincil kaynağı olarak onları kabul ettiklerini ifade eder. Her iki kadın grubu erkeğin çok eşli olma sürecinde ve evliliğin içinde deneyimlerini derinlemesine kavramak ve tanımlamak için çalışmaya dahil edilmiştir. Nihayetinde çok eşli evliliklerin kurulduğu süreçte ve sonrasında yaşananları anlamak için araştırma özneleri olarak evliliğin bütün taraflarına yer verilmiştir. Araştırmanın özneleri olarak aynı evliliğin içinde yer alan tarafları ele almak hedeflenmiştir, böylece tek bir evlilik biçimi olarak karşımıza çıkan bu sürecin detaylarını bütün tarafların deneyimleri ve ifadeleri odağından görmek mümkün olmuştur. Süreçte bir öznenin söylediğini diğer öznenin söylediği üzerinden doğrulamak ya da yanlışlamak gibi bir niyet taşımadan sürecin her bir taraf açısından nasıl deneyimlendiğini ve ifade edildiğini gözler önüne sermek istenmiştir. Bununla beraber feminist araştırma yönteminin değişimi hedefleyen, aynı zamanda verili kuram ve kavramları eleştiren perspektifinden de yararlanılarak (Coşkun, Sarıalioğlu ve Dinçer, 2020, s.76) kadınların ve erkeklerin farklı gerçeklikleri sorgulanmaya çalışılmıştır.

Araştırma Öznelerine İlişkin Tanıtıcı Bilgiler

Bu bölümde her bir çok eşli birliktelik içindeki öznelerin kendilerini tanıttıkları haliyle, kendi ifadeleri kullanılarak tanıtıcı bilgilere yer verilmiştir. Suriyeli kadınların tanıtıcı bilgilerinde kimi zaman eşleri ile aralarındaki yaş farkını yazarak bu farkın büyüklüğü vurgulanmak istenmiştir. Beşpınar ve Beşpınar (2017, s.122) evliliklerde kadın ve erkek arasındaki yaş farkının toplumsal cinsiyet hiyerarşisine ilişkin fikir verdiğini, yaş farkının fazla olmasının ilişkide karar alma mekanizmalarını etkilediğini ifade ederler. Bu nedenle Suriyeli kadınlarla yaş farkının vurgusu kurulan hiyerarşik ilişkinin boyutunu görmek adına ele alınmalıdır. Özellikle Suriyeli kadınlarla yaş farkına yer verilme nedeni, erkeklerin çok eşli olma sürecinde yaşa ilişkin de kriterler koydukları bilgisine dikkat çekmek amacıyla.

Şanlıurfa 1. Hane		
Erkek, 36 yaşında, Arap kökenli, lise terk, şu anda bir işte çalışmıyor	Türkiyeli Kadın 35 yaşında ama yaşından emin değil, Arap kökenli, okuma yazması yok. 20 yıldır evli.	Suriyeli Kadın 24 yaşında, (Kocası ile aralarındaki yaş farkı 12) 3. sınıfa kadar okula gitmiş. 4 yıldır evli.

Şanlıurfa 2. Hane		
Erkek, 50 yaşında, Arap kökenli, ortaokul mezunu, muhtar	Türkiyeli Kadın 40 yaşında, Arap kökenli, okula hiç gitmemiş. 21 yıldır evli.	Suriyeli Kadın 29 yaşında, Münbiç'ten günler süren bir geçişin sonunda Şanlıurfa'ya gelmiş (Kocası ile aralarında yaş farkı 21), okula hiç gitmemiş. 9-10 yıldır evli.

Şanlıurfa 3. Hane		
Erkek 45 yaşında, Arap kökenli, ilkokul mezunu, işçi.	Türkiyeli Kadın 40 yaşında, Arap kökenli, eğitimini okula gittim sayılır okumam var yazmam iyi değil, kendi kendime gazetelerden geliştirdim diyerek açıkladı. Zaman zaman mevsimlik işçi olarak tarımda çalışmış. 25 yıldır evli.	Suriyeli Kadın, 33 yaşında (Kocası ile aralarındaki yaş farkı 12), Suriye'nin Hama şehrinden Urfa'ya gelmiş, orada dördüncü sınıfa kadar okula gitmiş. Zaman zaman mevsimlik işçi olarak tarımda çalışmış. 4 yıldır evli.

Şanlıurfa 4. Hane		
Erkek, 54 yaşında, Arap kökenli, ilkokul mezunu, muhtar.	Türkiyeli Kadın, yaşını 'bence 50-51' olarak ifade etti, Arap kökenli, okula hiç gitmemiş. Zaman zaman mevsimlik işçi olarak tarımda çalışmış. 35 yıldır evli.	Suriyeli Kadın 30 yaşında, (Kocası ile aralarındaki yaş farkı 24), Talebiye'den Urfa'ya gelmiş, okula hiç gitmemiş ama çok az okuma yazma bildiğini söyledi. Zaman zaman mevsimlik işçi olarak tarımda çalışmış. 6 yıldır evli.

Şanlıurfa 5. Hane		
Erkek 38 yaşında, Arap kökenli, ilkokul terk, zaman zaman şoför olarak çalışıyor.	Türkiyeli Kadın, 33 yaşında, Arap kökenli, ilkokul 3'e kadar okula gidip sağlık sorunları nedeniyle okuldan ayrılmış. Çocukken mevsimlik işçi olarak tarımda çalışmış. 11 yıldır evli.	Suriyeli Kadın 32 yaşında, Arap kökenli, ön lisans mezunu, el işi öğretmeni, Türkiye'de ücretli bir işte çalışmamış. 6 yıldır evli.

Kilis 1. Hane		
Erkek, 47 yaşında, Türk kökenli, ortaokul mezunu, esnaf.	Türkiyeli Kadın, 46 yaşında, Türk kökenli, ilkokul 5. sınıfa kadar okula gittiğini belirtti. 31 yıldır evli.	Suriyeli Kadın 36 yaşında, (Kocası ile aralarındaki yaş farkı 11) Halep'ten Şanlıurfa'ya gelmiş, 6. sınıftan terk, şu anda Türkiye'de kuaför olarak çalışıyor. 4-5 yıldır evli.

Kilis 2. Hane		
Erkek, 69 yaşında, Türk, okula hiç gitmemiş kendi imkanları ile okuma yazmayı öğrenmiş, esnaf.	Türkiyeli Kadın, 63 yaşında Türk kökenli, ilkokul 5. sınıfa kadar okula gitmiş. 47 yıldır evli.	Suriyeli Kadın, 33 yaşında (Kocası ile aralarındaki yaş farkı 36), Halep'ten Kilis'e gelmiş, lise mezunu. 8-9 yıldır evli.

Hatay 1. Hane		
Erkek 65 yaşında, Türk kökenli, ilkokul mezunu, şu anda şoför olarak çalışıyor.	Suriyeli Kadın, 36 yaşında (Kocası ile aralarındaki yaş farkı 29), Arap kökenli, İdlip'ten geliyor, ilkokul mezunu. 6 yıldır evli.	

Hatay 2. Hane		
Erkek, 41 yaşında, Arap kökenli, lise mezunu, şu anki işini serbest meslek, bir işim yok daha önce yurt dışınca kalıpçı işçi olarak çalıştım olarak açıkladı.	Suriyeli Kadın 35 yaşında, Arap kökenli, Hama'dan geliyor, okula hiç gitmemiş. 4-5 yıldır evli.	

3.4. VERİLERİN TOPLANMA SÜRECİ

Yukarıda bahsedildiği üzere araştırmanın hedef grubunun ulaşılması zor bir grup olması dinamiği dikkate alınarak örnekleme ulaşmak için iller konusunda seçenekler geniş tutulmaya çalışılmıştır. Araştırmada bir ilin özelliğini ifade etmekten ziyade deneyimlerin ifade edilmesi önceliklendiğinden çalışmaya katılmayı kabul eden iller üzerinden ilerlemek hedeflenmiştir. Çalışmaya destek konusunda ilk olarak Şanlıurfa'dan dönüt alınması üzerine görüşmelere Şanlıurfa'dan başlanmış, bu esnada Kilis, Hatay, Ankara ve İstanbul bağlantılarıyla eş zamanlı iletişim halinde olarak hedef kitleye ulaşılmaya çalışılmıştır. Ankara ve İstanbul'da örneklem kriterlerine uygun olan özneler bulunmuş olmasına rağmen bağlantı kuran kişiler süreçte destek olmaktan vazgeçtikleri için bu illerde görüşme yapılamamış saha Şanlıurfa, Kilis ve Hatay illeri ile verilerin yeterli

doygunluğa ulaşması neticesinde tamamlanmıştır. Bununla birlikte her ne kadar İstanbul ve Ankara’da görüşme yapılamamış olsa da bu saha adına bu illerde görüşme yapılamamış olması da sahayı tanımlayan önemli bir veri olarak görülmektedir. Çok eşliliğin yaygın olarak kabul edildiği illerde çalışmaya katılımın kabul edilmesi görece kolay ve mümkün olmuşken, bu evliliklerin Türkiyeli eşlerden gizli bir şekilde²⁷ yapıldığı diğer illerde mümkün olmamıştır. Bu nedenle bu durum çok eşliliğin belli bölgelerde yaygın olarak ifade ediliyor olmasını yaygınlık ifadesine karşı alenilik üzerinden de ele alınması gerektiği bilgisini bize sunmuştur. Bu illerde evliliklerin Türkiyeli eşlerden gizli olarak yapılıyor olduğu bilgisi üzerine sadece Suriyeli kadınlarla görüşme yapmanın da yolları aranmış, İstanbul ve Ankara’da bağlantı kurmak konusunda yaşanan sıkıntılar ve Suriyeli kadınların çalışmaya katılmayı kabul etmemesi nedeniyle görüşme yapılamamıştır.

Araştırma amacına uygun temel sorulardan oluşan literatürde yer alan bilgilerden yararlanılarak yarı yapılandırılmış görüşme yönergesi hazırlanmıştır. Ağustos 2019’da soru kağıdını değerlendirebilmek ve görüşme sürecini yönlendirecek ön bilgiler için Şanlıurfa’da toplamda dokuz kişi olmak üzere 3 erkek 3 Türkiyeli kadın, 3 Suriyeli kadın ile pilot çalışma yapılmıştır. Pilot çalışmada soru kağıdında görüşmeyi derinleştirecek nitelikte düzenlemeler yapılmasının yeterli olacağı görülmüş (anlatımlarını daha da detaylandırarak olan ek sorular: nikahı kim kıydı, nerede kıydı gibi), soru kağıdında büyük bir değişikliğe gidilmemiştir. Fakat görüşmelerde görüşme yapılan mekân, görüşmeye ilk kim ile başlanıldığı, güven ilişkisinin gelişmesini sağlayacak adımlar gibi detayların süreci şekillendirdiği dikkati çekmiş, özellikle Suriyeli kadınların görüşmede çekimser durdukları gözlenmiştir.

Araştırmanın sahasını şekillendirirken bağlantıya geçilen kişilerden özellikle erkeklerle görüşme sürecine ilişkin birçok uyarının gelmesi, kadın araştırmacı olarak sahada tek olmanın güvenli olmayabileceği ya da erkeklerin cevap vermekten kaçınacakları, araştırmaya katılmayı kabul etseler de çok fazla paylaşımda bulunmayabilecekleri gibi ifadeler sıklıkla dile getirildi. Bu ifadeler pilot görüşmelerde gözlemlenmiş fakat erkeklerin görüşmeye katılımında istekli oldukları, derin paylaşımlarda bulunabildikleri ya da doğrudan erkekler tarafından araştırmacının güvenliğini sıkıntıya sokacak herhangi

²⁷ Bu bilgi bağlantı sürecinde bağlantı kuran kişiler tarafından verilmiştir.

somut bir olayla karşılaşılmanın olması dikkati çekmiştir. Süreçte erkeklerin kadın bir araştırmacıya göre cevap vermiş olmaları ihtimali göz önünde bulundurulunca, görüşmelerde odaklanılması gereken noktalar ve görüşmeyi sağlıklı yürütebilmenin yollarını anlamak adına erkeklik ve erkekliklerin eleştirisi gibi temalarda çalışmaları²⁸ olması hasebiyle Maltepe Üniversitesi'nden Doç. Dr. Mehmet Bozok ile görüşme organize edilmiştir. 13 Eylül 2019 günü yaklaşık iki buçuk saat süren görüşmede pilot çalışmalarda edinilen gözlemler paylaşılmış erkeklerle görüşmeler sürecinde dikkat edilmesi gereken hususlar konuşulmuştur. Çalışma esnasında erkeklerin paylaşımlarında üzerinde durulması gereken noktalar hakkında öneriler alınmış sonraki görüşme süreçleri bu doğrultuda yönlendirilmiştir.

Pilot görüşmeler sonrası soru kağıdını ve görüşme ortamını belirleyen yukarıda sıralanan dinamikleri değerlendirebilmek ve Suriyeli kadınların çekimser tavırlarının tam nedenini anlayabilmek adına Eylül 2019'da yine aynı Suriyeli kadın grubuyla ikinci görüşmeler yapılarak tüm bu boyutlar ele alınmıştır. İlk pilot çalışmalarda görüşme için kişilerin belirttiği uygun odada görüşmeler yapılmış, Suriyeli kadınlarla görüşmelerin evin Türkiyeli kadınlar için ayrılan bölümünde olduğu dikkat çekmiş bu nedenle ikinci tur görüşmelerde özellikle Suriyeli kadınlarla onların evlerinde-odalarında görüşme ayarlanmaya çalışılmıştır. Görüşmelerin sonunda özellikle görüşme yapılan mekânın kadınların paylaşımlarını etkilediği kadınların kendi evlerinde yaptıkları görüşmede daha rahat oldukları görülmüştür.

Suriyeli kadınlarla ikinci görüşmenin güveni geliştirip geliştirmediğini anlamak ve görüşme yönergesinin genişletilmiş formunu denemek amacıyla yapılmış olan üç çok eşli hane görüşmesinin dışında Şanlıurfa'da yeniden görüşme planlanmıştır. Suriyeli kadınlarla tekrarlanacak görüşmelerden ayrı olarak iki ayrı çok eşli evliliğe daha ulaşılmıştır (iki erkek ve onların eşleri toplamda altı kişi ile görüşmüştür). Nihayetinde

²⁸ “Ataerkil ve Cinsiyetçi Erkeklikler, Erkeklik ve Erkekliklerin Eleştirisi, Profeminizm, Ben ve Kendim”. İçinde, Akaltun, Ayşe. (der) Erkekler. (ss.29-38). Ankara: NotaBene yayınları.

“Türkiye’de Ataerkillik, Kapitalim ve Erkeklik İlişkilerinde Biçimlenen Babalık” Fe Dergi 10, no.2 (2018), 31-42.

“Erkeklik İncelemeleri Alanındaki Başlıca Kuram ve yaklaşımların Sosyalist Feminist Bir Eleştirisine Doğru” VI. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Ekim 2009, ‘Toplumsal Dönüşümler ve Sosyolojik Yaklaşımlar’. Adnan Menderes Üniv., Aydın

(2012). “Yoksullaşma, Sağcılık, Trabzonspor Taraftarlığı ve Nataşaların Gölgesinde Trabzon Erkekliği”. İçinde, Biryol, U. (der.) Karardı Karadeniz, (ss.413-444). İstanbul: İletişim Yayınları.

görüşme yönergesinin genişletilmiş hali ile her bir kadınla kendilerini güvende hissettikleri ortamda görüşme yapmanın uygun olacağına karar verilmiştir.

Pilot çalışmalar ve görüşme sürecine ilişkin edinilen bilgilerle görüşme yönergesine son halini verilmiştir (Bkz: Ek 3 Erkekler Görüşme Yönergesi, Ek 4 Türkiyeli Kadınlar Görüşme Yönergesi, Ek 5 Suriyeli Kadınlar Görüşme Yönergesi).

Şanlıurfa’da yapılan pilot çalışmalar da veri setine dahil edilerek toplamda beş çok eşli birlikteliğe ulaşılmıştır. Şanlıurfa’nın ardından Ekim 2019’da Kilis’te, Aralık 2019’da ise Hatay’da görüşmeler yapılmıştır.

Suriyeli kadınlarla ve kendini Arapça daha iyi ifade edeceğini belirten Türkiyeli kadınlarla görüşmeler tercüman eşliğinde yürütülmüştür. Görüşmelerde kadınların kendilerini bir erkeğin yanında rahat ifade edememe ihtimalleri göz önünde tutularak tercümanların özellikle kadın olmasına dikkat edilmiştir.

3.5. ETİK KONULAR

Araştırma sahasına çıkılmadan evvel araştırma önerisi ve yarı yapılandırılmış görüşme yönergesi ile Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu’na başvurulmuş ve çalışma 11 Haziran 2019 tarihli toplantıyla komisyonun incelenmesinden uygun olarak geçmiştir.²⁹

Nitel araştırmalarda araştırma öznelere yaşamlarına ilişkin derinlemesine bilgiler paylaştıkları için araştırmaya katılım izni almak etik açıdan büyük önem taşımaktadır (Kümbetoğlu, 2019, s.104). Görüşmeler gönüllülük esasıyla gerçekleştirilmiş görüşme öncesi kişiler çalışmanın amacı, gizliliği konusunda sözlü ve yazılı olarak bilgilendirilmiş, okuma yazması olmayan kişilere onam formu araştırmacı tarafından okunmuştur. Kişiler sözlü olarak çalışmaya katılımı onayladıktan sonra görüşmeler başlatılmış, aynı şekilde ses kaydı alınmasına izin verilmesi halinde ses kaydı alınmıştır. Görüşmeler kimi zaman derin paylaşımlarla devam etmiş, bu esnada kişilerin duygusal süreçleri takip edilmiş, zorlandıkları noktalarda görüşmelere ara verilip sonrasında devam etmek isteyip istemedikleri sorularak görüşmeler yürütülmüştür. Kümbetoğlu (2018, s.67-68) göçmenlerle yürütülen araştırmalarda göç ve bağlam ilişkisine dikkat çekerek göçmenlerin göç edilen ülkenin ve göç ile gelenen ülkedeki bağlamı dikkate almak

²⁹ Aşağıda Ek2 olarak sunulan etik kurul raporunda yer alan tezin adı savunma sınavında değiştirilmiştir.

gerektiğini belirtir. Kümbetoğlu, bu ifadesiyle göçü etkileyen bağlamsal faktörlerin bilinmesinin, göç kararının nasıl verildiğini dikkate almanın göçmenlerle araştırma yaparken önemli bir etik unsur olduğunun altını çizer. Bu çalışmada Suriyeli kadınların savaş ve çatışma ortamından dolayı göç ettikleri ve bu koşulların kendileri üzerinden yaratacağı etkiler dikkate alınarak görüşme süreci yürütülmüştür. Göçmen kadınlarla çalışmalar yürütülürken araştırmanın yöntemine ilişkin literatürde etik konuların önemine dikkat çeken Coşkun, Sarıalioğlu ve Dinçer (2020, s. 71) kadınların özellikle göç politikalarında ‘meşru mağdurlar’ olarak kabul edilmesinin araştırma süreçlerine de yansyarak toplumsal cinsiyet konusunun devlet odaklı politikleşen göç söylemini meşrulaştırmak için araçsallaştırıldığını belirtirler ve özellikle uluslararası göç literatüründe araştırma yöntemi ve etik ilkelerin önemine dikkat etmek gerektiğini belirtirler. Bu çalışmada da Suriyeli kadınları evlilikler sürecinde suçlayan, ötekileştiren ve mağdurlaştırılan söylemin ayırında olunarak bu söylemin bağlamsal boyutlarına dikkat çekmek amaçlanmış, araştırmanın bütün aşamalarında toplumsal cinsiyet perspektifinden etik ilkeler gözetilmiştir.

Görüşmelerde hiyerarşisiz bir iletişim kurmaya, yönlendirici ve yargılayıcı olmamaya özen gösterilmiştir.

Hem araştırma etiği hem de sosyal hizmet etiği açısından gizlilik önemli bir konu olarak dikkate alınmıştır. Görüşmeler sürecinde araştırma özneleri ile özellikle yalnız bir ortam oluşturulmasına hassasiyet gösterilmiş, görüşmelere evde yaşayan diğer kişilerin dahil olması engellenmiştir. Veri analizi sürecinde de öznelerin ses kayıtları ve deşifreleri kendileri için oluşturulan kodlarla kaydedilmiş yine bulgular bölümünde de araştırma özneleri için oluşturulan kodlarla kimlikleri ve kendilerini doğrudan işaret edecek bilgilerin anonim tutulması sağlanmıştır. Araştırma öznelerine ait bilgiler alıntılarının yanında kullanılan belirteç ile gizliliğe uygun olarak yapılandırılmıştır.

3.6. ARAŞTIRMA SÜRECİ, SAHA DENEYİMLERİ VE ARAŞTIRMACIYA YANSIMALARI

Bu bölümde sahayı oluşturma sürecimden itibaren deneyimlerime sahayı detaylıca tanıtabilmek adına yer vereceğim. Niteliksel bir araştırmada araştırmacı, verili bir bütünden veri toplamaktan ziyade görüşmelerle birlikte sürecin tamamına aktif katılım

sağlayarak veriyi yeniden oluşturur, bu nedenle araştırmacı sosyal olanın bilgisini üretirken incelediği sosyal süreçlerin resmini olabildiğince detaylı bir şekilde sunmalıdır. (Kümbetoğlu, 2019, s.34-35). Bu nedenle sadece araştırmanın uygulandığı iller değil, ulaşmaya çalıştığım illerde sürece ve reddedilme nedenlerime de burada yer vereceğim. Zorunlu göç sonrası kadınların ve kız çocuklarının şiddete maruz kalarak evliliklere dahil edildiklerini öğrenmek, onlarca yıl önce bitmiş olmasını beklediğimiz çok eşli evliliklerin bugün artıyor olması cinsiyet eşitsizliğinin büyüdüğünü ve ataerkilliğin yeniden üretildiğini gösteriyor. Bu durumla karşı karşıya kalmak en başta bir kadın olarak bende büyük bir umutsuzluk yarattı, bu duygu beraberinde çok büyük bir öfkeyi de getirdi. Öfkem zaman zaman bu metne de sindi, okuduğunuz her bir satırın defalarca öfke ayıklamasından geçtiğini bilmenizi isterim. Bu konuda bir araştırma yapmaya karar verdiğim ilk andan itibaren çalışmanın çok zor olacağı en sık duyduğum ifadeydi. Sıklıkla zor olduğunun söyleniyor olmasına rağmen bu araştırmayı yapmaktaki kararlılığım ardındaki motivasyonumu epeyce sorguladım. Bu denli büyük bir umutsuzluğun karşısında bu konuya bu kadar sıkı bağlanmış olmam birbirine tezat gibi görünse de zamanla anladım ki beni ayakta tutanlardan biri bu umutsuzluğu yok etme isteğiydi. Yukarıda zorunlu göç sonrası kadınların deneyimlerini anlattığım bölümde ifade ettiğim gibi, çok eşli evliliklerin arttığının anlatıldığı birçok çalışmada evliliğin öznelerine yer verilmemiş olması bende bu süreçte neler olduğunu öznelerden öğrenme ve sürecin “adını koyma” isteğini artıyordu. Üzeri kapatılan ve birçok kadının farklı açılardan korkması gereken bir durummuş gibi ifade edilenler karşısında ancak bilginin verdiği güçle baş edilebileceğinin farkındaydım. Bu çalışma bilgiye olan inancım ve umutsuzluğumun karşılıklı konuşmalarından epeyce beslendi.

Sahanın zor olacağına ilişkin değerlendirmeleri bir araştırmacı olarak elbette ki ele almam gerekiyordu. Bu nedenle bu çalışmaya ilk olarak nelerin gerçekten zor olduğu ve olmadığını ayıklamakla başladım. Aldığım geribildirimleri, sahayı tanımak adına yaptığım tüm görüşmeleri anı anına not ettim. Kimler bu sahayı zor olarak tanımlıyordu, bu zor tanımının kapsamı neydi, zor olacağına ilişkin açıklamalar nasıl temellendiriliyordu anlamaya çalıştım. Zorluk olarak ifade edilen tüm bu geribildirimleri ve verileri iki ayrı kategoride topladım. Birincisi sahayı tanıtan ve araştırma sürecinde karşılaşılabileceğim zorluklar ve riskler, ikincisi bu evlilikler ve araştırma öznelerine

ilişkin kalıp yargılar. Nelerin kalıp yargı olup olmadığına ilişkin kararımı sahayı tanımaya dair yaptığım görüşmeler ve literatür okumalarına göre verdim.

Öncelikle neleri kalıp yargı olarak değerlendirdiğime yer vermek istiyorum. Çok eşli erkeklerle görüşmek istediğim için bana gelen geri bildirimler çoğunlukla bir kadın olarak bu sahada sıklıkla erkeklerin taciziyle karşılaşabileceğim üzerineydi. Geri bildirimlerin genelinde şu alt metin vardı: “bir erkek birden fazla kadınla evlenmişse karşısına çıkan bir başka kadını da taciz edebilir”. Bu araştırmada bir kadın olarak herhangi bir erkek grubuyla yapılacak başka bir araştırmada taciz edilme ihtimalinden daha yüksek bir ihtimal görmediğimi açıklıkla söyleyebilirim. Bu gelen geribildirimlerde çok eşli erkeklerin cinsellik odağında değerlendiriliyor olması çok eşli evliliğin erkeklerin aşırı olan cinselliğinin giderildiği bir evlilik biçimi olarak algılandığını düşündürmektedir.

Bir diğer geribildirim, sahada yalnız bir kadın olarak bulunmamın sakıncalı olduğu, mutlaka ve mutlaka yanımda bir erkekle sahayı yapmam, hatta iki erkekle sahaya çıkmam, yanımda olacak bir erkek bulamıyorsa alyans takıp evli taklidi yapmamdı. Dikkati çekmek istediğim nokta, bu sahanın zor ve riskli olduğuna ilişkin sunulan geribildirimlerin cinsiyetlere yüklenen anlamlar üzerinden olduğudur. Cinsiyetin toplumsal olanı önceleyen olması sahaya ve bu sahadaki kadın bir araştırmacıya yönelik gelen geribildirimleri de etkilemiştir. Bu sahada bana sunulan önerilerin aksine yalnız bir kadın olarak ilerlemeyi tercih ettim. Bir kadın olarak karşılaşabileceğim risklerin farkındaydım -nitekim bu risklerin bir kısmıyla kadınlar olarak gündelik hayatımızda da karşılaşıyoruz- fakat beni bu risklerden koruması üzere bir erkeğe değil bilgiye sığınmayı tercih ettim. Bu bilgiyi sahayı çok iyi tanımaya çalışarak inşa ettim. Yanımda bir erkekle gitmek bir kadının ancak bir erkekle korunacağı düşüncesinin yeniden üretimine katkı sunmaktı benim için, fakat kadın araştırmacıların sahada yalnız olmasının mümkün olduğuna alışılması gerektiğini düşünüyorum. Nitekim sınır kentlerde göç üzerine araştırma yapan erkek arkadaşlarımın hiçbirine bu saha risklidir, gitmemelisin uyarısı gelmediğinin farkındaydım. Belli ki bu saha bir erkek alanı olarak tanımlanıyordu. Bir araştırmacı olarak erkek alanı olarak bilinen alanlarda bulunmamın çoğu zaman tehlikeli görülmesine ilişkin Mernissi'nin (1995, s.180) mekânın toplumsal niteliği hakkında söyledikleri anlam buluyor. Mernissi kadınların özellikle bir tehlike olarak görüldüğü toplumlarda (fitne gibi) kadının her zaman erkek mekânını ihlal eden kişi olduğunu ve bu

durumun da erkeksi düzenin altüst olması anlamına geldiğini ifade eder. Bu sahaya çıkmadan önce bana zorluk olarak sunulanlar, günlük hayatın katı kurallarını ihlal eden bir araştırmacı (kadın) olarak görüldüğüm düşüncesine işaret ediyordu.

Peki bu sahada dikkate almam gereken zorluklar nelerdi? Yukarıda bahsettiğim gibi zorunlu göç sonrası Suriyeli kadınlarla yapılan evlilikler kültürlerarası entegrasyonun bir parçası olan evliliklerden farklı olarak insan ticaretine yaklaşan pratikler olarak karşımıza çıkmaktadır. Saha bağlantı sürecinde edindiğim bilgiler ve problem bölümünde sunduğum raporlardan anlaşıldığı üzere Suriye zorunlu göçü sonrasında Suriyeli kadınlarla ve kız çocuklarıyla evlilikler artmış, özellikle kadınlarla ilgili birtakım kriterlerin belirlenip buna göre para alışverişinin olduğu bir süreç yaşanmıştır. Bu durum resmi olmayan çok eşli evliliklerin yine illegal yollarla gerçekleştiği ve şiddet içeren bir süreç olduğunu göstermektedir. Evliliklerin bu yolla gerçekleşiyor olması bu sahanın en riskli yanıydı diyebilirim. Bu nedenle araştırma özneleriyle kuracağım bağlantıyı benim ve araştırma öznelerinin güvenliğini gözeterek kurmaya çalıştım. Dolayısıyla sahada araştırma öznelerine güvenli ve güven ilişkisinin gelişebileceği yolları bulmaya çalıştım. Bu nedenle araştırma konusuna karar verdiğim andan ilk pilot çalışmayı yapana kadar geçen 11 aylık sürede birçok kişi ve kuruluşla temas kurdum ve bağımlı hiç koparmadım. Nihayetinde farklı alanlarda çalışan tüm bu uzmanlarla yaptığım görüşmelerin -farklı perspektifler ve deneyimler sunması itibarıyla- sahayı tanımak adına bana büyük katkı sunduğunu söyleyebilirim. Sosyal Hizmet Merkezleri'nde çalışan sosyal çalışmacılarla genel olarak deneyimleri ve bölgeye ilişkin gözlemleri hakkında yaptığım görüşmeler sonucunda SHM'ler aracılığı ile muhtarlarla irtibata geçerek araştırma öznelerine ulaşmanın bu saha için doğru bir yol olacağına karar verdim. Muhtarların görüşme yapacağım kişileri tanıyıp olması, güvenli alanı sağlamak için önemliydi, aynı zamanda araştırmaya katılım için de karşı tarafın güvenini kazanmam konusunda da destekleyici oldu.

Bir diğer zorluk ise hem evliliklerin gerçekleşme sürecinde yaşananlar hem de genel olarak evliliğin üzerinde konuşulması zor bir konu -veya hassas bir konu- olarak kabul edilmesi bu çalışmaya katılmayı kabul edenleri bulmayı zorlaştıracaktı. Bu nedenle birçok ille bağlantıya geçerek seçeneklerimi geniş tutmaya çalıştım. Süreçte araştırma sahasını yürütmek üzere bağlantı bulduğum iller, Mardin, Diyarbakır, Gaziantep,

Şanlıurfa, Kilis, Hatay, Ankara ve İstanbul olmuştur. Seçeneklerimin geniş olması görüşmeyi reddedenler olması durumunda farklı görüşmeler organize edebilmemi kolaylaştırdı.

Biraz da saha sürecinden, illeri nasıl seçtiğim ve nasıl ilerleğimden bahsetmek istiyorum. Türkiye’de çok eşli evliliklerin oransal olarak az olduğu ve bu oranının yoğunluğunun da Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde olduğu literatürde ifade edilmektedir. Tüm bu çok eşli evlilikler, bölgeye özgü özellikle ekonomik çıkarların önde tutularak gerçekleşen kültürel bir pratik olarak aktarılmıştır. Fakat problem bölümünde aktardığım Mazlum-Der’in raporunda sunulduğu gibi ve benim saha bağlantısı sürecindeki görüşmelerimden öğrendiğim kadarıyla Suriye zorunlu göçü ile Türkiye’nin göçmen grubunun olduğu birçok ilde Suriyeli kadınlarla “ikinci eş” olmaları üzere dini nikahla evlendiği görülmektedir. Bu nedenle bu araştırmanın sahasını belirlerken bu evliliklerin kültürel olarak yaygınlığının kabul edildiği iller ile çok eşli evlilikleri duymaya çok alışkın olmadığımız illeri ekleyerek Suriye zorunlu göçü sonrasında bu evliliklerin aldığı “yeni” formunu anlamaya çalışmayı hedefledim. Suriye ile sınır olan ya da Suriyeli göçmen nüfusunun yoğun olduğu illere İstanbul ve Ankara’yı da ekleyerek bu illerde de çok eşli evliliklerin var olduğunu kültüre dayalı açıklamaların yetersizliğini de göstermeyi amaçladım. Çalışmayı başlatmak üzere dönüş yapan ilk yerin Şanlıurfa olması üzerine araştırmaya buradan başladım. Sahanın ulaşılması zor bir saha olması nedeniyle kurduğum bağlantıları kaybetmemek adına yoğun çaba sarf ettiğim ve araştırmaya katılmayı kabul eden biri olduğunda hızlıca görüşmeye gitmek zorunda hissettiğim bir sahaydı. Bu nedenle sahadaki halimi bir savrulma hali olarak tanımlayabilirim. Bu saha sınırları keskin bir biçimde çizilmiş, düzenli olarak takip edebileceğim bir saha değildi. Bu savrulma hissi benim sahayla kurduğum ilişkiyle birlikte sahanın da doğasını sunar nitelikteydi. Çünkü bu sahayı anlatan elimdeki bilgilerin büyük çoğunluğu evliliğin öznelerinin değil evliliklere tanıklık edenlerin ifadesine dayanıyordu. Dolayısıyla araştırma süreci, bu evliliğin öznelerinden evliliklere ilişkin birçok bilginin üretildiği bir saha olması itibarıyla sahanın beni değiştirdiği, dönüştürdüğü ve sürekli kendimi güncellediğim bir süreç oldu.

Sahadaki dinamikleri, bağlantı kurduğum kişileri, evliliklerin gerçekleşme biçimini göz önünde bulundurduğumda bu sahada dikkatli hareket etmem gerektiğinin farkındaydım.

Sınır kentlerde bir ilçeden bir diğer ilçeye geçerken zırhlı askeri araçlar tarafından durdurulup sıklıkla kimlik kontrolü noktalarıyla karşılaşmak üzerimdeki gerilimi iyice artırıyordu. Sınır kentlerin alışkın olduğu zırhlı araçlar, o güne kadar benim gündelik hayatımın bir parçası olmamışlardı zira. Her şeyden önce endişe ettiğim görüşme yapacağım kadınların güvenliğiydi, bu nedenle sıklıkla kimseyi “kızdırmadan” hareket etmem gerektiğini düşünüyordum. Fakat aynı zamanda gittiğim her bir il için kalacağım güvenli bir oteli ayarlamaktan itibaren kendi güvenliğim için de her bir detayı hesaba katmam gerekiyordu.

Karşılaştığım bir diğer engel bağlantı kurduğum kişilerin bu konuda bir çalışma yapmanın mümkün olmadığını düşünmeleriydi. Çoğunlukla erkeklerin bu konuda asla konuşmak istemeyecekleri ifade ediliyordu. Aracılara başvurarak bir kadınla resmi olmayan bir evlilik yapan bir erkeğin bu konuda kendisine sorulan soruları yanıtlamak istemeyeceği düşünülüyordu. Burada önemli olan sahanın gerçekliği ile sahayı bağlantı kurduğum kişilerin gözünden ayırt etmektir. Bu nedenle ilk olarak bağlantıya geçtiğim kişileri bu konunun üzerinde konuşulabilir bir konu olacağı fikrine yakınlaştırmam gerekti. Bu esnada süreci doğru yürütüp yürütmediğim konusunda bana en çok yardımcı olan saha araştırmalarında araştırmacıların deneyimlerini aktaran çalışmaları okumak oldu. Benzer deneyimleri ve duyguları yaşayan araştırmacıları görmek kendi duygularımı düzenlememe ve sahayı daha sağlıklı yürütmeme destek oldu. Süreçte evlilik sürecinde yaşananlar nedeniyle araştırmaya katılmayı reddeden erkekler oldu, fakat aynı zamanda bu evliliği bir gurur kaynağı olarak sunan erkeklerle de karşılaştım. Nitekim araştırmanın bulgularında da görüldüğü üzere erkekler için bu evlilikler bir güç kazanımıydı ve bunu ifade etmekte istekli de olabilirdi.

Sahanın bu dinamik yapısı nedeniyle bana ilk dönüşün yapıldığı Şanlıurfa’ya hemen gidip görüşme sürecini başlattım. Şanlıurfa, bu sahada en rahat ilerlediğim il oldu diyebilirim. Bunda ilk etki şüphesiz bağlantı kurucuların bana destek olmak konusundaki istekliliğiydi. Bu durum örneklem profiline uygun birçok çok eşli erkek ve eşleri ile karşılaşmamı sağladı. Ayrıca muhtarlar arasında da bu evliliğin yaygın olması da muhtarlar üzerinden ilerlediğim bir sahada örnekleme ulaşma konusunda bir “avantaj” oldu.

Kilis, benim için birçok açıdan zor bir saha oldu. Kilis'e vardktan yaklaşık iki saat sonra Türkiye'nin Suriye'ye Şanlıurfa üzerinden kara harekâtı başlamıştı. Harekatın Şanlıurfa üzerinden başlamış olması Kilis'in "güvende" olduğunu gösteriyordu. Yukarıda belirttiğim gibi sınır kentlerde kadın ticaretinin, kaçakçılığın yaygın olduğu bölgelerde kalacak otelin güvenli olması da özellikle önemlidir. Ben bu nedenle kamu kurumlarının misafirhanelerinde kalmanın daha uygun olacağını düşündüm ve Kilis'te de Afrin, Azez ve Çobanbey sınır kapısını görebilen bir yerde kaldım. Sınır bölgesindeki yapılanma çalışmaları nedeniyle Kilis sıklıkla özellikle sağlık çalışanlarının gelip çalışmalar yaptığı bir ile dönüşmüş. Ben de kaldığım süre boyunca Kilis'e görevlendirilen ve günlük olarak sınırın ötesine gidip gelen sağlık çalışanları ile tanıştım. Harekatın başlamasının ardından gece obüslerden fırlatılan topların seslerini de duyabiliyordum. Bu seslerle birlikte kaldığım yerdeki sağlık çalışanlarının karşılaştığı manzaraları -bombalar, vücudu parçalanmış insanlar gibi- dinlemenin beni çok sarstığını Kilis'ten döndükten sonra hissetmeye başladım diyebilirim. Kilis'te sabaha kadar duyduğum top seslerini kabul edemiyor bunu paylaşmak için kime konuyu açsam bir kol boyu mesafede bir yer işaret edilerek "şuraya füze düştü" deniliyordu. Bu durumu yadırgamam gerektiği mesajını sıklıkla verdikleri için tüm duygularımı içimde yaşama kararı almıştım. Fakat içimde biriken öfkenin farkındaydım, kabul edilen savaştı ve bu ortamda yaşamdım. Bu durumun bu denli normalleştirilmiş olması beni çok sarsmıştı. Bununla beraber görüşmelerde dinlediğim hikayeler de duygusal açıdan yorucu olmaya başlamıştı. Özellikle Suriyeli kadınların şiddete maruz kaldıkları deneyimlerini dinlemek bu öğrendiklerim karşısında neler yapacağımı da sıklıkla sorguluyordu. Bir araştırmacı, bir kadın ve bir sosyal hizmet uzmanı olarak sahada -ki bu sahada incecek bir çizgide yürüyordum- nasıl davranmam gerektiği konusunda kendimi epey sorguluyor ve tüm bu olanlar karşısında kendimi sorumlu hissediyordum. Bir araştırmacı olarak karşılaştığım bu şiddet karşısında etik açıdan sınırlarım nelerdi, böyle bir sahada neleri yapabilir neleri yapamazdım sıklıkla sorguladım. Sahadan hemen sonra tüm bu deneyimlerim ve duygularımı tez danışmanı hocamla paylaştım ve birlikte bir çalıştay organize edip bunları ele alma kararı aldık.

İncecek bir çizgide yürünen bir sahada kadınların şiddete maruz bırakıldıklarını anlattıkları görüşmelerin sonunda kadınlarla ne gibi çalışmalar yapılabileceğini araştırmanın gizliliği, araştırma öznelerinin güvenliği, bildirim yükümlülüğü, etik ikilemler ve çözüm önerilerini konuşmak üzere 18 Kasım 2019 tarihinde feminist kadın

akademisyenler ve kadın alanında çalışan çeşitli sivil toplum kuruluşu temsilcilerinin katıldığı³⁰ bir çalıştay³¹ düzenledik. Çalıştayda odak noktamız, herhangi bir saha araştırmasındaki etik ikilimler değil, birçok dinamiği ve riski barındıran ve öznelere görüşmenin sadece tek bir kez mümkün olduğu bir sahadaki etik ikilemlerdi. Kadınların evliliklerinde şiddete maruz kaldıkları bilgisi karşısında kırsalda yaşayan ve her adımı çevresi tarafından denetlenen kadınların korunmasına ilişkin neler yapılması gerektiği temel gündem konularından biriydi. Çalıştayın sonunda araştırma sürecinin araştırma öznelere karşılıklı bilgi üretme süreci olduğu boyutuna odaklanılarak bir sonraki saha için kadınların ihtiyaç duyabileceği belli başlı alanların listesinin çıkarılması (sadece şiddet durumunda nerelere başvuracakları değil ihtiyaç duyabilecekleri hemen her konuda), görüşmenin içeriği ve kadınların taleplerine göre bu bilgilerin paylaşılmasının en uygun yol olduğuna karar verdik. Çalıştayın sonunda üzerinde ortaklaşılan yöntem aşağıdaki gibidir:

- Araştırma için gidilecek ili önceden çok iyi tanımak (kadınlar şiddete maruz kaldığında nerelere başvurabilir, bunu bütün kadın gruplarının özelliklerini ve şehrin yapısını dikkate alarak incelemek ve listelemek, şiddetin dışında kadınların sosyalleşebilecekleri ya da herhangi bir bilgi edinebilecekleri merkezleri –dil kursu gibi-belirlemek).
- Yöntem bölümünde açıkladığım gibi bu araştırmada saha sürecinde feminist araştırma yönteminin ilkelerinden yararlandım. Çalıştayda da Mies'in (1996, s.48-66) feminist araştırma sürecine ilişkin belirttiği şu ilkeyi dikkate alarak ilerleme kararı alındı: *feminist araştırma sadece kadın bilgisine ulaşmakla yetinmez aynı zamanda elde edilen bu bilginin kadının yaşamını dönüştürmesine ve kadının özgürleşmesine katkıda bulunması yani bilginin politik bir bilgiye dönüşmesi beklenir*. Bu bilgidен hareketle alanda bağlantıya geçilecek tüm mekanizmalar bilinip listelense de bunları görüşme yapılan kadının isteği ölçüğünde ona sunmanın önemi vurgulandı. Konu hakkında bilgi vermek ve eğer kadınlar arzu ederse bu yerlere nasıl ulaşabileceği hakkında bilgiler vermek, eğer isterse ilgili numaraları telefonuna kaydetmek gibi seçenekleri sunmanın etkili

³⁰ Kadın Dayanışma Vakfı, Çankaya Kadın Danışma Merkezi, Mülteciler ve Sığınmacılarla Yardımlaşma Dayanışma ve Destekleme Derneği, Uçan Süpürge çalışanları

³¹ Çalıştay 09.00 ile 17.00 saatleri arasında yapılmıştır.

olacağı kararı verildi.

- Araştırmacının duruşu kadınları bilen öznel olarak görme ve değerlendirme ve diğer kadınları anlama çabasında önemlidir. Bu bakışla kadınların özneliğini kabul etmek ve ne yapmak istediklerine, hangi yolu izlemek istediklerine ilişkin onların fikirlerini alarak seçenekleri belirlemek gerekmektedir.
- Kadınlara güçlü yanlarını keşfetmeleri yönünde sorular sormanın da (en iyi yaptığın şey ne, tüm bu zorlukları aşmada etkili olan şey ne, gibi) bu özelliklerine göre yapabilecekleri üzerinde konuşmanın da bir yol olabileceği konuşuldu.
- Karşılaştığı şiddetin yapısal boyutuna vurgu yapmak, istediği zaman kendisine destek olabilecek kişilerin var olduğu bilgisini sunmak.
- Her bir hikâyenin biricikliğini göz önünde bulundurarak kişinin kendi gerçekliğini kabul ederek seçenekleri oluşturmak.

Bu çalışmayı yapmak sahadaki deneyimlerimi aktarmak, üzerine tartışmak ve bir araştırmacı olarak sınırlarımı görmek konusunda çok etkili oldu. Bununla birlikte aynı zamanda psikodrama³² eğitimime de devam ediyor olmak, dinlediğim ve tanık olduğum bu şiddetin etkilerini üzerimden atmak konusunda bana destek oldu.

Hatay'a elimde kapsamlı bir liste ile gittim. Bu listenin varlığı dahi bana kendimi daha güvende hissettirdi. Hatay, yöntem bölümünde de açıkladığım gibi çalışmaya katılım konusunda en fazla ret aldığım il oldu. Üç il içinde benim için en dikkat çekici noktalardan biri Hatay sahası için sıklıkla riskli olduğunun ifade edilip dikkat etmem konusunda uyarılmamdı. Bağlantı kurduğum herkes Suriyeli kadınların satılması durumunun burada çok yaygın olduğunu bu nedenle bu sahanın benim için riskli olduğunu ve tam da bu nedenle erkekleri görüşmeye katılmaya ikna edemediklerini açıklıkla belirttiler. Tüm bu bilgilerle gittiğim Hatay benim hâkim duygumun korku olduğu ve gözlemlerimin de bu duygudan bir nebze beslendiği bir saha oldu. İlk görüşmeyi İskenderun'da ikinci görüşmeyi ise Reyhanlı'da yaptım. Reyhanlı, bağlantı sürecinde yaptığım görüşmelerden öğrendiğim kadarıyla çok eşli evliliklerin çok yaygın olduğu bir bölgedir. Hatta görüşme için anlaştığım erkeğin görüşmeye gittiğim gün işinin çıkması nedeniyle beni yine kendisiyle aynı profilde olan erkek kardeşine yönlendirdi.

---

³² Psikodramanın grup eğitimi olması nedeniyle, araştırmaya ilişkin gizlilik ilkesine dikkat edilerek, araştırmacı olarak duygusal süreçlerim üzerinde destek alınmıştır.

Aynı aileden beş erkeğin hepsinin örneklem kriterime uygun bir evlilik içinde olduğunu öğrendim. Reyhanlı'ya Şanlıurfa'da kurmuş olduğum bağlantı üzerinden gittim, bu nedenle kendimi biraz güvende hissediyordum. Hatay'da Arapça günlük konuşulan bir dil. Reyhanlı'ya geçerken ilçe girişinde kimlik kontrolünden geçmek gerekiyor. Görüşme için buluşma noktamız, kontrol noktasını geçtikten hemen sonra tel örgülerin önünde ve hemen ötesinin Suriye'yi gördüğü bir yerdi. Tüm bu yönleriyle Kilis ve Reyhanlı bana sınırda olmanın ne olduğunu epeyce hissettirdiler.

Bu saha boyunca kendimi sıklıkla Suriyeli kadınlara yakın hissettim. Sanırım bu yakınlığın nedeni en başından beri zor ve “yapmamam gereken” bir sahayı yapıyor olmamla, “olmamam gereken bir yerde olmamla” ilişkiliydi. Literatürde sunduğum gibi göçmen, mülteci kadınların tehlike olarak görülmelerindeki önemli unsurlardan biri de kadın olarak onlara biçilen sınırları çiğneyen, içinde kalmaları gereken alanı aşmış olmalarıdır. Bana da sıklıkla gelen uyarılar kadın olmam üzerinden meşrulaştırılıyordu. Şimdi tüm sahaya baktığımda sınır kentlerde olmak, patlama sesleri, askeri araçlarla yapılan kimlik kontrolleri, kimi zaman bilmediğim bir dilde konuşmalar, sahanın benim için tehlikeli bir yer olduğu mesajlarıyla birlikte benim de tehlike olduğum mesajları ve bu araştırmanın öznelere olan Suriyeli kadınların deneyimlerine baktığımda -bu bir kıyas değil- Suriyeli kadınların savaş ve göç deneyimlerini çok az da olsa anlayabildiğimi hissediyorum.

Ankara ve İstanbul ise sadece Suriyeli kadınlara ulaşabildiğim iller oldu. Saha bağlantı sürecinde öğrendiğim kadarıyla, bu illerde erkekler Suriyeli bir kadınla da evli olduklarını Türkiyeli eşlerinden gizledikleri için evliliklerin yaygınlığına ilişkin bir bilgi edinmek güçtür. Suriyeli kadınların herhangi bir kurumdan destek talebinde bulunduğu esnada böyle bir evliliğin içinde olduğunu paylaşması neticesinde bu illerde de bu evliliklerin olduğu bilgisi edinilmiştir. Bu nedenle Suriyeli kadınlar da araştırmaya katılmakta çekindiklerini bağlantı kurduğum kişilere aktarmışlardır. Ankara için ise bu duruma ek olarak farklı bir süreç daha yaşanmıştır. Ankara'da bir kurumla bağlantıya geçip kendilerinden desteklerini rica ettim, süreçte bana destek olacağını bildiren kurum müdürü kendisiyle yaptığımız görüşmelerin hepsinde erkeklerin benimle görüşmeyi kabul etmeyeceklerine beni ikna etmeye de çalışıyordu. Kendisiyle sıklıkla telefonda görüşüp, üç kez yüz yüze görüşmüş olmama rağmen hem destek olacağını söylüyor hem

de adeta bu görüşmeleri beni ikna etmek için kabul ediyormuşçasına erkeklerin çalışmama katılmayı kabul etmeyeceğinin altını çiziyordu. Muhtarlarla iletişime geçtiğimde ilerlemenin mümkün olacağını söylediğimde beni herhangi bir muhtarla tanıştıramayacağını, çünkü aradığım profilde en az altı muhtar tanıdığını söyledi ve bundan sonrasında benimle görüşmeyi kesti. Ankara ve İstanbul araştırma öznelere ulaşmanın mümkün olmadığı ve fakat neden ulaşılamadığını göz önünde bulundurduğumda bu sahanın kıymetli verilerini sunan iller olduklarını söyleyebilirim.

Tüm saha sürecimi göz önünde tuttuğumda bu saha hem süreç itibariyle hem de öznelere itibariyle birçok dinamiğin bir arada olduğu bir sahaydı. Hem erkekler hem de kadınlarla görüşme açısından hem Türkiyeli hem Suriyeli kadınlarla görüşme açısından, toplumsal cinsiyet rolleri, vatan, vatansızlık, resmi evlilikler, resmi olmayan evlilikler, evlilikler sürecindeki illegal uygulamalar, cinsiyete dayalı şiddet gibi birçok dinamiği barındıran bu anlamıyla da tüm süreçte berrak bir zihinle olayları ele almamı zorlaştıran bir saha oldu. Sahanın çok bileşenli bu yapısı her bir görüşmeyi de şekillendirdi, kadınlarla görüşme sürecindeki deneyimlerim, bir kadın olarak erkeklerle yalnız görüşmek isteyişim, bütünüyle erkek alanı olarak kabul görmüş muhtarlıklarda erkekleri dışarı çıkarıp yalnız yaptığım görüşmeler karşısında aldığım tepkiler gibi onlarca deneyimi tek tek burada aktarmak mümkün değil. Bu bölümde sahayı kurma ve yürütme sürecinde kritik olduğunu düşündüğüm noktaları ele almakla yetindim. Saha sürecimi yürütürken araştırma saha sürecine ilişkin okuduğum çalışmalar bana epeyce yol gösterdi. Bu bölümü buraya ekleme nedenim özellikle başka araştırmacılara benzer şekilde katkıda bulunmaktır. Bu nedenle herhangi bir güzelleme yapmadan tüm gerçekliğiyle bu sahanın zorlu yanlarına rağmen bende yarattığı dönüşümleri göz önünde tuttuğumda özellikle kadın araştırmacıların desteklenmesi gerektiğini, bilimsel bilginin en iyi rehber olduğunu ve buna güvenmenin önemini vurgulayarak ifade etmek isterim.

3.7. ANALİZ SÜRECİ VE RAPORLAMA

Bu araştırmada veriler nitel yöntem kuralları dikkate alınarak raporlanmıştır. Verilerin transkripti-deşifresi araştırmacı tarafından saha görüşmelerinin ardından yapılmıştır. Tüm veriler kelimesi kelimesine, araştırma öznelere gülme, ağlama, sessizlik gibi

ifadelerine de yer verilerek yazıya dökülmüştür. Nihayetinde 480 sayfalık bir döküm³³ oluşmuştur. Bununla birlikte araştırma sahası boyunca her görüşmeden sonra ve günü gününe saha gözlem notları yazıya³⁴ aktarılmıştır. Deşifrelerin ardından tekrar okumalarla verilere hâkim olmak amaçlanmış bu esnada görüşmeler esnasında günü gününe tutulan saha gözlem notlarına sıklıkla başvurulmuştur. Tekrar okumalardan sonra ilk olarak basılı metin üzerinden ardından ATLAS-Tİ programı üzerinden kodlamalar yapılmıştır.

Verilerin analiz sürecinde tematik analiz yapılmıştır. Kodlamalar ve temaların oluşması süreci teori yönlü değil veri yönlü yapılmıştır.

Tematik analiz, veri setini düzenleyip derinlemesine betimlemeyi sağlayan temaları belirleme, analiz etme ve raporlama sürecidir (Braun ve Clarke, 2006).

Braun ve Clarke (2006) tematik analizin aşamalarını şöyle sıralamışlardır:

1. Verilerin deşifresi, tekrar okumalar ve ilk fikirlerin not edilmesini kapsayan araştırmacının *veriye aşına olması aşaması*,
2. Veri setinde dikkat çekici noktaların sistematik bir şekilde kodlanıp ilgili kodların bir araya getirildiği *ilk kodların oluşturulduğu aşama*,
3. Kodların ilişkili olduğu potansiyel temalar altında toplanması olan *temaların aranması aşaması*,
4. Temaların kodlar ve veri setinin tamamıyla kontrol edildiği analize ilişkin tematik haritanın oluşturulduğu *temaların gözden geçirilmesi aşaması*,
5. Temaların sadeleştirilip açık bir şekilde tanımlanıp isimlendirilmesinden oluşan *temaların tanımlanması ve isimlendirilmesi aşaması*,

---

³³ Microsoft Word Programında, Times New Roman, 12 punto, 1,5 satır aralığında deşifreler tamamlanmıştır.

³⁴ Microsoft Word Programında, Times New Roman, 12 punto, 1,5 satır aralığında toplamda 47 sayfa saha gözlem notu oluşmuştur.

6. Analiz sonuçlarının araştırma sorusu ve literatürle ilişkisinin son kez gözden geçirildiği son aşama olan *raporun hazırlanması aşaması*.

Veri analiz aşamasında kodlamalar açık, eksenli ve seçici kodlama ile yapılmıştır. Verilerin kelime kelime, cümle cümle, paragraf paragraf kategorilere ayrıldığı açık kodlama, bu kodlamalar arasında analitik kodların keşfedildiği verilerin ikinci kez kontrol edildiği eksenli kodlama ve verileri seçmek üzere kodların yeniden ele alındığı seçici kodlama (Neuman, 2010) aşamalarına uygun olarak kodlanmıştır. Böylece araştırma öznelerinin doğrudan kendi cümlelerinden yola çıkarak alt kategoriler, kategoriler, alt temalar ve temalar oluşturulmuştur. Bu esnada oluşan kodlar araştırmanın amacı ile paralel şekilde ele alınmıştır.

Çalışmanın yöntem açısından takibi verilerin analizi boyunca tez danışmanı tarafından sıklıkla kontrol edilmiş her bir ilerleme yapılan tez izleme komitesinde komite üyesi hocalara aktarılmıştır. Araştırma süreci ve analizler metodolojik açıdan tez danışmanı ve tez izleme komitesi üyeleri hocalar tarafından gözden geçirilerek çalışmanın güvenilirliği sağlanmaya çalışılmıştır. Veriler farklı araştırmaların ve bu alanda geliştirilen kuramsal tartışmaların sunduğu bilgilerle yorumlanmıştır. Bu verilerle birlikte Türkiye’de Suriye zorunlu göçü sonrası gerçekleşen çok eşli evliliklerin iç içe geçtiği rotalar ve alanlar görülmeye çalışılmıştır.

4. BÖLÜM: ANALİZ VE BULGULAR

Bu bölümde aşağıda bulgular sunulmadan önce temalara ilişkin tanıtıcı bilgilere kısaca yer verilmektedir.

Bu araştırma Suriye zorunlu göçü sonrasında Suriyeli kadınlarla kurulan çok eşli evliliklerin neden ve nasıl olduğunu anlamak amacı ile başladı. Evliliklerin birer öznesi olan Suriyeli kadınların savaş, göç ve göç ettikleri ülkeyle ilişkilene sürecinde farklı deneyimleri ve yaşamsal krizlerinin göz ardı edilerek kadınların sıklıkla aile yapısını bozan özneler olarak ifade edilmesinden duyulan rahatsızlıkla yola çıkıldı. Evliliklerin gerçekleşme sürecinde ve sonrasında yaşananların literatürde yeteri kadar ele alınmaması, var olan literatürün de evliliğin tanıklarından edinilen bilgilerle inşa edilmiş olması nedeniyle araştırma öznelerinin belirlenmesinde özellikle evliliği deneyimleyen üç tarafa da yer vermek önceliklendi. Araştırmanın çok eşli erkeklerin ve eşlerinin bu evliliğe neden ve nasıl dahil oldukları temel sorusu ile erkeklerin evliliğe karar verme aşamaları, bunu nasıl ifade ettikleri, Suriyeli kadınların evliliklere dahil olma biçimi ve süreçte yaşadıkları ile Türkiyeli kadınların bu süreçte nasıl ve nerede konumlandıkları, her iki kadın grubunun da deneyimleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Görüşmelerde evlenme süreci, evlilik sonrası deneyimler, bu süreçte yaşanan sorunlar ile resmi nikah karşısında dini nikah, vatandaşlık karşısında göçmen olmak gibi kırılma noktalarının hangi alanlarda görünür olduğu da anlaşılmaya çalışılmıştır.

Görüşmelerde erkeklerin çok eşli olma kararını nasıl anlattıkları anlaşılmaya çalışılmış ve bu durumu özellikle kendileri için bir güç alanı olarak ifade ettikleri dikkati çekmiştir. Erkeklerle yapılan görüşmelerin analizinde erkeklerin çelişkili cevapları ile sürece ilişkin aktarımları dikkate alınmıştır. Bu nedenle analiz bölümünde kategorilere uygun alıntılarla birlikte uygun noktalarda bütün görüşmede kullandıkları çelişkili ifadelerine de yer verilerek yorumlamalar yapılmıştır. Bununla birlikte saha bağlantı süreci, araştırmacının saha gözlem notları ve görüşmelerde ses kaydının dışındaki ifadelere de zaman zaman açıklayıcı nitelikte yer verilmiştir.

İlk temada erkeklerin çok eşli olmalarını meşrulaştırma biçimlerine yer verilmiştir. Erkeklerin çok eşli olmalarını nasıl anlattıklarını açıklamaya dayanan bu tema, sadece erkeklerle yapılan görüşmelerden alıntılar üzerine kuruludur. *İkinci temada* evliliklerin

nasıl gerçekleştiği sunulmuştur. Suriyeli kadınlarla evlilikler Suriye zorunlu göçü öncesinde de olmasına rağmen göç sonrası çeşitli araçlar üzerinden para karşılığı kurulmaya başlamıştır. Görüşmelerde erkeklerin her iki kadın grubu ile evlenme sürecine ilişkin paylaşımları ve kadınların evlenme hikayesi evliliklerin bir pazar haline dönüştüğünü düşündürmektedir. Bu nedenle ikinci temada evlenme sürecinde evlilik piyasasında nelerin olduğu, evliliğin nasıl bir pazar haline dönüştüğü ve burada tarafların ne gibi pazarlıklar içine girerek evliliklere dahil oldukları ifade edilmeye çalışılmıştır. Özellikle Suriye zorunlu göçü ile çok eşli evlilikler sürecinin dönüştüğü pazarda, pazarın kurucularının erkekler olduğu görülmüştür, bu nedenle bu temada erkeğin bir kadınla daha evlenerek çok eşli olma süreci erkeklerden edinilen bilgilerle şekillenmiştir. Bu temada erkeklerin ve kadınların evlenme süreci üç tarafın ifadeleri üzerinden işlenmiştir. Sürecin her bir taraf için başladığı ortak bir zaman olmadığı için (erkeğin pazarı kurması, Türkiyeli eşin erkeğin ikinci-üçüncü evliliğinin sonunda evlilikten haberdar olması gibi) alıntılarda kadınlar ve erkekler arasında farklı (veya eşit olmayan) bir dağılım olduğu dikkate alınmalıdır.

Çok eşliliğin başlaması ile ev içinde ilişkilerin hangi dinamiklerle ilerlediği de dikkat çeken bir diğer nokta olmuştur. Çok eşli yaşamın nasıl organize edildiği, hanedeki gerilim alanları, adaletin erkeğin adaletine dönüştüğü noktalar, kadınlar arası ilişkinin boyutları, hak kayıpları ve yaşanan sorunlar **üçüncü temada** ele alınmıştır. Çalışmanın üzerinde durulması gereken noktalarından biri iki kadının farklı statülerde olması ve bu statülere sahip olmanın getirdiği haklar ve olmamanın doğurduğu hak kayıplarıdır. Bu bağlamda Suriyeli kadınların Türkiye'deki hukuki statülerine eşlik eden resmi olmayan evliliklerinin kadınların yaşamında ne gibi zorluklar yarattığı ile Türkiyeli kadınların da karşılaştıkları şiddet deneyimlerine yer verilerek iki kadın grubunun hangi açılardan zorluk yaşadıkları görünür kılınmak istenmiştir. Bu tema da evliliğin üç tarafının da ifadeleri ile işlenmiştir.

Son temada ise çok eşli yaşamın taraflara neler sunduğu ve (ya) sunmadığı, tarafların bu evlilikle birlikte beklentileri ve taleplerini görebilmek adına bu evlilikler karşısında nasıl konumlandıklarının genel çerçevesi görünür kılınmak istenmiştir. Evliliklerin aleni bir şekilde yaşandığı gerçeği dikkate alınarak çevrenin çok eşli evlilikler karşısında evliliğin

öznelerine karşı tepkileri evliliğin çevre tarafından nerelerden beslendiği ve kadınlık ve erkeklığe ilişkin kalıpların nasıl yeniden üretildiği sunulmuştur.

Bu araştırmanın analizini zorlu kılan iki nokta olmuştur: birincisi tek bir evliliğin üç ayrı tarafı ile görüşülmüş olması, ikincisi erkeklerin bütün görüşme boyunca çelişkili cevaplar vermiş olmalarıdır. İlk durumda bir evlilik ile ilgili üç ayrı hikâyenin, farklı perspektiflerin aktarılması nedeniyle analiz bölümünde özellikle evliliklerin gerçekleşme sürecinde yaşananlar aktarılırken farklı öznelerin ifadelerine yer verilmiştir. Bu nedenle aşağıda analiz bölümünde uygun yerlerde farklı anlatımlara yer verilerek bulguların anlaşılabilirliği sağlanmaya çalışılmıştır, burada amaç yaşananı bir diğerinin ağzından teyit etmek değil her bir taraf için örüntüleri görünür kılmak, evlenme süreci ve sonrasını netleştirmek olmuştur. İkinci durumda ise Segal'in (1992, s.253) belirttiği gibi erkeğin kendini sıklıkla çelişkilerde ifade ediyor olması gerçeği dikkate alınarak analiz yürütülmüş, yine ilgili yerlerde bu çelişkilere ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

4.1. ERKEKLERİN ÇOK EŞLİLİKLERİNİ MEŞRULAŞTIRMA BİÇİMLERİ

Bu bölümde erkeklerin çok eşli olma nedenlerini nasıl açıkladıklarına-nasıl meşrulaştırdıklarına yer verilmiştir. Görüşmelerde evliliğin içinde yaşanan sorunlar karşısında boşanmak yerine neden bir evlilik daha yaptıklarını nasıl açıkladıkları, hangi ihtiyaçla çok eşli olmayı tercih ettikleri ve tüm bunları anlatırken kendilerine ait olan bu durumu hangi durumlarda kadınlar üzerinden anlatmaya çalıştıkları dikkate alınmıştır. Bu anlamda görüşmede bir yandan çok eşli olma nedenleri varken diğer yandan bu durumu nasıl meşrulaştırdıkları buradan nasıl güç elde ettikleri ve bunları cinsiyetçi bir dil ile ifade edip etmedikleri görülmeye çalışılmıştır.

Görüşmelerde erkeklerin çok eşli olma nedenini kendileri için önemli gördükleri birtakım güçler üzerinden aktardıkları görülmüştür. Bunların erkeklerdeki karşılığının soyun devamına, ekonomik güce, ahlaki güce, cinsel güce ve iradelerinin gücüne bağlı olarak anlatıldığı dikkati çekmiştir. Yukarıda literatür bölümünde sunulan Bozok'un (2012, s.23) Trabzonlu erkeklerle yaptığı çalışmasında işaret ettiği gibi erkeklerin deneyimlerinden ziyade bunlara ilişkin tahayyülleri ve buna dayalı kurdukları ilişkinin dikkate alınması inşa edilen erkeklığı anlamaya katkı sunacaktır. Erkeklerin çok eşlilikle sağladıkları iktidarın hangi ifadelerle görünür kılındığının anlaşılmasına çalışıldığı bu

bölümde Arendt'in (2018, s.62) iktidarın yaptıklarını haklılaştırmaya ihtiyaç duymadığını ama meşrulaştırmaya muhtaç olduğunu söylediği gibi erkeklerin bu meşrulaştırmalarla aktardıkları güç kazanımları sunulmuştur. Erkeklerin çok eşli olmalarını nasıl açıkladıkları “evlilik içinde kadın ne yaparsa ya da nasıl olursa erkek çok eşli olur”u, kadınların hangi konularda denetlendiğini de gösteriyor. Evliliğin özellikle eril gücün gösterildiği bir alan olduğunu belirten Bourdieu, “erkek merkezli bakış açısı kendi belirlediği pratikler tarafından sürekli olarak meşrulaştırılır” diyerek bu tahakküm alanının erkekler tarafından nasıl belirlendiğini anlatır (Bourdieu, 2018, s.48). Aşağıda erkeklerin kadının belli hareketlerine karşı sistemli bir tepki gibi sunulan çok eşli olma kararını nasıl açıkladıkları tartışılmıştır.

4.1.1. Yıkmayan-Yuvayı Devam Ettiren Erkekler: “Yuvayı Devam Ettirdim”

Evli olma hali, kişinin toplumsal ilişkileri içinde kimliğinin temel bir bölümünü oluşturması bakımından önemlidir (Yalçın- Heckman, 2002, s.290). Evliliğin sadece kimliğin bir bölümünü oluşturma açısından değil beraberinde toplumsal kabul açısından da önemli olduğu düşünülmektedir. Erkekler için ise evlilik kendilerini birçok konuda başarılı olarak sunabilecekleri bir alan olarak görülmektedir. Görüşmelerde erkeklerin içinde sorunlar olduğunu belirttikleri evliliği bitirmek yerine yuvayı dağıtmadan bir evlilik daha yapmış olmaları şeklindeki ifadeleri erkeklerin bu durumu yuvayı ayakta tutma başarısı ve gücü olarak gördüklerini düşündürmektedir. Bununla birlikte erkeklerin ikinci bir evliliği de yuva kurmak olarak ifade etmeleri bu düşüncüyü pekiştirmektedir.

Yok, şimdi şöyle bir şey ben bir hayat kurarken bir hayat söndürmek istemiyorum, yani bir hayatı söndürecek kadar sebep yok ortada (1, Şanlıurfa Erkek, 36 yaşında).

Allah'tan korktuğumuz için vazgeçemiyoruz, diyeceksiniz işte otuz senedir işte aşağı yukarı bir evliliğimiz var 89'dan beri otuz sene bitti hemem hemen yani otuz sene bitti otuz birinci senenin içindeyiz, vazgeçemedik biz de vazgeçemedik yani ne olursa olsun git için gücün rast gelsin diyemedik, diyemeyiz de çünkü çocuklarımız var büyümüşler (6, Kilis Erkek, 47 yaşında).

Aşağıdaki görüşmede erkek çok eşli yaşamla yuvanın dağılacağı ya da erkeklerin adil olmayacağını bu nedenle çok eşli evliliklerin olmaması gerektiğini belirtirken kendi adaletine ve yuvayı ayakta tutan gücüne de gönderme yapmıştır.

Çünkü şöyle bir şey söyleyeyim o zaman herkes iki tane alır, çok yuvalar yıkılır. Şöyle söyleyeyim şimdi akli olmayan insanlar da var, ikinci eşi aldığı zaman birinci eşiyile boşanmak zorunda kalıyor (3, Şanlıurfa Erkek, 50 yaşında).

Aşağıdaki örnek ise bir erkeğin Suriyeli eşi ile evlenme kararını aldığı süreci nasıl ifade ettiğinin bir örneğidir.

Pekâlâ dedik, geri şey olduk, o zaman ayrı bir ev tuttum ufak tefek aldım, yuvayı kurduk (7, Kilis Erkek, 69 yaşında).

Görüşmelerde erkeklerle boşanma hakkında da konuşulmuş ve evlilik ve çok eşli evlilik hakkında düşüncelerini boşanma konusunda konuşurken daha açıklıkla ifade ettikleri dikkati çekmiştir. Görüşmelerde erkekler boşanmama nedenini çocukların psikolojisinin bozulmaması olarak açıklamış ve bir diğer kadının çocukları kabul etmeyeceği için çok eşli yaşamı bir seçenek olarak görmüşlerdir.

Bir aile vardır, bir yuva kurulmuş, bir ev var, çoluk çocuk var, bu çocuklar farz et ki boşandım ilk başta bu çocukların psikolojisi bozulur, yani yuva dağılmış olur, zaten yuvayı toplayan annedir. Ben bazen belki sabah çıkıyorum akşam veya gece eve geliyorum, işim sebebiyle tabi ki, geldiğin zaman anne bakıyor, ikinci bir kişi bakamaz yani mümkün değil. Çocuk zaten kabullenmez ikinci bir anneyi (3, Şanlıurfa Erkek, 50 yaşında).

Hayır, boşanmadık, neden boşanmadık çocuk vardı... Boşanma, boşansaydım bir şey olmayacaktı, mahkemeye gidecek boşanacaktık ama niye boşanmadık ben çocukları düşündüm yani (5, Şanlıurfa Erkek, 38 yaşında).

Boşanmanın ve bunun karşılığında bir seçenek olarak çok eşliliğin erkeklere sağladığı yararı göz önünde bulundurmak gerekir. Mernissi (1995, s. 81) çok eşlilik karşısında boşanmanın erkekler ve toplum için hangi anlamlara geldiğini iyi yorumlamak gerektiğini anlatırken çok eşliliğin erkek için cinselliğinin yoğunluğunu gösterirken boşanmanın erkek için cinselliğinin kararsız yapısını gösterdiğini ifade eder. Bu anlamda erkeklerin boşanmak yerine eş zamanlı olarak iki kadınla evli olmaları erkeklerin sağladıkları güçlerden biridir. Mernissi'nin bu açıklaması çok eşliliği salt cinselliğe indirgeyen bir açıklama olsa da çok eşli evlilik, erkeğin cinselliğine yüklenen anlamlar, bu nedenle yapılan çok eşli evlilikler ya da kötü giden evliliklerin bitirilmemesi durumlarında bir dinamik olarak ele alınmalıdır. Nitekim aşağıda sunulan, erkeklerin çok eşliliklerini

açıklamalarında cinsel olarak güçlü oluşlarına yaptıkları vurgular da bu bilginin dikkate alınması gereken bir bilgi olduğunu göstermektedir.

4.1.2. Helalinden “İtibarlı” İlişkiler: “Haramla İşimiz Olmayacağına Göre”

Yalçın-Heckmann (2002, s.191) evliliğe ilişkin değerlerin kökeninin İslamiyet’e dayandırıldığını belirterek özellikle İslam’ın evliliği, kişiyi haram olana bakmaktan alıkoyacak bir yol olması bakımından önemli gördüğünü anlatır. Bu durumun toplumsal cinsiyet rollerine yansımalarının özellikle erkeğin doğal olan cinsel arzularının yatıştırıldığı bir alan olarak görülmesinde kendini gösterdiğini belirtir. Sancar da (2016, s.199-200) eril tahakkümün dinsel kaynaklı muhafazakâr ahlak ile iç içe geçmiş olmasının erkeklere yapması halinde sadece kınama ile karşılaşacağı kadınlara bakmama gibi ufak yasaklar getirdiğini aktarır. Fakat erkekler ve kadınlar için sunulan cinsel ahlak kurallarının farklılığı erkeklere aynı zamanda bir serbestlik de sunmuştur. Bu serbestlik din üzerinden kutsal değerlere atıfla güçlü bir biçimde meşrulaştırılmaktadır.

Erkeklerle yapılan görüşmelerde erkekler çok eşli olma kararlarında İslam’ın çok eşli evliliklere izin veriyor olmasının bir etkisi olmadığını belirtse de çok eşli evliliklerini haram-helal kavramları üzerinden açıklamışlardır. Berktaş (2019, s.19) dinin her türlü deneyimi anlamlandırmaya yarıyor olmasının kadın üzerinde kurulan baskıyı meşrulaştırmada etkili olduğunu söyler. Evliliğin içinde çok eşli olmak için sebep olarak sunulan birtakım nedenlere eş olarak evlilik dışı birliktelikler yaşamak yerine bunu helalinden yapmanın erkeklerin olumlu birer özelliği olarak ifade edildiği görülmüştür. Bununla birlikte erkekler, kendi evliliklerini diğer birlikteliklerden ayıran en önemli noktanın özellikle helal olmasına dikkat etmiş olmaları olarak ifade etmişlerdir. Erkeklerin bu açıklamaları Delaney’in (2001, s.35) “din nerede biter, gündelik hayat nerede başlar, nelerin özgül olarak dini pratik, nelerin gündelik pratik olduğunu nasıl bilebiliriz?” sorusunu akıllara getiriyor. Erkekler, evliliklerinde İslam’ın çok eşliliği kabul etmesinin etkisinin olmadığını söyleseler de hem bu evlilikleri imam nikahı kıyarak gerçekleştirmiş olmaları hem de açıklamalarını kimi zaman dini terimlerle yapmış olmaları bu evliliklerin temelindeki etkileri Delaney’in sorgulaması bağlamında yapmayı gerekli kılıyor.

Hz. Muhammed bak örnek liderimiz yani savaşta kadın yalnız kalmasın, cinsel münasebetle bir algı yoktu o zaman almış himayesine almış nikahlı

yapmış, evi ayırır; sırf kadın hakaret görmesin, yalnız olmasın diye nikahına almış bu bir, e dört taneye gelince mesela bazı yerde kadınlar nüfusu çok, kadınların nüfusu çok, bazı ülkeler var internete bak her bir erkeğe bilmem kaç tane yani sırf başka bir şey olmasın diye, mesela atıyorum haşa huzuruna zinaya gitmesin, başka harama karışmasın diye dört tane helal kılmış (4, Şanlıurfa Erkek, 54 yaşında).

Evliliklere İslam ile karar verilmemiş olduğu belirtilse de İslam'ın çizdiği sınırların erkekler için yeterli olduğu ve üstelik bunun yine dinin gereklerine uygun bir yolla yapıldığı düşünülmektedir. Aşağıdaki örnekte aslında erkek, cinsel gücü ifade etmek üzere vurguladığı birden fazla kadınla evli olma halini İslam'ın sayıca getirdiği sınırla açıklamıştır.

Erkek dört tane aldığı zaman daha nasıl, bir insan daha başka yere gider mi mümkünü yok.

- hım, dört kadın cinsel açıdan yeter zaten diyorsunuz?

Yeter başından aşar yani evet, amaç yani helal (4, Şanlıurfa Erkek, 54 yaşında).

Erkekler, çok eşli olmalarının haklı gerekçeleri olduğunu ve bu durumu da en iyi açıklayan durumun evliliklerinin aleni olması olduğunu belirtmişlerdir. Belirtilenlerden anlaşıldığı üzere haram olan bir ilişkinin aleni olması mümkün değildir, erkeklere göre bir ilişkinin helal oluşunun en belirgin ifadesi aleniliğidir. İlişkinin helal olması ise itibarlı bir ilişki olduğu anlamı taşımaktadır.

İslami bir yolla gerçekleştirilen çok eşlilik erkeğin “aşırı” olan cinsel arzularının çözülmesini sağlar, böylece kadının herhangi bir güvencesinin olmadığı evlilik dışı ilişkidense erkekler çekici buldukları kadınlarla evlenerek kadına karşı sorumluluklarını da yerine getirirler (van Wichelen, 2009). Aşağıda evliliğinde yaşadığı sorunlar nedeniyle evlendiğini açıklayan bir erkeğin bunu aleni bir şekilde yapmasının kendisine verdiği gücü ve helal bir ilişki olması nedeniyle çok eşliliğe başvurduğuna ilişkin ifadeleri yer almaktadır.

Erkek kısmını dışarıya kadın gönderir biz de elhamdülillah hacımıza gitmişiz, elhamdülillah dinimize imanımıza elimizden geldiği kadar bağlıyız, haramla işimiz olmayacağına göre böyle bir şeye mecbur kaldık bir yerde... Ne yapalım yani nasıl edelim? Haram mı işleyelim... Biz onu efendi gibi açıktan ben kendi kayınbiraderlerimi kayınvalidemi yemeğe çağırmak şartıyla, güzel bir davet verdik herkese, akrabalarımız herkesin arasında nikâhımızı kıydık,

öyle biz, düğün tabii yapmadık da yaşımıza yakışmaz diyerekten o şekilde bir aleniyetle yaptık yani... Dedim ya beni biraz daha durgunlaştırdı birçok fevriliğimi bizimki şu an frenliyor, frenliyor baya frenliyor. Oluyor bazen işte dedim ya evde durmazdım mesela dışarı çıkardım gene bizde meşhur sözdür çok gezen tavuk ayağında pislik getirir diye gezdiği zaman ister istemez yapmasan da lekesi bulaşıyor. Arkadaşlarıyla oturuyorsun bir ortam olmuş oluyor bir yerde görünüyorsun gitmiş oluyorsun sen görünüyorsun yapmasan da yaptı oluyor ama şimdi elhamdülillah evimden dışarı çıkmıyorum hiç kimse beni hiçbir yerde göremez aha şimdi saat yedi buçuk oldu ya beni kimse dışarda göremez mümkün değil (6, Kilis Erkek, 47 yaşında).

Bu örnekte aleni olmasının erkeğe güç verdiğini, yanlış olması halinde gizlemenin mümkün olduğu düşüncesini şu ifadelerle de görüyoruz:

He hiç kimsenin de sormaya hakkı da olmadı, bizde sonra Kilis'te tek ben değilim dediğim gibi en az yüzde on yüzde yirmilik kesim vardır o şekilde çoğu da gizlidir, bizim gibi aleniyetle nikahlı değil, çoğu da gizli saklıdır (6, Kilis Erkek, 47 yaşında).

Yine aşağıdaki örnekte de üç karısı olan bir erkeğin birden fazla kadınla cinsel birlikteliği deneyimleme isteğini evlilikle, bunu da haram ve helal kavramları ile meşrulaştırdığı ifadeler yer almaktadır. Bu görüşmede erkeğin sabit üç eşinin olduğu, dördüncü eş olarak kısa süreli imam nikahlı evlilikler yaptığı da bilinmektedir³⁵. Dolayısıyla erkeğin farklı kadınlarla birlikte olmasının yolu İslam'ın koyduğu dört kadın üst sınırını geçmeyecek ve helal olacak biçimde organize edildiği görülmektedir.

Benim dışarıda ne işim var? Zaten dışarıda işim olsaydı sizi almazdım. Almazdım, giderdim tozardım, oynardım. Kafama göre takılırdım, almazdım. Ama ben haramdan korkan bir insanım. Yani zaten o şeye ihtiyaç olarak evlenmedim zaten. Yani o konuyla ilgili ben evlenmedim. Gerçekten Allah şahidim ben nefsimi düşük yenilerek bu evlilikleri gerçekleştirmedim. Sen bayansın benim bacımsın ha bak bu sohbeti yapıyoruz ya bir bayan zaten hayatına yetiyor senin ama işte sorunlardan dolayı ben evliliklere yöneldim yoksa ben nefsimi benim ikinci hanımım olsun, yok kardeşim bir bayan aynı yani zaten seni nefis olarak köreltiyor seni. Ama tartışma oldu mu seni başka şeye yöneltir, yani neye yöneltir evliliklere yöneltir. (1, Şanlıurfa Erkek, 36 yaşında).

³⁵ Bu bilgiyi tüm görüşmeler bittikten sonra, sohbet esnasında Türkiyeli eş paylaşmıştır.

Bu görüşmede erkek, evlenme sebebini evlilikte yaşadığı sorunlar olarak açıklarken bütün görüşmede sıklıkla örtülü bir biçimde cinselliğe vurgu yapmış, çok eşliliğin kadın ilgisini artırıyor olması bakımından güzel olduğunu belirtmiştir.

Güzel yönleri bu sefer sen daha fazla ilgi görüyorsun, yani sen saçını tarasan sokağa çıksan bu sefer ilgi görüyorsun... Hu hoşuma gidiyor (gülerek). (1, Şanlıurfa Erkek, 36 yaşında).

Erkeğin evliliğin içinde deneyimleyemediğini ifade ettiği cinselliği gidermesi şartı gizli ya da aleni evliliklerle kabul edilebilir görülmektedir. Görüşme yapılan bir erkek bunu çevrelerindeki erkeklerin deneyimlerinden örnekler vererek açıklamıştır.

14 yıl önce, emekli olduktan sonra ticarete atıldı çok büyük paralar kazandı zengin oldu ve hanımından da sıkıntılı tüm ailesi aynı benim gibi, fakat cesaret edip de söyleyemiyor hanımına fakat hanımıyla arasında karı koca ilişkisi kalmamış bitmiş, bundan 15 sene önceyi söylüyorum, şu an adamın yaşı 65lerde falan 50 yaşındayken yani daha olabilecek yaşlarda, pardon 45lerde falandı, yani ne kadının kadınlığı biter ne erkeğin erkekliği biter hocam o yaşlarda, ama hanımda yok iş, adam artık bakmış ki kötü yola düşecek, kötü yola gitmeye başlayacak ne yapsın, Ukrayna'dan bir bayanla evlendi, hanımının haberi yok (6, Kilis Erkek, 47 yaşında).

Mernissi (1995, s. 202), çocukluktan itibaren cinsel arzularının, gereksinimlerinin evlilikle giderileceği düşüncesiyle büyüyen erkeklerin evliliği, karılarının kendilerine itaatlerini yasal olarak talep etme hakkını gördükleri bir alana dönüştürdüklerini belirtir. Yukarıdaki örnekte kendisinin dışında başka bir erkeğin çok eşlilik deneyimini örnek veren bir erkeğin bu durumu kadının evlilik içinde cinsel itaatinin olmamasının haklı bir sonucu olarak açıklamaktadır. Bu haklılığa da erkeğin harama gitmeyip helal olan bir biçimde ilişki kurmuş olması üzerinden itibar kazandırılmıştır.

Erkeklerin çok eşli birlikteliklerini helal olması bakımından açıklamalarıyla bir yandan kendi erdemli duruşlarının bir yandan da cinsel güçlerinin altını çizdikleri görülmüştür. Birlikteliklerinin doğruluğu ve haklılığı, evliliği gizlememeleri ve dine uygun yapmış olmaları üzerinden ifade edilmiştir. Evliliğin cinselliğin toplumsal onayını sağlıyor olması itibariyle gündelik hayatta da itibar korumanın bir aracına dönüştüğü görülüyor. Bu nedenle erkekler itibarlarını korumak adına harama gitmektense helalinden ilişkiler yaşayarak itibarlı bir ilişki kurduklarını düşünmektedir.

4.1.3. Erkek Cinselliğinin Kamusal İnşası: “Benim de İhtiyaçlarım Var”

Evlilik içinde erkek ve kadın ilişkisi çoğunlukla erkeğin ayrıcalıklı konumu ile şekillenmektedir. Erkeğin ihtiyaçları odağında belirlenen bu ilişkide tüm ihtiyaçlar doğal kabul edilir ve sorgulanmaz. Foucault (2017) Cinselliğin Tarihi’nde evliliğin cinsel ilişkinin ahlaki açıdan yaşanabilir tek yer olarak tanımlandığını kadının da ailedeki statüsünün evlilik içi cinsel pratik tutumunu zorunlu kıldığını anlatır. Kadının ve erkeğin cinselliği evlilik içinde yaşayacağı vurgusuyla birlikte her iki tarafa farklı yönlendirmeler yapılmaktadır. İmam (2018, s.90) erkeklerin cinselliklerinin onlara daha fazla kontrol hakkı tanıyan biçimde yönlendirildiğini ve birden fazla kadınla evliliğin bunun en tipik örneği olduğunu aktarır.

İmam (2018, s. 79) kadın ve erkek cinselliğine dair söylemler üzerine yaptığı tartışmasında erkeklerin birden fazla kadınla evlenme hakkının, cinselliğin toplumda uygun bir biçimde kanalize edilmesi gereken doğal ve ilkel bir kuvvet olduğu algısını vurguladığını ve burada kişisel olan cinselliğin kamusal inşasının söz konusu olduğunu ifade eder.

Görüşmelerde erkekler çok eşli olma nedenlerini doğrudan cinsellik diyerek açıklamamışlardır. Fakat görüşmenin ilerleyen kısımlarında asıl isteklerinin cinsellik olduğunu belirtmişlerdir. Evlilik içinde kadınların erkeklerin cinsel taleplerine evet demesi gerektiği, demedikleri takdirde erkeğin bir evlilik daha yapmasının yukarıda da değinildiği gibi harama gitmesinden daha kabul edilebilir bir seçenek olduğu ifade edilmiştir.

İster ki hiç yanına, o dereceye geldiler, yine özür diliyorum biraz kaba olacak belki... Bu da bir yemek içmek gibi ihtiyaçtır insanın bazı şeyler, bayan için de erkek için de e ne yapacaksın. Ne yapalım yani nasıl edelim? Haram mı işleyelim dedim ki kendisiyle anlaşarak durum bu bu bu (6, Kilis Erkek, 47 yaşında).

Aşağıdaki örnekte engelli bir çocukları doğduktan sonra kadının bebeğinin bakımı ile daha fazla ilgilenmesi sonucu “ihtiyaçlarım için” olarak açıklanan cinsel ihtiyaçlar vardır. Kadının üzerindeki bakım emeğinin alınması, engelli çocuğun ihtiyaçlarının çeşitli kurumlar üzerinden çözüme kavuşturulması seçenekleri yerine erkeğin yeni bir evlilikle daha “ihtiyaçlarını giderdiğini” görülmektedir.

Tabi ki ondan öte ihtiyaçlar da oluyor yani benim hanım zaten 27 yıldır dedim ya evlenmiştik, herhangi bir sıkıntım yoktu... Tabi ki iki yıl içinde zarfında hiç evde durmadığımız zamanlar bile oldu, doktorlar, tetkikler var bunun sürekli hocalardan, hastanelerden; Ankara'dır, Urfa, fakültedir, hastanedir derken. Bir de çok ağlaması vardı aşırı şekilde doğduğu zaman. Tabi ki insan orada ister istemez bir aksaklık oluyor ailede.

- Karı koca ilişkinizde aksaklık oldu diye mi?

Yani öyle diyelim. Yani mecburi, yani sevmediğimden veya ailemde bir sıkıntı olduğundan dolayı ben evlenmedim... İşte o sıkıntılar o arada iki üç sene geçti, öyle karar vermek zorunda kaldım... yani o durumda öyle bir ihtiyaç hissettim yani. (3, Şanlıurfa Erkek, 50 yaşında).

Erkeğin evliliği bekar kalamayacak olması üzerinden ifade edilirken bu durum da cinselliğin ancak evlilik içinde yaşanabileceği düşüncesinden beslenmektedir. Bunun bakım olarak dışarıdan bir kadın aracılığıyla sunulacak bir hizmet gibi ifade edilmesi de cinsellik üzerine kadın ve erkeğin nasıl konumlandığını göstermektedir.

A şimdi ben neticede benim bakıma da ihtiyacım var, bir erkek ne kadar bekar yaşayabilir veya şey yaşayabilir, o vesileyle ben H. ile tanıştım... hı eğer ki görevini yapıyorsa erkeğin gidip de başkasıyla evlenmesi bu şeye kaçır zevke kaçır, efendime söyleyeyim şeye kaçır onu da ben hoş görmem yani ... Bir kadınla bir hayat paylaşıyorsun yani yirmide evleniyorsun Allah bilir ne zaman ölüyorsun, hayatın sona eriyor kırk sene, elli sene bu bir gün değil ortak oluyorsun her şeyine ortak oluyorsun bu bir günlük bir ortaklık değil hayatı ortamı paylaşıyorsun, bunu da seçerken dikkatli seçeceksin hayat arkadaşını, her şeyini paylaşacaksın her şeyini yani şimdi misal bir insan oğlan annesinin yanında bazı şeyleri yapamaz bir kadının yanında yapar, kendi eşinin yanında yapar, dışarıda yapamadığını kendi eşinin yanında yapar. Bu ne ya sensin, birsiniz değil mi, namahrem mesela, kadının önünde yapabilirsin ama annenin önünde, kız kardeşinin önünde yapamazsın doğru mu... evde huzur bulamadığı zaman gidip sokaklarda onun bunun peşinde gidip veya başka yerlerde vakit geçirmek mutluluk değil anladınız mı, bu neyi doğurur zinayı doğurur, eğer eşinden huzur bulamıyorsa bir insan dışarı vurur kendini, dışarı vurur; dışarda neler var, bütün alışkanlıklar, zina var, hayasızlık var, her şey var dışarıda; çünkü gözün kalmamış evin içinde ya ne olacak gideceksin dışarıya her türlü pisliği yapacaksın. (9, Hatay Erkek, 41 yaşında).

Evliliğin cinsel hayatın organizesi olarak değerlendirildiği bu nedenle kıymetli olduğu erkeklerin evlilik üzerine yaptıkları konuşmalarda da kendini göstermiştir. Evlilik mahrem olanın yaşandığı bir alan olduğu için kutsal kabul edilmektedir. Mernissi (1995, s.79-89) erkeklerin kendilerini cinsel varlıklar olarak algılamasının bir sonucu olarak çok

eşliliğin olduğunu belirtirken erkeklerin evliliğin özellikle cinsel doğasını vurguladıklarını ve çok eşliliğin kadınları cinsel bir nesne olarak aşağılamanın bir yoluna dönüştüğünü ifade eder.

Aşağıda örnek olarak verilen alıntı erkeklerin neden Suriyeli kadınlarla evlendiklerini açıklarken de kullanılmıştır. Bu alıntıya iki kez yer vermemin nedeni erkeklerin kadınlara baktığı pencereyi görünür kılmak içindir. İki kadının araba markaları üzerinden kıyaslandığı bu örnekte Türkiyeli kadınla kurulan cinsel birliktelikten memnun olunmadığı bunun da farklı bir kadın grubuyla mümkün olacağını altı çizilmiştir. Bu alıntı iki kadın grubunu mitler üzerinden ele alıyor olması bakımından, erkek cinselliğine ilişkin bakışı gösteriyor olması bakımından ve “piyasada çok var” denilerek kullanılan cinsiyetçi dili gözler önüne seriyor olması bakımından dikkate değer ve birden fazla başlıkta ele alınması gerekli bulunan bir ifadedir.

Bizim Türk kadınları bilhassa Kilis, bilmiyorum başka yerde öyle mi, yaş 30-35 geçtikten sonra 40'ı geçtikten sonra hanımlığı bırakır, bırakmaya başlar... Biraz kaba tabir olacak çok özür diliyorum Tofaş araba Mercedes araba, Mercedes'e binip gezmeyi ister adam Tofaş'a niye binsin, tangır tungur, merkezi kilit değil, otomatik cam değil. O şekilde çok var piyasada çünkü (6, Kilis Erkek, 47 yaşında).

Birden fazla kadınla evlilik erkeğin cinsel gücünün önemli göstergelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Görüşmelerde erkeklere yöneltilen kadın çok eşliliğine bakışlarına ilişkin verilen cevapların cinsellik ve kadın bedeni üzerinden olması da erkeğin cinselliğinin kadın cinselliğinden daha aktif olduğu düşüncesinden beslendiğini göstermektedir. Hooks (2018, s. 89-90) toplumsallaşma sürecinde erkeklere cinselliğin onlar için zorunlu bir ihtiyaçmış gibi öğretilmesinin sonucunda cinsel olarak aktif olmayan erkeğin huzursuzluk yaratacağından endişe edildiğini ifade eder ve erkeğe ilk olarak öğretilenlerden birinin kadınlara cinsel olarak hükmetme hakkı olduğunu belirtir. Erkeklerin kadın çok eşliliğini sadece cinsellikle cevaplamaları bir anlamda kendi çok eşliliklerine bakışlarına ilişkin de önemli bir bakış sunmuştur.

Hi, e o olmaz, bak bir erkeğin bünyesi kaldırır kadının bünyesi kaldırmaz.

- hım dört kocayı cinsel açıdan mı kaldırmaz yani?

E he kaldırmaz yani hangisiyle anlaşacak.

- e sırayla bir gün onda bir gün onda kalacak işte...

Olmaz, daha biz ben burada bu yaşında böyle seni tanımam etmem sen böyle geç yürü biri yanından sana bir laf desin bak parçalarım kendimi, tahammül etmem, daha tanımıyorum etmiyorum, kızımın yaşında böyle birisi sokaktan geçsin sana yan gözle baksın ben kabul etmem, kabul etmem asla örf adetim (4, Şanlıurfa Erkek, 54 yaşında).

Evlenebilir mi evlenemez iki erkekle evlenemez, bir kadın iki erkekle evlenemez iki erkekle yatabilir mi yatamaz, nasıl yatabilir çok çok ayrılır yatar, çok af buyurun özür dilerim kocasını aldatıp da gider başka bir erkekle yatar, o ayrı bir konu ama genel olarak gidip de evlenemez, evlilik yapamaz bir kadın; ama erkek kadınla evleniyor (8, Hatay Erkek, 65 yaşında).

Sancar (2016, s.201) erkek egemenliğini kurmanın önemli stratejilerinden birinin de erkek cinselliği ile kadın cinselliğini birbirinden farklı olarak açıklamakta olduğunu söyler. Erkeklerin cinselliğinin aşırı kadın cinselliğinin ise tam tersi kurgulanmış olması erkeklere hoş görülebilir hatalar yapma imkânı sunmaktadır.

Kişisel olan cinselliğin kamusal olarak inşa edilişi cinselliğin denetimini de mümkün kılmış, kimin kiminle ve hangi biçimde evlenebileceğini, cinsel ilişkide bulunabileceğini geleneklerle ve yasalarla belirlenmiştir (İmam, 2018, s.82). Çok eşliliğin erkeğin cinselliğinin kamusal inşası olarak ele alınan bu başlıkta görülmektedir ki erkekler birden fazla kadınla birlikte olabileceklerini, bunun hem dinen hem de cinsel olarak kendileri için daha uygun olduğunu fakat kadının bu tarz bir evlilik gerçekleştiremeyeceğini düşünmektedirler. Aynı zamanda kadının evlilik içinde erkeğin cinsel taleplerini yerine getirmemesi de yine erkeğin bir evlilik daha yapmasının meşru sebebi olarak sunulmuştur. Kamusal olarak şekillenen cinselliğin bu formunda Suriyeli kadınlarla Türkiyeli kadınlar çoğunlukla cinsellik üzerinden kıyaslanarak evliliklere karar verilmiştir.

4.1.4. Soyun Devamı ve Yaşlılığın Garantisi Olarak Çocuklar ve Kadınlar: “(Erkek) Çocuğum Olsun Soyum Yürüsün”

Geleneksel toplumlarda çocuk sahibi olmak erkeğin gücünü gösteren bir alan olarak karşımıza çıkıyor, özellikle erkek çocuk sahibi olmak erkeğin soyunun devamı için önemli görülmektedir. Delaney (2001, s.27), babalığın baba ve çocuğu arasındaki fizyolojik bağından öte babalığa yüklenen sembolik ve kültürel anlamlarla ele alınması gerektiğinin altını çizerek babalığın vücuda getirmek, yaratıcı olmak anlamları taşıdığını

vurgular. Görüşmelerde erkekler çocuk sahibi olamadıkları için bir evlilik daha yaptıklarını bu durumunun da toplumsal olarak kabul gördüğünü ifade etmişlerdir.

Benim ilk eşimden çocuk yoktu diye ondan dolayı evlendim...

-Başka bir kadınla evlenmek daha mı makul geldi size?

Vallahi daha makul gelmedi, bizim buranın yöresi biraz farklıdır yani ondan dolayı bir insanın iki sene çocuğu olmadı mı o adamda bir şey bulurlar yani sorun var derler (2, Şanlıurfa Erkek, 45 yaşında).

Mesela burada Akçakale'de bir aşiret var bir adam beş tane almış dört tane almış üç tane almış, yarışmışlar bayanlarla sırf nedir çocuğum çoğalsın, nesil çoğalsın bu övündüğümüz sevdiğimiz yani, neslimizin çoğalması (4, Şanlıurfa Erkek, 54 yaşında).

Stirling'in (1965, s.101) Türk Köyleri adlı çalışmasında ev içi ilişkilerde, menopoz döneminin sonrasında kadınların genellikle erkek alanına geçmiş kabul edildiğine dikkat çeker. Bu örnek kadının toplumsal olarak nasıl değerlendirildiğine ilişkin önemli bir açılım sunmaktadır. Menopoz döneminin kadının doğurganlığının son bulduğu bir dönem olması itibariyle toplumda da kadının artık kadın olarak görülmediği, tersi bir bakışla kadının toplumda kabulünün en önemli unsurunun doğurganlığı olduğu dikkati çekmektedir.

Tabi ki ben benim çocuğum olsun diye evlendim ben yoksa her kadını almadım yani daha o pazardan meyve almak değil çocuğu olan bir kadını istedim ben çocuğu olmayan bir kadını alıp ne yapacaktım ben doğru mu?... Ya tabi çocuğumuz olsun dedik en azından dedik bir şeyimiz sürsün devamlı ben şimdi çocuğum olmasaydı ölseydim, İ. ölmüş gitmiş haberin olmaz ama kimin oğlu Ahmet'in oğlu kimin oğlu Mehmet'in oğlu kimin oğlu İ'in oğlu çocuğun yani ben bunu istedim yani Allaktan istedim Allah verdi ha bende değil her şeyi Allah verdi bana (8, Hatay Erkek, 65 yaşında).

Bozok (2018, s.34) baba olmanın toplumsal ve cinsel iktidarın kanıtlanmasını mümkün kılıyor olması bakımından erkekliğin önemli alanlarından biri olarak görüldüğünü ifade eder. Erkeğin çocuk sahibi olmasının önemiyle birlikte görüşmelerde görülmüştür ki özellikle erkek çocuk sahibi olmanın, üstelik birden fazla erkek çocuk sahibi olmanın önemi büyüktür. Başarılı bir evliliğin temel kriteri oğlan çocuk sahibi olmaktadır, fakat burada başarının bir önemi yoktur çünkü erkeğin karısı öldüğünde ya da kaçtığında erkek bir hafta içinde yerine yenisini getirir (Stirling, 1965, s.114). Kimi görüşmelerde erkekler

ilk evliliklerinden hiç çocuk sahibi olamadıkları ya da az sayıda erkek çocuk sahibi oldukları için çok eşli olma kararı aldıklarını belirtmişlerdir.

Ondan sonra tekrar evlendim, üçüncü eşle.

-onunla neden evlendiniz?

Evlendim, şey çocuk istiyoruz, başka bir sorunum, planım yok.

-İki erkek de mi az?

He iki erkek dedi olmaz bir tane daha getir. (4, Şanlıurfa Erkek, 54 yaşında).

Bu sahada bu evliliklerin neden Suriyeli bir kadınla gerçekleştiği sorgulaması karşılaşılan her cevapla birlikte yapılmıştır. Çocuk sahibi olmanın ve soyun yürümesinin geleneksel aile yapısı için önemli olduğu bilgisinin yanında bu süreci Suriyeli kadınlarla yürütmenin dikkate alınması gerekiyor. Aşağıdaki örnekte Türkiyeli karısından bir oğlu olan ama soyun devamlılığı için en az iki oğlan çocuğun olması gerektiğini düşünen bir erkek Suriyeli bir kadınla evlenme nedenini açıklamaktadır. Fakat görüşmenin ilerleyen vakitlerinde Suriyeli karısından oğlan çocuğu olduktan sonra bebeği henüz bir aylıkken Suriyeli karısını boşayarak Suriye'ye gönderdiğini anlatmıştır. Bu örnekte erkek çocuk sahibi olmak amacıyla kurulan bir ilişkide resmi nikahı olmayan Suriyeli kadının maruz bırakıldığı şiddet ve istismar söz konusudur. Soyun yürümesinin zorunluluğuna eklenmiş “bir önceki düzenin” bozulmadan soyun yürümesi önceliklenmiş görünüyor.

Vallahi billahi sana yeminle söylüyorum yani sen bana yemin ettirmiyorsun ha benim ikinci çocuğum erkek çocuğum olsaydı bu eşimden hayatta evlenmezdim dünyayı verseler, dünyayı vere mümkünü yok... 2 tane erkek çocuğum olsaydı dünyayı verseler ikinci eşi getirmem, dünyayı getirselere. Niye ki bir tek oğlum oldu bir de yalnız, oğlum tek olduğu için evlendim yoksa başka bir şey yok... soy önemli bir soy önemli kendi öz bedeninden olmak ayrı, kanından olmak ayrı (4, Şanlıurfa Erkek, 54 yaşında).

Stirling'in antropolojik çalışmasındaki gözlemlerine göre erkek çocuk sahibi olunamaması evliliğin sonlandırılması için oldukça yaygın bir nedendir. Bir erkeğin oğlan çocuk babası olması için adım atması beklenir bunun için ya boşanır ya da ikinci bir kadınla daha evlenir, erkeğin çok eşli olması boşanmasından daha iyi bir çözüm olarak kabul edilir (Stirling, 1965, s. 217).

Çocuklar soyun devamı için önemli olmasıyla birlikte ebeveynlerin yaşlılık döneminin birer garantisi olarak da görülmektedir. Aşağıdaki örnekte çocuklarının annelerine kötü

davranışları ve annelerini evinde istemediğini gördükten sonra çocuklarına güvenini yitiren, yaşlılıkta yalnız kalmamak için yeniden evlendiğini belirten bir erkeğin ifadeleri yer almaktadır. Stirling (1965, s.195) erkekler için eşin ölümünün büyük bir problem olduğunu, çünkü erkeklerin kendi kendilerine bakamayacak, yemek yapamayacak durumda olduklarını bu nedenle yeniden evlenmenin acil olduğunu anlatır. Fakat evde gelini ile yaşayan yaşlı erkeklerin eşlerinin ölümünde yeniden evlenmeye başvurmadıklarını da ekler. Bu durum erkeklerin ev içinde kendi yaşamlarını devam ettirmeleri için özellikle bir kadına bağlı yaşam kurduklarını göstermektedir, aşağıdaki örnekte de oğlu ve gelinin yaşlılığında kendisine bakmayacağını düşündüğü için bir evlilik daha yaptığını ifade etmektedir.

Bu çocuk böyle annesi evden kovup da sessiz kaldı mı e dedim vay benim halime o zaman, şimdi iyi kötü evlat benden şey olmazsa, gelin olarak bana destek olmazsa ne yapabilirim ben... Aynen, kadına bakmayan erkeğe bakar mı mümkün değil... zaten büyük oğlumla konuşmuyorum o davadan beri, zaten evlenmeme biraz da payı onların oldu yani çünkü niye annelerini istemeyen yarınki gün ben meydanda kaldığım zaman bakarlar mı bakmazlar, bu kararı verdim yani (7, Kilis Erkek, 69 yaşında).

Ya bazısı mesela şakalaşılıyor ortamda diyor ki iki tane getirmişsin atıyorum adamın hanımı öldü diyor ki bak ikinci eşi olsaydı adam böyle kalmazdı, dul kalmazdı, yani böyle bu laflar oluyor, ama şaka mahiyetinde (4, Şanlıurfa Erkek, 54 yaşında).

Yaşlılara ve hastalara bakacak refah yapılarının eksik, kamusal sağlık hizmetlerinin zayıf olduğu toplumlarda kişiler için kendilerine bakacak yeterli sayıda çocuğa sahip olmak büyük önem taşır (Yuval-Davis, 2020, s. 77). Çocuklar geleceğin garantisi olarak görülüp daha fazla çocuk sahibi olmak istenmektedir, fakat bununla birlikte eş sayısının fazla olması da erkeğin yaşlılık döneminde yalnız kalmamasının garantisi olarak değerlendirilmektedir. Sahada karşılaşılan erkekler ile kadınlar arasındaki yaş farkının on beş, yirmi, otuz yaşlarda olması da bu anlamda dikkate alınmalıdır. Bununla birlikte Kilis'te saha bağlantı sürecinde görüştüğüm bir muhtar erkeklerin yaşlılıkta yalnız kalmamak için özellikle genç kadınlarla ikinci evliliği yaptıklarını anlatmış, muhtarlığın önünden geçen her yalnız yaşlı adamın şu an halinin içler acısı olduğu örneği ile düşüncelerini pekiştirmiştir. Bozok'un (2018, s.34) belirttiği üzere erkekliğin gerçekleştiği alanlardan biri evlenmek ve çocuk sahibi olmaktır, baba olmak soyun devamını sağlayabilmek açısından anlamlandırıldığı için hâkim erkeklik kodları arasında

görülmektedir. Bununla birlikte yukarıda örnekleri sunulan erkeğin cinselliğini bakım üzerinden aktarması gibi ihtiyaçları olarak tanımladığı tüm alanları bir kadınla sağladığı görülmektedir.

4.1.5. Devlet Adamlar-Kurtarıcı Erkekler: “Ben Bizzat Savaşın Altından Getirdim-Mağdur Bir Kadınla Evlendim”

Suriyeli kadınlarla evlilikler kadınların savaşın olduğu bir bölgede ya da Türkiye’deki konumlarıyla ilişkilendirilerek zor durumda olan bir kadını zor durumdan kurtarma gücüyle ifade edilmiştir. Erkekler Suriyeli kadınlarla evlenme sürecini “onu savaşın altından getirdim” sözleriyle anlatmış, zorlu koşullardaki bir kadını o koşullara rağmen oradan alıp getirme gücünü gösterdiklerini aynı zamanda böylece kadınları koruduklarını vurgulamışlardır. Delaney (2001, s.59) özellikle kadınların korunmasının soyun devamı açısından da önemli olduğunu erkeğin gücünü ve otoritesini göstermesinin kadınları denetleme yeteneğine bağlı olduğunu söyler.

Bizzat Suriye, hatta savaş içindeydi ben gittim (4, Şanlıurfa Erkek, 54 yaşında).

Hayır, ben savaşın altından getirdim onu. İki üç ay bununla, bir kadın bizim arkadaşımın şeyiyle vesilesiyle tanıştım kendisiyle telefonunu aldım whatsappını aldım görüşüyorum 2-3 ay öyle sürdü sonra ben karar verdim... Şimdi şöyle denk geldi ben evleneceğim kafaya koymuştum ben hanımımla geçimim yok şeyim yok bu arkadaşım bu H'nin arkadaşı bana vesile oldu dedi böyle böyle bir kız var evlenmek sıtir olmak istiyor...

-Sıtir ne demek?

Sıtir, yani savaş bölgesinde ne olacağı belli olmayan insanların birinin himayesine almak yani himayesine alıyorsun, hani savaşta şimdi o tarafta ne güvenliğin var ne şeyin var (9, Hatay Erkek, 41 yaşında).

Bu örnekte de görüldüğü üzere “sıtir olmak” ifadesi ile gündelik hayatın diline yerleşmiş bir erkeğin himayesine girme, bir erkek tarafından korunmaya alınma durumu yaygındır.

Görüşmelerden birinde ise erkek evlenmek için belirlendiği kriterlerden birinin kadının mağdur olması olduğunu ifade etmiştir, yine zor koşulda olan bir kadına evlilik ile yardım etme gücüyle erkekler evliliklerini açıklamışlardır. Mağdur olarak değerlendirdikleri bir kadına yardım etmenin yolu olarak evliliği seçen erkeklerin bu seçim ile elde edeceklerini de göz önünde bulundurmaları gerekiyor.

...dedik ki mümkünse acık kimsesi olmasın, hakikaten mağdur olsun, mağdur olsun da hiç olmazsa bir gün görsün gelsin biz de bir parça ekmeğimizi paylaşırız sıkıntı yok... benim şartlarımdan bir tanesi evlenmiş boşanmış kesinlikle almam dedim benim hanım dul, mümkün değil almam diyordum (6, Kilis Erkek, 47 yaşında).

Connell (2019b, s.158) toplumsal cinsiyet düzeni içinde bulundurduğu eşitsiz yapının kadınlar ve erkekler için farklı çıkarları söz konusu ettiğini özellikle erkeklerin ataerkil kazançla birlikte itibar, şeref hakkı kazandıklarını söyler. Görüşmelerde erkeklerin zor koşullardan bir kadını getirmiş olmalarının sağladığı güçle birlikte mağdur olan bir kadına yardım etmek için yaptıkları evliliklerin kendilerine sağlayacağı itibarı göz önünde tuttıkları görülmüştür. Bu durumun Suriye göçünden sonra Suriyeli kadınlarla savaş mağdurları denilerek yapılmış olması göç sonrası kadınların ihtiyaçlarının evlilik içinde karşılanacağı ve kadın için güvenli yerin evlilik olduğu mesajını içeri taşımakla birlikte kadınların toplumsal hayatın içinde bulunmasının imkanlarının erkeklerin çizdiği sınırlarla şekillendiğini göstermektedir. Ali (2015, s.38) çok eşli evliliklerin erkeğe tanınan bir ayrıcalık olarak görülmekten ziyade kadınların korunmaya ihtiyacı olan kişiler oldukları şeklinde bir gerekçeye dayandırılmasını eleştirir. Erkeklerin mağdur bir kadınla evlendim ifadelerinde de kadının içinde bulunduğu zor durum işaret edilerek sürece kadınları aşağı çeken bir anlam yüklenmiş ve erkeklere tanınan imtiyazın üzeri örtülmüştür.

4.1.6. İkiye Katlanan Başarı, Kadına Gücü Yeten-Evliliğin Hakkını Verebilen Erkekler: “Hakkından Gelebiliyorsan Evlen Kardeşim”

Yukarıda da değinildiği gibi evlilik erkeklerin başarı alanı olarak görülüyor, ilişkileri yürütmek, cinsel gücü kanıtlamak, çok çocuklu bir hanenin sorumluluğunu almak, haneye ekonomik olarak yetebilmek, zor koşullarda olan bir kadına destek olarak toplumsal onayı almak çok eşli evliliklerde erkeklerin başarısını kanıtladığı alanlar olarak karşımıza çıkıyor. Bu alanın genişlemesi, birden fazla kadınla ilişkiyi yürütmek tek eşli bir evlilikteki başarının iki katına çıkmış olması demektir. Yalçın-Heckman (2016, s. 301) Doğu Anadolu Bölgesi’nde çok eşlilik oranının %5 gibi düşük bir oran olmasının çok eşliliğe toplumsal olarak yüklenen anlamın önemini yansıtmadığını ifade eder. Bu evlilikler oransal olarak az olsa da kimi açılardan toplumsal olarak kıymeti yüksek ya da erkek açısından kazançları yüksek evlilikler olarak görülmektedir.

İki kadınla evliliği yürütmek eşit davranmayı, adaletli olmayı gerekli kılmaktadır ve erkekler bunu yapabileceklerine olan inançları nedeniyle evlendiklerini, bu evliliklerin “hakkını verebildiklerine” inandıklarını belirtmişlerdir.

Şu var hanımı hak ediyorsa bir, ikincisi zevk için evlenmeyeceksen iki, zevk için evlenmeyeceksin, evlendi olsun diye evlenmeyeceksin, çünkü bu insandır, alacağın insan evdeki de insan insan, üçüncüsü ben yeniyi aldım, var o şekilde, eskiye tekmeyi koyayım da işte ekmeğini suyunu vereyim yeter, çok özür dilerim hayvan gibi yok kesinlikle, o zaman yapmayacaksın, hakkından gelebiliyorsan evlen kardeşim (6, Kilis Erkek, 47 yaşında).

Küçük hanımı getirdim bu kuralları bilmiyor, gelip sürekli benim yanıma yanaşır ayağımı omzumu masaj yapar ben ona zaten uygun bir dille anlattım çektim dedim ki, ya dedi eşim değil misin, dedim tamam eşim de böyle olursa bak diğer hanımlar da bunu ister e benim masaj yaptınız mı üçünüz mü bana saldırmanız lazım, olmaz. (1, Şanlıurfa Erkek, 36 yaşında).

Başıma geldi, biraz zorlukları var yani tabii ki ikisini ikna etmeyi ikisini bir arada tutmayı, ikisine adaletli olmayı, öncelikle iki eşli olduğun zaman adaletli olmak zorundasın... Misal vereyim benim bir tane yeğenim bir tane Siirtli ile evlenmiş, tam evin karşısında, geçen sene de bir tane Karadenizli bulmuş İstanbul'da, İstanbul'da da evlenmiş, bu adam İstanbul'da kalıyor 6 ay, bir gün burada kalıyor mesela. E bu hanımın da 6 tane çocuğu var, işte çok papaz oluyorlar işte geçinme şeyi biraz zor oluyor (3, Şanlıurfa Erkek, 50 yaşında).

Çok eşli evlilikler büyük bir aile demek ve aynı zamanda bu büyük ailenin bütün ihtiyaçlarını karşılayabilecek güce sahip olmak demektir (Gwirayi, 2017) bu bakımdan da çok eşli yaşantı maddi zenginlik ve gücü temsil etmektedir. Geniş aile bireylerinin hepsiyle ilgilenebilmek daha çok güce ve onura sahip olmak anlamına gelmektedir (Ginat ve Altman, 1998; Akt: Ömer Ali, 2016). Aşağıdaki örnekte erkek, birden fazla kadınla evli olmasının ekonomik olarak çevresindekilerin dikkatini çektiğini aktarmaktadır. Aslında görüşmenin geri kalan kısımlarında sıklıkla iki kadının kendisinde yarattığı ekonomik zorlukları vurgulamış olsa da etrafına “Allah geçindiriyor” diyerek aile ekonomisinin bir şekilde döndürüldüğünü aktardığını görüyoruz.

Yok mesela şöyle söylerler arkadaşlar diyorlar ki A. abi sen iki aileye nasıl bakabiliyorsun iki evlilik nasıl yaptın, yani biz birini geçindiremiyoruz derken sen iki taneyi nasıl geçindiriyorsun diyorlar mesela, Allah geçindiriyor diyorum (5, Şanlıurfa Erkek, 38 yaşında).

Çok eşli evlilikler literatürde, erkeğin ekonomik durumunun iyi olduğu zamanlarda başvurulmuş bir evlilik biçimi olarak aktarılmaktadır. Bu sahada görüşme yapılan erkeklerin ekonomik koşullarının iyi olmaması, görüşmelerde de erkeklerin sıklıkla en büyük zorluğun ekonomi olduğunu vurgulamalarına rağmen erkeğin çevresine ekonomik olarak birden fazla kadına yetiyor olmasının getirdiği güçten yararlandıkları düşünülmektedir.

Oransal olarak baktığımızda istisnai görülebilecek düzeyde olan çok eşli evliliklerin gizli yapılmaması erkeğin toplumca tanınmasına, dikkatleri üzerine çekmesine sebep olur ve buradan erkeğin birtakım kazançları vardır. Toplum tarafından kabul edilen bu evlilikle erkekler birden fazla kadına yetebilen, onlara hakimiyet kurabilen, ekonomik olarak onlara bakabilen kişiler olurlar (Yalçın-Heckman, 2016, s. 301).

Kadınlarla yapılan görüşmelerde evliliklerden haberlerinin olmadığı ve çok eşli yaşamı kabul etmedikleri cevapları alınmış olsa da erkekler kimi zaman bu evliliği eşlerinin onayladığını kimi zaman onların isteği ya da baskısı ile yaptıklarını anlatmışlardır. Aşağıdaki örnekte üç karısı olan erkek çok kadınlı ve çok çocuklu hayat kendisini zorlasa da karısına birden fazla kadınla aynı anda ilişkiyi yürütebileceğini, buna yetebilir olduğunu ispat etmek amacıyla üçüncü evliliği yaptığını belirtmiştir.

Üçüncü şöyle diyeyim benim büyük hanım ikinci hanımı aldıktan sonra ortaya sıkıntılar çıkmaya başladı, nasıl sıkıntılar, işte sen benim üzerime aldın da bak bunu getirdin tahammül ben edebiliyorum ikinci bayana, yani tahammül edebiliyorum; ama sen bunun üstüne alamazsın sürekli o sorular, sürekli o baskıyı yaşadım. Yani baskı yaşadım.... Aynen benim üçüncü evliliğimin sebebi baskıdır. Baskıdan dolayı ben evlendim, nasıl baskıdır, birinci eşim sürekli bana baskı yapmaya başladı, işte git madem erkeksin de git bir tane daha getir, bak benim senin yanında oturduğum gibi o da otursun.... İşte büyük hanımın baskısından dolayı bu sefer işte anlayamazsın, geçim yapamazsın benim gibi sabretmez gibi, sürekli ama sürekli aynı aynı baskılar olduğu zaman ben mecburi tamam dedim getireceğim ikinci hanım da kabul etti, dedi tamam sıkıntılar bitsin tartışma bitsin (1, Şanlıurfa Erkek, 36 yaşında).

Katil olmamayı seçmenin erdemi, gücü olarak ifade edilen aşağıdaki sözler de erkeklerin sorunlu olan bir evlilikle birlikte başka bir evlilik daha yapabilmelerinin becerisi olarak ifade edilmiştir. Bu örnekte erkek anlayamadığı karısını öldürmektense başka bir evlilik daha yaparak aslında evliliklerde ne kadar başarılı olduğunu kanıtlamaya çalışmaktadır.

Ben dedim ya katil olacağım ya hani şu haberlerde çıkıyor kadın cinayeti bilmem ne, insanın bir noktası var hanımefendi doğru mu, o noktaya vardı mı gözünün önünü görmez, doğru mu ya ben o noktaya düşmeyeyim dedim benim hayatım mahvolacak kendisi mahvolacak arada 3 tane çocuk var onun bunun eline kalacak ne yapayım, gel dedim hele buraya yav dedim bak böyle devam edeceksen ben gidip evleneceğim... Ya ben orada düşündüm yani ya ben katil mi olayım bırakayım kendi haline mi yaşasın yani ikisinden birini seçmek zorundaydım, ben dedim kendi kendine yaşasın beni bıraksın kendi hayatına baksın ben de hayatıma bakayım katil olmaktan iyidir (9, Hatay Erkek, 41 yaşında).

Aşağıdaki örnekte ise, erkek çocuk sahibi olmak için Suriyeli bir kadınla evlenen ve oğlu olduktan bir ay sonra çeşitli sebeplerle Suriyeli karısını boşayan bir erkeğin çevresinde ‘evde pasif kaldı, karısı baskın geldiği için Suriyeli karısını gönderdi’ sözlerinin yaygınlaşması üzerine evdeki gücünün herkese yetebilir olduğunu göstermek için yeniden başka bir Suriyeli kadınla daha evlenmiştir. Burada erkek hem evdeki otoritesini kanıtlamak hem de birden fazla kadınla ilişkileri yürütebildiğini göstermek yoluna gitmiştir.

He ikinci erkek oldu. O hanımla anlaşılamadım. Anlaşmadığım konu sana dün dedim ya (bir gün önce görüşme izni için gittiğimde kısıdan hikayesini de anlatmıştı) dırdırcı, çok konuşan ahlaki falan iyi, her şeyi iyi, fakat çok çenesi düşük, boşu boşuna. Baktım yapamıyorum dedim hanım sen bu bir aylık çocuğa bakar mısın, dedi bakarım niyetin ne, niyetim ben bunu göndereceğim... Bir de şimdi bizim burada mesela ben, bu yanlış anlama bu hanımı gönderdim ya şimdi bizim burada şey, kültür amaçlı dedikodular çok, bak efendim büyük hanım kabul etmedi diye bu çocuğu aldı gönderdi demesinler, yani zulümlü hanımı demesinler diye ben ikinci hanımı getirdim... He demesinler ki hanım bunu kovaladı, daha erkek pasif oldu, yani bak korkusundan bu kadını gönderdi öbürünü getirmedi diye, böyle ben gittim bir tane daha getirdim (4, Şanlıurfa Erkek, 54 yaşında).

Yalçın-Heckmann (2016, s.302), erkeklerin kadınları denetim içinde tutmanın bir aracı olarak sıklıkla ikinci bir kadınla daha evlenmekle tehdit ettiklerini söylerken bunun aslında erkek için epeyce riskli bir durum olduğunu da belirtir. Çünkü iki kadının ev içinde anlaşamaması durumu erkeğin başarısız olması ve utanç duymasına sebep olacaktır. Yukarıdaki örnekte de erkeğin yeniden bir kadınla daha evlenmesine ilişkin açıklaması toplumdaki prestijini kurtarma girişimi üzerinden açıklık kazanmaktadır.

Görüşmelerde erkekler, çok eşli olmayı hak edecekleri belli koşulları olduğunu ve bu evliliğin de hakkını verebilecek güçte olduklarını ifade etmişlerdir. Çok eşli evliliklerin

toplumdaki temel kabulü erkeğe birtakım güçler sağlar ve erkekler de buna uygun bir biçimde davranarak rollerini yerine getirirler. Erkeğin birden fazla kadına bakabilen kişi olmasıyla hane erkeğin hakimiyet alanına dönüşür ve bu durum erkeğe özel bir durum sunmaktadır (Yalçın-Heckmann, 2016, s.301). Bu sahada görülmüştür ki hane erkeğin istediği zaman evlendiği, istediği kadını “boşayabildiği”, istediği zaman yeniden evlenebildiği ve tüm bunları da başarılı bir süreç olarak sunduğu, yönettiği bir alandır.

4.1.7. Makbul Çok Eşlilikler: “Benim Hikayem Farklı; Zevkine Değil, Mecburiyet”

Görüşmelerde erkekler kendi çok eşli yaşamlarını kendilerinin dışındaki çok eşli erkeklerinki ile sıklıkla kıyaslayarak açıklamışlardır. Görüşmeye katılan erkeklerin hepsi kendi koşullarının diğer erkeklerin koşullarından farklı olduğunu, diğer erkeklerin bu evlilikleri -araştırma öznelerinin deyimiyle- zevkine yaptıklarını ve fakat kendileri mecbur olmasa böyle bir evliliğin içine girmeyeceklerini anlatmışlardır. Erkekler mecbur oluşlarını ilk evliliklerinde yaşadıkları sorunlar üzerinden açıklamışlardır. Al-Krenawi ve Graham (1999, s.507) çok eşli evliliklerde bir erkeğin birden fazla eş aramasının kamusal gerekçesini, aile namusunu sürdüreceği geniş ve başarılı bir aileyi mümkün kılmak olarak sunduklarını işaret ederler. Yukarıdaki örneklerle birlikte ele alındığında helal olan bir ilişki olarak sunulan çok eşli evlilikler erkeklerin zorunda kalması ve aileyi ayakta tutma girişiminin sonucu olarak ifade edilmiştir. Fakat bu girişimin beraberinde mecbur olma hallerinin alt metninde Türkiyeli eşlere yönelik suçlamanın ya da eksik görmenin izleri de okunmaktadır. Bu kategoriyi yukarıda sunulan kategorilerden bütünüyle ayırmak mümkün değildir, fakat yukarıda her biri ayrı birer kategoride ele alınmış olan açıklamalara ek olarak erkeklerin evliliklerinin zevkine olmadığını vurgulamaları bu başlığı ayrıca ele almayı gerekli kılmıştır.

İletişim sorunları, cinsel sorunlar ya da kadının sağlık sorunları olarak ifade edilen sorunlarla evliliklerinin birçok aşamasında kadınların erkekler tarafından yeni bir evlilikle tehdit edildiği bu örneklerde erkeklerin bir başka kadın üzerinden kadınları denetim altına alma çabaları söz konusudur.

Şimdi zamanla soru geldiğinde zaten soracaksınız da büyük ihtimal ben şimdiden peşin peşin söyleyeyim, mecburiyet durumum olmazsa ben zaten ikinci evliliği yapmazdım... Ya benim durumum çok farklı diğer bu iki eşlilerden çok farklı, çok şükür o konuda çok müsterihim harbiden çok müsterihim.... Mecburiyet varsa diyor evlen ama yoksa hiçbir sıkıntı yokken

zevk için evlenme haramdır. Haram değil ama ben haramdır diyorum kendi gözümünden, çünkü zevk için evlenen adam büyük hanımını boşlar, dışlar, illa dışlar. Ben çok şanslıyım, diyorum ya benim durumum çok farklı kimseyle kıyaslamıyorum elhamdulillah Allah denk getirdi bak, şans hiçbir şey istediğimiz gibi olmuyor (6, Kilis Erkek, 47 yaşında).

Ama benim olayım çok farklı, gerçekten de çok farklı valla gidip başka yerden de dinleyebilirsin benim hikayemi ben keşke diyorum ya sana keşke H'in şeyi öbüründe ilk evliliğimde olsaydı; huyu, insanlığı devam ederdim, keşke de onunla hiç karşılaşmasaydım da bununla karşılaşsaydım çok farklı olurdu, benimki sürekli şiddet, şiddetli geçimsizlikten, zevkine yok efendim şeyine değil, kesinlikle üç çocuktan sonra benim zevkine şeyine düşecek halim yok, üç çocuğumu ben böyle sokak ortasına bırakayım da gidip başkasıyla evleneyim, böyle kesinlikle yok (9, Hatay Erkek, 41 yaşında).

Yukarıda literatür bölümünde sunulan Bozok'un erkeklerin tahayyüllerinin erkeklik kurgusunu anlamada yol gösterici olduğuna ilişkin açıklaması bu görüşmeler için de yol gösterici olmuştur. Erkeklerle başka çok eşli erkekler hakkındaki fikirleri sorulduğunda erkekler kendi evliliklerinin dışındaki çok eşli evlilikleri zevkine evlilikler olarak göstermişlerdir. Yukarıda örneği verilen kendi durumunun farklı olduğunu belirten erkeğin karlılarıyla birlikte yaşayan diğer çok eşli erkeklerin bu evlilikleri zevkine yaptıkları ifadesi vardır:

Zannedersem zannedersem iki evliler eğer iki kadını bir yerde barındırıyorsa bu insan zevkindedir ihtiyaçtan değil.

-zorunlu değildir yani?

Yo zevkinden sevmiyorsan bu kadını alma, niye sen bu kadınla evlendin bununla kalktın ikincisini getirdin buna yazık değil mi hı doğru mu buna da yazık olacak buna da sen diyorsun ki ben ikisini de eşit şekilde yönetirim, yönetemezsin kardeşim yalan söylüyorsun yönetemezsin (9, Hatay Erkek, 41 yaşında).

Aşağıdaki örnekte erkek, Türkiyeli karısıyla evlendikten sonra karısının hasta olduğunu ve ömrünün sürekli doktorlarda geçtiğini bu nedenle evliliğe dair bir şey yaşamadığını ve bir evlilik daha yapmak zorunda kaldığını anlatmaktadır. Karısının hasta olması nedeniyle (hastalığı panik ataktan daha beter bir hastalık olarak tanımladı) yeniden evlenmenin kendisine hak olduğunu ve kendisi ile benzer durumda olanlara yasal olarak çok eşlilik hakkı verilmesi gerektiğini belirtmiştir.

İçerde huzur olmadı mı, böyle rahatsız oldu mu mecbur gerekli, düşmanın da olsa gerek dostum da olsa gerek hanımı rahatsız olan adama hak derim ben, çünkü benim rabbim bilir benim çektiğimi, rabbim bilir ha çevrem de bilir ama rabbim daha iyi bilir ne çektiğimi; kolay değil, hiç kolay değil... Hiç kimse dönüşmez, benim şimdi hanımım rahat olaydı ben bunu ne yapacağım durduğum yerde taşı havaya atıp kafamı mı tutacağım, belamı mı istiyorum eşim rahat olduktan sonra, saygı sevgi olduktan sonra yani bunu bahane edip de öyle çıkmaz, Türkiye’de çıkmaz yani mümkün değil, amacı edepsizse nasılsa yapar yani ona bir şey diyemem. Fakat buna hükümetimiz ikinci nikahı vermelerini tercih ederim (7, Kilis Erkek, 69 yaşında).

Görüşme yapılan erkeklerin benim durumum farklı diyerek yaptıkları açıklamalar, farklı olanın asıl sebebi olarak sundukları sebepler çok eşli olma nedenlerini görünür kılmaktadır. Erkeklerin “zevkine” olarak ifade ettikleri evlenme sebebi birden fazla kadınla birlikte olarak genişletilmiş bir cinselliğe tekabül etmektedir. Erkeklerle yapılan tüm görüşmelerde erkekler kendi çok eşli birlikteliklerini birçok dinamikte açıklamış olsalar da sıklıkla işaret ettikleri konu cinsellik olmuştur. Fakat bunu açık açık ifade etmek yerine helal ilişkiler, ihtiyaçlar, bakım ihtiyacı, kadının sahip olduğu sorunlar ya da zevkine ilişkiler gibi alanlardan ifade etmişlerdir.

Gilmore (1997) erkekliğin “ait olma ölçüsü, üstesinden gelinmesi gereken bir zorluk, şiddetli bir mücadele ile kazanılması gereken bir ödül” olarak karşımıza çıktığını söyler (Gilmore, 1997; Akt: Kepekçi, 2012). Erkeklerin çok eşli evliliklerini meşrulaştırma biçimlerinden de görüldüğü üzere erkekler zorlu ve zorunlu bir sürecin üstesinden geldiklerini ifade etmişlerdir. Erkekler hali hazırdaki evliliklerinde yaşanan sorunları yuvayı yıkmadan, evli oldukları karısına “kötülük” etmeden, diğer çok eşli erkeklerden bu evliliklerin hakkını verebilen kişiler olarak farklı olarak ve savaş mağduru bir kadınla evlenerek bir nevi güç kazanımlarını ifade etmişlerdir. Öztürk (2014b, s.72) kadına yönelik erkek şiddetinin erkeğin kadına “hükmedememesi” durumunda bir iktidar kurma girişimi olarak ortaya çıktığını ifade eder. Bu örneklerde erkeklerin ilk eşleri üzerinde iktidar kurma aracı olarak başka bir kadınla daha evlenmeyi kullandıkları görülmektedir. Evlilik içinde eşine dileği gibi hükmedemeyen erkekler evliliklerine bunu mecburiyet olarak sunmuş, zorunda kaldıkları çok eşliliği bir güç gösterisine dönüştürmüşlerdir.

4.2. EVLİLİK PAZARI VE PAZARLIKLAR-EVLİLİKLERİN KURULUMU

Evliliğin nasıl kurulduğu, evliliğe dair kararları kimlerin verdiğini göstermektedir (Beşpınar ve Beşpınar, 2017, s.125). Suriyeli kadınlarla yapılan çok eşli evliliklerin kimlerin kararları ile gerçekleştiği ve bu kararlarda etkili olan dinamikler evliliğin taraflarının içinde buldukları durumları da gösterecektir. Bu çalışmada, araştırma özneleri ve bağlantı kurulan kişilerle yapılan görüşmelerde erkeklerin çok eşli olmaları sürecinde hem Türkiyeli hem de Suriyeli kadınların isteklerinin dikkate alınmadığı, erkeklerin Suriyeli kadınlarla tanışması için aracılardan olduğu, Suriyeli kadınlarla evliliğin karşılığında aracılar ve kadınların ailelerine belli miktar para ödendiği ve bu süreçte taraflar arasında çeşitli pazarlıkların döndüğü görülmüştür. Evliliğe dahil olma sürecinde erkeklerin kadınlara ilişkin yürüttükleri pazarlıklarla birlikte Suriyeli kadınların evliliğe dahil olma sürecinde ve Türkiyeli kadınların da evlilikte kalma kararlarında ataerkil pazarlıklarını yaptıkları görülmüştür. Bu durum Suriyeli kadınlarla evliliklerin çeşitli pazarlıklar üzerinden yürüyen bir piyasası olduğunu düşündürmüştür. Bu nedenle bu bölümde evlilik pazarı üzerinden evliliklerin nasıl gerçekleştiği, evliliğin piyasasında kimlerin olduğu, tarafların nasıl tanıştığı-tanıştırıldığı ve evliliğe dahil olma süreçleri, Türkiyeli ve Suriyeli kadınlarla deneyimler üzerinden ayrı ayrı ele alınmıştır. Evlilik piyasasında dönen pazarlıklar sürecinde tarafların ne gibi beklenti ve taleplerle evliliklere dahil oldukları ve evliliğe geçiş sürecinde yaşananların anlaşılmasına çalışıldığı bu bölümde erkeklerin çok eşli olmaya gittikleri yolda hangi dinamiklerin etkili olduğunun resmi, evliliğin öznelerinin ifadeleriyle görünür kılınacaktır.

Evlilik pazarı kavramı, sürecin ekonomik boyutlarla ve fayda-zarar hesaplamalarıyla ilerlemesi nedeniyle seçilmiştir. Evlilik pazarı kavramını evliliğin kurulduğu süreçteki ekonomik dinamikler üzerinden ele alan Becker'in açıklamaları bu konuda yol gösterici olmuştur. Becker 1973 ve 1974 yıllarında Evliliğin Teorisi isimli birbirini takip eden iki çalışma yapmıştır. İlk çalışmasında her insanın kendi iyilik halini artırmak için bir eş bulmaya çalıştığını ve bu iyilik halinin özellikle evle ilgili üretim ve tüketime dayalı olduğunu ifade eder (Becker, 1973). İkinci çalışmasında ise Becker çok eşli evliliklerin özellikle kadın ve erkek arasında refah ve yeterlilik gibi alanlarda farklılığın fazla olduğu durumlarda kurulduğunu belirtir (Becker, 1974). Becker her iki çalışmasını da ekonomistlerin gözden kaçırdığı evliliğin maliyetlerine ilişkin hesaplamalar üzerinden

açıklamıştır, bu nedenle evlilik pazarı kavramını özellikle tercih ettiğini ifade etmiştir. Bu bölümde Becker'ın çalışmasından hareketle sosyolojik bir perspektifle süreç anlaşılmasına çalışılmıştır. Evliliğin kurulduğu sürecin dinamikleri göz önünde tutulmuştur.

4.2.1. Berdelle, Görücü Usulü, Akraba Evliliği: Türkiyeli Kadınlarla Evlilikler

Görüşmelerde Türkiyeli kadınlarla evliliklerin geleneksel yollarla kurulduğu görülmüştür. Araştırma özneleri berdelle ya da akrabalar ve tanıdıkları aracılığıyla görücü usulü olarak belirttikleri usullerle evlenmişlerdir. Her iki tarafın da rızasının dikkate alınmadan gerçekleşen evliliklerde evliliği devam ettirme akrabalık ilişkileri ya da toplumsal baskının bir sonucu gibi görünmektedir. Türkiyeli kadınlarla evlenmenin biçimi evliliklerin geleceği ile ilgili alınacak kararları da belirlemektedir. Bu anlamda burada Türkiyeli kadınlarla devam eden evliliklerin devam etme sebeplerinden bir boyutunu görebilmek adına, bu durumunun erkeklerin çok eşli olma kararlarında etkili olabileceği düşünülerek, ilişkiye yön veren tanışma ve evlenme biçimlerine yer verilmiştir. Ökten'in (2009) Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde toplumsal cinsiyet ilişkilerini anlamaya yönelik yaptığı çalışmasında kadının toplumdaki statüsünün kadın bedeni ve cinselliğini denetleyen ve bu denetleme sürecini yeniden üreten mekanizmalarda kendini gösterdiğini ifade eder. Ökten bu mekanizmaları erken yaşta, zorla, görücü usulü ile, çok eşli evliliklerle, boşanma kuralları, başlık parası, akrabalık ilişkileri ile ifade bulduğunu belirtir.

Berdel evlilikler bir çiftin evliliği üzerine anlaşmanın başka bir çiftin evliliğini de doğurmasıdır, en sık görülen türü ise iki hane arasında kız kardeşlerin takası şeklinde görülen türüdür (Yalçın-Heckmann, 2002, s.328).

Aşağıdaki örnek, berdel ile evlenen bir erkeğin yeniden evlenmesi neticesinde kız kardeşinin de evliliğinin etkileneceğini göstermektedir:

Sen evlendiğin zaman, şimdi ben dedim ya değişik almışlar, evlendiğin zaman bu sefer senin ablanın üzerine de o evleniyor (1, Şanlıurfa Erkek, 36 yaşında).

Kimi araştırma özneleri evliliklerinin erken yaşlarda kendilerinin bilgisi ve rızası olmadan berdelle yapıldığını anlatmışlardır. Evliliğin dinamiğini belirleyen önemli unsurlardan biri de çocuk yaşta ailenin talebi sonucu evlenmiş olmalarıdır.

İlk eşim, Türk olan. Türk olan ben 14 yaşındayken evlendim o zaman ailenin isteğiyle evlendim... İlkinde benim evliliğim şöyle dedim ya çocukken ailemin isteği üzerine evlendim, berdel dediğimiz yani değişik, yani ablamı istediler... Babam bana haber veriyor, Adana'dan binip geliyorum, geliyorum haberim yok, geliyorum işte düğün... Zaten düğünde eve getirdiklerinde onunla tanıştım, sonrasında evlendik düğün bitti, çocuklarımız oldu (1, Şanlıurfa Erkek, 36 yaşında).

Kocamın babası benim halamın oğlu. İşteyken görmüşler. Pamuk tarlasında çalışırken görmüş. Misafir olarak sürekli birbirimizin yanına geliyorduk. İstedik birbirimizi, babası görmüş beğenmiş, ben de beğendim. Zaten berdel. Abim onun ablasıyla evlendi (4 Urfa TR Kadın).

Berdelin taraflara sağladığı önemli bir kazancın başlık parası vermemek olduğu dikkat çekmiştir. Akrabalar arasında da olsa tarafların birbirlerine başlık parası vermemesi ya da haneden çıkan kadının yerine yeni bir kadının gelmesine dayalı evlilikler yapılmıştır.

Akrabamdır, babamın dayısı kızıdır, tanıyoruz birbirimizi. Kısmet nasip oldu gittik istedik, bir de bizim burada illa nişan falan gibi bir kaide yok... He he berdel, değişik başlık yok, akrabayız birbirimizi tanıyoruz (4, Şanlıurfa Erkek, 54 yaşında).

Stirling (1965, s.185-188), başlık parasına ilişkin yaptığı açıklamada paranın evden giden bir üyenin kaybının yerini tuttuğunu söylemenin doğru olmadığını, kadının evlilik yolu ile doğduğu evden evlendiği eve gitmesi-gönderilmesinin varlığın-servetin değişimi anlamına geldiğini belirtir. Berdel ile evlilikler de özellikle kadının evdeki eksilen varlığının telafisi izlenimi vermektedir. Berdel ile evliliklerde evlilikteki ilişkiyi bir diğer evlilikteki ilişki belirlemektedir. Bu nedenle erkeklerden birinin çok eşli olması neticesinde bir diğer erkek de çok eşli olabilir ya da birinin boşanması neticesinde bir diğeri de boşanabilir. Aşağıda erkeklere çevreden gelen tepkilerde etraflıca tartışılacak olan erkeğin çok eşli olması neticesinde ailesinin gösterdiği olumsuz tepkinin temel nedenleri arasında ailenin kendi kızının evliliğini koruma isteğinin yattığı da görülmektedir.

Evlilikler kimi zaman akrabalarla kimi zaman da tanıdıklar üzerinden görücü usulü ile gerçekleşmiştir. Taraflar çeşitli ortamlarda bir araya getirilmiş ve fakat evlenecekleri hakkında haberdar edilmemişlerdir. Akraba evliliğinin temel sebebi tanıdık bir kişiyle evlenmektir, bu durum özellikle farklılığın reddi anlamı da taşımaktadır (Delaney, 2001, s.134).

Kapalı, kişiler arası ilişkilerin sınırlı olduğu ve güven ve iş birliğinin düşük olduğu toplumlarda akraba evlilikleri yaygın olarak görünen bir evlilik pratiğidir (Beşpınar ve Beşpınar, 2017, s.133). Literatürdeki örnekler akrabalarla evliliklerin özellikle bilinen kişilerle evlenme isteğiyle olduğunu göstermektedir.

Görmüştüm ama zevcim olacağını zannetmiyordum, görücü usulüyle tanıştırdık (2 Urfa Tr Kadın).

Şimdi bizde bizim dönemde şu var 16 yaşında ben nişanlandım, çok küçük evlendim, 17 yaşında evliydim, askere gittiğimde 2-3 yaşında çocuğum vardı... kan tahlili için gittik, kan uyumsuzluğu bahanesiyle görürsün dediler, yanımdan geçti gitti ama ne geçti bilmiyorum. Ondan sonra işte isteme döneminde görmedik bir nişanda gördük, bir de bizde imam nikahı kıyılır düğünden kısa bir süre önce bir onda gördüm, bir de düğün gecesi gördüm, gördüğümün hepsi bu (6 Kilis, erkek).

Kimi erkekler görüşmelerde özellikle küçük yaşta evlendirilmiş olmalarının evlilikten belediklerini bulamamalarına bu nedenle ikinci bir evliliğe yönelmelerine sebep olduğuna ilişkin ifadeler kullanmışlardır.

Aşırı yorulduğum şimdi dedim ya yok derken şimdi şu var hocam nasıl diyeyim bazı şeyleri görememişim bulamamışım ötekinde bulmuşum hali üzere şey olacak orantı farkı olacak, nedir oturup konuşma, onunla sohbet edemiyorum çünkü ne zaman sohbet etsem kavga ediyorum ne zaman sohbet etmeye kalksam kavga ediyorum (6, Kilis Erkek, 47 yaşında).

İlk eşimle, ben halamın kızını aldım istemedim, ya evlilik istemedim ben akraba evliliği istemedim ama aile bırakmadı illa evleneceksin illa evleneceksin, evlendik... Ya ben dedim ki ben halamın kızı olduğu için yani çok yakın olduğu akraba olduğu için ben istemedim yani bir sevgi yok insanda bir şey, hani bazı evlilikler yapılıyor diyor ya elektrik alamadım bilmem ne alamadım öyle bir şey değil de insanda bir sevgi olacak, yani karşı tarafa bir sevgin olacak ki evlilik yapacaksın ama aşırı bir sevgim olmadığı için evlenmem dedim ben yoksa aşırı bir sevgi yoktu işte... 26 yaşındaydım falan, 24-25, eşim de yaklaşık benden 5 yaş küçük, eşim 17-18 yaşlarında falandı ben de 24-25 yaşında falandım (8, Hatay Erkek, 65 yaşında).

Akrabalarla yapılan evliliklerin devam etmesinde de özellikle akrabalık bağının zarar görmemesi ve devam etmesini sağlamak önemlidir. Yukarıda akrabası olduğu ve sevmeden evlendirildiğini anlatan erkeğin boşanmaya ilişkin de akrabası olan bir kadınla ilişkiyi devam ettirme zorunluluğunu görüyoruz. Bu durumu akraba evliliklerini çok eşliliğe etkisi olarak değil, evliliği devam ettirmekteki etkisi olarak yorumlamak

gerekmektedir. Stirling, boşanmaların az görülmesinin sebebini akraba evliliklerinin çiftler üzerinde yarattığı baskı üzerinden açıklar. Ailelerin birbirlerini tanıdığı ve bu sebeple evliliğin gerçekleştiği, bunun için de çokça masrafın yapıldığı evliliklerde genç çiftlerin üzerlerinde evliliği devam ettirmeye ilişkin baskı hissettiklerini söyler. Çiftlerin üzerindeki toplumsal baskı özellikle erkeğin sebepsizce kadını ailesinin evine gönderdiği zamanlarda ayıp ve günah olarak utanç verici bir durum olarak karşılanır. Bu yaptırımlar her iki tarafı da evliliğin içinde tutar. Kadınlar namusunu korumak, ev işlerini yapmak ve oğullarını yetiştirmek zorunda hissederler. Bu görevlerden herhangi birinin aksatılması eşler arasındaki ilişkiye zarar verir ve toplumun gözündeki kadının yerine başka bir kadının gelmesi makul olur (Stirling, 1965, s. 217).

Ben direktmen boşanıp da bir insanı bırakıp da evlenmek istemedim yani benim öyle bir kötü niyetim yok yani halamın kızı değil kim olursa olsun yani bu kadın benim yanımda 30-35 sene kalmış ben bu kadını atacağım da ha dersekine ben seni istemiyorum ben ayrılmak istiyorum derse o ayrı ama ben öyle bir şey hiç düşünmedim ben ayrılmak istemedim hiçbir zaman (8, Hatay Erkek, 65 yaşında).

Araştırma öznelerinden sadece biri Türkiyeli karısı ile birbirlerini severek evlendiklerini belirtmişlerdir. Bu görüşmede Türkiyeli kadın severek evlenmiş olmalarına rağmen kocasının yeniden evlenmiş olmasını anlamlandıramadığını sıklıkla ‘severek evlenmemize rağmen evlendi’ ifadesi ile belirtmiştir.

2010 da abim bir görücü usulü ile evlendi severek değil orada, abim evlendi aynı evde aynı aileden bir kızı da ben aldım bir aileden, yengemin kız kardeşini annem bana istedi ben de olur dedim 2010 yılında zaten ilk evliliğim (5 Erkek Urfa).

Ben evlendiğim zaman 22 yaşındaydım, yani o dönemler sadece görüştük, birbirimizi severek aldık yani, severek almamıza rağmen üstüme evlendi (5 Urfa TR Kadın).

Beşpınar ve Beşpınar (2017, s.130) evliliklerin kuruluş biçiminin boşanma eğilimlerini de şekillendirdiğini, ailenin evliliklerin etkin kurucusu rolünün olduğu durumlarda boşanma oranlarının az olduğunu belirtirler. Özellikle berdel gibi ilişkileri bağlayıcılığı yüksek olan evlenme biçimlerinde boşanma kararı almanın zor olduğu düşünülmektedir. Bu anlamda sahada karşılaşılan boşanmak ve çok eşlilik üzerindeki dinamikleri burada açıklamakta yarar var. Evliliklerin hangi biçimde gerçekleştiği aynı zamanda nereye evrileceği konusunda da epey yol gösteriyor. Akraba ya da tanıdıklar üzerinden yapılan

evliliklerde arada hatırı olan kişilerin olması evliliğin bitirilmemesinde öncelikli nedenlerden biridir. Kırsal alanlarda evliliklerin çoğunluğunun akraba evliliği olması nedeniyle boşanmalar daha az görülmektedir.³⁶

İkinci dikkat çeken durum berdel ile evlenilmiş olması, berdel ile yapılan evliliklerde ailede eksilen emeğin yerinin doldurulması niyetiyle evden bir kadının çıkması karşılığında karşı aileden bir kadın “gelin olarak alınır”. Bu durum sadece kadınların aileler arasında değişmesi (değişmesi kelimesini sahada araştırma öznelerinin evliliklerini bu kelimeyle anlatmaları üzerine seçiyorum, berdel kelimesini kullanmak yerine evlenme biçimlerini “bizimki değişiktir” diyerek açıkladılar) değildir aynı zamanda evlenmiş olan her iki tarafın ilişkilerini bir diğerinin ilişkisine göre şekillendireceği-değiştireceği bir süreçtir. Dolayısıyla taraflardan biri boşandığında diğer aile de boşanmak zorunda kalacak ve kadınların ailelerine dönmesi problem yaratacaktır. Taraflardan birinin çok eşli olması durumunda karşı taraf da çok eşli olacak ve fakat bu konu sadece “üzerine kuma gelen kadın”ı ilgilendiren, aileleri etkilemeyen bir durum olacaktır. Bu durumda boşanmak ve çok eşlilik arasında yapılan seçimlerin erkeğe ve ailelere göre şekillendiğini dikkate almak gerekiyor.

Bununla birlikte sahada karşılaşılan bir diğer dikkat çekici nokta aşiret ilişkilerinin hala güçlü olduğu bölgelerde boşanma sürecinde alınan kararların kadınları ve erkekleri farklı boyutta etkilediğidir. Görüşmelerde aşiret ilişkilerinde mahkemenin verdiği kararın bir önemi olmadığı boşanma sonucunda kadınların ailesinin yanına yalnız döndüğü, çocuklarını erkeğe bırakmak zorunda kaldığı ifade edilmiştir. Kadınlar çocukları elinden alınmasın diye boşanmak istemediklerini belirtirken erkekler ilk evliliklerinden olan çocuklarını diğer eşlerinin kabul etmeyeceğini düşündükleri için boşanmadıklarını açıkladılar.

Boşanmak bak burada hani aşirettir ya boşandın mı gidersin çocukların babasının yanında kalır sen gidersin. Anne sen de çocuklarını göze alıp boşanır mısın boşanmazsın (3 Şanlıurfa Türkiyeli Kadın, 40 Yaşında).

Bizde adetler kız istese gidip ailesinin yanına döner ama başka biriyle evlenemez. Yani öyle bir şey mümkün değil. Olmaz. Yuvayı yıkıp ailenin yanına dönmek asla olmazdı. Çocuklarımı onların eline mi bırakayım? (4 Şanlıurfa Türkiyeli Kadın, 50-51 Yaşında).

³⁶ <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/index.htm> Erişim: 10.01.2021

Bozok (2012, s.16). Trabzon’da erkeklerin Nataşalarla kurdukları ilişkilerden sonra artan boşanmalara ilişkin saha görüşmelerine ek olarak bölgedeki avukatlardan aldığı bilgiyi şöyle aktarmıştır: Medeni Kanun’da zina boşanma gerekçesi olsa da birçok kadın bunu gerekçe olarak sunmayı onur kırıcı bulduğu için boşanma girişiminde ya bulunmuyor ya da bu durumu mahkemeye boşanma sebebi olarak sunmamaktadır. Bununla birlikte kadınlarda, yaşanan sorunların evlilik içinde kalması gerektiği düşüncesi ve toplumsal baskılar nedeniyle de kadınların boşanmayı istemedikleri görülmüştür. Görüşmelerde Türkiye’de zina sebebiyle boşanmaların resmi kayıtlarda sınırlı olduğu ifade edilmiştir. Bozok’un çalışmasında belirttiği üzere kadınların boşanmaya ilişkin bakışları da evliliğin devamında etkilidir.

Kötüdür, boşanmaya iyi bakmam...Boşanmak namus için, çocuklar için. Kocam için ne yapayım (1 Şanlıurfa Türkiyeli Kadın, 35 Yaşında).

Yaş geçti, ayıptır. Olmaz... Yuvayı yıkıp ailenin yanına dönmek asla olmazdı. Çocuklarımı onların eline mi bırakayım? (4 Şanlıurfa, Türkiyeli Kadın, 50-52 Yaşında).

Ökten’in (2009) Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde yaptığı araştırmasında da boşanmanın toplumsal olarak onaylanmaması ve çok çocukluluğun itibarın önemli göstergelerinden biri olması, çok eşliliğin erkeğe kattığı prestij ve kadınlar üzerindeki otoritesini kanıtlaması çok eşliliğin temel nedenleri olarak öne çıktığı görülmektedir. Bu nedenle Türkiyeli eşlerle evlilik biçimi ve evliliğin devam etme zorunluluğu çok eşliliğe evrileceğini gösteren dikkate değer bir unsurdur.

4.2.2. Suriyeli Kadınlarla Evliliğin Pazarı

Suriyeli kadınlarla evlilikler 2011 Suriye göçü öncesinde de özellikle sınır kentlerde gerçekleşmekteydi. Fakat göç sonrası kritik olan Suriyeli kadınlarla evliliklerin Suriye savaşı ile farklı bir evlilik pazarına dönüşmüş olmasıdır. Saha bağlantı sürecinde yapılan görüşmeler ve araştırma öznelerinin verdikleri cevaplar bu evliliklerin aracılar üzerinden kadınlar için belli bir miktar para karşılığı anlaşmanın yapıldığı bir piyasa üzerinden ilerlediğini göstermektedir. Sahada her iki taraf için farklı söylentilerin olduğu da görülmüştür. Yerel halk Suriye savaşı ile zor durumda kalan Suriyelilerin evlilik çeteleri ile erkekleri dolandırdıkları hikayelerini çokça anlatırken Suriyeli kadınların temel korkusu da evlenme vaadi ile Türkiyeli erkekler tarafından kandırılmaktır. Bu nedenle

evliliklere ilişkin söylentilerin de evliliğin piyasasını ve taleplerin hangi konular üzerinden döndüğünü göstermesi açısından önemli görülmektedir.

Sahayı en iyi tanımlayan aşamalardan biri bağlantı sürecindeki kişilerle yapılan görüşmeler ve araştırmaya katılmayı reddeden kişilerin neden reddettiklerine ilişkin yaptıkları açıklamalardır. Bu nedenle Suriyeli kadınlarla evlilik piyasasının nasıl işlediğine dair bu süreçte sahada edinilen deneyimlerimi burada aktarmayı önemli buluyorum. Şanlıurfa’da araştırma öznelereinden bir muhtar ile yapılan ön görüşmede muhtar, Suriyeli kadınların erkekleri dolandırma hikayeleri ile fazlaca karşılaştıklarını, bu nedenle dolandırılmamak için kendisinin tanıdıklar üzerinden bir evlilik yaptığını anlatmıştır. Kayınpederinin ikinci bir eş olması üzere Suriyeli bir kadınla evlilik yaptığını ve evlilik için yedi bin lira başlık parası verdiklerini, evliliğin ikinci günü Suriyeli kadının kayınpederini terk edip kaçtığını anlatmıştır. Herhangi bir tanıdık ya da akraba üzerinden evlilik gerçekleşmediği için parayı geri almalarının zor olduğunu, Suriyeli kadını güçlkle bulduklarını, bütün akrabaların bir araya gelip -onun ifadesiyle-silahlarını kuşanarak yanlarına gittiklerini ve parayı istediklerini söylemiştir. Yine Kilis’te bilgi almak için bağlantıya geçilen bir muhtarla yapılan görüşmede ise Suriye’den göçün ilk olduğu dönemde yoğun bir şekilde Suriyeli kadınların “satıldığı”, erkeklerin ikinci evliliklerini özellikle gizli tuttıkları bilgisi edinilmiştir. Görüşmede muhtar, Suriyeli kadınların artık eskisi kadar “satıldıklarına” ilişkin duyular almadığını ilk dönemlerde bunun daha yoğun olduğunu anlatmıştır. Hatay ise çok eşli erkeklerden en fazla ret aldığım il olmuştur ve erkekler görüşmeler için bağlantı kuran kişilere açıklıkla evliliklerini aracılar üzerinden para ödeyerek gerçekleştirdikleri için araştırmaya katılmayacaklarını belirtmişlerdir. Hatay Reyhanlı’da yapılan görüşme sonrasında araştırma öznesi erkeğin bölgede iş seçenekleri sınırlı olduğu için en fazla yapılan işin insan kaçakçılığı olduğu açıklaması da Hatay sahasına ilişkin dikkat çeken bir ifade olmuştur.

Dolayısıyla Suriyeli kadınlarla evliliklerin bir noktada aracılar üzerinden diğer yandan aracılara para kaptırmamak veya dolandırılmamak için tanıdıklar üzerinden gerçekleştiği bir piyasası olduğunu görüyoruz. Bununla birlikte sınır kentlerin geçirgenliği tarih boyu evliliği bağ kurmanın bir parçası yapmış ve halihazırda akraba olan birçok kişi de bulunmaktadır. Bu nedenle akrabası ile evlenerek de iki tarafın da kendilerini farklı açılardan güvenceye almak girişimleri söz konusudur. Fakat burada özellikle üzerinde

durulması gereken akraba evliliği de olsa Suriyeli kadınlarla evliliklerin savaş sonrasında yapılmış olmasıdır. Bu durum aşağıda tartışılacak olan erkeklerin Suriyeli bir kadınla evlenmeyi tercih etme nedenlerinde açıklık kazanacaktır.

4.2.2.1. Aracılar Üzerinden Gerçekleşen Evlilikler

Görüşmelerde evliliklerin aracılar üzerinden olduğu bilgisini açıklıkla ifade eden taraf çoğunlukla Suriyeli kadınlar olmuştur. Erkekler kimi zaman aracılarla yollarının kesiştiğini ama onlara başvurmadıklarını ya da para vermediklerini ifade etmişler; fakat aynı erkeklerle evli Suriyeli kadınlar kendilerine aracılar üzerinden ulaşıldığını belirtmişlerdir.

Buradan bir Türk gidiyormuş Suriye'ye, zaten adamın işi buymuş insanlara eş buluyormuş. (2, Şanlıurfa Suriyeli Kadın, 32-33 yaşında).

Valla bilemiyorum kendisi geldi ben nerede oturduğunu bile bilmiyorum. Galiba birilerine söylemiş, demişler burada bir kız var, benden önce de gitmiş başka kızlara bakmış, öyle.

-Seni tanıyan birilerine mi sormuş?

Bilmiyorum, galiba tercümanlar varmış öyle bir şeyde çalışıyorlarmış nerde kız varsa öyleymiş, galiba tam emin değilim; ama kardeşimin arkadaşı demiş bak bunlarda kız var demiş (6, Kilis Suriyeli Kadın, 36 yaşında).

Göçün hemen ardından kadınlar Türkiye'ye gelmelerinin üzerinden çok vakit geçmiş olmasa da tanımadıkları birçok kişinin kendileriyle evlenmek talebinde bulduklarını anlatmışlardır. Çevrelerinde kendilerinin tanımadığını belirttikleri kişilerin, evlenmek isteyen erkeklere kendileri hakkında bilgi verdiklerini bu nedenle birçok kişiyle karşılaştıklarını anlatmışlardır.

İlk ay dayım gilde oturdum bana ne kadar görücü geldi istedi, dayım çok kötü oldu, dayım çok sinirlendi bağırdı çağırdı, Ankara'dan geldiler, İstanbul'dan ve çok sinirlendi dayım.

-o Türkmen aile mi aracı oldu size?

Evet, hatta eşimden 3 bin lira para istemişler beni söyledikleri zaman. Ama biz sonra onu uyandırdık verdirmedik yani... Bir tane Türkmen bir aile varmış onlar teyzemin komşularıymış adam demiş bir adam var kız geziyor tanıdığınız bir kız var mı, onlar da demiş bir kız var ama küçük, ailesi verir mi vermez mi bilemeyiz (7, Kilis Suriyeli Kadın, 33 yaşında).

Ben bilmiyordum bir kadın bakkal, kadın simsardı, arabulucu... Çok geldiler Sivas'tan, İzmir'den Kahramanmaraş'tan geldiler... Bir bakkal vardı,

amcamdan öğrenmiş bizim geldiğimizi, yani komşuydu, o da yeğenim demiş kocası şehit düştü buraya gelmiş demiş, anlattılar işte bir kişi evlenmek istiyorlar (8, Hatay Suriyeli Kadın, 36 yaşında).

Bu şekilde çalışırlarmış adamlar hem fabrikada çalışıyor hem böyle aracılık yapıyormuş onu gittik bulduk, biz bilmiyoruz böyle olduğunu genç de bir çocuk, öyle oldu

- Size ne olarak tanıttılar o genç çocuğu?

Akrabası diye tanıttılar bana.

-Yani size Suriyeli birini bulacak kişi diye mi tanıttılar?

Hayır, akrabası buradaki adam dedi ki bizim bir arkadaş var onun bir akrabası varmış bak bunun kimsesi yokmuş Türkmen'miş, dedim ya söylediklerinin hepsi yalan çıktı diye... Bizim o anlaşma dönemimizde bir hafta on gün içinde bize aracı olan vatandaş benden para istemeye kalktı, para talep etti. (6, Kilis Erkek, 47 yaşında).

Valla Z ile tanışmamız bir bayanın vesilesiyle oldu, o da Arapça biliyor hem Türkçe hem Arapça dedi ki böyle böyle, hatta onunla başka yerlere gittik bazı yerlerde, hatta 50-100-500 paramız da gitti ama önemli değil ne yapalım buna denk geldik işte bunu bulduk gittik ailesine baktık güzel, verdiler... ben bir iki tanesine böyle yaptım bıraktım en son bu kadın geldi, bu kadınla tanıştık bu kadın dedi ben sana bulurum acele etme dedi bu buldu işte.

-Bu kadına para verdiniz mi?

Yok buna hiç vermedim yok.

-Tanımadığımız bir kadın aslında ama sizin evlenmek istediğinizi duymuş...

Evet evet, kocasını ben tanıyordum uzaktan akraba dedi ki bizim hanım da böyle bir şey yapıyor, baktık gittik geldik gittik geldik bulduk. Kadın, Allah verdi yani yardım etti oldu. (8, Hatay Erkek, 65 yaşında).

Hayır, ben savaşın altından getirdim onu. İki üç ay bununla, bir kadın bizim arkadaşımın şeyiyle vesilesiyle tanıştım kendisiyle telefonunu aldım whatsappını aldım görüşüyorum 2-3 ay öyle sürdü sonra ben karar verdim... Şimdi şöyle denk geldi ben evleneceğim kafaya koymuştum ben hanımımla geçimim yok şeyim yok bu arkadaşım bu H'nin arkadaşı bana vesile oldu, dedi böyle böyle bir kız var evlenmek sıtır olmak istiyor. (9, Hatay Erkek, 41 yaşında).

Özgür-Baklacioğlu (2017, s.109) sınır çalışmalarında evliliklerle ilgili oluşan gayrimeşru piyasada özellikle kadınları ve kız çocukları ikna etmek için kadın aracılarının kullanıldığına dikkat çeker. Yukarıda sunulan kimi örneklerde de kadınların aracı olarak Suriyeli kadınları Türkiyeli erkeklerle tanıştırdıkları görülmüştür.

Bir görüşmede Suriyeli kadınlardan biri Türkiye'ye geldiği ilk ay içinde birçok farklı şehirden erkeğin kendisiyle evlenmek için geldiğini fakat Suriyeli kadınların evlenme

vaadi ile kandırılmasına ilişkin söylentileri duyduğu ve bundan korktuğu için evlenmesinin uygun olabileceğini düşündüğü erkekleri kendisinin de araştırdığını anlatmıştır. Bu deneyimde kadınların karşısına evlenme vaadi ile çıkan ve fakat kendileri hakkında verdikleri bilgilerin doğru olmadığı örnekler mevcuttur.

Hem uzak hem eşi kendisinden kaçmış, bir kızı bir oğlu vardı yani köye gittik baktık Sivas'a gittik baktık kimse yoktu, yani korktum aslında, Maraş'tan gelen evli ve çocukları vardı, Kahramanmaraş'ta oğlu araba kazasında vefat etti ve çocuk istiyordu ben o hanımla birlikte yaşayacaktım. İzmir'den bekar 40 yaşında, yani ben uçak parası bile sana ayarlayacağım, bu kadar para vereceğim bu kadar altın vereceğim deyince korktuk biz kızları mı satıyorlar, çünkü bu kadar miktar para teklif edince biz korktuk ben kabul etmedim. Annem dedi ki ben kızımı mı satacağım, ben ne altınla ne parayla biz kızımızı satmak istemiyoruz dedi ve kabul etmedi. Hem para verdi ve bana hem yarım kilo altın teklif etti. (8, Hatay Suriyeli Kadın, 36 yaşında).

Suriyeli kadınların evlilik sürecine ilişkin anlattıkları göstermektedir ki Suriye göçü sonrası, Suriyeli kadınlar ile Türkiyeli erkekleri tanıştırmak üzere kimisi kadın olan çeşitli aracılara ortaya çıkmıştır. Sahada edindiğim bilgiler ve Suriyeli kadınların paylaşımlarına göre Suriyeli kadınlar göç ettikten hemen sonra buldukları bölgede yaşayan aracılara evlenmek talebinde bulunan erkeklere kadınlar hakkında bilgi vermektedir. Bununla birlikte evlenmek isteyen erkekler doğrudan Suriyeli kadınlara ulaşamadığı durumlarda aracılara ulaşarak yine aşağıda örnekleri verilecek olan kriterlerini iletip isteklerine uygun profilde kadınlara ulaşmaya çalışmaktadır. Paylaşımlardan anlaşıldığı üzere aracılara hem Türkiyeli hem Suriyeli kadın ve erkeklerden oluşmakta ve sınırın her iki tarafıyla da bağlantı halindedirler. Özgür-Baklacioğlu (2017), göçmen kadınların karşılaştığı en büyük sorunlardan birinin yabancı gelirler piyasası olduğuna işaret ederek sınır geçişlerinin kadınlar için hayatta kalma stratejileri geliştirdikleri bir alana dönüştüğünü söyler. Yukarıda sunulan örneklerle Suriyeli kadınların da bu göç sonrası kendilerini bir evlilik piyasasının içinde buldukları ve bu durumun gündelik hayatın içinde olağanlaşmaya başladığı görülmektedir.

4.2.2.2.Pazarın Diğer Yüzü: Aracılarla İlgili Söylentiler

Aracılarla ilgili gerçeklikleri ve deneyimleri çoğunlukla Suriyeli kadınlar anlatmışken bu evliliklerin piyasası ve aracılara hakkındaki söylentileri erkekler anlatmışlardır. Erkekler kendi evliliklerinde başvurdukları aracılara evlenme taleplerini etraflarına iletikten sonra

bir şekilde duydukları bir taraf olarak anlatmış, özellikle göçün ilk yıllarında zor durumda olan Suriyeli kadınların aracılara üzerinden evlendirildiklerini ifade etmişlerdir. Erkeklerin sıklıkla anlattıkları söylentiler ise Suriyelilerin birer evlilik çetesi oluşturup insanları dolandırdıkları üzerindedir. Kimi zaman erkekler Suriyeli karılarına nikah yapmamayı da kadınların kaçmasından duydukları endişeyle açıklamışlardır.

Ben eski hanıma dedim ki bak hanım böyle böyle herkes kızını vermiyor kim olursa olsun vermiyor dedim nikah istiyorlar, dedim böyle böyle bana dedi ki ya sen hele evlen bakalım ondan sonra nikah yapalım, hemen nikah deme dedi hele bu kaçır gider şu olur bu olur, tamam dedik biz de kaldık bir iki sene, artık bir iki sene sonra söyledik söyledik, aynı hala devam ediyor yani bir türlü olmuyor da olmuyor (8, Hatay Erkek, 65 yaşında).

Komisyoncu çokmuş o zaman, şimdi o kadar kalmadı, ilk zamanlar çok aşırı derecedeydi bunlar kendisine sığınacak yer araştırıyorlar, dalından tutulacak bir yer diye bunlar da işte aradan komisyon yiyorlardı ya... O şekilde çok aracılar vardı eskiden şimdi gene var da pek nadir, o zaman çok fazlaydı. Kişi başı bir milyar iki milyar para aldıkları vardı. Ara buluyorlar işte, araya komisyon oluyorlar, ev kiraya verir gibi, emlakçı gibi diyeyim sana... Kilis'te bir vatandaşın birisiydi, Kilisli değil o da Suriyeli (6, Kilis Erkek, 47 yaşında).

Var çok şeyler duyduk biz burada hoşuna giden kızları hoşuna giden kadınları kaçırıp giden çok, Suriye tarafında örgütler var (9, Hatay Erkek, 41 yaşında).

Erkekler Suriyeli kadınlarla evliliğin bir pazara dönüştüğünü kendi deneyimlerinden değil duydukları üzerinden ifade etmişlerdir. Bununla beraber Suriyeli kadınların erkekleri dolandırdığı evlilik çetelerinin de olduğunu, kadınların düğün sonrası kaçtıklarına ilişkin söylentilerden de bahsetmişlerdir. Her iki durum da Suriyeli kadınlarla evliliğin bir pazara dönüştüğünün göstergesidir.

Suriyeli burada evlenenler halen de var yani, olayların içindeyiz biliyoruz bazı yerlerde gördük mesela kadın geliyor biriyle evleniyor burada, takıdır altındır adamın bir hafta evinde kalıyor sonra bunları alıp kaçıyor. Bazıları artık çete gibi, şebeke gibi olmuş aracılarda falan, yerde bir kız var diyorlar adama varlıklı, gidip adama kızı gösteriyorlar, kız güzel, beğeniyor adam tamam diyor, ne kadar başlık diyor, 20 milyar veriyor başlığı işte düğün yapıyorlar... Çete halinde diyorum mesela, böyle yapıyorlar, mesela bir kız evlendiriyorlar burada, karşı taraftan aldıkları altın parayla, kıza da diyorlar ki iki üç gün adamın yanında kal diyor mesela, adam işe gitti mi mesela sen de evi ne var ne yok toparla, ziynet ne varsa çık gel, çok oldu yani, çok haberlerden de takip ediyoruz yani, normal halkta da oldu yani (5, Şanlıurfa Erkek, 38 yaşında).

Çok duyuyoruz çok da duyduk örneklerini de yaşadık öyle dolandırıp gidenleri, bırakıp gidenleri, bakan olup da kocayı çekip gidenleri çok duyduk... ya bir zamanlar bırak evlilik işini adam kiraya ev tutuyor, kendi oturacağı ev var bir tane daha ev tutuyor hemen onu başkasına kendisi 500e tutuyor diyelim 600 liraya başkasına kiraya veriyor 500e ev sahibine para veriyor 100 lira kendisi kazanıyor, bunlar öyle namussuz, bunlar öyle namussuz, sinekten yağ çıkarırlar diyeyim ya, dört beş evi kiraya veren vardı o şekil geçimini sağlayan vardı, hiç acımazlar, hiç acımazlar Allah korkusu yok kendilerinde bu benim garibanım, bu benim fukaram demez ben ne kazanacağım diye düşünürler, yüzde 80inin yapısı öyledir, işte öyle olmayanı Allah nasip etti bize denk geldi, şükürler olsun (6, Kilis Erkek, 47 yaşında).

Suriyeli kadınlarla evlilik pazarında evlilik pazarının kurucuları evlenmek talebinde bulunan erkekler ve aracılar olarak görülmektedir. Zorunlu göç sonrası iki tarafın evliliğinin yaygınlık kazandığı her iki toplum tarafından da fark edilmiş ve buna göre ilişkiler şekillenmiştir. Suriyeli kadınları erkeklerle tanıştıran, kadınlar hakkında bilgi toplayan ve erkeklerin taleplerine göre kadın seçeneklerini belirleyen aracılardan sınırin iki tarafında da çalıştığı ve bunun karşılığında para aldığı görülmektedir. Erkekler çok eşli olma kararını aldıktan sonra bunu çevresine duyurarak aracılardan iletişime geçmektedir. Görüşmeye katılan erkekler aracılardan iletişime geçtiklerini, zaman içinde evlenebilmek için para harcadıklarını ama şu an evli oldukları Suriyeli eşleri için herhangi bir aracıya para vermediklerini ifade etmişlerdir. Görüşmeye katılan kimi kadınlar kendilerini kandırmak isteyen kimi erkeklerle karşılaştıklarını da ifade etmişlerdir. Bu durum zorunlu göç sonrası yeni bir ülkeye gelen kadınların istismar edilmeye çalışıldığını gösteriyor olması bakımından dikkate alınmalıdır. Tüm bunlarla birlikte bu sahada doğrudan Suriyeli bir kadın tarafından dolandırılmış bir erkekle karşılaşılması olsa da araştırma özneleri kendi çevrelerinden tanık oldukları dolandırılma hikayelerini paylaşmışlardır. Bu durum da evlilik pazarının Suriyeli kadınlar cephesinden Türkiyeli erkeklerin taleplerine göre şekillenen farklı bir boyutunu sunmaktadır. Fakat burada Suriyeli kadınların erkekleri dolandırması üzerinden anlatımın yine Suriyeli kadını işaret eden ve suçlayan bir dil olduğunun da altının çizilmesi, dolandırılma hikayesinin dinamiklerinin ayrıca ve etraflıca ele alınması gereklidir.

4.2.2.3. Erkeklerin Pazarlıkları, Suriyeli Kadınlar için Belirlenen Kriterler

Bu başlıkta erkeklerin evlilik için şart koştuğu kriterleri, evlilik sürecinde aracılardan ya da Suriyeli kadının ailesi ile anlaşmanın yollarına ilişkin anlatımlarına yer verilmiştir.

Aşağıdaki örnekte evleneceğini çevresine duyurduktan sonra bunun nasıl olmasına ilişkin taleplerini de anlatan bir erkek özellikle aracılardan kaçınmak istemesinin nedenini aracılar tarafından dolandırılmaktan duyduğu endişesi olarak açıklamıştır.

Benim kriterimde öyle bir şey yoktu yani nasıl ben şart koştum bana aracı olacak arkadaşlara böyle bir şey oluyorsa o adamlarla ben bir yere gitmem demiştim benim böyle işim olmaz, parayla çünkü insan her türlü insanı satar, kötüyü iyi diye tanıtır, namussuzu namuslu diye söyler, ben onun için şart koştum olur demişlerdi aradan üç beş gün geçtikten sonra baktım para mevzusu dönmeye başladı, dedim bir dur kardeşim siz bunu bunun için mi yaptınız, evet, ben dedim vazgeçtim almıyorum... 1500-2000 lira para talep ettiler, işte biz 3 kişiyiz 500'er lira paylaşalım gibisinden (6, Kilis Erkek, 47 yaşında).

Bu örnekte erkeğin aracılarda irtibatını kesme nedeni dikkat çekicidir; aracılar üzerinden bir kadının satın alınarak evliliğin yanlış olduğu düşüncesi değil, aracılar tarafından dolandırılma korkusunun erkeğin kararını etkilediği görülmüştür. Bu durumda dolandırılmama ihtimalinin yüksek olması durumunda erkeğin kadınla evlilik için para ödemesini uygun bulduğu görülüyor. Yine aynı erkek, kadının özellikle kimseyle bağının olmaması talebini dolandırılmamak ve aynı zamanda savaşta öldü gibi bir ifade ile kocasının gizlenmesi ya da gerçekten ölmemiş olma ihtimali ile karşılaşmamak için olduğunu açıklıyor. Üzerinde her türlü söz hakkının olabileceği ilişkide kadının gitmesinin bütün kapılarının da kapalı olması tercih edilen bir durumdur.

İstediğimiz kriter şuydu e öncelik tabi namusunu söylemeye lüzum yok, biraz oturmasını kalkmasını bilen olsun, artı mümkünse Türkçe bilen olsun Türkmen falan olur, bize, çok duyuyoruz çok da duyduk örneklerini de yaşadık öyle dolandırıp gidenleri bırakıp gidenleri bakan olup da kocayı çekip gidenleri çok duyduk. Onun için dedik ki mümkünse acık kimsesi olmasın, hakikaten mağdur olsun, mağdur olsun da hiç olmazsa bir gün görsün gelsin biz de bir parça ekmeğimizi paylaşırız sıkıntı yok... Yaşadık örneklerini yaşadık kadın evlendi bir sene sonra bir buçuk sene sonra adam çıktı geldi, kocası geldi, kadın da öldü biliyormuş ama canım, kadın öldü biliyor savaşta öldü biliyor, iki sene üç sene gelmemiş evine haber yok iz yok (6, Kilis Erkek, 47 yaşında).

Ecevitoglu (2012, s.51), kadınların toplumsal ve kültürel olarak birtakım kodlar etrafında baskı altına alınmasının yaygın bir olgu olmasına dikkat çekerek bunun özellikle cinsel ahlak kodu çerçevesinde yapılandırıldığını ifade eder. Kadınlar için aranan ilk kriterin namus olarak belirlenmesi de sürecin bu kodlarla yürütüldüğünü göstermektedir.

Bir başka görüşmede ise erkek, erkek çocuk sahibi olmak için yaptığı evliliklerde Suriyeli kadınların aileleri ile evlilik öncesi yaptığı pazarlığı anlatmaktadır. Aile ile görüşüp kadın hakkında edinmek istediği tüm bilgilerin sadece kadının bedeni üzerine olduğu dikkati çekmektedir. Erkeğin kadının bedeni ile ilgili kullandığı kelimeler de dikkati çekmiştir, kadının sahip olabileceği herhangi insani bir durumu arıza kelimesi ile ifade etmiştir.

Evet, gittim görüştim kadınla da görüştim çağırdım. Kör mü ama mı nasıl, yüzü nasıl, ahlaki nasıl, konuşma tarzı nasıl, bak sen kızımın yaşındasın mesela o hastalıkları olur, deri hastalıkları olur efendim başka bir hastalık, menenjit hastalığı geçirmiş olabilir, başka bir hastalık olabilir. Kardeşini çağırdım annesini çağırdım dedim gel, gelsin karşımda, dedim ben buyum, kabul söyle kabul etmişim, sende ne varsa annesine sordum, zamanında kızına sıcak su dökülmüş mü, dökülmemiş mi bedeninde iz var mı yok mu... Yara izi var mı, hastalık geçirmiş mi, akıl hastalığı geçirdi mi, ne varsa bana net açık söyleyin... Yav yara izi nedir mesela kadına ne zarar verilmiş, bu kadın yani örneğin hamile kalabilir mi kalamaz mı? Ya kolunda önemli değil o zaten biliyorsun kapalıdır giymiş sorun değil bakarsın sen kızsın dedim ha bu bölgesinde olabilir (eliyle karın çevresini işaret ederek) karın bölgesinde olabilir, yarın öbür gün hamilelik sürecinde tehlike arz ediyor mu etmiyor mu... Dedim sen bir annesin kızının nefes kokusunda, hastalığı, efendim şu şu şu şu hatta ve hatta dedim kaç günde adet görüyor bunu da senden istiyorum, annesine söyledim, bu düzenli mi geliyor düzensiz mi sağlık, tıbbi yönünden ben Allaha çok şükür aydınım biliyorum. Annesi gülmeye başladı, dedi oğlum nerden bu sorular... Anne sen benim annemsin ben bununla yarın öbür gün evlendiğim zaman bir arızalı olduysa ben mırın kırın etsem yazık değil mi (4, Şanlıurfa Erkek, 54 yaşında).

Yine bu görüşmede erkek Suriyeli eşinin ailesi ile öncesinden evlilik içinde olacak olan kuralları da ifade etmiş, ilişkinin başından evliliğin anlaşmasını bir diğer ifade ile kadına koyduğu kuralları kadının ailesine aktarmıştır.

Serbestlik, istediğim gibi gideyim hareket edeyim gideyim şu bu benim hesabıma gelmezse uymam, kabul etmem. İsteddiği gibi özgür, ben falan kabul etmem. Kabulseniz eyvallah (4, Şanlıurfa Erkek, 54 yaşında).

Erkeklerin ve Suriyeli kadınların ailelerinin aralarında yaptıkları pazarlıkların bir kısmı da toplumda yaygın olarak ifade edilen başlık parası, kadınlarla evlenebilmek için kadının ailesine ödenen bir miktar para üzerinedir. Başlık parası tarım ve hayvancılıkla uğraşan toplumlarda bireyi ve hayvanı bir baş olarak sayıldığı dönemlerde bir başın bedeli olarak verilen paradır, dolayısıyla bir üretim biriminin kaybının telafisi ve bedeli olarak başlık

parası ödenir (Balaman, 1982, s.29-30). Kadınların ev içindeki emeği üzerinden nesneleştirildiğinin dikkate değer bir örneği olarak başlık parası, kadının evden çıkan emeğinin telafisidir. Başlık parası erkeğin kadının ailesine verdiği bir miktar paradır ve bir anlamda hakların aktarımı anlamı taşımaktadır. Erkek, kadının ailesinden kadının ve çocukların haklarını almış olmaktadır (Beşpınar ve Beşpınar, 2017, s.136).

-başlık parası verdiler mi?

Evet. 7 bin lira (2, Şanlıurfa Suriyeli Kadın, 32-33 yaşında).

Evet, 7 bin lira. Bana onlarla bilezik yaptılar (3, Şanlıurfa Suriyeli Kadın, 29 yaşında).

Yani verdi bana ama babam almadı ben onunla bir tane burma aldım bir küpe bir yüzük aldım o parayla o kadar (9, Hatay Suriyeli Kadın, 35 yaşında)

Kabullendiler ben de kabul ettim. Başlığını saydım. Ne kadar ya, 250 bin Suri onların parasıyla.

-kaç TL ediyor?

O zaman tahminim 11-12 bin gibi (4, Şanlıurfa Erkek, 54 yaşında).

Erkeklerin pazarlıklarının kadınlara ilişkin kalıp yargılarda, aracılara ilişkin düşüncelerde ve başlık parasında döndüğü görülmektedir. Erkekler kadınlara ilişkin namuslu olsun, kimsesiz olsun, itaat etsin, evin kurallarına uysun, mağdur olsun gibi kriterler belirleyerek evlenme sürecinde bunlara göre taleplerini iletmişlerdir. Bu pazarlıkla birlikte başlık parası da erkekler ve kadının ailesi arasında yapılan pazarlığın bir parçası olmuştur. Yıldırım (2015) sınır-ötesi evliliklere ilişkin yaptığı antropolojik çalışmasında berdel tarzı kadınların iki ailede değişimi şeklindeki evliliklerde her iki tarafın eşit statüde oldukları kabul edilirken başlık parası verilerek yapılan evliliklerde kadının ailesinin erkeğin ailesinin üstünlüğünü kabul ettiği anlamı olduğuna işaret eder. Bu bilgi Suriyeli kadınlarla yapılan evliliklerde sadece başlık parası değil tüm pazarda dönen kadınların nesneleştirilerek satıldığı ve aracılardan dahi olduğu bu süreçte Suriyeli kadınların statülerinin birçok açıdan eşit olmadığı algısını da göstermektedir.

4.2.2.4. Pazarın Önemli Aktörleri: İmam Nikahını Kim Kıydı?

Suriyeli kadınlarla evliliğin nasıl yapıldığını belirgin kılan durumlardan biri de nikahlarının nasıl ve kim tarafından kıyıldığı hakkında yapılan konuşmalarda

belirginleşmiştir. Suriyeli kadınlarla evlilikler dini nikahla yapılmakta fakat hukuken Türkiye’de dini nikahın olabilmesi için de resmi nikahın olması gerekmektedir. Bu engeli aşmak adına evliliklerin kimi zaman resmi olmayan bir din görevlisi tarafından kimi zaman Suriyeli kadınların akrabaları tarafından kimi zaman ise herhangi bir dua okuyabilecek biri tarafından kıyıldığı öğrenilmiştir. Resmi nikah olmaksızın dini nikahın kıyılmaması durumuna rağmen yukarıda literatür bölümünde de ifade edildiği gibi imam nikahı evliliklerin başta gelen kurulma biçimlerinden biridir (Civelek ve Koş, 2003).

Görüşmelerden Türkiye’de dini nikahın ancak resmi nikahla mümkün olması süreci nispeten aksatan bir durum olmuştur bu nedenle nikah için başvuru yapan kişilerin Suriyeli şeyhler olduğu ya da nikahın doğrudan Suriye’de kıyıldığı görülmüştür.

Sadece eşim ve ben Suriyeli bir hoca kıydı nikahı. İmam nikahı yaptık beraber geldik. Hocanın yanında evlenip geldik... Evde kıyıldı, akrabamız kıydı, etrafta babam kuzenlerim amcam falan vardı, hoca bizim etrafımızdan çevremizden biri camide hoca (4, Şanlıurfa Suriyeli Kadın, 30 yaşında).

Suriye’de bir şeyh kıydı. Orada dini nikah yaptı burada resmi nikah yapmadı daha (9, Hatay Suriyeli Kadın, 35 yaşında).

Biz Suriyeli bir hoca istedik tanıdığımız bir hocaydı biz onu istedik bir de müftü bir Türk komşumuz vardı onu da getirdik öyle kıyıldı nikah. Ama eşim dayımla birlikte avukata gittiler 25 bin lira bana bir kâğıt falan yazdırmıştı hani bu hakkımı korumak için. (7, Kilis Suriyeli Kadın, 33 yaşında).

Nikahın kimi zaman erkeklerin akrabası olarak anlatılan kişiler tarafından kıyıldığı görülmüştür. Kadınlar nikaha ilişkin yeterli bilgiye sahip olmadan hatta kimi zaman kendi törenlerine dahi katılmadan nikahları kıyılmıştır.

Şeyhin yanında.

- Kimdi şeyh?

Eşimin amcasının oğlu. Akrabası ve imamlık yapıyordu (1, Şanlıurfa Suriyeli Kadın, 24 yaşında).

Nikah kıyıldı ama şeyh kıydı. Akrabam. Kocamın akrabasıydı (3, Şanlıurfa Suriyeli Kadın, 29 yaşında).

Nikah yok, hoca kıydı. Yani tanıdık değil daha önceden görmediğim biri zaten, kadınlar bir odada erkekler bir odada ayrı ayrı zaten hocayı tanımıyorum (5, Şanlıurfa Suriyeli Kadın, 32 yaşında)

Şeyh.

-tanıdık mıydı?

Vallahi bilmiyorum. Yani bir kâğıt vermişti aslında biri bana biri anneme biri jandarmaya ben bu kadınla evlendim yazıyordu (8, Hatay Suriyeli Kadın, 36 yaşında).

Hoca şöyle bizim camide olan hocalar değil, resmi hocalar değil resmi değil, burada zaten dini nikahı kıyanlar resmi değil ki komşusu hocaysa zaten. Yani hoca bizde şöyle mesele şeyh var bizim burada mesela babam gilin orada Şeyh A. diye genç bir arkadaş var, çağırıyor nikâhı o kıyıyor dini nikahı (5, Şanlıurfa Erkek, 38 yaşında).

Suriyeli kadınlarla evlilik pazarının önemli aktörlerinden biri de nikahı kıyan kişilerdir. Görüşmelerden anlaşıldığı üzere nikahlar resmi görevli olan imamlar tarafından kıyılmamıştır. Nikahların kimisi Suriye’de orada şeyh olarak ifade edilen kişiler tarafından bir kısmı ise erkeğin akrabası olarak tanıtılan kişiler tarafından kıyılmıştır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Suriyeliler ile Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşları Arasındaki Evlilik İlişkileri Araştırması’nda çok eşlilik üzerinde dini personelin tutumun da etkisi olduğu açıklanmış bir din adamı ile yapılan görüşmelerde erkeğin çocuğunun olmaması ya da “aklının kayması” gibi zaruri ihtiyaçlarının neticesinde evlenmesinin mümkün olabileceğini zina yapmaktansa çok eşli olunmasını topluma öğütledikleri ifade edilmiştir. (ASPB, 2016, s.93). Bu araştırma da göstermektedir ki Medeni Kanun’da geçerli olmayan bir evliliğe ve hukuken dini nikahın kıyılabilmesi için resmi nikahın kıyılmış olması zorunluluğu getirilmiş olmasına rağmen uygulamada din görevlileri bu kuralları tanımamakla beraberinde topluma çok eşliliği öğütlemektedir. Bu haliyle Suriyeli kadınlarla evlilik pazarının önemli aktörlerinden biri de nikahı kıyan ve öğütleyen din görevlileridir.

4.2.3. Altı Çizilen “Farklılıklar”, Erkeğin İdeal Eşi: Neden Suriyeli Bir Kadın?

Bu araştırmada çok eşli evliliklerin neden özellikle Suriyeli kadınlarla kuruldukları anlaşılmaya çalışılarak zorunlu göç sonrası kadınlarla kurulan ilişkilerin dinamikleri de anlaşılmaya çalışılmıştır. Bora (2018, s.47) kadınlar arasındaki farklılıklar üzerinden yapılan tartışmaların sadece kadınların kimliklerinden kaynaklanan farklılıklara işaret etmediğini bu farklılıkların aynı zamanda kadınlık dizisindeki sınırları belli olmayan, sıklıkla tartışma konusu olabilen yerlerine işaret ettiğini ifade eder. Bu çalışmada, çok eşli evliliklerin neden Suriyeli bir kadınla olduğu sorgulaması erkeklerin farklı

kadınlıklarla ilgili düşüncelerini ve evlenme sürecinin detaylarını aynı zamanda erkeklerin evlilikte kadınları hangi kalıplarla baskıladığını görünür kılmıştır.

Bu başlıkta erkeklerin çok eşli olmayı neden Suriyeli bir kadınla tercih ettiklerine ilişkin yaptıkları açıklamalara ve daha önceki çok eşlilik girişimlerinin onları Suriyeli kadınlarla evlenmeye iten boyutlarına yer verilecektir. Dolayısıyla istisnai birkaç örneğin dışında bu başlığa bağlı alt başlıklarda erkeklerden alıntılara yer verilecektir.

4.2.3.1. Çok Eşliliğin Değişen Ekonomisi: “Suriyeli Kadınlarla Evlilikler Daha Ucuz”

Çok eşli evlilikler birden fazla kadın ve çok çocuklu yaşamla maliyetli görünen evliliklerdir. Yalçın-Heckmann’ın Hakkari’de akrabalık ilişkileri üzerine yaptığı araştırmasında çok eşliliğin erkeğe mal varlığını ve maddi kaynaklarını iyi bir şekilde idare etme sorumluluğu yüklemesi nedeniyle birçok erkeğin çok eşli evliliğe cesaret edemediğini açıklar ve “birden fazla kadınla evlenmeye gücü yeten erkekler hangileridir”, sorusunu sorar (Yalçın-Heckmann, 2016, s. 302). Bu soru; sadece ekonomik gücü sorgulamak adına ele alınmadan Suriye göçünün hangi erkeklerin çok eşli olmalarını sağladığını bütün dinamikleriyle görebilmek adına ele alınabilecek kıymetli bir sorudur. Nitekim Dedeoğlu ve Ekiz Gökmen’in (2011) yaptıkları çalışmada ifade ettikleri gibi erkeklerin göçmen kadınlarla evlenmeyi istemelerinin en önemli nedenlerinden biri düğün-altın gibi masrafların altına girmiyor olmalarıdır. Çok eşli yaşamı bu evliliklerin getireceği ekonomik zorluklara rağmen tercih ediliyor olmasını da sorgulamak gerekir.

Görüşmelerde kimi erkekler evliliklerini özellikle Suriyeli bir kadınla gerçekleştirme nedenlerini evlilik masrafları üzerinden açıklamışlardır. Türkiyeli kadınlarla evliliklerde, erkeklerden evlilikle, düğünle ilgili talepler ve onlara verecekleri başlık parasının fazla olması erkeklerin kendilerinden hiçbir talepte bulunmayan Suriyeli kadınlara yönelmelerine sebep olmuştur. Erkeklerin ifadeleri bu evlilikleri özellikle daha ucuza mal etme istekleri olduğunu göstermektedir.

Ben Suriyeli olmasını istemedim, yani bir seçim değildi benim için, hani şimdi bizim burada bir evlilik bir 50 milyar 60 milyar bazen 100 milyarı bulabiliyor. Şimdi Suriyeli şöyle diyelim benim için evlilik daha kolay oldu... Maddi olarak daha kolay oldu, yani eğer 50-60 milyar gidiyorsa, bizim

burada bir evlilik burada bir 10 milyarla evini yapıyorsun bitiyor yani (1, Şanlıurfa Erkek, 36 yaşında).

Beni Suriye'ye iten nedir, bu başlık parası bu maddi maneviyat, gittim buradan kaç tane istedim... Az veriyoruz, az yani bu 10 binse buradan 50-60 bin, bunun çeyizi var falan sana 100 bine patlar, hadi git babanın mezarını bul artık, ne ne ne yapacağım yani (4, Şanlıurfa Erkek, 54 yaşında).

Bir de daha kolay oluyor işin gerçeğine bakarsanız, ben Türk almaya kalksam benden neler istemeyecek ki... Yav neler neler isteyecek, bunda öyle bir şeyimiz yok, olmuyor şu an hepsi öyle, şu an kime sorsan yok der de Kilis'in yüzde onu on beşi aynı durumdadır hepsi inkâr eder... para verdikten sonra böyle Kilis'te çok veren vardı biz niye ta M... lara P...lara (şehir ismi veriyor)³⁷ geldik (6, Kilis Erkek, 47 yaşında).

Yani Türk kadınları korkar erkeği bir Suriyeli ile evlenir hesabına, Suriyelilerde böyle bir şey var, hemen alırsın hemen tamam der evlenirsin fazla masrafın olmaz evlenirsin gibi korkularından.

- Suriyeliler evlenmeyi kolay kabul ediyorlar ve masrafsız oluyor diye korkuyorlar yani Türk kadınları?

Aynen aynen onlar yani faydalanabilirler (9, Hatay Erkek, 41 yaşında).

Suriyeli kadınların ayrı bir evde yaşamayı veya maddi herhangi bir şeyi talep etmemesi erkeklerin özellikle ekonomik olarak yeni bir evin hazırlığına girmemelerini sağlamaktadır. Bu nedenle Türkiyeli eşlerin ne istediğine bakılmaksızın verilen kararda eşlerin aynı evde bir arada yaşamına erkeklerin karar verdiğini, aynı evde yaşamayı kabul ediyor olmaları itibariyle de Suriyeli kadınlara yöneldiklerini görüyoruz.

... Bir de ev dizerken, bi de ayrı oturur, Türk bizimle oturmaz yani uyuşmaz, bir de bunların kökeni Arap benim kökenim de Arap olduğu için daha uyum sağlamamız şey oluyor (1, Şanlıurfa Erkek, 36 yaşında).

Yani Suriyeli olsun ne yani Suriyeli Türk'ten daha farklıdır. Çünkü onlar çevreleri hep iki eşli üç eş, dört tane alan var ondan dolayı otururlar yani. Ama şimdi ben bir Türk alsaydım bu şartlarda oturmazdı yani. Evi ayrı olacak ya da uzak bir yerde olacak aynı semtte bile kabul etmez. Etmez yani kim olsa bunu kabul etmez yani... Bilmiyorum ki etmezler yani şimdi bir kadın yani kendi eşini başkasıyla paylaşır mı, kabul etmez yani, gözünün önünde görmez yani. Suriyeliler kabul ediyorlar yani, Suriyeliler yok demez yani ikisi de bir evde otursa sıkıntı fazla olmaz, yani olur da fazla olmaz (2, Şanlıurfa Erkek, 45 yaşında).

Hatta ben hanımuma bir sene bir elbise almasam demez bana elbise al, ha bu hanımım Suriyeli belki görüştün onunla, bugüne kadar mesela bak iki

³⁷ Kilis'in küçük bir yer olması ve neredeyse herkesin birbirini tanınması nedeniyle kişilerin kim olduğunu işaret edecek ifadeleri özellikle sınırlandırdım. Bu örnekte Suriyeli kadının evlenmeden önce yaşadığı şehir ismini vermememin nedeni gizliliğin sağlanması içindir.

çocuğumuz oldu bir çocuğumuz vefat etti bugüne kadar dememiş ben bunu istiyorum ben bunu istiyorum. (4, Şanlıurfa Erkek, 54 yaşında).

Suriye göçü sonrası artan çok eşlilikler ve görüşülen erkeklerin ekonomik düzeylerinin düşük olması göz önünde bulundurulduğunda Yalçın-Heckmann'ın yukarıda ifade edilen sorusunun farklı bir bağlamda yeniden değerlendirilmesini gerektiriyor. Suriyeli kadınlarla evliliğin daha ucuz olması cevabı çok eşliliğin ekonomisinin nasıl değiştiğini, göçmen kadının içinde bulunduğu koşulların erkeklerin çok eşli olmalarını kolaylaştırdığını göstermektedir. Yine yukarıda literatür bölümünde ifade edildiği gibi Yalçın Heckman bir erkeğin ikinci ya da üçüncü evliliğini bekar bir kadınla yapabilmesi için ekonomik sermayesinin yüksek olması gerektiğini belirtmiştir, bu anlamda Suriye göçü ile erkekler için bu alanın da genişlediği görülmektedir. Görüşmelerde görülmüştür ki çok eşliliğin ekonomisi sadece evlenme aşamasında değil evlilikten sonra da hiçbir talebi olmayan Suriyeli kadınlarla daha da değişmiştir.

Görüşmelerde erkeklerin ilk evliliklerinden bir süre sonra Türkiyeli kadınlarla çok eşli olmayı denedikleri ve fakat Türkiyeli kadınların talepleri nedeniyle evlenemedikleri görülmüştür. Bu örnekler özellikle erkeklerin neden Suriyeli kadınlarla çok eşli olmaya başvurduklarını açıklamaktadır. Suriye göçü sonrası sürecin kadınların içinde buldukları koşulların kadınların evliliği kabulünü kolay erkeklerin de isteklerini mümkün kıldığını göstermektedir. Dolayısıyla erkeklerin daha evvel çok eşli olmaya çalışıp olamama nedenleri Suriyeli kadınların Türkiye'deki koşullarını ve sahip olamadıkları hakları görünür kılmaktadır.

Ben bu kararı aşağı yukarı yedi sekiz sene oldu, on sene oldu on sene, bununla ben evleneli altı sene oluyor, evlenmeden önce, iki üç sene önce tabi çok yerlere gittik bir türlü kısmet olmadı... çok yerlere gittim çok çok, Antakya'nın bütün köylerine, gitmediğim yer kalmadı ama bir türlü kısmet olmadı... İşte olmuyor çok birileri bana dedi ki nikah yaparsan hemen dedi, Türk de vardı Türkler de vardı nikah dedi, dedim valla ben şimdi nikah yapamayacağım öbür avrat da var, dedi valla nikah yapamazsan kusura bakma veremeyiz dediler... Türk kadınla evlenemedim çünkü Türk kadının hepsi nikah istedi anında gitmeden nikah istiyor; buna dedik biz nikah yapacağız dedik, öyle aldık geldik yapacağız dedik ama 6 sene (8, Hatay Erkek, 65 yaşında).

Ya şimdi diyeceksiniz ki bu Suriyeliler geldikten sonra mı karar verdiniz, yok. Suriyeliler geldikten sonra biz karar vermedik, ben 2000 yılında daha Suriye muriye meydana yok yine aynı sıkıntılarımız hemen hemen devam ediyor evlenmeye kalktım bir Türk'le evlenmeye kalktım o zaman gene bizim eşimiz

rıza göstermişti nasip değilmiş olmadı, iyi ki de olmamış iyi ki de olmamış o zaman çocuklarım küçüktü daha kızlar evdeydi mesela, bunun gibi iyi ki de olmamış (6, Kilis Erkek, 47 yaşında).

Yukarıdaki örnekte neden evlenemediğini net bir biçimde açıklamayan erkeğin şu anki Türkiyeli karısı eşinin daha önce de evlenme girişimlerinde bulunduğunu, evlenememesinin nedeninin ise evlenmek istediği Türkiyeli kadının kendi adına mal kaydı yapılması talebi olduğunu açıklamıştır.

Bundan önceydi, bundan nasıl diyeyim 20 sene önce miydi öyle bir şeydi 20 sene önceydi gene gitti birini buldu evleneceğim diye. He buldu, o zaman marketimiz vardı, marketten birini duldu, o da duldu onu alacaktı, o da mal büyük isteyince nikah yok ya mal istedi üstüne nikah yoktur diye, ya dedi evi üstüme edeceksin dedi ya da mal mülk vereceksin dedi; o da malım yok deyince vazgeçti (6, Kilis Türkiyeli Kadın, 46 yaşında).

Suriyeli kadınların göç sonrası içinde buldukları koşullar nedeniyle erkeklerin tüm taleplerini kabul edeceklerine olan inancın erkeklerin Suriyeli kadınlara yönelmelerine nedenleri arasında olduğu düşünülmektedir. Yukarıda erkeklerin pazarlıkları bölümünde de verilen ifadelerde erkeklerin Suriyeli kadınlara ilişkin özellikle mağdur olsun, kimsesi olmasın, itaatkâr olsun gibi talepleri de Suriyeli kadınların ülkede buldukları koşulların kötüye kullanıldığının göstergesidir.

Çok eşli evliliklere ilişkin literatürün hâkim açıklamasının ekonomi üzerinden döndüğünü söylemek mümkün. Birden fazla kadınla evli olmak düğün aşamasından itibaren birçok harcamayı göze almak olarak değerlendirilip çok eşliliğin erkeğin ekonomik olarak gücünün yetebildiği durumlarda mümkün olduğu aktarılmıştır. Fakat erkeklerin açıklamaları Suriye göçü ile çok eşliliğin ekonomisinin değiştiği Suriyeli kadınların erkeklerden herhangi bir talepte bulunmamasının erkeklerin çok eşli olmasını kolaylaştırdığını göstermektedir.

4.2.3.2.Kadınlık Kıyaslamaları: “Suriyeli Kadınlar Türkiyeli Kadınlardan Farklı”

Erkeklerin Suriyeli kadınlarla evlenmeyi tercih etmelerinde bir diğer unsur Suriyeli kadınlara ilişkin düşünceleridir. Suriyeli kadınların Türkiyeli kadınlardan daha bakımlı, cinsellikte daha iyi, erkeğe karşı daha saygılı ve itaatkâr, zorluklara göğüs geren kişiler olarak değerlendirildiği görülmüştür.

Görüşmelerde erkekler Suriyeli kadınların tüm koşullara razı geldiklerini ve kendilerine itaat ettiklerini bu anlamda Türkiyeli kadınlardan farklı olduklarını ifade etmişlerdir. Kadınlardan beklenen itaatin ekonomik olarak zorlu yaşama ve erkeklerin tüm taleplerine yönelik olduğu görülmektedir.

Hocam aslında Suriye hanımları yanlış anlamayın siz de Türk'sünüz ben Türk kadınlara karşı değilim, ben vatansever bir insanım da. Şimdi Türk kadınları kötü demiyorum ama gerçekten Suriye eşleri yani birçok konuda tartışma yapmazlar. Şimdi benim evimde örneğin yukarı çıkarsak, çikalım yani örneğin bakalım yaşantıya bakalım yani gözünüzle görmeniz daha iyi. Bunda şeker biter, yağ biter beni sıkıştırmaz, sıkıştırmaz der ki böyle yap böyle yap, o zaman mecburen ne yapıyorsun diyorsun ki tamam yarın öbür gün elime geçer getiriyorsun, ama Türk hanımı bu kadar sana müsamaha etmez (1, Şanlıurfa Erkek, 36 yaşında).

Hürmete karşı erkeklere karşı hürmetkarlar bu var, her yönden yani saygınlık yönünden, elinin dar olduğunu bol olduğunu bunlar anlıyor, bizimkiler anlamıyor (7, Kilis Erkek, 69 yaşında).

Yani şimdi bak ben eski eşimle bunun arasındaki farkı söyleyeyim en basiti, her insanı bir kesede tutamazsınız, şimdi gereken saygıyı bana gösteriyor gelen misafire gülen yüzünü gösteriyor bana bütün görevlerini yapıyor mu yapıyor, evine sahip mi sahip, benim isteğim dışında hareket ediyor mu etmiyor, bana karşı geliyor mu gelmiyor e daha başka ne bekleyebilirim.... Biz de öyle vesile olduk aldık geldik kendisini elhamdülillah çok da mutluyum çok da memnunum kendisiyle gerçekten yani Türk olması Suriye olması farklı (9, Hatay Erkek, 41 yaşında).

Goldman (2016, s.24-25) kız çocuklarının ömürleri boyunca evliliğe hazırlanarak yetiştirilmesini eleştirirken kadının evlilik içinde kıymetli sayılmasının taleplerini kesmesiyle, erkek egemenliğine boyun eğmesiyle mümkün olduğuna ilişkin kabule işaret eder. Görüşmelerde de erkeklerin kendi rahatlarını sağlayacak en uygun profilin kendilerine itaat eden kadınlar olarak Suriyeli kadınları belirtmeleri de evlilik içinde sahip olmak istedikleri egemenliğin hatlarını göstermektedir.

Kadınların ev içindeki tutumlarına ilişkin farklılıklar erkekler tarafından sıralansa da Suriyeli kadınların Türkiyeli kadınlardan cinsel olarak daha iyi olduğuna ilişkin kalıpların üç tarafın da düşüncesi olduğu görülmüştür. Erkekler Suriyeli kadınların cinsel olarak daha iyi olmalarını evlenme sebepleri arasında sunarken Suriyeli kadınlar tercih edilmelerinde bir artı, Türkiyeli kadınlar için ise Suriyeli kadının tehdit oluşu olarak değerlendirildiği görülmektedir. Bourdieu (2018, s.87) Eril Tahakküm kitabında kadının

varlığının tanınmasının erkeğin bakışlarına bağlı kılınmış olduğunu, kadının “çekici, el altındaki nesnelere” olarak erkeklerin bakışı tarafından var edildiğini söyler. Erkeklerin Türkiyeli kadınlarla Suriyeli kadınları itaatkarlık, kadınsılık üzerinden kıyaslamaları, eril beklentilerine uyum sağlayan kadının varlığını tanıdıklarını göstermektedir. Bununla beraber Segal’in (1992, s.309) belirttiği gibi erkeklerin kadınlara hükmetme veya kadınlardan hizmet bekleme haklarına ilişkin toplumsal kabul de erkeklerin kadınlara şiddet kullanmalarıyla neticelenmektedir.

Bizim Türk kadınları bilhassa Kilis, bilmiyorum başka yerde öyle mi, yaş 30-35 geçtikten sonra 40’ı geçtikten sonra hanımlığı bırakır, bırakmaya başlar... Biraz kaba tabir olacak çok özür diliyorum Tofaş araba Mercedes araba, Mercedes’e binip gezmeyi ister adam Tofaş’a niye binsin, tangır tungur, merkezi kilit değil, otomatik cam değil. O şekilde çok var piyasada çünkü (6, Kilis Erkek, 47 yaşında).

İlgi anlamında çok fazla var. Sevgilerini gösteriyorlar, bakım olsun, kendilerine de çok iyi bakıyorlar, kendilerine de ilgileri de fazla... Tabi yani kocasına karşı da... İşte dedim ya yani giyim olarak, kuşanma olarak ilgi yoktu (Türkiyeli eşini kastediyor). İlgi olmaması seni başka yöne yönlendiriyor (1 Şanlıurfa, Erkek, 36 Yaşında).

Sancar’ın (2016, s.67-68) belirttiği gibi özellikle erkekliğin aile reisliği üzerinden kurulduğu durumlarda erkekler bu konunun sürdürülebilmesini kadınlara bağlı kılarak kadınlardan erkeklerin tüm ihtiyaçlarını karşılamaları, erkeğin yaşamındaki boşluğu doldurmaları beklenmektedir.

Erkeklerin Suriyeli kadınlarla ilgili düşüncelerine benzer şekilde görüşmelerde bir Suriyeli kadının kendilerinin birçok açıdan Türkiyeli kadınlardan iyi olarak gördüğü ve tercih edilme sebeplerini bununla ilişkilendirdiği görülmüştür. Bu örnek Suriyeli kadından Türkiyeli kadına yönelen kadınlık üzerinden yönlendirmeleri gösteriyor olması bakımından dikkate değer bir örnektir. Kadınların kendi aralarında yaptıkları bu kıyaslamalar Bourdieu’nun sembolik bağımlılık olarak ifade ettiği, varlığının başkalarının bakışına yönelik geliştirilmiş olması durumunu göstermektedir.

Hani Suriyeliler eşini daha çok seviyor daha kendilerine bakım yapıyorlar, hani daha çok kıymet veriyorlar herkes öyle diyor, hatta bütün Türk erkekleri bile bunu söylüyor yani... Biz diye değil, bizim kökenimiz böyle, bizim normal halimiz böyle ama erkekler fark buluyor, ama bizde normal bir şey... Ya koku bile çok önemli ben mesela banyoya girdiğimde iki saat kalıyorum banyonun içinde, şampuan ayrı vücut şampuanı, affederseniz tuvalete girdiğimde bile şampuanım var benim ya temizlik ya koku.

- kişisel olarak bedene daha fazla mı özen gösteriyorsunuz?

Yani kıymet değil, bizim kişisel bakımımız bizde normal bir şey... onunla rahat olsaydı benimle evlenmezdi (6, Kilis Suriyeli Kadın, 36 yaşında).

Aşağıda aynı görüşmede Suriyeli kadının kendisinin Türkiyeli eşe bir erkeğe nasıl davranması gerektiğine ilişkin verdiği tavsiyeler de yer almaktadır.

Ya sevgililer günü geldiği zaman ben kendisine öğretirim ne yapacak, bunu al şunu yap, hani gecelik giy, kırmızı giy, bugün kırmızı giyilir, hani senin saçın niye böyle rengi güzel değil boya yaptı, ben söylüyorum. (6, Kilis Suriyeli Kadın, 36 yaşında).

Mernissi, cinsel mekânın sınırlarını irdelediği Peçenin Ötesi kitabında özellikle kadınların davranışlarının baskı gözetim altında tutulmaya çalışıldığı toplumlarda kadın cinselliği kavramının hâkim olduğunu belirtir (Mernissi, 1995, s.59). Yukarıda erkeklerin Suriyeli kadınlarla evliliği tercih etmelerine ilişkin verdikleri ifadeler de kimi kadınların kendilerine ilişkin bakışının da cinsellik üzerinden olması kadınların denetim altında tutulduğu toplum yapılarıyla yakından ilişkilidir. Görüşmelerde erkeklerin Türkiyeli kadınları “yeterince” denetlemenin mümkün olmadığı koşullarda Suriyeli kadınlarla evliliklere yöneldikleri, kadınları cinsel pratikler üzerinden de baskı altında tuttukları görülmüştür.

Aşağıdaki örnekte ise Türkiyeli kadınlar tarafından Suriyeli kadınlara ilişkin düşüncelerinin örneği yer almaktadır. Suriyeli kadınların kimi Türkiyeli kadınlar tarafından cinsellik üzerinden değerlendirildiklerini söylemek mümkün.

Yani çünkü ağzını açan yani Suriyeli bayanlar bir başkaymış, yatakta bir başka şeyleri varmış. Yani zaten Suriyelilerin suratını görenler bile sanki anlıyor.

-Nerden belli oluyor?

Ya kimisi böyle fırıldak olur, gözleri oynak olur, oluyor yani. Mesela benim evime giren çıkan işte bu eşi, zaten patlak gözlü görmüştün belki, yani gözleri sürekli şöyle oynardı, bir bana bakar bir eşime bakardı, öyle de bir huyu vardı...Ben yani bizim Türk kadınları için bir şey diyemem ama Suriyeli kadınlar, Suriyeli kadınlar ikinci evliliği özellikle istiyorlarmış, hani ikinci eş olursa daha bir kıymetli olurmuş, daha bir tatlı olurmuş daha bir değerli olurmuş o şekilde, bu da demiş zaten sen eşini boşayacaksan ben seni isterim demiş o da boşayacağım demiş bu şekil. (5 Şanlıurfa Türkiyeli Kadın, 38 Yaşında).

Affedersin bir tek yatak işini görüyor eşimin ben de hizmetçi gibi işte (6, Kilis Türkiyeli Kadın, 46 yaşında).

Görüşmelerde Suriyeli kadınlara ilişkin imajın kadınlarla evlilikler üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Erkekler Türkiyeli kadınlarla Suriyeli kadınları çeşitlik kadınlık kalıpları üzerinden kıyaslayıp kendi ihtiyaçlarının bütününe cevap verebiliyor olmaları itibariyle de Suriyeli kadınların Türkiyeli kadınlardan daha iyi olduklarını ifade etmişlerdir. Görüşmelerde Suriyeli kadınların cinselliğine ilişkin bir kalıbın üç tarafın da ortak kalıbı olduğu dikkati çekmiştir. Erkeklerin kadınlar arasında sınırlar çizerek vurguladıkları özellikler her iki kadın grubunun da erkeğin istekleri ve ihtiyaçları odağında denetlenmeye çalışıldığını göstermektedir. Kadınların hareket alanları, talepleri, sınırları, evlilik içinde yapmaları ve yapmamaları gereken davranışlarının erkeklerin Suriyeli kadınları tercih etme nedenleri üzerinden ifade bulduğu görülmektedir.

4.2.4. Türkiyeli Eş ile Pazarlık: Rıza mı, Rızanın Üretimi mi?

Erkeklerin Suriyeli kadınlarla evlenerek çok eşli olma sürecinde Türkiyeli eşlerin nerede, nasıl tutuldukları da dikkat çeken bir noktadır. Bu bölümde Türkiyeli kadınların erkekler tarafından bir diğer kadın üzerinden denetim altına alınma girişimleri ile bu aşamada yaşadıkları hak kayıpları ve maruz bırakıldıkları şiddet, evlilik aşamasındaki rızanın nasıl üretildiği üzerinden ele alınacaktır. Bilinmektedir ki rıza eşit bireyler arası bir ilişkiye dayalıdır, bu anlamda rızanın nasıl kullanıldığı da sorgulanmalıdır. Özgür-Baklacioğlu (2017, s.210) insan hakları hukukunun etkin olmadığı ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yaygın olduğu toplumlarda şiddet ve ayrımcılığın özellikle kadının rızası varsayımı üzerinden inşa edildiğine dikkat çeker. Erkeklerin çok eşli olma süreçlerinde ilk eşlerinin rızaları üzerinden anlattıkları deneyimlerinin şiddet olduğu görülmüştür. Türkiyeli kadınlar bu süreçte görünmez kılınmış, fiziksel-duygusal şiddete maruz kalmış, çocukları üzerinden tehdit edilmiş, evlilikte yaşanan sorunların suçlusu ilan edilmiş ve nihayetinde kadınların rızası bu “istisnai” sürecin bir sonucu gibi üretilmiştir.

Ataerkil kültürde erkeklere ataerkil rolleri üstlenmemeleri halinde hayatta var olamayacakları öğretildiği için erkekler kimliklerini başkalarını kontrol etmek üzerinden inşa ederler, baskı üzerine kurulu bu anlayış bütün ilişkilerin bir iktidar alanına dönüştüğü ve şiddeti içeren bir mücadele alanına dönüşür (Hooks, 2018, s. 124). Görüşmelerde

kadınlar eşlerinin evlenmelerine razı olmadıklarını belirtmişler, sadece bir Türkiyeli kadın seneler boyunca kocasının kendisine uyguladığı şiddetin son bulacağı umuduyla bu evlilikten rahatsızlık duymadığını belirtmiştir. Kimi görüşmelerde kadınların evliliğe onaylarının alınmadığı kimilerinde ise kadınların şiddete maruz bırakılarak rızalarının üretildiği görülmüştür.

4.2.4.1. Karara Dahil Edilmeyen Kadınlar: “Evlendiğinden Haberim Yoktu”

Görüşmelerde kimi kadınlar kocalarının evleneceğinden haberlerinin olmadığını, evlendikten ya da evlilik hazırlıkları bütünüyle bittikten sonra haberlerinin olduğunu ifade etmişlerdir. Erkekler ise kadının onayını almanın önemini olmadığını, kadınların zaten kabul etmeyeceğini düşündüklerini ifade etmişlerdir. Kadının aktif katılımcı olduğu bir süreç yerine pasif rızasının üretildiği bir süreç yaşanmıştır.

Gitti evlendi geldi, haberim yoktu. Evlendikten sonra haberim oldu.

-İkinci karısına söylemiş mi?

Yok, hiç kimsenin haberi yok (1, Şanlıurfa Türkiyeli Kadın, 35 yaşında).

Şaka gibi, bilmiyordum aslında haberim... Bana söylemedi. Annemlerdeydim öğrendim, herkes orada öğrenmiş ama benim haberim yok. Yani annemin akrabaları, ben oraya gitmişim köye, dayılarım falan, herkes öğrenmiş ben sonradan öğrendim, sarsıldım yani (2, Şanlıurfa Türkiyeli Kadın, 40 yaşında).

Hiç haberim yoktu, hiç haberim yoktu. Hayırdır, hayır inşallah, nereye gideceksin dedim, hiç dedi dışarı gideceğim dedi; ama yengesi aradı biliyorum, ben dedi akşam üzeri gelirim dedi, benim işim var dedi, öyle derken işte akşam üzeri geldi dedi ki aha iki gün sonra nikahı kıyıp getiriyorum ha dedi. Ney dedim, ne nikahı dedim; ben dedi bir tane buldum M.'tan aha getiriyorum dedi, sen oraya mı gittin dedim, he gittim dedi. Vallahi aha böyle oldu, ben o gündür bugündür yani iyi değilim, hiç iyi değilim. (6 Kilis, Türkiyeli Kadın).

Hayır, sormadı yani, evlendi. Haberim yoktu, sonradan oldu işte, aramız, biraz tartıştık, şey ettik, sonra da kabullendik ne yapacaksınız.

- Evlendi, geldi öyle mi öğrendin?

Yo yo evleneceği zaman yani haberim oldu, sonra da işte evlendi getirdi buraya, şimdi beraber oturuyoruz (3, Şanlıurfa Türkiyeli Kadın, 40 yaşında).

Kötülükle söyledi, ben seni atmıyorum ama ben evleneceğim dedi, dedim git evlen, evleneceksen beni unut, beni unut yani sen evlenirsen ben niye yanında oturayım dedim, sen bilirsin dedim. Sonra onun evlilik haberini aldık, gizliden evlenmiş haberim olmadan, rızam olmadan gizliden evlenmiş, annesi, teyzesi işte bu Suriyeli eşi, annesi birlikte yapmışlar, haberim yoktu.

Sonra ortaya çıkınca da ben de kapımı kapattım, babamın evine gittim ... işte onunla yalnız konuştuk, yalvardı yakardı bana bu sefer, niye bizi bıraktın evi terk ettin ben sizi bırakmadım ben sizi atmadım gibisinden yalvardı yakardı bana, yani dedi ben evlendiysen ben seni atmayacağım ki ben seni boşamayacağım ki, öyle şeyler söyledi bana, sonrasında dedi yani benle nasıl oldu nasıl evlendim neye uğradığımı şaşırırım gibi şeyler söyledi (5, Şanlıurfa Türkiyeli Kadın, 33 yaşında).

Aksu Kargın (2018, s.40) Hatay ve Gaziantep'te yaptığı çalışmasında bölgedeki Türkiyelilerle Suriye göçü sonrası artan resmi olmayan evlilikler üzerine görüşmeler yapmıştır. Aksu Kargın da çalışmasında Türkiyeli erkeklerin Suriyeli kadınlarla yaptıkları illegal evlilikler hakkında Türkiyeli kadınların bilgilendirilmediklerini paylaşmıştır. Bu araştırmada da görülmüştür ki kimi Türkiyeli kadınlar, evliliğe hazırlık aşamasının tamamlanıp imam nikahından hemen önce ya da evlilik bittikten sonra kocalarının evlendiklerinden haberdar olmuşlardır.

Erkekler geleneklerinde erkeklerin çok eşli olmasının zaten var olduğunu, bu evliliği kendileri istediği için başka kimsenin itiraz etmeye hakları olmadığını, bu nedenle karılarına söylemeye de gerek olmadığını ifade etmişlerdir. Nihayetinde erkeklerin kadınların kabul etmeyeceğini bildikleri halde kadınları zorunda bırakarak bu evliliklere yöneldikleri görülmektedir.

Yok izin veriyor musun değil, zaten hiçbir kadın izin vermez yani, kime sorsan hiçbir kadın...

- Peki neden izin vermeyeceğini bile bile tercih ettiniz bunu?

Bizim burada yani kültürümüzde geleneğimizde zaten kadına sormazlar, burada sormazlar... Gizli yaptım, yani gizlice sadece bizim kim bilir üç beş kişi altı kişi bilir teyzem bilir dayım bilir, birkaç kişi bilir benim önceliklerim bunlar zaten. Annem gilin dahi haberi yoktu, annem gilin de yok.

- Niye gizlediniz?

Yani söylesek de bir şey fark etmiyor, yani öğrenseler de yani engel olamayacaklar, çünkü ben yapıyorum, ben istiyorum ben yapıyorum. Ben yaptığım için müdahale etmezler yani. (5, Şanlıurfa Erkek, 38 yaşında).

Tabi en son iş bittikten sonra söyledim, tabi ki bir kadın kabul etmez yani, hiçbir kadın. Evlenmeden önce ama yani şöyle diyeyim evlenmeden bir hafta önce falan, karardan sonra. E tabi söyledim bir iki sefer, yani benim evleneceğime inanmıyordu yani. Yani en sonunda baktı ki doğrudur ben evleniyorum, o zaman kabullenmek zorunda kaldı da kabullenmedi yani (3, Şanlıurfa Erkek, 50 yaşında).

Erkeklerin bir pazarlığı da Türkiyeli eşlerine evleneceklerine dair haber vermeden süreci yürüterek evliliğe direnç gösterecek tarafı sürecin başında bertaraf etmek şeklinde olmuştur. Yukarıda erkeklerin çok eşli evliliklerini meşrulaştırma biçimlerinde aktarıldığı üzere erkekler bu evliliklerin helal olan bir biçimde gerçekleştiğini düşünüyordur. Erkeklerin çelişkili davranışları ve ifadelerinin en belirgin örneği rıza konusunda kendisini göstermiştir. Görüşmelerde erkekler İslam'ın dört eşe kadar izin vermiş olmasının evlilik kararı almalarında etkili olmadığını ifade etmiş, yine de ilişkilerinin haram değil helal bir ilişki olması ile İslami değerlere verdikleri önemin altını çizmiş ve fakat İslam'ın çok eşli evliliklerde ilk eşin rızasının alınması gerektiği şartını "atlamış"lardır. Dolayısıyla kavramlar, inançlar, inanışlar ve geleneklerin erkeğin değişen isteğine bağlı kılındığı görülmektedir.

4.2.4.2. Tehdit ve Şiddet ile Rızanın Üretimi: "Kabul Etmedim, Yine Beni Dinlemedi"

Aksu Kargın'ın (2018, s.42) Suriyeli kadınlarla evlilikler hakkında yapmış olduğu çalışmasında Suriyeli ve Türkiyelilerle ayrı ayrı görüşmeler yapmıştır. Türkiyeli kadınlarla görüşmelerde kadınlar kocalarının kendilerini bir Suriyeli kadınla daha evlenmekle sıklıkla tehdit ettiklerini ifade etmişlerdir. Bu çalışma hali hazırda çok eşli olmayan erkeklerin evlilik içinde eşlerini denetim altında tutmak, kadınların davranışlarını istedikleri biçimde şekillendirmek için Suriyeli kadınlarla evlenmeyi bir tehdit olarak kullandıklarını göstermektedir. Suriyeli kadınlarla evlenmek ya da evlenme fikri, erkeğin ideal eşini yaratma konusunda evliliğin bütün süreçlerinde etkin olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmada, Türkiyeli kadınların erkeğin çok eşli olma sürecinde karşılaştıkları önemli sorunlardan birinin de erkekler tarafından maruz kaldıkları tehdit ve şiddet olduğu görülmüştür. Kadınlar evliliğe razı olmadıklarını ifade ettiklerinde erkekler, kadınların sözlerinin önemli olmadığını belirtmiş, kadınları çocukları ile tehdit etmiş ya da onlara fiziksel şiddet uygulamışlardır.

Diyelim ki evlenmek istedim dedi, soruyorlar ama sonuçta istemiyordum, ama kafasındakini yaptı yine de. Diğerini gönderdi, yerine yenisini istedi. Yine kabul etmedim ben, yine beni dinlemedi. Suriyeliler geldi böyle oldu. (4, Şanlıurfa Türkiyeli Kadın, 50-51 yaşında).

Aşağıdaki örnekte erkeğin Suriyeli kadınla tanışmasından sonra eve ilgisinin kesildiğini ve buna tepki gösterdiği için maruz kalınan şiddet yer almaktadır. Kadınların evliliklerine ilişkin yönelttikleri herhangi bir talep şiddete maruz kalmaları ile sonuçlanmaktadır.

Daha bu kadını almadan onun için beni çok dövdüğü olmuştu. Hatta birkaç sefer boğazımı sıktı o da daha kızım dünyaya gelmedi, karnım burnumda kaç defa boğazımı sıktı yani, gözlerim şöyle durdu yani, sırf niye ki ona diyorum eve niye gelmiyorsun hiç mi bize acımıyorsun, hiç mi düşünmüyorsun çocuğunu yani o zamanlar sanki hiç gözü bizi görmezdi, öyle yani çok kinliydi bize karşı. (5, Şanlıurfa Türkiyeli Kadın, 33 yaşında).

Bu örnekte kocasının evlenmesini kabul etmediği için evinden ayrılan bir kadın eve dönmesi için kocası tarafından çocukları ile tehdit edilmektedir. Erkekler, kadınları istemedikleri bir biçimde olan evliliğin içinde tutmak için birçok zaman onlara farklı biçimlerde şiddet uygulamışlardır.

Ama ben mecbur döndüm yani çocuklarım için yoksa hep çocuklarımı benden almakla tehdit ediyordu. Tehdit de şu şekil yani çocukları istiyor ki ben de geri döneyim diye. (5, Şanlıurfa Türkiyeli Kadın, 33 yaşında).

Aşağıdaki paylaşım ise kadınların süreçte rızalarının nasıl üretildiği ve bu evliliğe geçişin nasıl olduğunu belirten bir örnektir. Bu durumun daha net anlaşılması için bu evliliğin diğer taraflarının da söylediklerinden görüşmelerde anlatılanlara burada yer verilecektir. Evliliğin karar aşamasında erkek, Suriyeli kadın ve ailesi ile görüşüp evlenme talebini iletmış, Suriyeli kadın da zaten evli olan biri ile evlenmek istemediğini ifade etmiştir. Fakat erkeğin evliliğinin ne kadar gerekli olduğunu görmesi için Suriyeli kadın evlenmeden önce erkeğin evine davet edilmiş, o gün Türkiyeli kadın bu evliliği istemediğini davranışları ile belli etmiştir. Bunun üzerine Suriyeli kadın evdeki koşulları da uygun görmeyerek evliliği kabul etmediğini anlatmıştır. Suriyeli kadının Türkiyeli eşin kendisini istemediğini anlaması ve bu nedenle evliliği kabul etmediğini söylemesi üzerine erkek Türkiyeli eşine şiddet uygulayarak onu Suriyeli kadını istemeye ikna etmiştir (rızasını üretmiştir). Aşağıda Türkiyeli kadının razı olması için karşılaştığı fiziksel şiddet ile razı olduğunu ve Suriyeli kadını kabul ettiğini göstermek için Suriyeli kadını istemeye götürülüşünü anlattığı ifadeler yer almaktadır.

Bir de bununla evlenmezden önce eve bakmaya geldi bunlar, ben de surat ettim diye ben sonuçta, ondan sonra işte dayak yediğimde surat etmişim diye, bu demiş ki ben demiş gelmem demiş, öylelikle işte beni aradı dedi aha yarın

görüreceğiz seninle dedi, hele bakalım nasıl surat eder, nasıl istemem bunu dedi, gece saat 3'tü, ben 17 yaşındaki çocuğumun gözü önünde dayak yedim. Sonra dedi ben bunu getireceğim buraya dedi, sen dedi isteyeceksin sen getireceksin dedi (6 Kilis, Türkiyeli Kadın).

Suriyeli kadının perspektifinden ise süreç bambaşka görünmektedir: Türkiyeli kadının bu evliliğe razı olduğunu ve kendisini istemeye geldiğini bu nedenle evliliği kabul etmesinde bir sakınca görmediğini ifade etmiştir.

Ben kendisine dedim istemiyorum dedim eşiniz var istemiyorum dedim diğer gelişinde eşini getirip de geldi ... Ben önce istemedim hani eşi vardı, hani kuma olmayı istemedim başta.

- peki sonra nasıl kabul ettin?

Bir daha geldi, ailesini getirdi, üçüncü defa da geldi bir tercüman getirdi, hepsinin rızası vardı, bütün ailesinin; ben kendisine dedim istemiyorum dedim eşiniz var istemiyorum dedim, diğer gelişinde eşini getirip de geldi. Ben istemedim ama baktım eşi istiyor kabul etmişti olayı, ben istemiyorum dedim, yani oturup ağladı karşımda. Valla. Senin kalbin temiz gözüküyor dedi, kocam seninle evlenmezse zaten başkasıyla evlenecek dedi. Yani kabul etmedim, ya ben kendisiyle kötü olmasını istemedim yani, o bana bunu dedi sen olmazsan başkası olacak zaten senin kalbin temiz gözüküyor bari sen ol dedi. Önce bana sordu neden istemedin diye ben hani mutluluk yuvamı başkasının yuvasına kurmak istemiyorum dedim, ben mutlu olacağım ama sen mutsuz olacaksın dedim, bu benim için iyi bir şey değil dedim (6, Kilis Suriyeli Kadın, 36 yaşında).

Bu evlilikte erkek ise karısının rızasını aldığını hatta karısının ailesinin de onayını alarak evlendiğini ifade etmiştir. Evlenmesindeki önemli unsurlardan birinin de Türkiyeli karısının kendi ifadesi ile altından kalkılamayacak yanlışları nedeniyle erkeğin ettiği bir yemin ve bu nedenle evlenmeye mecbur oluşunu anlatmıştır. Süreçte karısına uyguladığı şiddetin bahsi geçmemiştir.

dedim bak durum bundan bundan ibaret, senin durumun da bu, bu yemin de var, yani ya razı olacaksın Allah'ın emrinde hiç olmazsa veyahut da ayıp değil, ayrılalım, yeminimiz boşa gitmesin, ben yoluma bakacağım diye konuştuk, rızasıyla, o şekilde evlendik... ben kendi kayınbiraderlerimi kayınvalidemi yemeğe çağırmak şartıyla, güzel bir davet verdik herkese, akrabalarımız herkesin arasında nikâhımızı kıydık... birinci eşim beni çok sever, hakikaten sever, biraz onun etkisi var, yok diyememe kıramama yani, yoksa başka bir kadın olsa git ne halin varsa gör der nafakasını alır bir tarafa geçer, o bizden vazgeçemez biz eşim diye her türlü yanlışına rağmen, çünkü bazı yanlışları var ki altından kalkacak gibi değil, yenilir yutulur gibi değil,

namus değil yanlış anlaşılmasın, altından kalkılacak gibi yanlışlar değil onunla ilgili, biz de kendisinden vazgeçemiyoruz (6, Kilis Erkek, 47 yaşında).

Bununla birlikte aşağıdaki ifadelerde erkek, İslam’da kadının rızasının alınması şartının aslında olmadığını kendisinin de uzun zamandır bunu yanlış bildiği için karısının rızasını almaya çabaladığını ve fakat doğrusunu daha önceden bilmesi halinde karısının rızasını almadan doğrudan evleneceğini anlatmaktadır. Bunları açıklayan erkeğin Türkiyeli karısı rızasının fiziksel şiddetle üretildiğini yeniden vurgulamak gerekmektedir.

Yok ben de öyle biliyordum hatta ben şöyle biliyordum daha önce evlendikten sonra öğrendim yoksa ben hanımın rızasını beklemezdim, ben hanımın rızasıyla evlendim diyorum bak onu beklemezdim, bizim dinimiz şer’ en diyor ki büyük hanımın rızasının olmaması hiçbir şeyi değiştirmez diyor... Ya onay olacak veyahut gizli olacak (6, Kilis Erkek, 47 yaşında).

Yukarıda bir evliliğin gerçekleşme sürecinde üç ayrı tarafın anlatımına ayrı ayrı yer verilerek bu aşamanın tarafların gözünden nasıl görüldüğü ve deneyimlerin nasıl farklılaştığı görünür kılınmak istenmiştir. Rıza kavramının çok eşli evliliklerde İslam açısından önemi vardır, İslam’ın kadınların rızası olmadan çok eşli evliliklerin olmaması gerektiği vurgusu erkeklerin bu ifadeyi kendi isteklerine göre yönlendirebilecekleri mesajı çıkarmalarına sebep olmuştur. Erkeklerin Türkiyeli eşlerinin rızalarını almış olmak adına rızalarını ürettikleri görülmüştür. Dolayısıyla süreci bütün “usullere uygun” olarak yürütmüş olmak adına ikna sayılmayan rızalar erkeklerin şiddetiyle üretilmiştir.

Erkeklerin kadınların rızası hakkında anlattıkları da dikkat çekicidir. Erkek çocuk sayısının fazla olmasını isteyen bir erkek karısına onu yeterince beklediğini ifade ederek evleneceğini haber vermektedir. Aşağıdaki erkeğin ifadesi kadının erkek çocuk doğurmak üzere bedenine verilen yönlendirmeyle buna karşılık alınamayan bir durumda erkeğin yeniden evlenmeyi kendisine hak gördüğünü belirten bir ifadedir.

Eşimle oturup konuştum dedim hanım bak ben seni sekiz yıl dokuz yıl bekledim, ben evleneceğim senin rızalığın olsa evleneceğim olmasa da evleneceğim (4, Şanlıurfa Erkek, 54 yaşında).

Erkekler nezdinde kadınlara haber vermenin rızasını almak olarak yorumlandığı görülmektedir. Kadınlar ise razı olmadıklarını açıklıkla ifade ettiklerine kendilerine

yönelen şiddeti aktarmışlar, fakat erkekler için haber vermemek, tehdit etmek, fiziksel şiddet uygulamanın birer şiddet olarak görülmediği anlaşılmaktadır.

4.2.4.3. Hakların Devri Olarak Ayrılığa Zorlama: “Nikah Vermek Boşanmak Değildir”

Görüşmelerde Türkiyeli kadınlarla ilişkileri belirleyen önemli konulardan birinin resmi nikah olduğu görülmüştür. Kimi zaman erkeklerin Türkiyeli karılarına “nikahını Suriyeli karısına vermesi” konusunda baskı yaptığı öğrenilmiştir. Boşanmaktan farklı olarak değerlendirdikleri bu durum, Türkiyeli kadının evlilikteki haklarını Suriyeli kadına devretmesi olarak değerlendirilmektedir. Bu durum evliliğin temelini imam nikahı olarak kabul edildiğini gösterirken resmi nikahın kazançlarından faydalanılması istenen kadına bu hakların devredilmesi için çaba sarf edildiği görülmüştür. Türkiyeli ve Suriyeli kadınların sahip oldukları haklar bakımından kıyaslandığı ve Suriyeli kadının dezavantajlı bulunduğu bu süreçte, Suriyeli kadınların geri gönderilme ihtimalini de azaltmaya yarayacak olan resmi nikah aynı zamanda erkeğin her iki kadını da elde tutma çabasına da işaret etmektedir.

Geliyorum buna söylüyorum şimdi bu diyor ki ben nikah vermem, ne yaparsın şimdi zorla nikah alır mısın, tutup mahkemeye versen direktmen zorlukla ben kötülükle de ayrılmak istemiyorum ya ne olursa olsun ben onu ayrılıp bırakmak istemiyorum, ayrılısam da ben onu bırakmam, yani bırakmayacağım. Ben ona (Türkiyeli eşini kastediyor) bir ev aldım bak buna (Suriyeli eşini kastediyor) söylemiyorum ha, yani bu duymasın bana niye ev almadın, bu demesin diye. Ben ona bir ev aldım o evde oturuyor o kendi evinde oturuyor, ama ben bir türlü anlatamıyorum yani öyle duruyor işte (8, Hatay Erkek, 65 yaşında).

Bir de şunu çıkardılar teyzem, boşanmalıymışım ondan gelip burada oturmalıymışım kadın da gelip bana bakacakmış, beni kandırıyor (7 Kilis, Türkiyeli Kadın, 63 Yaşında).

Erkeklerin evlilik için yaptıkları bir diğer pazarlık boyutu da Türkiyeli karıları ile olan onları evliliklerine ikna etme ya da resmi nikahı Suriyeli kadınla yapmak üzerinedir. Erkekler Türkiyeli karıları ile evliliklerinde sorun yaşadıklarında Suriyeli kadını ona hizmet edecek bir kişi olarak ifade edip karılarını evli oluşlarına ikna etmeye çalışmışlardır.

Bana dedi ki o gelince o senin önü sıra sana hizmetçi olacak dedi, sen hanım olup oturacaksın dedi, neyse bu geldi işte kim kimin hizmetçisi oldu, şu gün olmuş bak 4 buçuk senedir ben kendilerinin önüne koyup kaldırıyorum, bak şu gün olmuş (6 Kilis, Türkiyeli Kadın).

...ben sana ölünceye kadar bakacağım kim bakacak sana benden başka kimse bakmaz, şunu söyledim bak sen bu aldığım kadınla sen iyi olursan yarın bir gün bu kadın genç sen yaşlısın, 60 yaşında sen yarın bir gün yürüyemezsin çok da kilo var, diyorum ki bak sana bakacak olan gene bu kadın, bak bu kadın bakar sana bu kadın söylüyorum. (8, Hatay Erkek, 65 yaşında).

Suriyeli kadınların geçici koruma statüsünde olmaları nedeniyle göç politikalarında yapılacak değişimlerden etkilenmeleri olasılığı yüksektir. Bu nedenle erkekler çok eşliliğin devamını sağlamak, her iki eşle de evliliği devam ettirebilmek adına evliliğin sarsılma ihtimalini yüksek gördükleri Suriyeli eşleriyle resmi nikahlarının olmasını istemektedirler. Fakat çok eşli yaşama dahil edilen ve bu süreçte zaman zaman şiddete maruz kalan Türkiyeli kadınlar içinse resmi nikah geleceklerine ilişkin kendilerini güvence altında tutmanın tek yolu olarak görülmektedir. Bu nedenle evliliklerde Türkiyeli kadınlar ve erkekler arasında zaman zaman nikahın pazarlığı yapılmaktadır.

4.2.5. Ataerkil Pazarlıklar: Suriyeli Kadınların (İkinci Bir Eş Olarak) Evlendirilmeleri ve(ya) Evliliği Kabul Etme Nedenleri

Bu bölümde Suriyeli kadınların evlenme-evlendirilme sürecinde karşılaştıkları ataerkil pratikler ile kadınların ataerkil pazarlıkları üzerinden evliliği kabul etme nedenlerine yer verilecektir. Suriye göçü sonrası bu evliliklerin sadece Suriyeli kadınlar üzerinden kadınların tercihi olarak sunulmasının bu durumu eksik ve çoğu zaman yanlış yansıtıyor olduğuna dikkat çekmek gerekir. Kadınlar kimi zaman ailelerinin kararlarını uygulayan birer kişi olmuşlar kimi zaman da Türkiye’de yaşamı devam ettirebilmenin ya da birtakım haklara ulaşabilmenin bir yolu olarak evliliğe başvurarak ataerkil pazarlıklarını yapmışlardır. Bu anlamda kadınların göç ettikten sonraki ataerkil pazarlıklarının kadınlar için ekonomik, yasal ve sosyal sonuçlarını göz önünde ele alarak değerlendirmek gerekmektedir. Göçmen kadınlar için evlilik çoğu zaman göçmen olmanın yarattığı kısıtlamalardan kurtulmanın bir aracıdır, fakat burada göçmenliğin kısıtlayıcı etkisinden kurtulmak isterken kadınların erkekler karşısında daha kırılğan hale geldikleri noktalar da özellikle dikkate alınmalıdır (Dedeoğlu ve Ekiz Gökmen, 2011, s.150). Kandiyoti’nin (1988, s.275) belirttiği gibi kadınların karşı karşıya kaldıkları baskıya karşı aktif ya da

pasif bir şekilde direnç göstererek yürüttükleri ataerkil pazarlıkların kadınların öznelliklerini şekillendirmede güçlü bir etkisi vardır. Dolayısıyla kadınların ataerkil pazarlıkları erkekler karşısında kırılğan kaldıkları noktaları ve buna karşı geliştirdikleri stratejileri sunuyor olması bakımından önemlidir.

4.2.5.1. Evliliğe Ailenin Kararı: “Söz Hakkım Yoktu-Evleneceğimden Haberim Yoktu”

Görüşmelerde kimi Suriyeli kadınların evlenme sürecinde evliliğe aktif olarak karar veren kişiler olmadıkları görülmüştür. Görüşmelerde kimi zaman aileleri tarafından fikirlerinin alınmadığı, kimi zaman da aileler karar verdikten sonra kendilerine haber verildiğini ifade etmişlerdir.

-Sana da sorulsun ister miydin?

Evet valla isterdim.

- O zaman hayır der miydin İ. beye?

Evet valla.

- Nasıl biriyle evlenmek isterdin?

İlk başta bekar olmasını istiyordum ve nikahım olsun, yani benim hakkım olsun, resmi olsun isterdim. (8, Hatay Suriyeli Kadın, 36 yaşında).

Benim haberim yoktu geldi nişan takacakları gün dördüm, para verdi babama, 5 milyar gibi, elbise aldı tamamdır. Benim ailem onları altın yapıp bana verdi.

-Sana sormadılar mı?

Sordular, muhtaç bu adam çocukları olması için, sen evde oturursun zaten, sen de evlen çocukların olsun dediler (4, Şanlıurfa Suriyeli Kadın, 30 yaşında).

Ya kardeşim diyor niye yok diyorsun kaç yaşındasın mesela iyiye iyidir dedi... Yani bir sorun yok, kardeşim hani evlen ben seni istemiyorum diye bir şey yoktu, ben rahattım zaten kardeşim de sundu bunu öyle oldu yani, hani günah daha senin yaşın küçük bebek sahibi olman lazım gibisinden, öyle şeyler söyledi bana.

- ben evlenmeden önce senin rızan olup olmadığını merak ediyorum.

Zorla olmadı. (6, Kilis Suriyeli Kadın, 36 yaşında).

Suriyeli kadınların evlenme sürecinde kararlarının ailelerine bağlı kalmış olması ataerkil pratiklerin hâkim olduğunu göstermektedir. Yukarıda literatür bölümünde tartışıldığı gibi göç sonrası yaşanan zorluklar birçok ailenin kızlarını korumak adına çözümü evlilikte

bulduğunu göstermektedir. Kadınların göç sonrası yeterince desteklenmemesi de ataerkil pratiklerin pekişmesine sebep olmaktadır. Kadınlar ise ailelerinin sözlerine itaat ederek ve uyum sağlayarak evliliğe dahil olmuşlardır, Kandiyoti'nin (1988, s.281-283) ifadesiyle itaatkarlık ve edep karşılığında koruma almışlardır. Özgür-Baklacioğlu ve Kıvılcım (2015) Suriyeli kadınların temel insan haklarına erişimlerinde karşılaştıkları sorunların tespiti amacıyla yaptıkları çalışmada birçok mülteci kadın gibi Suriyeli kadınların da Türkiye'de zor durumla karşılaştıklarında aile ve akrabalık bağlarına başvurduklarını gözlemlediklerini ifade etmişlerdir. Kadınların aileleri ile kadınlar da geleneksel rollerin kendilerini koruyacak olan en iyi alan olduğunu düşünmektedir. Suriyeli kadınlar zorunlu göç sonrasında, evliliği kimi zaman hayatta kalma stratejisi olarak kullanmışlardır.

4.2.5.2. Suriyeli Kadınların Önceki Evlilik Deneyimleri “*Daha Önce Tek Eşim Ama Yine Mutlu Değildim*”

Göçmen kadınların göç ettikten sonra evlenmelerinin birçok sebebi bulunmaktadır. Fakat Suriyeli kadınların evliliklerinin ayırt edici yanı göçün savaş nedeniyle zorunlu göç olması, dolayısıyla da diğer göç hareketlerinde deneyimlenen evliliklerden ayrılmasıdır (Gönül, 2020). Evliliğin kadınlar için taşıdığı anlamların, kadınların zorunlu göç sonrası deneyimleriyle şekillendiğini söylemek mümkündür.

Kandiyoti (2015, s.139) kadınların ataerkil pazarlıklarını pasif direniş olarak değerlendirir ve kadının kendi payına düşen koruma ve güvenceyi itaat ederek, uyumlu davranarak ve kendisi ve erkeğin onurunu koruyacak davranışlarla yaptığını belirtir. Suriyeli kadınlar; Türkiye'de sağlamak istedikleri korunmayı elde etmek için eski deneyimlerini örnek göstermişler, Türkiye'deki yaşamın zorlu oluşunu aktarmışlardır. Görüşmelerde kadınlar önceki evlilik deneyimleri ile tek eş olmanın bir öneminin olmadığını düşündüklerini ifade etmişlerdir. İlk evliliklerinde sorun yaşayan ve mutsuz olan kadınlarda o deneyimleri ile çok eşliliğin mutsuzluğun kaynağı olamayabileceğini düşündükleri görülmüştür.

Bilmiyorum kimse kabul etmez ama erkek isterse ama kabul ettirir. Suriye'deyken korkardım korkumdan kabul ettim. Zaten dedi ki muhatap olmayacaksınız ilk eşimle sen ayrı o ayrı olacaksınız.

- tek eşi olmak ister miydin?

Yok valla kismetimi bekledim. Suriye'deyken bir evliliğim vardı ama çocuklarım olmadı. Dövüyordu beni, evime geri döndüm, evde iki yıl

bekledim oturdum daha sonra evlendim. Tektim o zaman ama mutlu değildim. İlaç da içiyordu, sinir ilacı içiyordu (4, Şanlıurfa Suriyeli Kadın, 30 yaşında).

Ben evlendim, ilk eşim, daha sonra 13 yıl oturdum evlenmedim, 13 yıl bekar kaldım, sonra öyle baktım nereye kadar yani ben kimseyle kalamam artık bir yere kadar, hani herkes diyordu sen daha gençsin hani evlen, küçüksün güzelsin koca lazım diye çok konuştular ben de artık evleneyim diye ikna oldum...valla ben mutluym, ama ben başkasının hayatının üzerine mutluluk kurmam ama onlar beni istedi (6, Kilis Suriyeli Kadın, 36 yaşında).

İlk eşimden çok yoruldum çok terbiyesizdi, dedim bu yaşlı kadın ayağı olmaz dedim oturursun çocuklarına bakarsın dedim.... Hayır bir sorunum yoktu çünkü benim ilk eşim de böyleydi gözü dışarıdaydı hep başka kadınlar vardı zaten.

-Sorun değil miydi evli olması?

Yo hayır ben zaten hemen ayrı yaşadım. (7, Kilis Suriyeli Kadın, 33 yaşında).

Evlilik kimi Suriyeli kadınlar için Türkiye’de bağ kurmanın bir aracıdır ve bunu sağlamak için paylarına düşen evlilik biçimini tek eşliliğin anlamsız olduğunu düşünmelerine sebep olacak deneyimleri nedeniyle kabul ettikleri görülmüştür. İlk evliliklerinde sorun yaşayan kadınlar için çok eşli yaşama dahil olacak olmak bir sorun olarak görülmemiş, asıl meselenin erkeğin kendisiyle ilişkili olacağı ifade edilmiştir. Yukarı örnekleri verilen kadınların yaşlarının 30’lu yaşlarda olması ilk evliliklerinin erken yaşta ve zorla olduğu ihtimallerini de düşündürmektedir. Dolayısıyla bu ihtimalle kötü giden bir evlilik neticesinde alınan ikinci eş olma kararının kadınların geçmiş deneyimleri üzerinden de dikkate alınması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

4.2.5.3. Türkiye’de Zorlu Yaşam-Gelecek Kaygısı: “Hiç Olmazsa Kocan Sana Bakar”

Suriyeli kadınlar Suriye’nin savaş bölgesi olması ve bu nedenle güvenli olmaması, Türkiye’ye göç ettikten sonra Türkiye’de yaşadıkları zorluklar ve Türkiye’de yalnız kalmamak, gelecek kaygısı gibi sebeplerle evliliği kabul ettiklerini ifade etmişlerdir. Kadınlar güvenli alan arayışlarını Türkiye’de bir erkekle evlenerek ve böylece bağ kurmuş olarak sağlamaya çalışmaktadır. Göç edilen mekanla bağın en etkili yollarından biri olarak evliliklerin görülmesi kimi zaman kadınların anneleri tarafından desteklenen kimi zaman da kadınların kendisi tarafından kabul edilen bir düşünce olmuştur, böylece

kadınlar kendileri ya da kızları üzerinden kurdukları bağlarla güvenli alanlarını genişletmeye çalışmışlardır.

Yani annem aslında hasta hem tansiyonu var şekeri var bir de kanaması fazla oluyor, annem ben ölürsem bana bir şey olursa diğer yengelerin sana bakacaklar mı bakmayacaklar mı ondan dedi, kızım hiç olmazsa senin kocan sana bakar dedi, ondan beni ikna etti, inşallah dedi çocukların olur dedi çok şükür Allah'a hamt olsun çocuklarım oldu (8, Hatay Suriyeli Kadın, 36 yaşında).

Aksu Kargın'ın (2018, s.38) Suriyeli göçmenlerle görüşerek yapmış olduğu araştırmasında Suriyelilere kız çocuklarını erken yaşta evlendirme ya da resmi olmayan evlilikler yapma nedenlerini sormuş, aileler özellikle Türkiye'de yaşadıkları ekonomik zorluklar nedeniyle kızlarının evlendirdiklerini aynı zamanda kızlarının kocalarının adı altında korunacaklarını düşündüklerini ifade etmişlerdir. Yine bu çalışmada katılımcıların büyük bir çoğunluğu kızlarının benzer özelliklerde evlilikleri Suriye'de olsalar onaylamayacakken Türkiye'de yaşadıkları ekonomik zorluklar nedeniyle özellikle kızlarının evlenmesine razı geldiklerini ifade etmişlerdir.

Gönül (2020) Suriyeli kadınların Türkiye'deki evlilik deneyimlerine ilişkin çalışmasında Suriyeli kadınların resmi olmayan evliliklere dahil olmalarında en önemli unsurun kadınların güvenlik ihtiyacı olduğunu vurgular. Kadınların güvenlik ihtiyacının ekonomik ve toplumsal cinsiyet boyutunun da dikkate alınması gerektiğinin altını çizer. Aşağıdaki örnekte de Suriyeli kadın, Suriye'nin güvenli bir yer olmaması nedeniyle evliliği kabul ettiğini ifade etmektedir.

Suriye'de kızken zaten korkuyordum evden çıkmaya, bu yüzden kabul ettim, Türkiye daha güvenli Suriye'ye göre, yani kimin ne olduğu belli değil, terör olaylar çok, güvenli değil en azından burası güvenli, ailem dedi ki en azından evlenirsen daha iyi evde oturup bekar kalmaktan daha iyidir evlenmen. Çok şükür çocuklarım oldu. (4, Şanlıurfa Suriyeli Kadın, 30 yaşında).

Kadınların aileleri ile kalabalık olarak göç etmesi ve göç ettikten sonra birlikte yaşamda karşılaştıkları zorluklar da evliliği bu zorlukları aşmanın bir aracına dönüştürmektedir. Özgür-Baklacioğlu ve Kıvılcım'ın (2015, s. 70) ifade ettikleri gibi kadınlar kalabalık akraba ve ailelerle birlikte yaşadıklarında da göçün iktisadıyla şekillenen güç ilişkilerine uyum sağlamak zorunda kalırlar. Suriyeli kadınların özellikle birlikte göç ettikleri akraba ve aile üyeleriyle ilişkilerine göre evlilik kararı aldıkları görülmüştür. Kalabalık yaşamın

getirdiği ekonomik güçlükler kadınları yalnızlaştırmakta ve çözümü kalabalığı ve masrafi azaltma yöntemi olarak aileden ayrılmakta bulmaktadırlar.

Ailemin maddi durumu çok kötüydü bende çok fazla altın vardı ya benim altınım olmasa onlar ne olacaktı bilmiyorum, ev kiraladım ev tuttum, kardeşim evlenmek istedi evlendirdik ben kendisine altınlarımdan borç verdim. Gelinimiz benim teyzemin kızı oluyor, annemle dışarıya çıkardık mesela gelirdik evin pisliği duruyor, ben yapayım kendisi yapmasın, iç çamaşırını bile atardı ben toplayayım kendisi toplamasın. Ben de baktım olmadı, kendi hayatım olsun istedim yani. Baktım yani isteyen de var, baktım dedim biraz benden yaşı daha büyük olsun, beni daha iyi anlar, bana daha çok saygı gösterir genç alacağıma, yani böyle bir düşüncem vardı (7, Kilis Suriyeli Kadın, 33 yaşında).

Sonakalan'ın (2021) İstanbul'da yaşayan eşi ölmüş Suriyeli geçici koruma altındaki kadınlarla yaptığı araştırmasında kadınların göç ettikten sonra Türkiye'de hayata devam edebilme mekanizmalarını ele almıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre kadınlar göçten hemen sonra hayatta kalabilme mekanizması olarak akrabalık ve aile bağlarını kullanmakta ve fakat kadınların akrabalarının yanında birey olarak görülmedikleri bu nedenle akrabalarından ayrı bir yaşam kurmaya çalıştıkları sunulmuştur.

Bu çalışmada Suriyeli kadınlar Suriye'deki savaş ortamı ve güvenli bir yaşam alanının olmaması, Türkiye'ye göç ettikten sonra yaşadıkları zorluklar ve geleceğin belirsizliği nedeniyle evlilikle bağ kurmaya ve bir düzen sağlamaya çalışmıştır. Kadınların zorunlu göç sonrası ortaya çıkan ekonomik ihtiyaçları, göç ettikleri ülkeyle bağ kurma ihtiyaçları ve güvenli alan arayışlarının dikkate alınması gerekmektedir.

4.2.5.4. Daha İyi Koşullara Sahip Olabilmek için: “Orada Hayat Şartları Çok Zor”

Türkiye'deki yaşamın Suriye'deki yaşamdan daha iyi olduğu düşüncesiyle evlenmeyi kabul eden, daha iyi koşullara sahip olmak için evlendiklerini söyleyen kadınlar kendileri için ikinci eş olarak evlenmenin sakıncası olmadığını ifade etmişlerdir.

Valla Suriye'deyken bekar kızlar çalıştırılıyor evde de çalıştırılıyor orada evlendiklerinde de çalışıyorlar o yüzden dedim ki bari Türkiye'ye geleyim (2, Şanlıurfa Suriyeli Kadın, 32-33 yaşında).

Türkiyeli erkeklerin Suriyeli erkeklerden daha iyi olduğunu düşünen bir Suriyeli kadın da evlenme kararını buna göre verdiğini ifade etmiştir.

Şimdi Suriye’de nasıl kabul edeyim sen söyle orada hayat şartları çok zor... Önce fotoğrafını gördüm, fotoğrafını gördükten sonra buraya geldi, babam da dedi kızım ne diyorsun ben de tamam dedim, ben Türk’le evlenmek istiyorum dedim sorun değil... Burada çok mutluyum ben, eşimin bana olan hürmetimden isterim ki Suriyeli bayanlar da Türk erkeği ile evlensin, Türk erkeği muhterem... Türkler daha sevecen, ne olursa olsun Türk erkeği karısına sahip çıkar; oradaki çok konuşur, vurur, döver yani ama Türk erkeği başka (9, Hatay Suriyeli Kadın, 35 yaşında).

Yasal statü ve haklara erişmenin mümkün olmadığı kadınlar için evlilik kimi zaman yaşadıkları ülkedeki baskılardan kaçmanın bir aracı olabilmektedir (Fan ve Huang, 1998; Akt: Dedeoğlu ve Ekiz Gökmen, 2011, s.142). Görüşmelerde Suriye’deki yaşam koşullarının iyi olmadığını ifade eden kadınların evliliği daha iyi koşullara ulaşmanın bir aracı olarak gördükleri ve tercih ettikleri görülmüştür.

4.2.5.5. Resmi Nikah Beklentisi: “Türkiyeli Karısı Nikahını Bana Verecekti”

Sahada Suriyeli kadınlardan sadece biri resmi nikahı olacağı düşüncesiyle evlenmeyi kabul ettiğini ifade etmiştir. Fakat bu örneği burada ayrı bir başlık altında verme nedeni resmi nikah konusunun ilişkilerde hangi aşamalarda, hangi biçimlerde konu edildiğinin görünür kılınması adına kıymetli olduğu düşünüldüğündendir.

Bana dediler ki evlendikten sonra mutlaka nikah verecek, çocuğun olunca sana mutlaka nikah verecekler dediler, ben de o yüzden... Aslında birinci hanımdan çocukları olsaydı ben zaten o evliliği kabul etmezdim çünkü ayrı bir mesele olacaktı ayrı bir kavga olacaktı, zaten hiç kabul etmeyecektim, yani biz kabul ettik hani çocukları yok diye kabul ettik bu ev dolusu bana altın, parayla doldursun eğer birinci hanımdan çocukları olsaydı ben hayatta kabul etmezdim, o evliliği hayatta kabul etmezdim. (8, Hatay Suriyeli Kadın, 36 yaşında).

Literatür bölümünde etraflıca sunulduğu gibi ataerkil pazarlıklar, eşitsiz ilişkilere dayanan toplumsal cinsiyet düzeninde kadınların ataerkil sistemde yürüttükleri stratejilerdir. Evlilikler de Suriyeli kadınlar için Türkiye’de hayatta kalmanın ya da daha iyi koşullara sahip olmanın bir aracı olmuştur. Resmi nikahı olacağını düşünerek çok eşli evliliğe dahil olmayı kabul eden Suriyeli bu kadının örneğinde de evliliğin kadınların yasal olarak statü elde etmek için tercih ettikleri bir yol olduğunu göstermektedir. Suriyeli kadının resmi nikah beklentisi fakat Türkiyeli kadının “nikahını vermeme” kararı

göstermektedir ki resmi nikah kadınlar arasında iktidar ilişkilerinin kurulduğu bir müzakere alanına dönüşmüştür.

Aşağıda Suriyeli kadınların hak kayıpları başlığı altında Suriyeli kadınların resmi nikaha ilişkin bilgileri, düşünceleri ve kaygıları etraflıca tartışılmıştır. Özce, görüşme yapılan diğer kimi Suriyeli kadınlar kendileri için resmi nikahın bir önemi olmadığını ifade etmiş, kimisi evlilikte yaşadığı zorluklardan sonra gelecekleri için resmi nikahın önemini fark ettiklerini aktarmış; kimi kadınların ise resmi nikahın sunduğu haklardan bilgi sahibi olmadıkları görülmüştür. Görüşmelerde kadınlara resmi nikahın sağladığı haklar aktarıldıktan sonra kadınlar resmi nikahlarının olmasını artık istediklerini ifade etmişlerdir.

4.2.6. Türkiyeli Kadınların Pazarlıkları-Evlilikte Kalma Nedenleri

Çok eşli evliliklerin işlevleri ve kazanımları erkeklerin evlilikleri başlatan kişiler olması nedeniyle çoğunlukla erkekler üzerinden açıklanırken bu evliliklerin devam etme sürecinde kadınların aldıkları rolleri, bu evliliklere karşı direniş ve kabulleniş biçimlerini de ele almak gerekir. Türkiyeli eşlerle görüşmelerde kadınlar bu evliliklerden memnun olmadıklarını, mutsuz olduklarını yaşamlarının olumsuz bir biçimde değiştiğini ifade etmişlerdir. Kadınların bu evliliklerin içinde kalmayı kabul etmelerinin üzerinde ataerkil bir toplum yapısında kadınların boşanmalarının zorluklarının etkilerini göz önünde bulundurmak gerekir. Kadınların boşanmak seçeneğini düşünmemelerinin üzerinde ataerkil pazarlıkları ya da karşılaşılabilecekleri baskılar etkilidir. Kadınlar evliliğin içinde kalmaktan memnun olmasalar da boşanmama nedenlerini çocuklar ve geleceklerine ilişkin kaygıları olarak açıklamışlardır. Görüşmelerde kimi Türkiyeli kadınlar hukuki karar ne olursa olsun boşanma sonrası çocukların erkeğe bırakılacağını paylaşmış ve çocuklarından ayrı kalamayacakları nedeniyle boşanmaya kalkışmadıklarını ifade etmişlerdir.

Türkiyeli kadınların verdikleri cevaplar da bu ilişkilerin devam etmesinde çocuklar boyutunu açıklamakta çocukları erkeğin ailesine bırakmaktan duyulan endişenin kadınları evliliğin içinde kalmaya zorladığını göstermektedir.

Boşanmak bak burada hani aşirettir ya boşandın mı gidersin çocukların babasının yanında kalır sen gidersin. Anne sen de çocuklarını göze alıp boşanır mısın boşanmazsın (3, Şanlıurfa Türkiyeli Kadın, 40 yaşında). Bizde adetler kız istese gidip ailesinin yanına döner ama başka biriyle evlenemez. Yani öyle bir şey mümkün değil. Olmaz. Yuvayı yıkıp ailenin yanına dönmek asla olmazdı. Çocuklarımı onların eline mi bırakayım? (4, Şanlıurfa Türkiyeli Kadın, 50-51 yaşında).

Evliliğin ilk günlerinden itibaren kocasının mütemadiyen şiddetine maruz kalan bir kadın kocasının yıllar sonra ikinci bir kez evlenip diğer eşiyile yaşamaya başlamasına, kendisine yönelen şiddetin bitmiş olması nedeniyle mutlu olduğunu ifade etmiştir. Görüşmede boşanması halinde ise karşılaşacağı zorluklardan, ailesinin kendisine şiddet uygulayacak olmasından duyduğu endişeyi ifade etmiştir.

Off zalim, gelin olduğum günden beri aboo, çok zalim işte ona rağmen iyi oldu gitti bunun yanında (Suriyeli eşi kastediyor). Çok iyi oldu çok, keşke çoktan beri gitseydi keşke keşke, hiç olmazsa benim annem babam da kalırdı hayatta, şimdi gider yanlarında otururduk... yok, istemem boşanmam ...Anne babam öldü gitti şimdi bana ne olurdu kardeşlerim bacularım öldürürdü beni belki de bir yandan da iyi ki de boşanmamışım iyi ki de (7, Kilis Türkiyeli Kadın, 63 yaşında).

Bu örnek Guirkinger, Gross ve Platteau'nun (2021, s.12) Afrika'da yaptıkları çalışmada kimi kadınların çok eşli yaşamı tercih ettikleri bulgusuna benzer özellikler taşımaktadır. Yazarlar kendi çalışmalarında çok eşli birlikteliklerde kadınların bir diğer kadını kabul etmelerinde önemli unsurlardan birinin erkeğin ev içindeki otoritesinin seyretilmesini sağlıyor oluşu olarak ifade etmişlerdir.

Kadınların geleceklerine ilişkin kaygılarının da zaman zaman erkeğin çok eşliliğini kabul etmek ya da boşanmaya direnmekle neticelendiği görülmüştür. Aşağıda Hatay'da erkeklerle yapılan görüşmede erkeğin Türkiyeli karısından nikahını Suriyeli karısına vermesini istediği ve karısının bunu kabul etmediğine ilişkin ifadeler yer almaktadır. Hatay'da Türkiyeli kadınlarla görüşme yapılamamış olması nedeniyle bu bilgi sadece erkeğin paylaşımı üzerine aktarılmıştır.

-Neden vermek istemiyor nikahı sizce?

Yav neden efendim güvence istiyormuş kendi kendine güvence sigorta diyor, yav şimdi devlet şimdi yeşil kartlar var doğru mu, yeşil karta da aynı bakıyor ha sigorta ha yeşil kart, yarın bir gün 64 yaşına geldiği zaman devlet yaşlılık maaşı da veriyor sana, dulluk maaşı da veriyor dul kaldığın zaman da veriyor mesela kocandan ayrılmışsın dul şeyi de veriyor sana yani işte ya biz de

*veriyoruz zaten elektriğini suyunu yiyeceğini içeceğini hep ben karşılıyorum
(8 Hatay, Erkek, 65 Yaşında).*

Çok eşli evliliklere ilişkin literatürde sosyal refah sisteminin eksik kalan yönlerinin kapatılmaya çalışıldığı noktalardan açıklamalar yapılmıştır. Erkeklerin yaşlıklarının garantisi olarak, bakım ihtiyaçlarının karşılanması ya da eve gelecek gelirin artması için çok eşli olmayı tercih ettikleri ifade edilmektedir. Bu açıklamaların alt metninde sosyal refah sisteminin öncelikli hedef grubunu erkekler olarak göreceği önkabulü okunmaktadır. Benzer sorunların ve eksikliklerin kadınlar için de söz konusu olmasına rağmen kadınlar çok eşli olarak geleceklerini kurtarmayı tercih etmek yerine erkeğin çok eşliliğini kabul ederek ataerkil pazarlıklarını yürütmektedirler.

4.3. ÇOK EŞLİLİK SÜRECİ: TARAFLAR ARASI İLİŞKİLER VE YAŞANAN SORUNLAR

Bu bölümde erkeklerin ikinci evliliklerini de yaptıktan sonra hanede yaşananlar ele alınmıştır. Çok eşlilikle birlikte hanede yapılan düzenlemeler, ilişkileri belirleyen dinamikler ve evliliğin tarafları arasındaki gerilimler şiddetin ve baskının nerelerde hangi biçimlerde var olduğunu görmeyi sağlayacaktır. Stirling (1965, s.98) Türk köylerinde yaptığı antropolojik çalışmasında ev yaşamını ekonominin temel olduğu bir “firma”ya benzeter ve evi barınma, beslenme, dinlenme ve meşru cinselliğin karşılandığı, sosyal ilişkilerin kurulduğu bir alan olarak ifade eder. Görüşmelerde tüm ilişkilerin şekillendiği evde, ilişkilerdeki gerilimlerin evle ilgili düzenlemelerde görünür olduğu ortaya çıkmıştır. Bora (2018, s.65) Kadınların Sınıfı çalışmasında sınıf ve cinsiyetin gündelik yaşam pratiklerinde nasıl kurulduğunu ücretli ev emeği üzerinden tartışır. İki farklı sınıftan kadın grubunun bir arada bulunduğu evin düzenlenme biçiminin kadınların sınıfını belirlerken bir yandan da bu sınıfın yeniden kurulduğu bir mekân olduğunu söyler. Bu anlamda görüşmelerde aynı erkekle evli olan Türkiyeli ve Suriyeli kadınların sahip oldukları farklı statüler (vatandaşlık-geçici koruma / resmi nikah-imam nikahı) göz önünde bulundurularak evin ve ev içi ilişkilerin nasıl kurulduğu anlaşılmaya çalışılmıştır.

4.3.1. Evliliklerin Mekânı-Hanenin Biçimlenişindeki Dinamikler

Evliliklerin mekânı için bir yapı-inşa olarak haneyi almak yeterli olmayacaktır fakat hane buradaki sembolik anlamlarıyla da kurulan gizli hiyerarşilerin okunabileceği en belirgin

alandır. Mernissi'nin (1995, s.15-16) sistemin işleyişini gözlemleyebilmek için kadın ve mekân konusunun sistem için adeta bir büyüteç işlevi gördüğü ifadesi ile Bourdieu'nun (2018, s.22) toplumsal düzenin cinsiyetçi iş bölümü, mekânın yapısı ve yaşam döngüsü gibi alanlarda eril tahakkümü onaylamak üzere işlediği, kamusal alanın erkeğe evin kadına özgü olması ve dahi evin belli odalarının da yine erkek ve kadına göre bölünmüş olmasını eril düzenin uygulandığı alanlar olarak açıklaması burada ilişkileri anlamak konusunda da bir rehber olarak ele alınmıştır. Ev içinde ilişkiler, sınırlar, yasaklar, ilişkileri organize ederken getirilen kurallar, adalet kurgusu, cinselliğin mekânı ve kuralları, denetim mekanizmaları hanede kendini ifade etmekte, nihayetinde bize çok eşli evliliklerin işleyişindeki dinamikleri sunmaktadır.

Görüşmelerden evliliklerde ilişkilerin birçok boyutu evin ve ev dışı yaşamın nasıl organize edildiği üzerinden okunabilmiştir. Eve ilişkin düzenlemeler kimi zaman erkeklerin kadınların fikrini sormadan aldıkları kararlarla bütün kadınları bir arada tutmak şeklinde kimi zaman da hanede yaşanan gerilimlerin sonucunda şekillenmiştir. Fakat bütün organizasyonların hane gelirin bakılarak biçim kazandığı dikkati çekmiştir, erkeğin geliri arttıkça kadınların yaşadığı alanlar arası mesafe de artmıştır. Aşağıda gelir ve gerilimler üzerinden evin, ilişkilerin nasıl organize edildiği ve yaşanan zorluklar ele alınmıştır.

4.3.1.1. Gelire Göre Şekillenen Haneler: Yaşam Alanını Bölerek Düzenleme

Çok eşli hanelerde evin nasıl organize edileceğini belirlemede ilk kriter eve giren gelir ve bunun kadınlar ve çocuklar arasında nasıl dağıtılacağıdır. Her bir kadının sahip olduğu çocuk sayısının farklılığı hanede gelir dağılımının nasıl olacağı konusundaki temel gerilimlerden biridir. Fakat bu dağıtımın üzerinde sadece erkeğin geliri değil aynı zamanda o geliri evde işleyen kadının emeğinin görünür olduğu alanlar da etkili olmuştur.

Görüşmelerde haneye giren gelirin kadınlar için ev olarak belirlenen fiziksel sınırları şekillendirdiği görülmüştür. Kimi evler eve gelen her bir kadın sayısınca üst kata eklenen derme çatma odalarla, kimi evler evin büyüklüğüne göre tam olarak dikey biçimde ortadan ikiye bölünerek, kimileri iki ayrı katta yaşam şeklinde şekillenmiştir. Erkeğin ikinci bir kirayı ödeyebildiği durumlarda ise kadınlar birbirlerinden uzak, ayrı evlere alınmışlardır.

Odaları ayrı, yukarıda benim üç tane odam var, bir tanesinde bir tane, bir tanesinde bir tane oturuyor, diğer aşağıda da aile kalabalıktır on kişi bir de anne 11, oğlan evli benim oğlum da evli hanımıyla beraber, benimle beraber. Türk anne çocuklarıyla beraber bir tane odayı paylaşıyor, evli olan bir odayı paylaşıyor, herkes çoluk çocuğuyla bir odayı paylaşıyor. Şimdi maddi durum da olmadığı için aynı evde yaşıyoruz... Şimdi şöyle bir şey hocam aynı evdeyiz, aynı yemeği paylaşmıyoruz. Her kadın kendine pişiriyor. Oturmaya otururlar beraber ama herkes diyor ki ben çocuğumdan mesulüm onu doyurmaya mesulüm, benim canım bunu ister Fatma bunu ister de Ayşe bunu yemek istemez. Her kadın kendine göre bir yemek pişirmek ister. Ben o konuda kendilerini serbest bıraktım yani sıkmadım. Ayırıyorlar her şeyi ayırıyorlar, yani mutfak ayrı oluyor. Yemek içmek ayrıdır. (1, Şanlıurfa Erkek, 36 yaşında).

İki mutfak var evet, burayı zaten babam yaptı evi, kira mira vermiyoruz Allah razı olsun ondan, bir daireyi ikiye böldük; o bölüm iki oda, bu bölüm iki oda yaptık. Ya olabilir zaman gelir bunlar kavga eder, anlaşılmaz, hiç olmazsa herkes kendi mutfağında yemeğini pişirir evinde oturur (2, Şanlıurfa Erkek, 45 yaşında).

Biz, ikisine bir beraber, aynı evde yaşıyorlar, mutfak bir, sadece evleri ayrı, iki katlı ev biri altta kalıyor biri üstte. (3, Şanlıurfa Erkek, 50 yaşında).

Ev iki katlı bizim şu anda, binada iki ayrı daire var yeme içme hepsi büyük hanımın yanında. Şimdi bak bizde öyle bir şey değil, yemek bir kazanda pişerse aynı kazanda pişiyor, aynı yerde yiyip içiyoruz, mutfak gideri yok; küçük eşimin nedir ıvır zıvır, çerezdir, meyvedir onun gibi ufak tefekleri oluyor onun haricinde mutfak masrafı yok, mutfak masrafının hepsini büyük eş yapıyor zaten (6, Kilis Erkek, 47 yaşında).

Benim çocuklar on tane, bu kadının iki tane, beraber nasıl olsun (1, Şanlıurfa Türkiyeli Kadın, 35 yaşında).

Çok eşlilik bireyler ve aileler için fayda ve maliyetlerle ilişkili bir pratiktir. Kültür ve sosyal hiyerarşilerle etkileşim halinde olan ekonomik meseleler kadınların çok eşlilik içindeki deneyimlerini etkilemektedir. Aile birliği içerisinde çok eşli evliliklerde kaynaklara erişim farklılaşmakta ve kimi zamanlarda alınan kararlar sadece belirli aile üyelerinin yararına olmaktadır (Al-Krenawi ve Kanat-Maymon, 2017). Çok eşliliğin taraflara getirdiği zorluklar sıklıkla hanedeki kişi sayısının artması nedeniyle ekonomik zorluklar olarak ifade edilmiştir. Yukarıda tartışıldığı gibi erkekliğin kendini güç ve iktidar üzerinden kurduğu ve ekonomik gücün bu anlamda erkekler için önemi dikkate alındığında çok eşli erkekler için ekonomik zorluklar bir anlamda erkeklerin kırılgan yanına dönüşmüştür. Goldman evliliğin ekonomik bir düzenleme oluşuna dikkat çekerek, kadının evliliğin birçok alanında kısıtlandığını erkeğin ise özellikle ekonomik alanda

zorluk hissettiklerini ifade eder (Goldman, 2006, s.22-23). Erkeklerin çok eşliliğin zorlu yanı olarak ifade ettikleri ekonomik zorluk da özellikle erkeklerin kendilerini ekonomik alanın yöneticisi olarak görmeleriyle de ilişkilidir.

Bir insanın maddi olarak ihtiyacını karşıladığın zaman bir kişi farklıdır iki kişi farklıdır. Bu sefer sen buna karşı iyi davranmak zorundasın, buna ilgi gösterdiğin zaman buna da göstermek zorundasın... Ben şu an düşündüğüm zaman Allah bana sabır veriyor yani yoksa bakıyorum maddi durumu, bununki yok, bununki yok; bu çocuğun, bunun şuyunu eksik, buyu eksik üzüliyorum, çok üzüliyorum. Ben süt olarak değil ben yoğurt olarak getirsem biberona koysam çocuklarıma yetiştiremiyorum. Yoğurdun kilosu üç liraya yakın ben yoğurt yetiştiremiyorum. (1, Şanlıurfa Erkek, 36 yaşında).

Geçim zor. Maddi olarak zor yani geçim zor. İki kadın oldu mu iki ev demektir, iki masraf demektir. Yani şimdi buna bir elbise alsan ona da elbise alman lazım, buna bir eşya getirsen ona da aynı getirmen lazım. Geçim zaten zor, kendi kendime şimdi bir maaşla şimdi iki kişi geçinemiyor bu devirde eğer dört tane çocuk iki avrat bir ben yedi kişi, nerden geçineceksin aldığın bir asgari ücret (2, Şanlıurfa Erkek, 45 yaşında).

İkinci evlilikten sonra biraz işler daha zorlaştı. Hayat şartları zorlaştı, şimdi orada da çoluk çocuk var okul var masraf var kira var, orada elektrik su faturası var, burada elektrik su faturası aynen var mesela, burada ihtiyaçlarını karşılayacağım bir de 2014'te yaptığımız bir hatadan dolayı cezaevine girdik ... Niye diyorum, zor hayat şartları zor, maddi olarak zor diyorum yani yetiştiremiyorsun, 100 liraya çalışsan bile 100 lira bir şey değil ki bu zamanda 100 liraya bir şey alamıyorsun ki, geçindiremezsin çocukları şu an bile ben zor geçiniyorum yani, hanımuma sor belki iki yıl oldu hanımuma ben iki yıldır bir kıyafet almamışım yani hep kendi kıyafetleridir... Ama davulun sesi uzaktan hoş gelir ama ben kendim nasıl utaniyorum şöyle hani gelin benim evime bakın benim evimde bir şey yok ki, şu an görüyorsunuz oturduğumuz oda dört duvar, yan odaya geçin dört duvar, koltuk takımı var mı veya bir eşya var mı mesela, o oda boş bu oda boş, bir şey yok evde bir şey yok; yani ev dedin ney bir vantilatördür, bir televizyondur bir mutfak eşyalarıdır yani. Olan da gitti ha vardı yani diyorum ya önceden iyiydi durum falan. Hani bu cezaevi olayı oldu ya, ikinci evlilikten sonra bütün belalar, belalar gelmeye başladı, teyzem oğluyula tanışma sebebim, babamın dolandırıcıya verdiği para (5, Şanlıurfa Erkek, 38 yaşında).

Haliyle doğal gaz faturası herkes bir tane ödüyor, ben iki tane ödüyorum, elektrik iki tane ödüyorum, su iki tane ödüyorum; aidat, kapıcı aidatı iki tane ödüyorum, ev taksiti iki tane ödüyorum. (6, Kilis Erkek, 47 yaşında).

Erkeğin gücü ve üstünlüğü evi ekonomik olarak yönetebilmesinde aranır. Erkeklik çalışmaları, erkekliğin yaşam boyu farklı evrelerde belli başlı bedensel ve toplumsal pratiklerle inşa edildiğini gösteriyor (Bolak Boratav, Okman Fişek ve Eslen Ziya, 2018,

s.61). İş sahibi olmak ailenin ekonomik olarak geçimini sağlamak da erkekliğin inşasında önemli bir aşama olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle çok eşlilik hem erkeğin ekonomik gücünü gösterdiği hem de ekonomik olarak zorlandığında prestijinin zarar görebileceği bir alandır.

Ev, Aktaş'ın da (2013, s.55) ifade ettiği gibi kadınlık tanımının üretildiği ve aynı zamanda cinsiyet eşitsizliğinin de yeniden üretildiği bir mekandır. Evdeki ilişkilerin nasıl kurulduğunun da anlaşılmaya çalışıldığı görüşmelerde, evlerde mutfakın önemli bir alan olduğu görülmüştür. Mutfak bir yandan erkeğin gelirinin paylaşıldığı bir alan iken diğer yandan kadının ev içi emeğinin ve kadınlığa yüklenen anlamların da en görünür olduğu alandır. Ev içinde kadınlar arasında gerilimin yoğun olduğu durumlarda, kadınlar kendi alanlarını mutfak üzerinden belirlemeye çalışmaktadır. Bora (2018, s.70), kadınlığın kişiyi tanımlayan birçok değişkenden bağımsız olarak ev üzerinden yaratıldığını söyler ve özellikle ev işlerinin kadınlığın inşasında önemli bir yere sahip olduğuna dikkat çeker. Aşağıdaki örnekte de görüldüğü üzere kadın olmanın mutfakta kendisini gösterdiği düşüncesi de kadınların ayrı alanlar talebini güçlendirmektedir.

Ben elimin emeğini ona yedirmek istemiyorum, çocuklarımın rızkını ona yedirmek istemiyorum dedim, kadın değil mi yapsın pişirsin... Öğrensin, bir de eşim benim eşim oraya taşıdığı malzemeyi bana taşıyaydı benim yapmadığım şey kalmazdı ben aile içinde büyüdüm benim annem bana her şeyi öğretti yani yemek olsun ekmek olsun, daha o yemek yapmasını bilmiyor ekmek yapmasını bilmiyor eşime sadece menemen yapıyor bir de biber kızartıyormuş... Menemen yedirmiş ondan sonra ne bileyim yani yaptığı yemekler belliymiş yani sürekli e ben burada sarma sarıyorum, dolma yapıyorum birçok çeşit yemek yapıyorum yani (5, Şanlıurfa Türkiyeli Kadın, 33 yaşında).

Kadınların evlilikte erkekle ilişkilerini güçlü tutmanın yolları mutfakta ve cinsellikte aranmıştır. Hem erkekler hem de kadınların kıyaslamalarının da bu alanlarda olduğu görülmüştür.

Yani eve geldiği zaman mesela giyinirdim kuşanırdım makyajımı yapardım kendisini beklerdim yani yemek saati yani elimden geldiği kadar aman derdim güler yüzle karşılayayım şey yapayım gene işe yaramadı (6, Kilis Türkiyeli Kadın, 46 yaşında).

ya sevgililer günü geldiği zaman ben kendisine öğretirim ne yapacak, bunu al şunu yap, hani gecelik giy, kırmızı giy bugün kırmızı giyilir, hani senin saçın niye böyle rengi güzel değil boya yaptı, ben söylüyorum (6, Kilis Suriyeli Kadın, 36 yaşında).

Şimdi Suriyeli hanımım biliyor musun, evinde çocuklarla, misafire karışmaz, gelen giden canı isterse merhaba der canı istemezse odasından çıkmaz ben de mecbur etmiyorum ha büyük hanımım var diye, yük onun üzerinde ben bunu zorlamıyorum. Bakıyorum biraz fakirdir belki becermez belki şu, hiç zorlamam derim hanım efendiliğinle kal (4, Şanlıurfa Erkek, 54 yaşında).

Aşağıdaki örnekte ise Suriyeli kadının ücretli bir işte çalışıyor olması ve eve para getiren kişi konumunda olması Türkiyeli kadına mutfakta olması gerektiği baskısıyla neticelenmiştir.

Çığırdı bağırdı edeceksin dedi, bu çalışıyor dedi sen aşı ekmeği pişireceksin dedi, bakacaksın sen dedi, o dedi çalışıyor dedi (6, Kilis Türkiyeli Kadın, 46 yaşında).

Kendini evin biçimlenmesi üzerinden gösteren ekonomik zorluklar kadınların ve çocukların bu evliliklerle derinleşen yoksulluklarını da göstermektedir. Kadınlar için ekonomik zorluklar temel ihtiyaçların dahi karşılanamaması olarak kendisini açığa koymaktadır. Kadınlar bu zorluklar karşısında kimi zaman ihtiyaçlarının karşılanmasını talep etmemeyi kimi zaman küçük ücretli işlerle aileye destek olmayı tercih etmişlerdir.

Harçlık olarak hiçbir şey vermiyor ama eksiklerimizi alıyor. Yani illaki bir yere gidecek olmamız lazım vermesi için. Sebep borcum var diyor, yetmiyor diyor, öyle böyle borçlarım var ödeyemiyorum biriktirmem lazım diyor. İyi para alıyor, asgari ücret alıyor ama biz bir şey görmüyoruz. (2, Şanlıurfa Suriyeli Kadın, 32-33 yaşında).

Ya hem maddi hem zor çok zordur bir taneyken üç tane. İki tane kadın var çocuklar, ev kalabalık ev zaten bizim değil, sen söyle nasıl olsun (1, Şanlıurfa Türkiyeli Kadın, 35 yaşında)

Urfa'ya geldim altı, yedi ev değiştirdim. Evlendikten sonra, önce ailesinin evinde, sonra kiralık evde, sonra geri döndüm ailesinin yanına, sonra tekrar kiralık eve çıktım, sonra buraya geldim yani yedi sekiz ev değiştirdim para sıkıntısından, maddi sıkıntıdan şimdi de zaten zar zor geçiniyoruz, çalışmıyoruz, ev kirası zor oluyor. Sadece maddi sıkıntı, yoksa onun haricinde iyi, illaki iki evlilik olduğunda sorun kaçınılmaz ama maddi sıkıntı zor.

- kendine kişisel olarak bir şey istemiyor musun?

Çok az. Para yok. Suriye'deyken tabi tam tersiydi, hala zor. (5, Şanlıurfa Suriyeli Kadın, 32 yaşında).

Bu çocukların mesela çok istediği bir meyve olur, aşağı inerim mesela annem gile giderken işte yolda alırım onlara, annem gilde yerler, yani buraya bile getiremiyorum yani mutfaka koysam bile hani onlara kalmıyor, yani gelen giden dolabı açıyor ne bulsa çıkarıyor yiyor, bir bakıyoruz ki dolapta bir şey

kalmıyor çocuklar için. Sadece hani bu 3 kişiden biten bir şey değil, benim 5 tane görümcem var, bugün ev biraz sakin normalde her gün biri damlar, her gün biri damlar her birinin arkasında üç beş çocuk var, yani bunlara ne yeter ki, e bütün gün de buradalar mecbur yerler içerler de. Yani ne bileyim benim hayatım çok zorlukla geçiyor yani. (5, Şanlıurfa Türkiyeli Kadın, 33 yaşında).

Burada sahadan izlenimlere, görüşmelerin dışında kadınlarla yapılan sohbetlere ve örneklem kriterine uygun olmayan ailelerde karşılaşılan durumlara da dikkat çekmekte yarar var. Çok eşlilik literatürünün vurguladığı noktalardan biri çok eşli evliliğin güçlü aşiret ilişkilerinin bir sonucu ve erkeğin zenginliğini göstermenin bir aracı olarak gerçekleştirilmiş olmasıdır. Ekonomik olarak erkeğin güçlü olmadığı durumlarda erkeklerin ailesini geçindiremediklerine ilişkin toplumsal baskı ile karşılaşmamak için çok eşliliği tercih etmedikleri bir evlilik biçimi olarak da ifade edilmiştir. Sahada dikkat çeken ilk noktalardan biri de gerek örnekleme alınan gerek kriterlere uymadığı için alınamayan ailelerin ciddi bir yoksulluk içinde olmalarıdır. Bununla birlikte yine çok eşlilik literatüründe vurgulanan noktalardan biri de hanedeki kişi sayısının artmasının özellikle tarımda çalışacak kişi sayısının artmasını sağladığı bu nedenle çok eşli yaşamın tercih edilebileceğidir. Fakat yine literatürde belirtildiği üzere Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) ile tarımda emek sürecinin değişmesinin çok eşliliğin azalması üzerinde etkisi olmuştur. Yine de sahada dikkate alınan noktalardan biri de kadınların ve çocukların emeklerinin ne yönde kullanıldığı olmuştur. Şanlıurfa sahası çalışmanın başladığı ilk saha olması nedeniyle taraflardan üçü ile de görüşmenin tam olarak yapılması şartının zorunlu tutulduğu bir saha olmuştur. Bu nedenle sahada eşlerden birinin görüşmeye katılamayacak olması durumlarında o haneden kimse ile görüşme yapılmamıştır. Süreçte (Temmuz sonu, Ağustos ve Eylül aylarında) birçok hane ziyaret edilmiş ve özellikle Türkiyeli eşlerin ailelerinin yanında ya da mevsimlik tarım işleri için il dışında olduğu bilgisi edinilmiştir. Yine görüşmenin tamamlandığı bir hanede Türkiyeli bir araştırma öznesi, Suriye göçünden sonra erkeklerin Suriyeli kadınlarla evlendikleri, Türkiyeli eşlerini mevsimlik tarıma gönderip kendilerinin Suriyeli karılarıyla birlikte aylarca yalnız ve rahat yaşadıklarını ifade etmiş, bütün zorlukları çeken tarafın Türkiyeli kadınlar olduğunu açıklamıştır. Fakat görüşmelerde her iki kadın grubundan da evlilikleri boyunca çeşitli zamanlarda mevsimlik tarımda çalıştıkları bilgisi alınmıştır. Kadınlar Türkiyeli ya da Suriyeli olduklarına bakılmaksızın mevsimlik tarımda çalıştırılarak hane

gelirinin artması sağlanmaya çalışılmaktadır. Bununla birlikte ekonomik zorlukların şiddetlenmesinin Türkiyeli kadınlarda Suriyeli kadınlara yönelik öfkenin artmasına ve bu sürecin tek sorumlusu olarak Suriyeli kadınları görmelerine sebep olacağı dikkate alınmalıdır.

Aşağıda kadınların evliliklerinin kimi dönemlerinde (görüşmelerde çalıştıkları dönemin ne zaman olduğu özellikle konuşulmuştur) mevsimlik tarımda çalıştıklarına ilişkin paylaşımları yer almaktadır.

Bazen dışarda, çadırda eski zamanda. Hatay, Yozgat, Kayseri. Tarımda çalıştım (4, Şanlıurfa Türkiyeli Kadın, 50-51 yaşında).

Tarlada, bahçede, Suriye'de... Üç yıl önce fındık, mercimek gibi işlere gittim ama üç yıl önce.

-Tek sen mi gittin diğer eşle beraber mi?

Berber gittik (2, Şanlıurfa Suriyeli Kadın, 32-33 yaşında).

Çalıştım, buradayken Suriye'deyken çalışıyordum. Kızlardan şimdi çalışmıyorum. Hamileydim, bir düşük yaptım kaybettim çalışırken, bu küçükten sonra, sonra da çalışmayı bıraktım (4, Şanlıurfa Suriyeli Kadın, 30 yaşında).

Hane, ilişkilerin nasıl düzenlendiğini ve bu düzenlemedeki temel dinamikleri gösteren önemli bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Evin yapısı, haneye giren gelirin dağılımı, eşlerin bir arada ya da ayrı evlerde yaşaması bütünüyle gelir temelli şekillenmektedir. Dolayısıyla evler, kadınlık ve erkeklığe ilişkin kalıpların maddi pratikler üzerinden yeniden üretildiği bir alana dönüşmüştür. Bununla birlikte erkeğin geliri ve mal varlığı basitçe bir geçim ve gelecek meselesi olmaktan ziyade hanedeki ilişkileri belirleyen önemli bir unsurdur. Aşağıda kadınların maruz kaldığı şiddete ilişkin sunulan örneklerde açıklandığı gibi, özellikle Suriyeli kadınlar erkeğin resmi nikahlı eşi, onun ailesi ve çocukları tarafından mirasa ortak olacak taraf olarak görülüp şiddete maruz kalmaktadır. Bu nedenle bu bölümde sunulan ekonomik zorluklar sadece hanede artan nüfusun sebep olduğu ekonomik zorluklar olarak görülmemeli, çok eşliliğin ekonomik şiddet boyutu olarak da görülmelidir.

4.3.1.2. Kadınlar Arasındaki İlişkiye Göre Şekillenen Haneler

Erkeğin birden fazla kadınla evliliğinin aleni olduğu, tarafların hepsinin evliliklerden

haberdar olduğu durumlarda kadınlar arasında ilişkinin nasıl olduğu dikkat çekmektedir. Bu çalışmada kadınların çoğunlukla bir arada yaşadığı fakat aynı çatı altında bile olursa kadınlar arası yaşanan gerilimler nedeniyle her bir kadına özel alan yaratıldığı görülmüştür. Çok eşli evliliklerin başarılı olması birçok açıdan zor olarak kabul edilir. Yalçın-Heckmann (2002) kadınların bu evlilik içinde olmayı istememeleri nedeniyle çeşitli stratejiler geliştirerek bu birliktelikleri önlemeye çalıştıklarını belirtir. Kadınlar arasında gerilimlerin yaşanması ya da tüketim yarışına girmek gibi davranışlarla bu evliliklere karşı direnç göstermektedirler (Yalçın-Heckmann, 2002, s.302). Görüşmelerde kadınlar arasında gerilimin kaynağı kadınların birbirlerini istememeleri olarak ifade edilmiştir.

Önceden oldu ama sonradan olmadı. Ben susuyordum yani sustum da. İstenmediğimi hissettiriyordu (3, Şanlıurfa Suriyeli Kadın, 29 yaşında).

Evet beraber yaşadık ama görmüyorduk birbirimizi, ama çok kavga, savaş çıktı. İki senem savaşla geçti. Sevmiyordu beni, dövmeyle çalışıyordu, annesi de beni dövdü. Bir kez üstüme geldi kapıyı kapattım, kalp hastası diye böyle dokunsan bayılacak gibi, ne olsa kendisine bendenmiş gibi gösteriyordu, bana tükürüyordu, küfrediyordu aklına gelebilecek her şey. Sesi çok yüksek, bütün sokakta sesi var (5, Şanlıurfa Suriyeli Kadın, 32 yaşında).

Ya hiçbir şey yokken kendisi olay yaratır, kendisi sorun yapar. Evlendim ikinci gün evlendiğimin ikinci günü halı çıkarttı birlikte yıkamamız lazım dedi... Kendisinden kaynaklı. Ben ilk evlendiğimde önce Türkçe bilmiyordum ya anlamıyordum sadece bağırdı, ben eşime sorardım sebep ney, bana derdi senin alakan yok sen karışma, iki ay sonra eşim dışarı çıkmıştı, kardeşinin hanımını getirmişti tercüman aramızda, niye ben askılı giyiyorum evde niye şort giyiyorum, bizde Suriye'de bu normaldir kadın evde çok açık giyer neden sen böyle giyiyorsun dedi (6, Kilis Suriyeli Kadın, 36 yaşında).

Şöyle büyüğün bunu kabullenmemesi. Yani kızmalar, darılmalar öyle şeyler. Ben bunu kabul etmiyorum yani kabullenmemek ikinci bir eş, ikinci bir ortağı kabullenmemektir bu... Tabii ki kızmalardan daralmalardan onu ikna et öbürünü ikna et, ikisini beraber tutmak, adaletli davranmak kolay değil, o yönden biraz insanı yoruyor, yıpratıyor beynen acaba ben nerde hata yaptım diye, hatamı nasıl telafi ederim diye o konular biraz insanı yıpratıyor ve yoruyor. Beynini yoruyor yani bedenini yormuyorsa da beynen yorulabiliyorsun (3, Şanlıurfa Erkek, 50 yaşında).

Erkeğin çok eşli olmasından sonra kadınlar aynı evde birlikte yaşamda zorlanmış, aralarında zaman zaman gerginlikler çıkmıştır. Erkeğin ekonomik olarak iki ayrı kirayı ödeyebildiği zamanlarda iki ayrı ev olarak, ödeyemediği zamanlarda ise ev içinde düzenlemelerle yaşam alanları ayrılmıştır. Gerilimin temel sebebi kadınların çok eşli

evliliği istememeleri olmasına rağmen çoğu zaman bu durum kadınların birbirlerini istememesi olarak kişiler arası bir mevzu olarak ele alınmıştır. Bu durumda geliştirilen çözüm de kadınların birbirlerinden uzakta yaşamalarına olanak yaratmak üzerinden olmuştur. Evin kadınlar arasındaki gerilimler nedeniyle bölünmesi bir anlamda kadınların ilişkideki güç talebinin de nihayetidir, Bora (2018, s.85-86) kadınlar arası ilişkileri incelediği çalışmasında kadınların kendi aralarında yaşadıkları gerilimlerle çeşitli güç stratejileri yürüttüklerini anlatır. Çok eşli evliliklerde kadınlar erkeğin evliliğine tepkiyi bir diğer kadın üzerinden ev içinde kendilerine özel alanı yaratmaya çalışarak göstermişlerdir.

Valla herkes kendi evinde, yani normal. Başta o beni istemiyordu. Benim evime gelme diyordu. Ben amcasının evindeydim o buradaydı, o eve gelmemi istemiyordu.

- buraya taşındıktan sonra sorun oldu mu?

Hayır, herkes kendi evinde (2, Şanlıurfa Suriyeli Kadın, 32-33 yaşında).

Yok bazı vardı, geçti. Ufak sorunlardı, onun üzerine evleri ayırdık, bir sene beraberdik (4, Şanlıurfa Türkiyeli Kadın, 50-51 yaşında).

Buradan çıkmasını ben de çok istedim çünkü onun yüzünden bir gün bile huzurlu olmuyorduk bu evde. Su bardağını getirir evinin önünde böyle fırlatır darmadağın eder, paramparça eder o bardağı, hani sırf çocuklar oynamasın, oynasalar da o camlar onlara batsın diye, o kadar yani kötülük yapardı (5, Şanlıurfa Türkiyeli Kadın, 33 yaşında).

Ne yapayım benim huzurum kaçardı yani, huzursuz olurum, düşünürdüm yani ben bunu getirmekle iyi mi yaptım, en iyisi diyorum ki ben artık bunu ayrı bir eve çıkartayım büyüğü burada kalsın, o da uzak olsun, ama benim huzurum yerinde olsun (5, Şanlıurfa Erkek, 38 yaşında).

En çok neyden sorun çıkıyor, bilmiyorum ki her taraftan sorun çıkıyor, yani öyle bir soru sordunuz ki! Yani maddi bir de sevgi, mesela en çok sıkıntı büyük eşimle bir yere hasta görmeye ya da bir akraba ziyaretine gittiğim zaman sıkıntı olur orada. Ufakla bir yere gittiğim zaman gene bir orada sorun çıkar illa bir sıkıntı çıkıyor ... Bir fayda işte görmedik, ikinci eşin ne faydası olacak, dertten kederden başka... Zararı her taraftan zarar adım attığın gibi zarar (2, Şanlıurfa Erkek, 45 yaşında).

Kadınların birlikte yaşamak istemeyişleri kadınlar arasında sorun yaratmakla birlikte görüşmelerde bir Suriyeli katılımcı Türkiyeli eşin nikahı kendisine vermemesini kadının suçu olarak ifade etmiştir. Bu örnekte evliliklerinde çocuk sahibi olamayan Türkiyeli kadına karşı Suriyeli kadının çocuk üzerinden yarattığı haklar ve kadınlık kıyaslaması söz konusudur. Bora, kadınlığın ezilme konumu üzerinden tanımlandığını söylerken

Açıkel'in "mazlumluk söylemi güç istemidir" sözünü vurgular (Açıkel, 1996, s.153; Akt: Bora, 2018, s.85), bu örnekte de resmi nikahı olmadan çocuk sahibi olan ve mağdur olan kadın olarak Suriyeli kadının nikah talebi görülmektedir.

Yani suç aslında birinci hanımda, çünkü büyük hanımı bizim için bir yargı verdi herhalde bunun çocuğu olmayacak dedi çocuğu olmayacak diye. (8, Hatay Suriyeli Kadın, 36 yaşında).

Suriyeli kadın çocuklarının kimlik kartları ile yaşadığı sorunu ve bunun resmi nikahla çözülebileceğini ifade ederek Türkiyeli kadın karşısındaki mağduriyetinin dikkate alınmasını bir hak talebine dönüştürdüğü görülmektedir. Ama bunu kadınlık kıyaslaması üzerinden yaptığı dikkate alınmalıdır, haklarına ulaşamamış olmasını kendisiyle ikinci eş olarak evlenen erkeği suçlayarak değil kadını suçlayarak yapmaktadır. Bu görüşmede, Suriyeli kadının nikah karşılığında Türkiyeli kadına da bakarım ifadesi kadınlar arasındaki ilişkinin iyi olmasının -bu iyilik hali de bakım emeğine dayanmaktadır- resmi hakların devrine bağlandığını da göstermektedir.

Yok sorun işte bir bu başka bir şey yok yani bana nikah yapsan ben ona bakardım da diyor böyle laflar geçiyor işte bu başka bir şey yok o da bakarım öyle söylüyor o da hala başkasının kafasına uyaraktan hala diyor ki ben nikah verirsem şöyle olur böyle olur bununla geçiyor başka bir şey yok ... diyor ki böyle böyle bu kadın nikahı niye vermiyor ben gider evini temizler bakarım yaparım diyor ta o derece, işte öyle gidiyor bakalım.

- Yaşlanınca en azından ona da bakar diyorsunuz?

Evet böyle söyledi ama şimdi böyle yapınca bu da şey yapıyor bu sefer yok vermiyorum vermiyorum, niye vermiyor, vermiyorsa tövbe ben de ona bakmam diyor bilmem ne diyor öyle konuşuyordu (8, Hatay Erkek, 65 yaşında).

Çok eşlilik birçok boyuttan içinde eşitsizlikleri barındıran bir ilişkidir. Mernissi (2003) sadece kadınları tek eşliliğe ve cinsel içgüdünün kontrolüne sahip olması gereken kişiler olarak gören anlayışın yarattığı eşitsizliğe vurgu yaparak eşitsizliğin olduğu her yerde direnişin de olacağını belirtir. Kadınların bu evlilikten rahatsızlık duyduklarını ifade ederken bir diğer kadın üzerinden ifade ettikleri görülmüştür. Kadınlar içinde buldukları durumun eşitsiz güç ilişkileri bağlamına bakmayıp bunu yine kendi kadınlıklarında aramışlardır ve tepkilerini de bunun üzerinden vermişlerdir.

Kadınların bir diğer kadını kendilerine ve evliliğine karşı olarak görmediği, bu biçimde bir birlikteliğin yaşanma sebebinin kocaları olduğunu düşündükleri durumlarda aralarında iyi bir ilişki kurulduğu görülmüştür. Kadınlar birbirlerinden zarar görmediklerini, evliliklerinde onları üzenin erkeğin evlenmesi ya da adil olmayışı olduğunu ifade etmişlerdir.

Benim kadınla hiç sorunum yok kadınla görüşüyorum hatta bana gel diyor, senin suçun yok diyor bizim sorunumuz İ. ile diyor... Kadınla da iyiyiz o bana diyor sorun sen değilsin diyor, yani bizim ayrılmamızın sebebi sen değilsin diyor, yani bizim aramızdaki sorun değilsin diyor bizim evliliğimiz bitti geçimsizlikten diyor senin hiçbir sorunun yok. Yani biz gittiğimiz zaman oraya hiçbir sorun olmadı hatta kendisi bana dedi gel bize de buyur aramızda hiçbir sorun yok hiç. (9, Hatay Suriyeli Kadın, 35 yaşında).

Olmadı. Onunla olmadı, hiçbir şey. Yo yansıtmadım evdeyken, yani tartıştığımız zaman bile onun evinde tartışmıyoruz, ben eşimle benim sorunum eşimle, eşim bu şeyi yapan yani (3, Şanlıurfa Türkiyeli Kadın, 40 yaşında).

Ya şimdi nasıl diyeyim, kadınla benim hiçbir sorunum yok, benim tek sorunum eşimle, hiç kimseyle benim sorunum yok şu durumda, kadının bana bir zararı yok şimdi bak eğri oturup doğru konuşmak lazım, hiçbir zararı yok kadının bana şu durumda, sabahleyin çıkıyor akşam eve geliyor. Hiç olmadı bir sorun olmadı, dava dövüşümüz olmadı, şu dört buçuk sene içinde hiçbir davamız olmadı. (6, Kilis Türkiyeli Kadın, 46 yaşında)

Şükür yok çok şükür yok şeytanın kulağına kurşun alem şaşırıyor bunlar dövüşüyor mu diyor, yok dövüşmem. Abla abla abla diye dolaşır arkamdan, sever beni, ben de seviyorum, bacımı böyle sevmem, bacımdan yüz kat fazla seviyorum kendisini, hiç kötülüğü yok ne beni sövdürmek dövdürmek ne etmek, değişik bir insan hoşuma gitti. Uşaklarını da severim ben, buraya getirir bırakır, inanır, güvenmezse bırakmaz değil mi (7, Kilis Türkiyeli Kadın, 63 yaşında).

Hanedeki düzenlemeler, kimi zaman kadınlar arasındaki gerilimlerle kimi zaman ise evde yetişkin erkek çocuktan genç Suriyeli eşi uzak tutmak düşüncesiyle olmuştur.

Esas biz kalıyorduk tek evdi, bizim oğlan işte büyük hallice, askerlik çocuk hanım da rahat edemiyor ister istemez, sen de biraz çekiniyorsun bazı şeylerden, ev hali dedik ki bu böyle olmayacak sıkıntı olacak, hiçbir şey yokken ortada sıkıntı olacak; benim tokide evlerim vardı 2 tane biri kardeşimin, kardeşime dedim senin ev kalabalık sen bu eve sığmıyorsun zaten sen bu eve geç biz de alt üst burada dedim oturalım, o şekilde evi böldük (6, Kilis Erkek, 47 yaşında).

Benim evde genç oğlum vardı 17-18 yaşında; bir gün, kadın evde açık saçık gezer ben de bir gün dedim, onun için çok tartıştık kendisiyle, dedim ki

kendine; bak dedim oğlan gelip gidiyor eve, acık dedim giyimine kuşamına dikkat etsin dedim, bu çocuk eve geliyor gidiyor dedim, doğru değil dedim, e sananeymiş bizeneymiş de niye karıştıyormuşum ben, onun için çok tartıştırdık kendisiyle bilmiyorum (6, Kilis Türkiyeli Kadın, 46 yaşında).

Erkeklerin zorluk olarak ifade ettiği kadınlar arası bu gerilimli ilişkiler bir anlamda aksi durumun temennisi niteliğinde görünmektedir. Bütün sürece kapsamlı olarak bakıldığında kadınlar rızalarının alınmadığı bir ilişkinin içine dahil edilmekte ve bu ilişkiden de memnun olmaları beklenmektedir. Kadınlar için memnuniyetsizliği gösterebilecekleri en belirgin alan bir diğer kadın üzerinden olmaktadır. Erkekler içinde bu durum kadınların birbirlerini basitçe kıskanmaları olarak görülüp yine merkezin kendileri olduğu mesajını da sunmaktadırlar.

4.3.2. Adalet, İhtiyaçlar ve Baskı Döngüsünde Erkeğin Kadınlarla Kurduğu İlişki

Çok eşli hane yapısı içerisinde ev içindeki güç dinamikleri ciddi bir hassasiyet yaratır, özellikle erkeğin eşlerine ve çocuklarına olan tutumu hanenin nasıl işleyeceğini belirler (Al-Krenawi ve Slonim-Nevo, 2008; Akt: Al-Krenawi ve Kanat-Maymon, 2017). Görüşmelerde erkeklerin kadınlarla ilişkisini adalet kurgusuyla, ekonomik bağla ve baskı temelli kurdukları görülmüştür.

Birden fazla kadınla çoğunlukla aynı hanede kurulan yaşamın temel gündemi hanedeki kadınlar arası adaletin nasıl sağlandığı olmuştur.

Yav şimdi bir kişiyle anlaşmak ayrı iki üç kişiyle anlaşmak ayrı huzur açısından olsun. Sana diyeyim yüzde seksen iyi değil, yüzde yirmisi... Yav işte dört dörtlük imkânı yok olmamış yani. Diyorum ki ufak hanımım da keşke büyük hanımım gibi olsa, yani diyorum ha bunu... Ya şöyle bir ayrı, iki ayrı, beynim yorulmazdı, şimdi şeren diyor iki eşin üç tane eşin buna gülümsemeyi bile buna gülümsedin mi buna ayrı gülümsedin mi kadının zoruna gider, ben büyük hanıma şakalaştığım zaman bir laf güldüğüm zaman, bakarsın onunla konuştum gülmedim o kadının zoruna gene gider, e biz Hz. Ömer değiliz ki bu eşitliği sürelim. (4, Şanlıurfa Erkek, 54 yaşında).

Yukarıdaki örnekte ifade edildiği gibi adaleti tam anlamıyla sağlayamayacaklarının farkında olan erkekler kadınlarla ilişkilerinde adaleti nerelerde kurduklarını düşünmektedirler? Görüşmelerde erkekler adaleti kadınlarla geçirdikleri vakit ve kadınların ekonomik ihtiyaçlarını aynı düzeyde karşılamak üzerinden açıklamışlardır.

Kadınlarla sırayla yaşam, sadece Suriyeli eşle yaşam ya da eşlerden biriyle sorun yaşandığında bir süre üst üste diğer eşte kalarak erkeğin belirlediği evlilik mahalli olarak bedeninin konumlanması, ilişkilerin organizesi ve erkeklik kimliğinin kurulduğu alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Connell erkeğin bedenini toplumsal hayatta nasıl organize ettiğine ilişkin açıklamasını şöyle yapar: “Bedenler, toplumsal pratiğin tarafsız bir aracı olarak görülmezler. Fiziksel varlıkları önem taşır. Bazı şeyleri yapar, bazı şeyleri yapmazlar. Dolayısıyla bedenler spor, emek ve cinsellik gibi toplumsal pratiklerde *esash* bir rol oynarlar” (Connell, 2019b, s.122). Çok eşli hanede erkeğin her gün bir kadında gecesini geçirmesi ya da tepkisini bedenini kadından uzaklaştırarak sunması ev içi ilişkiyi fiziksel varlıkları üzerine inşa ettiklerini göstermektedir. Birlikteliklerin içinde ilişkileri şekillendirmek üzere erkekler, bedenini varlığının tamamı olarak kabul edip bir ifade aracı olarak konumlandırmıştır. Görüşmelerde erkeklerin sıklıkla vakit geçirdikleri eşlerini ideal eş olarak tanımladıkları, birlikte yaşamın az olduğu ya da hiç olmadığı resmi evliliklerini evlilik olarak saymadıkları dikkati çekmiştir. Erkeğin nezdinde evlilik, erkek kiminle yaşıyorsa onunladır, hukuki boyutunun önemi yoktur.

4.3.2.1. Erkeğin Adaleti: Sırayla Yaşam, Erkeğin İki Karısı Karşısında Kadının Yarım Kocas

Görüşmelerde hane içinde ve dışındaki ilişkilerin erkeğin kadınlarla ayrı ayrı geçirdiği zaman üzerinden organize edildiği görülmüştür. Erkeğin her bir gecesini kadınlarda sırayla geçirmesinin, kadınlara erkeğin sunduğu bir hak gibi düzenlendiği ve burada bir aksama yaşanmasının ilişkide birtakım sorunlar olduğunun göstergesi olarak değerlendirildiği görülmüştür. İlişkilerde adaletin kadının bedeni karşısında erkeğin bedeninin konumlanması üzerinden şekillendiği dikkat çekmektedir. Connell (2019b, s.99-100) erkekliğin özellikle beden üzerinden tanımlanan ve erkeğin tüm eylemlerinin bedeni tarafından yönlendirildiğini, bu nedenle erkeklerin erkekliklerini bedenleri üzerinden nasıl inşa ettiklerini de anlamak gerektiğini söyler.

Ben hayatımı saatlere bölmüşüm. Tabi önceden çalışıyordum, şimdi bir olaydan dolayı çalışmıyorum. Beş aydır işsizim. Gelirdim saat 6’da işi bırakır da geldik biz, iki saatini 7-8’e kadar bu hanımımınla oturdum, 9-10 öbür hanımımınla oturdum, 10-11 her birine iki saat ayırırdım. Bununla oturup çay içiyorum, gülüyorum, oynuyorum, o çocuklarımı tutuyorum okşuyorum, oynattıyorum, o çocukların da ilgiye ihtiyacı vardır. Ona gittim mi aynı şey. Yani 12 oldu mu benim görevim bitiyordu. Ben o zaman yatağa çekiliyordum, sabah erkenden işimize kalkıp gidiyorduk... Kendi şahsım mesela bir gün bu

odada yattıyorum bu çocuklarımla, ikinci gün öbür çocuklarımla yanında yattıyorum, öbür gün öbüründe yattıyorum. Çünkü neden ben evlendiğim gündən beri bugüne kadar hep adil olmaya özen gösterdim... Oturmaya dahi oturduğum zaman geçirdiğim zamana dahi önem veririm, yani bununla ne kadar zaman geçirirsem onunla ne kadar geçirmem lazım. (1, Şanlıurfa Erkek, 36 yaşında).

Ben de adalet var bu gece bunda mı bu gece bunda, bundaysam on gün geçse aradan gene sıramı biliyorum, yani ihtilaf olmasın birisine efendim kıymet verip birisini bırak yok bende... Kadının hakkı neydi mesela bir kadını dışlama, mesela atıyorum bu kadının yanında iki gün yattım, bu kadını terk ettim, bu kadının yanında üç gün yattım bunu terk ettim, bunun yanında fazla yedim içtim gülümsedim onu terk ettim, bu bir zulümdür bende (4, Şanlıurfa Erkek, 54 yaşında).

Ha şu var ben evlendim ikinci evliliğimi yaptım da öbür eşimin büyük eşimin yanına gidip gelmiyor muyum, hayır kesinlikle öyle bir şey yok, dört yıl olmuş bir gün daha aksatmamışım, bir gece onun evindeyim (6, Kilis Erkek, 47 yaşında).

Çok eşlilik erkeğe toplum nazarında özel bir konum sunmakla birlikte hanesindeki kadınların uyumunu sağlamanın zorluğunu da yükler, bu nedenle çoğu erkek üstünlüğünü kaybetmemek adına çevresine evinde birliğin olduğunu söyler (Yalçın-Heckmann, 2016, s.301). Görüşmelerde erkeklerin her bir kadınla geçirdiği vakte dikkat ederek adaleti sağladıkları ifadeleri aynı zamanda evde düzeni ve birliği sağladıkları anlamı da taşımaktadır.

Kadınlar için de adaletin en görünür olduğu alanlardan biri sırayla yaşamdır. Bu nedenle kimi zaman kadınların bu konuda kesinlikle esneklik göstermeyerek ‘benim sıramdır’ diyerek erkek ile devam eden ilişkiyi ve haklarını göstermek istedikleri görülmüştür.

Hepimize aynı şekilde davranıyor ve zaten her gün birimizin yanında... Burada benimle kalacağı zaman benim sıram olduğu zaman çayı da burada içeriz hiç aşağıda olmaz, bütün vaktini burada geçirir buradan kalkar işe gider, döndüğünde aşağı iner ama çocuklar korkuyor mu diye gelir arada (1, Şanlıurfa Suriyeli Kadın, 24 yaşında).

Mesela bir gün dışarıya gitti kocam ben sormam, kendisi arar sanki İspanya’ya gitti her şeyi ister o eksik bu lazım, elektrik kesilir mesela eşini arar ben korktum, benim sıramdır, arar eşimi ben korktum der mesela. (6, Kilis Suriyeli Kadın, 36 yaşında).

Küçük hanım bir konuda geçenlerde inat etti, hasta hasta ben anlamam dedi gelip burada yatacaksın dedi, tamam dedim hasta halimle gittim vallahi çıktım yukarı odasına gittim. İsteyince zorlayamazsın (1, Şanlıurfa Erkek, 36 yaşında).

Erkeğin kadınlarla geçireceği zamanı gün aşırı düzenlemesiyle birlikte ev dışında da yaşam kadınların bir araya getirilmemesi üzerine kurulmuştur. Her bir kadının isteğinin farklı olması onlarla yapılacak olanların da farklı olmasına ve zamanının da ayrılmasına sebep olmuştur, bu durumda kadınlar arasında adalet sağlanmaya çalışılmıştır. Erkeklerin evliliği tam zamanlı olarak yaşaması karşısında kadınlar için ev içi ve ev dışı yarı zamanlı evlilik olduğu görülmüştür.

Berber gitmez. Hepsinin ayrı günü var. İşte seçimi bırakıyorsun, ya niye seçimi bırakıyorsun zaten akıllı davranıyorsun diyorsun ki nereyi istiyorsun. Ama sen zorlarsan der ki beni niye oraya götürdün. Bayramlarda işte bazı günler istisnadır, o günler bütün hanımlar mesela babam gile hepsi beraber gider beraber yürürler, hepsi gider bayramlaşır gelirler (1, Şanlıurfa Erkek, 36 yaşında).

Onu götür, bunu götür sırayla falan işte.

- Çözülüyor mu böyle?

Çözülmez, kadının sorununu kesinlikle çözemezsin zor, desen ne kadar çözerim yüzde ellisini çözersin (2, Şanlıurfa Erkek, 45 yaşında).

He, ikisi birlikte gel dedim mi geliyor, birisi evde kalıyor öbürü geliyor, sıkıntı yok (3, Şanlıurfa Erkek, 50 yaşında).

Ya illaki oluyor nasıl ya esiyor bir tatile gidelim diyorsun şimdi ikisinin zevki farklı onun için ikisiyle birlikte gidemiyorsun (6, Kilis Erkek, 47 yaşında).

Görüşmelerde adaletin bir diğer boyutunun da ihtiyaçlar üzerinden açıklandığı görülmüştür. Erkeklerin adalete ilişkin yaptıkları açıklamalar her iki kadına aynı davranmanın adaleti sağlamak adına yeterli olarak kabul edildiğini göstermiştir.

Elbise dediğin zaman ikisine almak zorundasın veya bir yere götürdüğün zaman ikisini beraber götürmek zorundasın işte birisinde üç gün kalıyorsun bir tanesinde bir kalıyorsun yapamazsın her gün bir yerde kalmak zorundasın. Vicdanen sen ona adaletli olmak zorundasın yani vicdanen, bir de insanlık olarak bakarsan zaten onun zorundasın yani zorundasın yapmak zorundasın... En çok ihtiyaçlarına dikkat ediyorum, yani ihtiyaçları şöyle birine bir elbise aldın mı diğerine almak zorundasın, bir aileye bir kilo domates alacaksan sen ayrı almak zorundasın gerçi biz ikisine bir beraber, aynı evde yaşıyorlar, mutfak bir, sadece evleri ayrı, iki katlı ev biri altta kalıyor biri üstte (3, Şanlıurfa Erkek, 50 yaşında).

Ha bir tane şey aldım diyelim ki örnek bir ayakkabı aldım, o hanımına aldıysan öbürüne de getireceksin. Getirmedin mi tartışma nedenine yol açmış olursun (1, Şanlıurfa Erkek, 36 yaşında).

Tabi elimden geldiği kadar yapıyorum kime ne getiriyorsam ona da aynı şekil getiriyorum (2, Şanlıurfa Erkek, 45 yaşında).

Ya adil ne mesela derler şuna şunu alıyorsan ona da onu al, ayakkabı aldıysan ona da ayakkabı al, atıyorum mesela et almışsan ona da et getir. Meyve almışsan öbürüne de meyve getir. İhtiyaç konusunda mesela (5, Şanlıurfa Erkek, 38 yaşında).

Her konuda. Alışveriş konusunda aynı mesela, karı koca ilişkileri olsun hakeza her konuda elimden geldiği kadar eşit olmaya çalışıyorum... Ne bileyim eve bir şey alınacağı zaman bu evime televizyon almışsam ona da alıyorum (6, Kilis Erkek, 47 yaşında)

Gelirde sınır yok bizde bunun ihtiyacı varsa alırız o evin ihtiyacı varsa alırız, eşit, ne isterlerse mevcut bu soğan istedi alırız, öteki sarımsak istedi alırız, ihtiyaca göre... Adaleti sağlarım, o da istese ihtiyacını uygun görürsem buyurun, uygun görmezsem mesela zamanı değil derim, öteleirim bu gene öylesine (7, Kilis Erkek, 69 yaşında).

Ataerkil düşünce erkeklerin rasyonelliğine yaptığı vurgu ile herhangi bir meseleyi kadınlardan daha iyi muhakeme ettiklerini söyler ve bu nedenle erkeğin adaletinin yeterli olduğu ilişkileri hakkaniyetli yürüttüğüne inanılır (Yalçın-Heckmann, 2016, s.302). Görüşme yapılan çok eşli hanelerde de adalet konusunda erkeğin değerlendirme ve kararlarının hâkim olduğu, adaletin erkeğin adaletine dönüştüğü görülmüştür. Erkekliğin kendini yeniden ürettiği ve erkeğin aile reisliğine dayanan bir alan olarak evliliklerde ataerkil iktidar kültürel olarak onaylanmış ve kısıktılmış bir biçimde kabul edilmektedir (Ertürk, 2004, s.11). Erkeğin hanedeki ilişkileri düzenleyen pozisyonu kadınların öznelliklerinin önünde de engel teşkil etmektedir, kadınlar erkeğin kurallarına tabii bir hayatı sürdürmektedir.

4.3.2.2.Sadece Suriyeli Eşle Yaşam

Görüşmelerde kimi erkekler sadece Suriyeli eşleri ile yaşamı tercih ettiklerini Türkiyeli eşleri ile bağlarını kopardıklarını ifade etmişlerdir. Erkeklerin, Türkiyeli eşleri ile resmi olarak evliliklerinin devam ettiğini, yine her iki ailenin de ekonomik ihtiyaçlarını karşıladıkları fakat tamamıyla Suriyeli eşleri ile yaşadıkları ifade edilmiştir.

Yo hayır oraya hiç gitmiyor eşim, ama evime ne girdiriyorsa oraya da onu girdiriyor zaten benden önce bile cinsel ilişkileri yokmuş, kadın hasta olduğu için, kadın kendi demiş zaten gelme eve ben istemiyorum seni (7, Kilis Suriyeli Kadın, 33 yaşında).

Yok birinci hanımın yanına pek gitmiyor. (8, Hatay Suriyeli Kadın, 36 yaşında).

Kadınla hiçbir alakası yok, ama çocuklara para verir, elbise verir üstlerini başlarını alır, para verir, ama kadınla alakayı tam kesmiş (9, Hatay Suriyeli Kadın, 35 yaşında).

İşte onun yanına, buraya hiç gelmez işte arada bir gelir tuvalete girer çıkar; ama benim isteklerimi yiyeceğimden yana isterim, alır gelir ya da para verir ben kendim alır gelir pişirir yaparım, yer içer otururum, Kuran'ımı okurum, namazımı kılarım, bir Allah var yanımda şimdi (7, Kilis Türkiyeli Kadın, 63 yaşında).

Yukarıdaki örneklerde Türkiyeli karısı ile yaşamayı bırakan erkeklerden biri karısının artık yaşlandığını ve çocuk sahibi olamadığı için yeniden evlendiğini, diğeri karısının sağlık sorunları nedeniyle yeniden evlendiğini bir diğeri ise geçinemedikleri için yeniden evlendiğini bildirmişlerdir. Bu haliyle Türkiyeli eşlerle resmi nikah devam ediyor ve ekonomik olarak da ilişki devam ediyor olmasına rağmen sadece Suriyeli kadınlarla yaşamın tercih ediliyor olması Suriyeli kadının Türkiyeli eşin ikamesine dönüştüğü izlenimi vermektedir.

4.3.2.3.Sorun Halinde Tercih Edilen Eşle Yaşam

Birden fazla kadınla evli olmak erkeklere genişleyen bir yaşam alanı sunarken kadınların yaşamını daraltmaktadır. Bu genişleme hali erkeklerin sorunlardan uzaklaşıp ama yine de “kadınsız” kalmadığı bir yaşam oluşturmuştur. Görüşmelerde erkeklerin eşlerinden biriyle tartıştığı zaman diğer eşinde daha fazla kaldıkları öğrenilmiştir. Bu durum bir yandan erkeğin genişleyen konfor alanını diğer yandan sorun yaşadıkları kadını bir diğer kadın ile cezalandırarak kadınları denetim altına alma girişimlerini göstermektedir. Bir yandan da kendisinde kalınan kadının- “tercih edilen kadının”- diğer kadına karşı eşitsiz bir güç ilişkisi kurmasına sebep olmaktadır.

Eşim hatta o gece onunla tartışmış çok baya da bir tartıştı, yani eşim o gece onun yanında kalması gerekirken o gece onu bıraktı yukarıya geldi hatta bir gece, üç dört gece falan gitmedi ona, artık onunla ne şekil tartışmışlarsa bilmiyorum hiç eşime sormadım, yani hiç karışmadım ilgilenmedim onların sorunu dedim (5, Şanlıurfa Türkiyeli Kadın, 33 yaşında)

Aralarında bir sorun olmuştu ilk eşiyile eşimin, on gün yanımda kaldı normalde bir gün onda bir gün bende, 10 gün yanımda kaldı, önce çok sinirliydi hiçbir şey demedim, ondan sonra dedim sen evlendin Allah katında senin adil olman lazım onun yanına gitmen lazım yavaş yavaş ikna ettim gönderdim yani. Yani ben dedim kendisine aranızda bir sorun var, istediği

her şeyi getir ne istiyorsa senden ne gerekiyorsa hepsini yap hani Allah bile demiş eğer küsmek istiyorsan sadece cinsel ilişkiye girme ben hepsini yaptırdım kendisi (6, Kilis Suriyeli Kadın, 36 yaşında).

Orda kalıyorum orda yiyip orada içiyoruz bir hafta on gün sonra dedi ki küçük eşim günah işte ona dedi, şu an günah işliyorsun haram işliyorsun, diğerine o gönderdi. Onun için şimdi birçok şey var hakikaten Allah eksik etmesin kendini çok iyi. (6, Kilis Erkek, 47 yaşında).

Kadın ve erkeğin eşitsiz şartlarının hâkim olduğu bu ilişkilerde erkekler bedenleriyle mevcut duruma tepkilerini ifade etmektedirler. Connell erkeklerin beden pratikleri üzerinden yürüttüğü bu davranışları erkekliğin bedenlenmiş siyaseti olarak ifade eder ve bunun bedenler aracılığıyla yürütülen bir toplumsal siyaset olduğunu söyler (Connell, 2019b, s. 133). Connell'in de belirttiği gibi erkeklerin bedenleri üzerinden bazı davranışları yapan ya da yapmayan olarak kurdukları ilişkileri evlilikler içinde kadınlara örtülü bir biçimde ceza vermenin yoluna dönüşmüştür. Erkekler kadınlardan biriyle yaşanan bir gerilimde sorunu çözmek yerine bir diğer kadında yaşamayı tercih ederek sorun yaşadıkları eşlerine psikolojik şiddet uygulamaktadır.

Aşağıdaki örnekte erkeğin kadınla cinsel bir birlikteliğinin olmamasından kadının bir hata yaptığını anlaması gerektiğine ilişkin bir ifade vardır. Kadınla aynı evde olunsa da erkeğin cinsel birlikteliği kesmesi kadına verilen bir ceza gibi görülmektedir.

Yani senin gecen olduğu zaman ben yanına yattığım zaman ben sana yaklaşıyor muyum, hiç düşünmedin mi demedin mi seni benimle, niye kızmışsın (4, Şanlıurfa Erkek, 54 yaşında).

Görüşmelerden birinde erkek zaman zaman Türkiyeli karısına gittiğini fakat onunla aynı yatakta yatmadığını bu nedenle aralarında hiçbir türlü ilişkinin olmadığını ifade etmiştir. Erkek için ilişki sadece fiziksel temas üzerinden değerlendirilmektedir.

Ya kalıyo mu kalıyorum bazen kalıyorum kendi bir tarafta yatıyor ben bir tarafta, öyle bir fazla muhabbetimiz yok yani istemiyor benimle burada kalma diyor, olmuyor bir türlü, ben de üzülüyorum yani ben üzülüyor muyum ben de üzülüyorum ama ne yapayım çaresi yok (8, Hatay Erkek, 65 yaşında).

Görüşmelerde erkekler kadınlarla ilişkilerinin odağını cinsellik üzerinden açıklamışlardır, adaleti sağlamanın ya da kimi zaman kadınlara ceza vermenin bir aracı olarak erkekler cinsel birlikteliklerini şekillendirmektedirler. Erkekler için devam eden

ilişkinin en önemli göstergesinin cinsellik olduğu, resmi olarak evliliğin devam etmesi, ekonomik olarak ihtiyaçların karşılanması gibi durumların ilişkinin olmadığı anlamını taşıdığı görülmüştür. Hooks erkeklerin kadınlara cinsel olarak hükmetmeleri gerektiği düşüncesinde toplumsallaşma sürecinde ataerkil kültür ve pratiklerin etkisi olduğunu belirterek seksi ataerkil bir vaat olan hakimiyetin gerçekleşebildiği tek toplumsal alan olarak tanımlar. (Hooks, 2018, s.90-91). Erkeğin kadınlar üzerinde kurabileceği tahakkümün önemli bir alanı olarak cinsellik çok eşli birlikteliklerde de kadınların bir diğer kadın üzerinden tehdidi ile sürdürülmektedir.

Erkeğin bedeni erkek egemenliğinin görünür alanlarından biridir. Sancar (2016, s. 249) erkek egemenliğinin ya da üstünlüğünün erkeğin bedenleriyle ilişkisinde, bedenin mekânda kapladığı alanda kendini gösterdiğini bedenin eylemlerinin aktif bir birey olmak üzere benlik algısını şekillendirdiğini söyler. Görüşmelerde erkeğin bedenini eşleri karşısında nasıl konumlandığı iktidar konumunu da gösterirken ve aynı zamanda kadını da erkeğin bedenini takip ederek şekil almak zorunda bıraktığı görülmüştür.

4.3.2.4. İlişkinin Sorgulanması: Kadınların Erkeğin Çok Eşliliğine İlişkin Değerlendirmeleri

Erkeklerin çok eşli olma sürecinde rızasını aldıkları eşlerinin rızalarını şiddet ile ürettikleri gerçeği göz önünde tutulduğunda erkeğin adalet üzerinden kadınlara kurduğu baskı ve bu baskının karşısında kadınların adalete ilişkin değerlendirmeleri ve direniş alanları da dikkate alınmalıdır. Kadınların hanedeki ilişkilere ve adalete ilişkin değerlendirmeleri özellikle yukarıda feminist duruş kuramının tartışıldığı bölümde aktarıldığı gibi kadınların deneyimleri hakkındaki farkındalıklarını anlamak ve bilgi üretme sürecinde kıymetlidir.

Kadınlar erkeğin çok eşli olmasını adalet üzerinden değerlendirmiş adaleti ise erkeklerden farklı olarak duygusal boyutuyla da değerlendirmişlerdir. Kadınlara göre bir erkeğin birden fazla kadınla evli olması başlı başına adaletsiz bir durumken erkeklerin davranışlarıyla mutlaka kendilerine diğer eşten daha farklı muamele ettiklerini ifade etmişlerdir.

Ya insan iki eşli olursa nasıl adil olabilir ki! Bazen öyle bazen öyle işte (2, Şanlıurfa Türkiyeli Kadın, 40 yaşında).

Nasıl hani bize karşı ona karşı hani konuşma tarzı davranışı bence bir değil (3, Şanlıurfa Türkiyeli Kadın, 40 yaşında).

Valla, illaki fark var. Orada daha fazla kalıyor gibi. Çok oturuyordu onda. Pazar günleri mesela evde oturuyor ama buraya gelmiyor... Her şeyde birbirimize eşit davranmıyor. Bir yere gittiği zaman onu alıyor, arkadaşlarının yanına gittiği zaman diğerini alıyor (2, Şanlıurfa Suriyeli Kadın, 32-33 yaşında).

Turgut'un (2018) çok eşli evliliklerdeki kadınlarla görüşmeler yürüterek yaptığı araştırmasında da kadınlar eşleri ölmüş olsa dahi kendilerine yapılan bu haksızlığı affedemediklerini paylaşmışlardır. Her iki kadın grubu için de evliliğin bütünü kendilerine yapılan büyük haksızlık olarak değerlendirilmektedir. Görüşmelerde kadınlar adalet konusunu ilişkinin bütüne bakıp bir diğer eşe farklı yaklaşımı üzerinden tartışmışlardır. Bir erkeğin iki karısının olması durumunda kadınların kendilerini bir diğer kadına yönelik davranışlarla ve tutumlarla kıyaslaması söz konusudur, görüşmelerde aynı birlikteliğin içindeki kadınların iki tarafı da bir diğer kadının daha fazla ilgi gördüğü daha fazla sevildiğini hissettiklerini ifade etmişlerdir.

- seni hiç götürmüyor mu?

Hayır. Yani biri gider biri kalır olmaz alacaksa ikimizi alsın.

- söyledin mi bunu?

Ben hep söyledim bunu, hep bahane bulur. Yani illaki bir bahane bulup sıyrılır.

- sence sana daha kötü mü davranıyor?

Evet. (2, Şanlıurfa Suriyeli Kadın, 32-33 yaşında).

Onla daha çok ilgileniyor, evet ilgileniyor, ilgileniyordu, getiriyordu gezdiriyordu, insan yani kıskanır ister istemez (3, Şanlıurfa Türkiyeli Kadın, 40 yaşında).

Bir de sorun işte ney eşim işte bu kadınla yani gülüp söylüyor benimle olduğu zaman sus pus, ne konuşuyor ediyor bazen şeylik yapıyor, bana çığırıyor bağırtıyor durduk yere gözü hiçbir şey görmüyor ... Evet ben de istiyorum ki kocam ona nasıl davranırsa bana da aynısı davranсын ya ben 30 senelik karısıyım ya 3 çocuğunun annesiyim ben onun, benim beklentim o, ben kendinden başka bir şey istemiyorum, ben güler yüz istiyorum benim yanımda olduğu süre için (6, Kilis Türkiyeli Kadın, 46 yaşında).

Ona iyi aboo ona kürsüler hazırlar hoş geldin beş geldin vallahi görsen, senin her ettiğin söz bunun ettiği değil, ben gittim üç ay evlerinde kaldım böyle dedi bana senin her yaptığın söz bunun yaptığı söz değil dedi (7, Kilis Türkiyeli Kadın, 63 yaşında).

Adalet konusunda Suriyeli bir kadının paylaşımı kadınlık üzerinden olmuştur. Bu görüşme boyunca Suriyeli kadın kendilerinin Türkiyeli kadınlardan birçok açıdan iyi olduklarını anlatmış ve evliliklerinde Türkiyeli eşe özellikle cinsellikle ilgili tavsiyelerde bulunduğunu ifade etmiştir. Adaletle ilgili konuda konuşurken ise kadınlık farkının olduğu noktada erkeğin de farklı olduğunu düşündüğünü ifade eden bir açıklama yapmıştır.

Ya bence aynı ama sadece fark onunla rahat olsaydı benimle evlenmezdi (6, Kilis Suriyeli Kadın, 36 yaşında).

Görüşmelerde erkeğin adaleti ile kadınların adalet değerlendirmelerin farklılaştığı görülmüştür. Kadınların yukarıda da bahsedildiği gibi evliliğe dahil olma sürecinde rızaları alınmamış, istemedikleri biçimde bir evliliğe dahil edilerek en başından eşitsiz bir sürecin öznesi olmuşlardır. Bu süreçten itibaren ilişkilerin yürütülmesinde erkeğin belirlediği kurallar ve koşullar çerçevesinde ilişkiler yürütülmüş, erkek her iki kadına aynı davranmayı adalet olarak görmüş ve fakat kadınlar başından itibaren sürecin adil olmadığını ifade etmişlerdir. Çok eşli evlilikler; evlilik sistemi kuran ve şekillendiren erkekler karşısında kadınların kendi öznelliklerini yaratmalarının önünde büyük bir engeldir. Erkekler adaleti her gece bir kadının odasında yatmak ve ekonomi üzerinden kurduklarını söylerken kadınlar başından beri rızalarının olmadığı bu evliliklere dahil edilmenin adil olmadığını altını çizmişlerdir.

4.3.3. Çok Eşli Evliliklerde Yaşanan Hak Kayıpları ve Sorunlar

Bu evliliğin gerçekleşme biçimi itibariyle kendisi başlı başına şiddet içerse de kadınlara yönelen şiddetin kendini en fazla nerelerde gösterdiğini açıklamak, kadınların karşılaştıkları hak kayıplarını ve zorlukları görünür kılmak adına öznelerin maruz kaldıkları şiddeti anlatmalarına ayrı bir bölüm olarak yer verilmiştir. Bununla birlikte görüşmelerde çoğunlukla ifade edilen şiddetin fiziksel şiddet olmasının kadınların şiddete ilişkin bakışımı da görünür kılmak adına önemli olduğu düşünülmektedir. Kadınların evlilik içindeki haklarının resmi-dini nikah, vatandaşlık-göçmenlik üzerinden kırıldığı noktaların altını çizmek gerekmektedir.

4.3.3.1. İfade Edilen Şiddet-Eşlerden Bir Diğ erinin Maruz Kaldığı Şiddete Tanıklık

Çok eşli ve tek eşli evlilikleri şiddet bakımından kıyaslayan kimi çalışmalar (Jansen ve Agadjanian, 2020; Ahinkorah, 2021) çok eşli birlikteliklerde kadınların daha fazla şiddete maruz kaldığını kanıtlamıştır. Çok eşli evliliklerde bireysel deneyimler kültür, sosyal ve ekonomik statüye göre değişmektedir. Fakat kültürel farklılıklara bakmaksızın çok eşlilik kadınların yaşamlarını sosyal, ekonomik ve psikolojik bakımdan kırılgan hale getirmektedir. Çok eşli ilişkilerin ataerkil doğası kadınları ikincil konuma iterken kadınların kocaları tarafından cinsel, fiziksel ve duygusal olarak istismar edilmelerine sebep olmaktadır (Hassouneh-Philips, 2001; Al-Krenawi ve Lev-Weisel, 2002; Akt: Al-Krenawi ve Kanat-Maymon, 2017).

Kadınlar evliliklerinin ilk yıllarından itibaren erkeklerin fiziksel şiddetine maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Bununla birlikte sıklıkla duygusal şiddete de maruz bırakılmaktadırlar. Ayrıca kadınlardan birine doğrudan şiddet yönelmediği durumlarda da bir diğ er eşe uygulanan şiddete tanıklık da yaşanan büyük sorunlar arasındadır. Bu bölümde alıntılara görece-sayıcı fazla yer verilerek bu evlilikteki kadınların her birinin şiddete maruz kaldığının altı kalın çizgilerle çizilmek istenmiştir.

Ufaktık, gençtik, önceden. Ufak olaydı, geçti. Bir gün kızdım geçtim (4, Şanlıurfa Türkiyeli Kadın, 50-51 yaşında).

Önce nasıl diyeyim, bir aylık evliydim dayak yedim, yani bunu da anlatmam doğru mu bilmiyorum da. Ama işte bu kadını alana kadar en son işte dayağı onda yedim bir de en son ne zaman yedim dayağımı bundan üç, üç buçuk sene önce yedim... bak en son 3 buçuk yıl önce oldu, dayak yedim geceydi... geldi beni bir güzel dövdü. (6, Kilis Türkiyeli Kadın, 46 yaşında).

Evet ilk geldiğimde dövüyordu, sonra kesti. Çocukların beni dövdüğü zaman korktuğunu bağırdığını gördü o zaman kesti dövmeyi. Eve gelirdi, ailesi bir şey diyordu dövüyordu ama ayrı eve çıktığımızda bahanesi kalmadı dövmüyor. Yani kalbini dolduruyorlardı, senin eşin çocuklara böyle davranıyor, eşin böyle böyle bilmem ne diye bir aşağı bir yukarı konuşurlardı.

-hakaret ediyor mu?

Evet. Kahpe, orospu ne olursa o. Beni dövseydi daha iyi bunları söyleyeceğine. (2, Şanlıurfa Suriyeli Kadın, 32-33 yaşında).

İllaki karı koca arasındaki tartışmalar normal tartışmalarda bile kızdığı oluyor.

- Kocan sana nasıl tepki veriyor?

Dili işte. Yani küfrettiği oluyor (3, Şanlıurfa Suriyeli Kadın, 29 yaşında).

Azıcık beni hesaba almazlar çok döverlerdi, bu da oradan öğrendi o da beni dövmeğe başladı, benim doğduğum kapı nasıl, öleceğim kapı da aynı çıktı teyzem aynı... Ama sonunda çok acı çektim ben çok. Dövüyor, çat kötek, dünyalar içimizde olur, ne duramam oturamam, bu sefer kalkar giderim annemin babamın evine altı ay kalırım, bir sene kalırım, iki sene kalırım, arkama haber salar, yavaş yavaş babam onların hatırı için gönderir, geri başlar (7, Kilis Türkiyeli Kadın, 63 yaşında).

Jansen ve Agadjanian (2020) Mozambik'te çok eşli ve tek eşli evlilikleri partner şiddeti bakımından kıyasladıkları boylamsal çalışmayı 2006, 2009 ve 2011 yıllarında aynı çok eşli ve tek eşli evliliklerle yaptıkları görüşmeler üzerine yürütmüşlerdir. Çalışmaları partner şiddetinin çok eşli evliliklerdeki farklılıklarını gösteriyor olması bakımından önemlidir. Çalışmada yazarlar, evlilik düzenlemelerinin ve deneyimlerinin karmaşıklığını görünür kılmak adına çok eşli birlikteliklerdeki kadınları kідeme göre (ilk eş, sonraki eşler gibi) ayırmışlardır. Böylece çalışmada kadınların farklı riskler yaşayıp yaşamadıklarını ortaya koymak hedeflenmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre çok eşli birlikteliklerde ilk eşler hem genç eşlere hem de tek eşli birlikteliklerdeki eşlere göre daha yüksek şiddet oranı bildirmişlerdir. Fakat çalışmanın ilk eşlerin şiddetin ikinci bir eş geldikten önce mi yoksa sonra mı gerçekleştiğini ayırt etmemiş olması önemli bir eksikliğidir. Bu çalışmada eşlerin maruz kaldığı şiddet açısından bir farklılık görülmemiş ve fakat Suriyeli kadınların hukuki statülerinin potansiyel kırılganlıklarını artırdığı dikkati çekmiştir.

Kadınların kimi zaman bir diğer kadınla yaşanan gerilimlerin neticesinde erkeğin şiddetine maruz kalmaları kadınlar arasındaki ilişkinin dinamiğini belirleyen önemli durumlardan biridir. Kadınlar maruz kaldıkları şiddetti diğer kadının varlığı ile açıklamışlardır, bu durum da öfkenin şiddeti uygulayana değil diğer eşe yönelmesine sebep olmaktadır.

Bir kere bana bir tokat attı, o da ona kızdım yani, dedim sen onun için mi bana tokat atıyorsun... Hatta geldi böyle sakın bir şekilde de değil böyle saldırırcasına geldi sen nasıl kapıyı kapatırsın, sen nasıl böyle kapıyı çarparsın. Dedim yani ben onun suratını görmek istemiyorum kapımı kapattım, yani onu görmek zorunda mıyım? (5, Şanlıurfa Türkiyeli Kadın, 33 yaşında).

Evlikte şiddetin bir diğer boyutu da diğer eşin şiddetine tanıklıktır. Kadınlardan birinin doğrudan kendisine yöneltilen şiddet olmasa da erkeğin ya da ailesinin diğer eşe uyguladığı şiddete tanık olarak da kadınlar şiddetin içine çekilmişlerdir.

Şimdi ben aşağıda ne olmuşsa yani gözümle görmedim, sadece duyuyorum bir baktım tekme tokat sesleri geliyor, meğerse kaynanam ona bir iki tokat vurmuş sonra o da kaynanamı itmiş. Şeyini çekmiş leçeğini çekmiş, saçını yolmuş, o onun saçını yolmuş, o da hamileydi o sırada, kaynanam diyor zaten hamileydi diye ben çok şey yapmadım, yani o baya bir dayak verdi benden demiş. Ama o haksız yani sen kaynanana nasıl el kaldırırsın, üstelik teyzen öz be teyzen (5, Şanlıurfa Türkiyeli Kadın, 33 yaşında).

Aman bir kötek çalındı, birbirlerine vursaydı o mezarda, öbürü hapiste olacaktı. Şurada bir kötek çalındı evler kana bulandı, değnekle değnekle, bir değneği var ki aha böyle, babası dövdü, oğlan kadının (Suriyeli kadını kastediyor) yakasından tuttu orospu dedi yallah şuradan, sen annemin evinde ne geziyorsun dedi abooo, artık bu kızın şurada kimliği vardı anahtarları vardı, telefonu vardı hepsini almış gitmiş kızım, almış çantasına atmış gitmiş. Bunlar kimlik delisi oldular arıyoruz arıyoruz bulamıyoruz, kız (kendi biyolojik kızını kastediyor) diyor ben almadım, ama ben biliyorum kendi aldı. Şuraya dizdi aha bu kimliğim falan diye bana göstermişti, bak C. ile fotoğraflar çekildik bilmem ne nettik, bilmem ne ettik diye hepsini gösterdi, neyi varsa çantayı boşalttı gösterdi, ama kızım niye kimliğini çaldı bilmiyorum, biliyorum onda, oğlan almaz oğlanın eli doğru (7, Kilis Türkiyeli Kadın, 63 yaşında).

Kızdı kızdı ya, bir sefer mi mesela ne diyeyim sofraya hazır değilmiş diye onun karşısında bana çığırdı bağırdı, ben bu yemeği yemeyeceğim diye çığırdı bağırdı evin içinde, ben de öyle şey olur mu yemek yememezlik olur mu dedim, hazırlarım aha dedim hazırlarım dedim, kadın da dedi ki günah dedi, etme dedi ablaya ayıp yazık ediyorsun karışma dedi bu kadar kadına, kadın böyle söyledi. (6, Kilis Türkiyeli Kadın, 46 yaşında).

-Hiç dövdü mü?

Görmedim.

-Duydun?

(Bir süre sessiz kaldı) ... Bir kere. Çok oldu sebep neydi bilmiyorum ama ben onu savundum, ben Türkçe anlamam. Ben eşimin yüzüne durdum kadını savundum, yemin ederim sorunu o yarattı, hep eşim önümden çekil git görmeyeyim derdi yine kalırdı. Aynı odanın içindeyiz aramızda ne geçerse geçsin ne sorun olursa (6, Kilis Suriyeli Kadın, 36 yaşında).

Amerika'da çok eşlilerle yapılan bir çalışmada çok eşlilik ile kadın istismarı iç içe geçmiş iki kavram olarak tanımlanmış, erkeğin eşlere eşit davranmaması, eşlere ayrılan zaman, cinsel ve fiziksel şiddete maruz kalmakla birlikte diğer eşin gördüğü şiddete de tanıklık

etmek ve kimi zamanlarda kadınların birbirlerine şiddet uygulaması istismar türleri olarak tanımlanmıştır (Philips, 2001; Yılmaz, Tamam ve Bal, 2015).

Erkeklerin şiddeti nasıl ifade ettikleri, evliliklerini nasıl meşrulaştırdıklarını da gözler önüne seriyor. Erkeklerle göre evliliklerinde büsbütün hatalı olan eşleri onları şiddet uygulamaya mecbur bırakmıştır, erkekler aslında şiddet uygulayacak yapıda kişiler değildir ve ikinci evlilikle birlikte bu davranışlarının son bulması da bu durumu kanıtlar niteliktedir. Dolayısıyla evlilik içinde kadının maruz bırakıldığı şiddet de kadınların kusurları ve buna sebep verecek yapıda olmaları gibi ifade edilmiştir. Erkeklerle göre onlar, şiddet uygulamamış şiddet uygulamak zorunda bırakılmışlardır. Connell (2019b, s.160) eşitsizliğin derinliğini en belirgin göstereninin şiddet olduğunu ifade eder ve erkeklerin kadınlar üzerinde kurduğu tahakkümün devamını sağlamak adına şiddete başvurduklarını ve şiddeti her zaman haklı gösterecek gerekçeler yarattıklarını, bu durumun da erkeklerin üstün olduklarını düşünmeleriyle de ilişkili olduğunu belirtir.

Ya öbür büyük eşime bir tokat falan atmışım, bunda da aynı bir tokat falan atmışım... Biraz da tepki verirdi ben de kızardım mesela ses tonunu yükseltirdi ben de tokatlardım mesela (5, Şanlıurfa Erkek, 38 yaşında).

Şimdi şöyle bir şey, şimdi akıllandık dememin sebebi birazcık da yaş kemale erdi, Allah affetsin Türk erkeği, klasik Türk erkeği işte dövme mövme vardı bizde eskiden, ne zamana kadar ben bu hanımı alana kadar, bu hanımı alana kadar ... illa dövmelisin vurmalsın gene vazgeçmez, evi bırakıp gitmelisin o derece, o derece takıntılı, ya neler neler hocam yani biz kolayına ikinciyi almadık (6, Kilis Erkek, 47 yaşında).

Hakaret gittikçe gittikçe dozunu artırıyordu yani bir laf ondan bir laf ondan doz gittikçe yükseliyordu, yani şiddete kadar varıyordu.

- dövdüğünüz oldu mu?

Oldu oldu, dövdüğümüz de oldu ama derim ya insanın bir haddi vardır, bir aşama vardır bazen aşıyor taşıyor bu da ... Valla anlık bir iş ben sana bir şey diyemem bir insanda sabır, sabır var, anlık bir iş olur efendime söyleyeyim yani kadın ne için dövülür, yani oturur atışsınız birbirinizle ben yaptım yapmadım bu olacak olmayacak inadına böyle olur yani bu, uzayınca, ya inatlaşmış benle mesela ben ona yani ben yapacağım diyor yav yapmayacaksın bu yanlış diyorum yok yapacağım. (9, Hatay Erkek, 41 yaşında).

Erkeğin şiddeti bırakması da yine erkeğin erdemi olarak ifade edilmiştir. Aşağıdaki örnekte ikinci evliliğini yaptıktan sonra kadınlar arasında adalete dikkat etmek zorunda olduğu, bir karısına şiddet uyguladığında diğer karısına da uygulamak zorunda kaldığı ve

fakat ikinci karısına şiddet uygulamamak için büsbütün fiziksel şiddet uygulamayı kestiğini ifade etmiştir. Erkeğin karısına şiddet uygulaması da bunu bırakması da bütünüyle erkeğin gücüyle, ilişkiye verdiği önemle açıklanmıştır.

Onu niye bıraktık adalet meselesinden dolayı, sırf onun için inan Allah affetsin yeni evliydik yine böyle bir sıkıntı olmuştu, acaba vurdum mu acaba kızdım mı, bir şey oldu küçük hanım dedi ki haram, yapma Allah için yapma, başka bir şey oldu; şimdi artık dövme mövme yok, kızma yok. (6, Kilis Erkek, 47 yaşında).

Çok eşlilik cinsiyete dayalı hiyerarşinin bir göstergesidir. Evliliklerin kurulduğu ve sonraki süreçte şiddeti barındırdığı aşikardır. Bu çalışmada görüşme yapılan kadınların neredeyse tamamı maruz kaldıkları şiddeti açıklıkla ifade etmişlerdir. Sancar'ın ifade ettiği gibi şiddeti uygulayanın cinsiyeti kadar şiddet sonucunda elde edilen güç ve iktidarın da dikkate alınması gereklidir. Şiddet bir yanıyla erkek olmanın gereği gibi kabul görürken aynı zamanda bu kurulan iktidarla olağanlaştırılmaktadır (Sancar, 2016, s. 216-219).

4.3.3.2. Suriyeli Kadınların Yaşadıkları Hak Kayıpları

Suriyeli kadınların hukuki statüleri ve buna eşlik eden resmi olmayan evlilikleri, evlilik içinde karşılaşacakları hak kayıplarının şiddetini artırmaktadır. Yuval-Davis'in (2020) milletlerin ve milliyetçiliklerin yeniden üretim sürecinde cinsiyet ilişkilerini kadınların konumu üzerinden irdelediği çalışmasında belirttiği gibi kadınlar arasındaki en önemli farklılıklardan biri olarak bağlı oldukları etnik ve milli topluluklar vurgulanır ve bu farklılık tahakküm yapısı içinde işlenir. Suriyeli kadınların bağlı oldukları etnik yapı içinde ele alındığı ve bu odakta kadınlarla çok eşli ilişkiler kurulduğu göz önünde bulundurulduğunda maruz kaldıkları baskının boyutlarının da arttığı söylenebilir. Çok eşlilik, kadınların birçok açıdan sınırlandırıldığı cinsiyete dayalı ayrımcılığa maruz kaldığı bir insan hakları ihlalidir ve aynı zamanda toplumsal cinsiyete dayalı ve ırk, milliyet, etnik köken ve ekonomik statü gibi diğer açılardan çoklu ayrımcılık yaratır. (Boulos, 2019, s.13).

Suriyeli kadınların bu birliktelikler içinde birçok açıdan hak kaybı yaşadıkları görülmüştür, resmi nikahlarının olmaması, hukuki statüleri ve kimi zaman da sadece ikinci-üçüncü eş olmayı kabul etmiş olmaları nedeniyle hakları ellerinden alınmış ya da

herhangi bir hak talebinde bulunamayacakları kadınlara sıklıkla vurgulanmıştır. Bu çalışmanın ön saha değerlendirme sürecinde yapılan medyaya yansıyan ikinci eş evlilikleri ile ilgili taramada ise Suriyeli kadınların diğer eşler ya da kocaları tarafından öldürüldüğüne dair haberlere de³⁸ rastlanmıştır. Bu durumda Suriyeli kadınların içinde buldukları koşullar ve statüleri nedeniyle “şiddet uygulanması ve şiddetin gizlenmesi mümkün” bir taraf gibi değerlendirilebileceği göz önünde bulundurulmalı kadınların karşılaşılabilecekleri riskler dikkate alınmalıdır. Shanneik, Ürdün’de Suriyeli kadınlarla yapılan imam nikahlı evliliklerin artması üzerine yaptığı araştırmasında sivil toplum temsilcileri ve hukukçularla görüşmeler yürütmüştür. Çalışmada avukatlar Suriyeli kadınların imam nikahlı evlilikleri ile cinsel saldırılar arasında bağlantı olduğunu, erkeklerin resmi evlilik gibi uzun bir prosedürü takip ederek evlenmektense imam nikahı ile evlenerek Suriyeli kadınlara kötü davranmanın yollarını açtıklarını ifade etmişlerdir. Avukatlar 16 yaşında olmasına rağmen üç kez evlenmiş ve boşanmış Suriyeli kız çocuklarıyla da karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Erkekler imam nikahı ile cinsel isteklerini tatmin edip sonrasında Suriyeli kadınlardan “boşanmaktadırlar” (Shanneik, 2021, s.3338). Bu bölümde Suriyeli kadınların Türkiye’deki ve evlilik içindeki statüleri göz önünde bulundurularak maruz kaldıkları şiddetin ve hak kayıplarının boyutları gösterilmektedir.

4.3.3.2.1. Resmi Nikahın Olmamasından Kaynaklı Hak Kayıpları

Suriyeli kadınları bu evliliklerin içinde kırılgan kılan durum vatandaşı olmadıkları bir ülkede evliliklerinin de resmi olmayışıdır. Özgür-Baklacioğlu (2017) kadınların karşılaştıkları bu şiddetin yapısal ve hukuki şiddet olduğunu ve egemen eril düzenin neticesinde olduğunu ifade eder.

Aşağıdaki örnekte erkeğin erkek çocuk sahibi olmak için imam nikahı ile evlendiği ve bebek doğduktan bir ay sonra da bebeği elinden alarak Suriyeli karısını tekrar Suriye’ye gönderme süreci yer almaktadır. Görüşme boyunca erkek, Suriyeli kadının kendisine uyumlu biri olmaması nedeniyle suçlu olduğunu belirtip onu ülkesine göndermenin tek seçenek olduğunu anlatmıştır. Fakat bu evliliğin kadının elinden bebeğinin alınması

³⁸<https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/suriyeli-hamile-kumasini-bicaklayarak-oldurdu-4690973/>
<https://www.sozcu.com.tr/2016/gundem/suriyeli-kadin-5-aylik-hamile-kumasini-doverek-oldurdu-1028846/>

üzerine organize edilmiş bir evlilik olma ihtimalinin göz önünde bulundurulması, Suriyeli kadınların karşılaşılabilecekleri şiddetin boyutlarının dikkate alınması gerekmektedir.

Akşamleyin ben ona söyledim dedim hanım bak, dedi ne var, dedim bundan sonra sen bende bittin. Evde canın ne istiyorsa evden burada kaldırabiliyorsan hepsi senindir tamam mı? Ben bunu boşadım, kızarak boşadım yani eğer hakkımı arasaydım onun altınlarımı alırdım, babasına verdiğim başlığı alırdım, hepsini almasaydım yarısını alırdım... Dedi çocuğumu ver ben gideyim, dedim çocuğu vermem. Suriye bozuk, Suriye savaş içinde, ben bebeği nasıl çocuğu vereyim, nasıl sana teslim edeyim sen söyle, nasıl bakacaksın, söyle hangi halde bakacaksın. Direndi, çocuğunu almak için, direndi kabul etmedim. (4, Şanlıurfa Erkek, 54 yaşında).

Aşağıdaki örnekte çocuk sahibi olmak için Suriyeli bir kadınla yapılan evlilikte Suriyeli kadının ilk çocuğu resmi olarak Türkiyeli kadının üzerine kaydedilmiştir. Bu durum Türkiyeli kadının çok eşli yaşama ikna edilmesinin bir aracı, aynı zamanda Suriyeli kadının elinden alınan hakkı ve Suriyeli kadının herhangi bir şekilde ülkesine dönme isteğinde kadını bağlayan bir durumdur.

-çocuklarından herhangi birini ilk eşin üzerine yazdılar mı peki?

Evet kızımı, büyük kızımı. Elimden bir şey gelmedi. Olan oldu kavga ettik ama düzelmedi.

- neden onun üzerine kaydetti?

Keyif. Aşı vurmaya gittim, kimlik istediler, dediler ki anne sen değilsin.

- Aaa, o zaman öğrendin?

Evet. (2, Şanlıurfa Suriyeli Kadın, 32-33 yaşında).

Kirişçi (2014, s.29) Suriyeli kadınlarla yapılan dini nikahlı evliliklerin yarattığı en büyük sorunlardan birinin bu birlikteliklerden doğan çocukların kaydedilmesi olduğunu belirtir. Çok eşli birlikteliklerde doğan bu çocukların vatandaşlık ve nüfusa kaydı ile ilgili sorunların hukuki olarak düzenlenmemiş olmasının Suriyeli kadınlar ve çocuklar için sorun oluşturduğuna işaret eder. Yukarıda sunulan her iki örnekte de kadınlarla taşıyıcı annelik gibi bir ilişki kurularak erkeğin çocuk sahibi olması sağlanmıştır.

Resmi nikahın olmaması evlilikle birlikte kazanılacak olan haklardan mahrum kalınmasına sebep olmaktadır. Ayrılık ya da ölüm gibi durumlarda kadınların resmi olarak bir hak talebinde bulunması zorlaşmaktadır. Suriyeli kadınlarla kocalarının ölmesi durumunda mal paylaşımının nasıl olacağını düşündükleri de konuşulmuş, görüşmelerde

kadınların bu konu üzerinden kendi geleceklerine ilişkin neler düşündükleri anlaşılmaya çalışılmış ayrıca resmi nikahın sağlayacağı haklar üzerine düşünmeleri sağlanmıştır. Kadınlar kendilerinin ekonomik olarak korunmayacağını düşündüklerini fakat çocuklarına hak verilmesini istediklerini ifade etmişlerdir.

-Hım peki Allah korusun, bir gün eşin ölse sence mal paylaşımı nasıl olur?

Onu bilmiyorum. Bilmiyorum.

- Nasıl olsun isterdin?

Yani çocuğum için evet (3, Şanlıurfa Suriyeli Kadın, 29 yaşında).

Bu konu Allah'ın yanında ben bilmiyorum. Ben bilmiyorum ama kızlarım için ne hak olur, bilmiyorum. Kızlara miras çıkar ama onu biliyorum. Ben bir şey yapmam, babalarının mirası kızlara kalsın ya da babaları başında olsun yeter. (4, Şanlıurfa Suriyeli Kadın, 30 yaşında).

Yani ben kendi parasından hiçbir şey istemiyorum, miras istemiyorum sadece bu çocuklarıma bir şeyler olsun, yani ben ne para istiyorum ne para pul gözümde öyle olsaydı ben zengin birisiyle evlenirdim, şu İzmir'dekiyle evlenirdim mesela gözümde para olsaydı; ama ne para ne şey benim gözümde var, sadece bu çocukların hakkını hem ben korku içindeyim hem ailem de korku içindeler yani bu adama bir şey olsa ne olacak.... Evet aynen aynen aynen, gerçekten güven içinde hissedeceğim o zaman çocuklarım için de (8, Hatay Suriyeli Kadın, 36 yaşında).

Çok iyi görmüyorum, çünkü 6 yılda çok iyi şey olmadı, bir okula gitmelerini istiyorum, onun dışında Allaha şükür. (5, Şanlıurfa Suriyeli Kadın, 32 yaşında).

Yasal olmayan ikinci evlilikler kadınların boşanma, miras ya da çocuklarla ilgili hukuksal haklarından mahrum kalmalarına sebep olmaktadır (Ömer Ali, 2016). Suriyeli kadınların karşılaştıkları bir diğer zorluk ise evlendikleri erkeğin ailesi tarafından şiddete maruz bırakılmalarıdır. Kadınlar özellikle mirasa ortak olacak bir taraf olarak görülüp sıklıkla taciz ve şiddetle karşılaşmışlardır. Görüşmelerden anlaşıldığı üzere Suriyeli kadınların erkeklerin aileleri tarafından erkeği dolandırmak, parasını elinden almak, zaten sınırlı olan mal varlığına ortak olmak niyetiyle erkeklerle evlendikleri düşünülmekte ve bu nedenle de kadınlara şiddet uygulanmaktadır.

Neden babasını aldım diye, yani affedersiniz orospuluğumu da bırakmadı kahpeliğimi de bırakmadı her şeyi söyledi bana ... Daha balkondaydım, bağırdım çağırdım kızı gir içeriye diyor, gir içeriye; baktım beni soyunduruyor eşarbımı soydu geri aldım taktım oğlu buradan tişörtümü yırttı içeriye girmem için. Hortumu kapattım baktım oğlumun sesi geliyor A'in baktım şuralarını (kollarını göstererek) çizmişler.

- A'yı dövmüşler mi?

Evet, A. 4 aylıktı. Ya bildiğin canavar gibilerdi ya baktım çocuk ağlıyor ne yaptıklarını bilemiyorum artık bir şey de yapamıyorum orada. Eşim geldi büyük oğlum duvara itti kocamı, ona bir yumruk geçirmiş burnuna artık kocamın böyle kanlar akmaya başladı ben ne yapacağımı şaşırdım, hortumla geri çocuğu vurmaya başladım hani geri kocamdan uzaklaşsın diye. Ya savaş alanı gibi ne yapacağımı bile bilemedim, cüzdanımı aldılar, telefonum vardı kimliklerim vardı onu aldılar, esnaflar çıktı onlar bizi ayırmaya başladılar yani öyle ayrıldık ama eşimin her yeri kandı.

- Kimliğini falan alıp çıktılar mı?

Hayır attılar bilmiyorum nerde, AFAD kimliği var, Arap kimliğimi aldılar hani adıma bir şey yazmasın diye almışlar. (7, Kilis Suriyeli Kadın, 33 yaşında).

Kadınların paylaşımlarında şiddetin evlilikleri boyunca devam ettiği görülmektedir. Kadınlar kimi zaman doğrudan eşlerinin aile üyeleri tarafından kimi zaman da onların sebep olduğunu düşündükleri olaylar yüzünden şiddete maruz kalmışlardır.

Büyük çocuğu artık evimin etrafında hep motorla geziyor, komşular beni uyardı bak çocuk geziyor, arıyor sizi gibisinden. Bir kere gelini beni çarşıda gördü, bir kere yüzüme tükürdü bir kere küfretti bana, büyük gelin, küçük zaten ayrı İ'de oturuyor. (7, Kilis Suriyeli Kadın, 33 yaşında).

Yürüdüğü her yerde iftiharla diyor ben gelinimi dövdüm diye. Dövdü ama böyle tuttuğunda bile güçlüydü iri yarı biri, tek tutuştan bile kolum şişti yani... 4 aylık hamileyken oldu bunlar ... Benim önümde hiçbir şey söylemiyorlardı eşimi alıp ayrı ayrı anlatıyorlardı, bir kez bu yüzden kocam bana dayak attı, dinleyip dinleyip kafası şişti gelip sinirini benden çıkardı (5, Şanlıurfa Suriyeli Kadın, 32 yaşında).

Kadınların şiddetten korunması için resmi nikahın aranmaması gerektiği açıktır. Fakat bu bölüm, kadınların resmi nikahlarının olmamasının kadınların bu koşulunun nasıl kötüye kullanıldığını göstermektedir. Suriyeli kadınların içinde buldukları özgül koşulları göz önünde bulundurmak ve potansiyel kırılğanlıklarını dikkate almak gereklidir. Kadınlar sadece resmi nikahın sunduğu miras, nafaka gibi haklardan mahrum kalmamakta aynı zamanda resmi nikahın olmaması nedeniyle dezavantajlı bulunarak daha fazla şiddete maruz kalmaktadır.

4.3.3.2.2. “İkinci Eşin Talebi Olamaz”- Suriyeli Kadınlara Hak Görülmeyenler

Suriyeli kadınların kimi zaman sadece ikinci eş olmayı kabul etmeleri, evli bir erkekle evlenmeye razı geldikleri düşüncesiyle hiçbir talepte bulunmaya hakları olmadığı düşünülüyor. Çoğunlukla erkek ve ailesi tarafından kadınların hak talep edemeyeceği kadınlara sıklıkla vurgulansa da kimi kadınlar da kendilerini evliliğe sonradan katılan kişiler olarak tanımladıkları için herhangi bir talepte bulunamayacaklarını düşünmektedirler.

Kadınlara ikinci bir eş olması nedeniyle söz hakkı tanınmayan ilk alan evlilik töreni olmuştur, erkeğin ikinci evliliği olması, halihazırda evli olması toplumun bir törene daha uygun gözle bakmayacağı düşünceleri ile kadınlara istedikleri türde bir tören yapılmamış ve bu durum kadınların isteği dışında olmuştur. Şüphesiz bu durum üzerinde evliliğin yasal olmaması, evlilik sürecindeki illegal uygulamalar evliliğin gizli kapaklı yapılmasında etkili olmuştur. Kadınların tören beklentisi bu birliktelikleri tam anlamıyla bir evlilik olarak değerlendirdiklerini de gösteren bu anlamda hukuken bilgilendirilmeleri gereken konulara da ışık tutmaktadır.

Evet, içimde kaldı zaten. İstemedim çünkü bana dedi ki bizde böyle düğünler olmuyor, ikinci kez evleniyorum, bu olmaz. (2, Şanlıurfa Suriyeli Kadın, 32-33 yaşında)

Dayımın düğünü vardı aynı gün ben de takım elbise giydim, ya aynı düğün ama ben takım elbise giydim, işte eşim büyük burada Kilis'te de dedikodu olur (7, Kilis Suriyeli Kadın, 33 yaşında).

Görüşmelerden birinde Suriyeli bir kadın halihazırda kurulu bir düzene dahil olması ve evli bir erkekle evlenmiş olması nedeniyle evlilikte yaşadığı sorunlara üzülme dahi hakkının olmadığını ifade etmiştir. Tüm görüşme boyunca kendisini Türkiyeli eşin kocasına ortak olan kişi olarak betimlemiş ve bu nedenle herhangi bir talebinin olmasını doğru bulmadığını ifade etmiştir.

Ya benim üzülmem günah çünkü hakkım yok öyle bir şeye.

- ikinci eş olduğun için hakkın olmadığını mı düşünüyorsun?

Öyle değil, ben bu hayata girdim ortada ikimize ait olan bir şey var, ortak (6, Kilis Suriyeli Kadın, 36 yaşında).

Erkeklerin ilişkilerinde Suriyeli kadınlara uyguladığı baskılardan birinin de Suriyeli kadınların evliliğe ilişkin beklentilerini ya da sorunlarını ifade ettikleri zamanlarda olduğu dikkat çekmiştir. Erkekler özellikle ikinci eş olarak Suriyeli kadının kendisini kıskanmasının ya da bir diğer eşle sorun yaşamasının doğru olmadığını belirterek zaten evli olduğunu bildikleri bir erkeğin bütün yaşamına razı gelmeleri gerektiğini ifade etmişlerdir. Erkeklerden kadınlara sen zaten evli olduğumu biliyordun sözleri ile kadınları suçlayan ve herhangi bir talep üretmemelerini bekleyen bir tutum gelişmiştir.

Bak yukardakini gördün, ben yukarıdan geldim, ben açık sözlüyüm yukarıdaki saçımı yıkadım diye niye yıkıyorsun, niye gidiyorsun. Yav arkadaş bir kere sen zaten üçüncü hanımımsın, yani diğer hanımı kabul etmişsin diğer çoluk çocuğumu kabul ediyorsun, bu sefer dışarıdan mı beni kıskanıyorsun. Benim dışarıda ne işim var? Zaten dışarıda işim olsaydı sizi almazdım. Almazdım, giderdim tozardım, oynardım. Kafama göre takılırdım, almazdım. Ama ben haramdan korkan bir insanım (1, Şanlıurfa Erkek, 36 yaşında).

Diyorum sen tükürmüşsün, evet tükürdüm diyor, niye tükürüyorsun diyorum, öyle diyor sevmiyorum diyor. Diyorum bak sen, normalde kızması gereken o diyorum mesela, niye o çünkü o benim ilk eşim, resmi nikahlı eşim hani sen de eşimsin çocuklarımın annesinin ama hani bizde tabiri caizse sen onun üstüne geldin, sen onun yuvasına girdin bunu bile bile de bunu bildiğin halde geldin, yani sen evlendiğimizde bunun olduğunu biliyordun çocukların olduğunu da biliyordun, boşanmayacağımı da biliyordun hep kalacak olduğunu da biliyordun, yani ne diye o kadar tartışıyorsunuz birbirinizi görmeye tahammül etmiyorsunuz, ses tonunu duymaya tahammül etmiyorsunuz niye yani. Hala da öyle yani bir türlü düzelmedi ki düzelmez de. (5, Şanlıurfa Erkek, 38 yaşında).

Yukarıda literatür bölümünde sunulduğu gibi, Suriyeli kadınlarla yapılan çok eşli evliliklerin anlatımında veya yerel halkın Suriyeli kadınlara bakışında da kadınları suçlayan benzer bir nokta bulunmaktadır. Suriyeli kadınların zaten evli olduğunu bildiği bir erkekle evlenmeyi kabul etmemesi gerektiği bu evliliği kabul ettiyse herhangi bir hak talep etmemesi veya hiçbir şikayetinin olmaması gerektiği düşünülmektedir. Bu durum bu araştırmada erkeklerin araştırma öznesi olarak çalışmaya katılmasındaki önemli nedenlerden biri olmuş, erkeklerin evliliği başlatan kişiler olarak faillğine dikkat çekmek amaçlanmıştır. Evli olduğunu bildiği erkekle evlendiği için Suriyeli kadınlara yöneltilen suçlamaların yerini evli olduğu halde yeniden birliktelik talebinde bulunan erkekleri görerek farklı bir bakışa bırakması gerekmektedir.

4.3.3.2.3. Geçiciliğin Gölgesinde Resmi Olmayan Evlilikler: Suriyeli Kadınların Haklarına İlişkin Kaygıları

Görüşmelerde Suriyeli kadınlar evlilik için dini nikahı yeterli görseler de kadınların resmi nikahın kendilerine sağlayacağı hukuki güvenceler hakkında yeterli düzeyde bilgiye sahip olmadıkları görülmüştür. Kadınlar resmi nikahı evliliğin kendilerine sağlayacağı haklardan ziyade çocukların geleceğinden endişe ettikleri için talep etmektedirler. Suriyeli kadınların resmi nikah hakkındaki bilgileri ülkelerine dönmeleri gerektiği bir durumda neler yapabileceklerine ilişkin yapılan konuşmalarda ortaya çıkmış ve kimi kadınlar bu bilgilere evlenmeden önce sahip olsalardı resmi nikahlı bir evlilik talep edeceklerini ifade etmişlerdir. Bu durum Suriyeli kadınları evlenmeye mecbur kılan durumları ve evlilik içindeki koşullarını Türkiye’de ilişki kurmanın bir parçası olarak evliliği bir araç olarak kullandıklarını göstermiştir.

Resmi nikah çok istiyorum, çok çok çok fazla istiyorum. Para bile istemiyorum hiçbir şey istemiyorum en azından bir ev istiyorum. O zaman çocuklarımın hakkını alabilirim, yani ben kendisine dedim 5 TL bile istemiyorum senden sadece çocuklarımın hakkı, burası benim memleketim bile değil. Ya istedim sabit bir işim olsun, aynı ders aldığım kurstaki gibi tercüman olmayı, ama T.C. vatandaşı olmamı istediler, öyle (7, Kilis Suriyeli Kadın, 33 yaşında).

Ben zaten onun için korkuyorum, ondan korkuyorum zaten. Kötü bir gelecek olacak çünkü çocuklarımın hakkı yoktur, ben çocuklarımın hakkını savunmak için sonsuza kadar savunacağım zaten. Birinci hanımın zaten hakkı savunmuş, hakkı zaten belli, ben ayvayı yedim (8, Hatay Suriyeli Kadın, 36 yaşında).

Ben onlara Suriye kimliği de çıkarttım, sadece eğer Halep’e gidersem onları da götürebileyim diye ... Korktum yani boşar moşar, benim için sorun değil ama çocuklarım için yani. Yani ben eğer boşanırsam direkt Suriye’ye gideceğim, çocuklarıma kim bakacak (7, Kilis Suriyeli Kadın, 33 yaşında).

Ben şu an resmi nikah kıysın sadece bu olay için başka bir şey değil. Yani eğer benim çocuğum olursa sadece çocuğum için isterim, hani para falan ben hiç ilgilenmiyorum (6, Kilis Suriyeli Kadın, 36 yaşında).

Suriyelilerin Türkiye’ye zorunlu göçü sonrası evli olanların Türkiye’ye kaydı esnasında kendilerinden imam nikahı belgesi, mahkemece tanınmış resmi evlilik belgesi ya da aile defterlerini göstermeleri istenmektedir (Sarıhan, 2018, s.9). Aşağıda Suriyeli bir kadının Türkiye’de kıyılan dini nikah esnasında kendisine verilen evrakı bulamadığına ilişkin

ifadesi kadınların Türkiye'deki nikahın geçerliliğine ilişkin bilgilerinin yetersiz olduğunu da göstermektedir.

Zaten nikah kıyan hocadan aldığımız evrakları da bulamıyorum (1, Şanlıurfa Suriyeli Kadın, 24 yaşında).

Özden ve Ramadan (2019, s.39) Suriyeli kadınların Türkiye'deki yasal sisteme ilişkin bilgi eksikliğinin en açık olduğu alanlardan birinin ikinci evlilikler olduğuna dikkat çekerler. Türkiye'nin 7 farklı ilinde toplamda 211 Suriyeli kadınla yaptıkları görüşmenin nihayetinde Suriyeli kadınların Türkiye'de imam nikahlı evliliklerin yasal bağlayıcılığının olmadığını bilmediklerini ifade ederler.

Suriyeli kimi kadınlar her ne kadar resmi nikahın kendileri için güvencelerini bilmeseler de evlilik içinde yaşananlar nedeniyle güvende hissetmediklerini ifade etmişlerdir. Kadınların resmi nikah talepleri de nikahı kendilerine yöneltilen şiddeti durdurmanın bir aracı olarak görmeleri nedeniyledir.

- Güvende hissedebiliyor musun?

Hayır. Ailemin yanına Suriye'ye gitseydim çok güvende hissederdim.

- bir gün gitmen gerekse gider misin?

Giderim, ama dönerim çocuklarım için (2, Şanlıurfa Suriyeli Kadın, 32-33 yaşında).

Hayır hissetmiyorum. Yani hatta kocam hapse girdiği zaman o son 15 gün yattığı zaman hiç kimsem yok gibi hissettim, resmi nikah olmadığı için hatta ziyarete bile gidemedim. (5, Şanlıurfa Suriyeli Kadın, 32 yaşında).

Zaten dün niye ağladım, benim resmi nikah yok evim kira, çocuklar küçük aklıma benim ne geldi bilmiyorum, ağladım dışarda, gözlük koydum, sonra doktora gittim doktorun yanında ağladım; ama titredim böyle kalbim çıt çıt çıt, doktor ee yeter yeter sana ne oldu felç mi geçireceksin dedi.

- neden ağladın K.?

Bilmiyorum, aklıma benim ne geldi bilmiyorum işte, okuldaydık benim öğretmenim bana K. senin yaşın küçük, nikahın yok, hani bir şey mişey olur hiçbir şey yok, eşine söyle hani sana bir güvence bir şey yapsın, niye böyle dedi; o da benim kalbime girdi böyle, ben hiçbir şey demedim yolda ağlamaya başladım... Hayır çok korkuyorum çocukları hiç iyi değil. Büyük oğlu ilk evlendiğim zaman üstüme üstüme yürüdü (7, Kilis Suriyeli Kadın, 33 yaşında).

Görüşmelerde yalnızca bir Suriyeli kadın eşi tarafından ekonomik olarak güvenceye alınmaya çalışılmıştır. Bu evlilikte erkek Suriyeli karısına bir kuaför dükkânı açarak karısının geleceğine destek olmuştur.

Ya eşim bu dükkânı açtı, benim bir gelirim olsun diye açtı, hani ben Suriyeliyim ya görmüyorum buradan bir şey, sırf gelirim olsun diye hani bir şey olursa eşime, hani ben hayatımı yaşayayım sürdüreyim diye açtı (6, Kilis Suriyeli Kadın, 36 yaşında).

Suriyeli kadınların hakları ile ilgili düşünceleri ve gelecek tahayyülleri hakkında konuşmak görüşmenin zorlu noktalarından biri olmuştur. Türkiye’de buldukları konumun geçicilik vurgusu geleceğin belirsizlik içinde algılanmasını doğurmuş, kadınlar birçok zaman hakları ve gelecekleri ile ilgili soruları “nasip” kelimesiyle cevaplamışlardır. Nasip cevabı görüşmelerde ilk bakışta herhangi bir anlama tekabül etmiyor mesajı verse de geçici koruma statüsünde bulunan birinin ağzından çıkıyor olması bakımından derin bir bağlamı olduğu söylenebilir. Biner (2019, s.190) Suriyeli mültecilerin zaman algısı ve deneyimine ilişkin yaptığı çalışmasında Suriyelilerin geçici koruma statüsünde bulunmalarının haklar odağında bir gelecek tahayyül etmelerine imkân vermediğini ve bu nedenle de hayat kurma beklentisizliğinde gününbirlik hayatlar yaşadıklarını ifade eder. Bu çalışmada kimi Suriyeli kadınların da Türkiye’de bir hayat kurma fikrine uzak oldukları, geleceklerine ilişkin kaygılarının yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Özden ve Ramadan’ın (2019, s.35) Suriyeli kadınlarla yapmış olduğu araştırmada kadınların Türkiye’deki geçici koruma yasal statülerine ilişkin algılarını ele almışlardır. Çalışmada kadınların yasal statülerine ilişkin eleştirilerinin statünün kendisine değil gündelik hayatta karşılaştıkları, örneğin kimlik çıkarma işlemleri gibi, uygulamalara yönelik olduğunu aktarmışlardır. Yazarlar Türkiye’deki yaşam koşullarının hak temelli bir yaklaşımla organize edilmemiş olmasının ve Suriyelilerin Türkiye’deki hayatlarının birçok alanında yasalara rağmen sömürülüyor olmasının Suriyeli göçmenlerde de bu durumun değiştirilemez bir gerçeklik olarak kabul görmüş olmasına dikkat çekerler.

Bu çalışmada Suriyeli kadınların ülkelerine geri dönmeleri durumunda ne yapacaklarına ilişkin görüşmeler kadınların erkeklerle kurduğu ilişkinin boyutlarını da ortaya koydu. Evliliğini çocukları olduğu için devam ettirmek zorunda hisseden kadınlar ülkelerine geri dönme ihtimalleri olsa çocukları ile gidip eşlerinden ayrı olmayı tercih edeceklerini

belirttiler. Kadınların ülkelerine geri gönderilme ihtimalleri çocuklarının olması sebebiyle korkutucu bir gelecek olarak görünmektedir, fakat ülkelere dönmek aynı zamanda onlara sıcak gelen bir seçenektir de. Biner'in belirsizlik halinde yaşayan Suriyeliler için şimdiki zamanın olmadığını ve geleceğe ilişkin hayallerin ve beklentilerin de geçmişteki hayata tekrar sahip olmak üzerinden şekillendiğini ifade ettiği gibi (Biner, 2019, s.193) kadınlar için evliliğin olmadığı ama çocuklarının yanlarında olduğu biçimde ülkelerinde olmak evlilik öncesi yaşama bir parça kavuşmak demektir. Bu durum Suriyeli kadınların evliliği neden tercih ettikleri ve evlilikte neden kaldıklarını da gösterir niteliktedir.

-peki mesela Türkiye zorunlu tutsa tüm Suriyelileri gönderse resmi nikahın da yok...

Giderim.

-Çocuklar?

Onları bırakır sonra alırım yanıma (2, Şanlıurfa Suriyeli Kadın, 32-33 yaşında).

Yani gönderirlerse olur.

-Çocuğun ve kocan ne olacak o zaman?

Çocuğu alıp giderim.

- Mutlu olur musun gidersen?

Yani kesin olurum ama artık çocuk oldu artık.

- Kocanı burada bırakıp?

(gülerek) Kalsın o, kalsın (3, Şanlıurfa Suriyeli Kadın, 29 yaşında).

Yani eğer gitmem gerekse giderim, elbet günün birinde o resmi nikahı verecek verdiği zaman resmi nikahı kıydığı zaman geri gelirim, giderim öyle bir şey olursa giderim. Yani düşünmedim daha önce gitmeyi yani ha babasında kalmış ha bende kalmış yani kocama olan sevgimden dolayı, ama benimle beraber gitmesi daha iyi (9, Hatay Suriyeli Kadın, 35 yaşında)

Evet aynen yani üç çocuğum var benim şimdiye kadar hakkımı savunacak hiçbir şey yok yani haklarım hiç mesela Türkiye bir karar alsın Suriyelileri yurt dışına göndersin ya da tekrar yurduna göndersin ben de bu çocukları atıp nasıl gideyim burada çocuklarımı bırakıp nasıl gideyim... ben çocuklarımı bırakmam çocuklarımla birlikte izin verirlerse o zaman dönerim ama çocuklarımı burada bırakıp gitmem. Çocuklarımı burada bırakmam ben yalnız gideyim çocuklarımı burada atıp gideyim hangi anne yapar, hangi anne yapar, hiçbir anne bırakmaz. Yani kedi bile olsa görüyorsunuz nasıl böyle yavrusuna sahip çıkıyor savunuyor o kedi (8, Hatay Suriyeli Kadın, 36 yaşında).

Şimşek'in de (2017) Türkiye'deki Suriyelilerle yaptığı araştırmasında geleceklere ilişkin değerlendirmelerinde Suriyelilerin geçici koruma statüsünde olmaları nedeniyle geleceğe ilişkin bir plan yapamadıkları ifade edilmiştir.

Suriyeli kadınlarla görüşmeler anlatılan şiddet deneyimleri nedeniyle genel olarak zorlu geçmiştir. Kadınlar evliliklerinde genel olarak mutsuz olduklarını dile getirmişlerdir, ülkelerine geri dönmeleri üzerine yapılan sohbette ise kimi paylaşımlarda kadınlar yaşadıkları zorluklar nedeniyle gidebilme imkânı bulsalar dönmeyeceklerini ifade etmişlerdir.

Belki gidebilseydim gidip dönmezdim ama gidemedim (2, Şanlıurfa Suriyeli Kadın, 32-33 yaşında).

Kaç defa dedim kendisine bırak beni gideyim diye, iki defa bıraktı beni ama sadece birinci çocuğumla, kendi çocuklarını alamazsın dedi... Ben normal ziyaret amaçlı gittim ama dönmeyecektim, hamileydim kızıma, diğer çocuğum da yanımdaydı ama izin vermedi, gümrükçüler de geçirmede beni babanın izni olmadığı için. Yani anneme söyledim mesela anne çekip geleceğim, bana derlerdi gelme kendine gel, insanların lafını bilmiyor musun sus işte ne yapacaksın ama ben onlara demezdim dayak yediğimi (7, Kilis Suriyeli Kadın, 33 yaşında).

Suriyeli kadınlarla ülkelerine dönmeleri üzerine konuşmalar hakları ve resmi nikah bağlamında ilerlemiştir. Fakat zaman zaman görüşmelerde geri gönderilme üzerine konuşmanın kadınları gerdiği gözlenmiştir. Suriyelilere göçün başından beri vurgulanan geçicilik statüsü kadınların duygusal olarak da yerleşik yaşama geçmelerini engellemiş hayatla kurdukları ilişkiye yansımıştır. Çocuklar kadınlar için bir yandan evliliğin içinde kalmaları için bir sebepken diğer yandan resmi nikahlarının olmaması nedeniyle korkularını tetiklemektedir. Kadınların 'geri gönderseler çocuğumu da alır giderim' temelli cevapları kadınlar için evliliğin göç ettikleri ülkeye yerleşme, kendilerini güvence altına alma çabasının nihayeti olduğunu da göstermektedir. Kadınların bir erkekle ömürlerinin devamını geçirmek niyetiyle değil, göç ettikleri ülkede bağ kurabilmek için evlendikleri ama aynı zamanda maruz kaldıkları şiddet nedeniyle de erkeklerden uzaklaşmak istedikleri görülmektedir.

4.4. ÇOK EŞLİLİK KARŞISINDA ALINAN POZİSYONLAR

Çok eşli evliliklerin kurulduğu sürece baktığımızda bu evliliklerin başlamasında erkeklerin aktif rol aldıkları, Suriyeli kadınların ise ataerkil pazarlıklarını yaparak evliliği kabul ettikleri görülmüştür. Erkeklerin çok eşli evlilikle özellikle erkeklik kurguları bakımından çeşitli kazanımlar edindikleri anlaşılmıştır. Görüşmelerde beklenti ve talep olarak ifade edilenlerin aslında tarafların bu evlilikle elde etmeye çalıştıkları kazançlar olduğu dikkati çekmiştir. Erkekler için resmileşen çok eşli evlilikler Suriyeli kadınlar için ise göç ettikleri ülkede bağ kurmanın bir yolu olan evlilikler üzerinden vatandaşlık bu evlilikle elde edilmeye çalışılan bir kazanç gibi görülmektedir. Türkiyeli kadınlar için ise bu evlilikler tamamen önlenmesi gerekmektedir.

4.4.1. Erkeklerin Talebi: Ataerkil İktidarın Meşruiyeti Olarak “İstisnai Yasal” Çok Eşlilikler

Yukarıda etraflıca tartışıldığı gibi erkekler kendi çok eşliliklerini mecburiyet üzerinden açıklamışlar bununla bağlantılı olarak da hak beklentilerini de kendilerine istisna uygulanması üzerinden ifade etmişlerdir. Kendilerinininki gibi “keyfi olmayan” çok eşli evliliklere kolaylık sağlanmasını, evliliklerinin hepsinin resmi olmasını gerektiğini ifade etmişlerdir.

Yani hakkımız şöyle en azından bizim gibi insanlara bir istisna olarak bir belge verilmesini isteriz. Yani sonuçta evlenmişsin almışsın çoluk çocuğun doğmuş. (1, Şanlıurfa Erkek, 36 yaşında).

Ya resmi olsa bizim için daha iyi, daha iyi ne ben şimdi resmi bir evraka gitsem aile tablosunda eşim çıkmıyor, çocukların annesi diye görünüyor. Yani bir doğum yapacak illaki gidip noterden gidip bir kâğıt alman lazım ki bu babası diye yani çocuğu kaydetmesi için (2, Şanlıurfa Erkek, 45 yaşında)

Yasal olsa ben ilk başta diyorum şu mazeret olmazsa, mesela atıyorum Türk evlenmiş çocuğu olmamış tüp bebek denemişler olmamış falan çocuk için bu birinci mazeret, hanım hastaysa erkeğin yani vazifesini görmüyor evde şu budur, misafirdir görmüyorsa evlensin. Ama keyfi kabul etmem tek eşi ben daha iyi görüyorum yani... Yav mesela bu şeylerde adam zorluk çekmesin ama örneğin devlet bunu araştıracak ben ikinci evliyim ya bu keyfi mi evlenmiş, hangi sebeple evlenmiş.

- e şimdi mesela sizin ilk eşten zaten çocuğunuz var, size keyfi diyebilir devlet...

He, he diyebilir mesela ha kız olmuş ha erkek ne fark eder der.

- var zaten erkek çocuğunuz da var...

E he, erkek de var bir tane yani niye, he keyfi diyebilirler o zaman (4, Şanlıurfa Erkek, 54 yaşında).

Benim bir kaybım kazancım olmayacak şimdi kendim için demiyorum aldığımız eşlerimizin kazancı olacak. Türk de olsa Suriyeli de olsa ikinci eş hiçbir haktan faydalanamıyor ne benim sigortamdan faydalanabiliyor doğru mudur ne Allah korusun öldüğüm zaman maaşımdan faydalanabiliyor yok böyle bir şansı. Keşke olsa (6, Kilis Erkek, 47 yaşında).

E tabi aha çocuklarımız var mesela olsa daha iyi olmaz mı mesela yarın ben vefat ettiğimde mal varlığı olsa kendine düşer çocuklara düşer, hayatını kurtarır. Yani buna hükümetimiz bir el koysa iyi ikinci nikahı verse mesela Halep'te dört tane varmış din şeyine bakarsanız e bizim de şükür Müslümanım, e verse ikinci nikahı yazık çoluk çocuk versin yani bunu zaten bu keyfi değil mesela bizimki gibi rahatsız olan (7, Kilis Erkek, 69 yaşında).

Araştırmanın sonuçları çok eşli evliliklerin erkekler için önemli bir güç kaynağı olduğunu göstermektedir. Bu nedenle erkekler kendi çok eşli evliliklerini kendilerinin dışındaki diğer tüm erkeklerin çok eşli evliliklerinden ayrı bir yerde tutarak değerlendirmektedirler. Mecburiyet olarak yapılan açıklamalar erkeklerin çok eşliliklerini meşrulaştırma biçimleriyle yakından ilişkilidir, bu nedenle kendileri için olmasının meşru kabul edildiği bir evliliğe istisnai olarak yasal olması hakkını da talep etmişlerdir. Bu istisnayı, evliliğin kurulduğu sürede düşünmedikleri kadınlar ve çocukların geleceği adına talep etmekteledir. Connell erkeklerin kadınları tahakküm altında tuttıkları bir toplumsal cinsiyet düzeni içinde çıkarlarını korumak için yerleşik düzeni savunduklarını ifade eder. Connell erkeklerin bu çıkarlarını şeref, itibar, hükmetme, ekonomik kazançlar gibi ataerkil kazançlar olarak tanımlar ve bu kazancı elde etme sürecinin çoğunlukla şiddeti barındırdığını aktarır (Connell, 2019b, s.158-159). Erkeklerin mağdur olarak tanımladıkları bir kadınla evlenerek onu koruma, helalinden bir ilişki ile itibarlı bir evlilik kurarak çok eşli olmaları erkeklerin ataerkil kazançtan sağladıkları ilk faydadır. Bununla birlikte kazandıkları bu şerefin resmî kurumlarca da tanınması Connell'in ifadesiyle ataerkil iktidarlarının meşrulaştırılması ve verili düzenin korunması demek olacaktır. Erkeklerin çok eşliliğin yasal olmasını istemeleri bu yaşam biçiminden memnun olmalarıyla da ilişkilidir.

Erkekler birden fazla kadının hayatlarında olmasını kendilerine yöneltilen ilginin fazla olması, ilginin hayatlarında hiç eksik olmaması ve kadınlardan biri hastalandığında veya evde olmadığında yalnız kalmamak olarak açıklamışlardır.

Yani nedir sebep eğer ilgisizlikse ilgisizliğin çaresi var, bir tane daha geldiği zaman o ilgisizlik ortadan kalkar. Bu sefer kıskançlıktan dolayı büyük hanım da bakmaya başlar, gerçekten bu oluyor. Güzel yönleri bu sefer sen daha fazla ilgi görüyorsun, yani sen saçını tarasan sokağa çıksan bu sefer ilgi görüyorsun.... Şimdi ilgi fazla oluyor. İlgiden her erkek de her insan da mutlu olacağına yani bayan da erkek de ilgi oldu mu mutlu oluyor zaten insanoğlu ilgiye muhtaçtır yani, ilgi alanında fayda oluyor. Onu bu sefer herkes yapmaya çalışır, sen çorabını atsan dahi çorabın yerde kalmaz hemen birisi alır yani atar makineye. He bu yönden yani ilgileri daha fazla (1, Şanlıurfa Erkek, 36 yaşında).

Benim için yani benim açımdan yani bir tanesi hastalansa öbürü yardımcı oluyor ona veya birisi bir misafirlige gitse ben evde yalnız kalmıyorum yani o kolaylıkları var tabi ki... Yani evde iki kişiler hem benim yorulmamam çünkü ben fazla iş yapan bir insanım (3, Şanlıurfa Erkek, 50 yaşında).

Şimdi Suriyeli hanımım biliyor musun, evinde çocuklarla, misafire karışmaz, gelen giden canı isterse merhaba der canı istemezse odasından çıkmaz, ben de mecbur etmiyorum ha büyük hanımım var diye, yük onun üzerinde ben bunu zorlamıyorum (4, Şanlıurfa Erkek, 54 yaşında).

Ötekinin verdiği narkoz mu diyelim ne diyelim bir gece idare ediyoruz işte (6, Kilis Erkek, 47 yaşında).

Erkeklerin memnun olduklarını sundukları yönler de evliliği meşrulaştırma biçimlerine ilişkin ele alınan temadaki tartışmalarla yakından ilişkilidir. Erkekler daha fazla kadınla daha fazla ilgi gördüklerini veya helal ilişkiler yaşadıklarını ve bu nedenle çok eşli olmaktan memnun olduklarını ifade etmişlerdir. Ataerkil toplumlarda sıklıkla karşılaşılan fakat ataerkil olmayan ortamlarda bile erkeğin her türlü ihtiyaçlarının kabul gördüğü bir erkek ayrıcalığı erkeğin tüm ihtiyaçlarının sorgusuz karşılanması gerektiğini olağanlaştırmıştır (Bolak Boratav, Okman Fişek ve Eslen Ziya, 2018, s.44-45). Erkeğin daha fazla ilgiye ve cinselliğe olan ihtiyacı herkesçe içselleştirilmiş, bunu karşılaması için seçtiği yollar kabul görmüştür. Çok eşli olmanın erkeklere faydası erkeğin ihtiyaçlarının duraksamadan karşılanması üzerine bir hayat olduğu görülmüştür.

4.4.2. Türkiyeli Kadınların Çok Eşliliğe Karşı Tepkisi

Çok eşli evlilikler yukarıdaki bulgularda da sunulduğu gibi kadınların rızalarının alınarak tarafların hepsinin eşit isteği ile kurulan evlilikler değildir. Evliliklerin kurulduğu sürede kadınların maruz kaldığı şiddetle birlikte bu evliliklerin kurulumu itibariyle rızaya dayanmaması kadınların yaşamlarının değişmesine ve bu değişimden kaynaklı birçok zorluğa sebep olmuştur. Al-Krenawi ve Kanat-Maymon (2017) Suriyeli kadınlarla

yapmış oldukları çalışmada çok eşli evliliği olan kadınlar ile tek eşli evliliği olan kadınları kendine güven, yaşam memnuniyeti ve ruh sağlığı semptomları bakımından kıyaslamışlar. Araştırma sonuçlarına göre çok eşli evliliklerdeki kadınların kendine güvenlerinin ve yaşamlarından memnuniyetlerinin daha az olduğu görülmüş, aynı zamanda somatizasyon, depresyon, anksiyete, fobik anksiyete, paranoid fikirler ve psikotik bozuklukların daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu evlilikler kadınları duygusal olarak zorlamakta özellikle Türkiyeli kadınların evliliklerinin üstüne bir evliliğin daha olması kadınların kendilerini birçok açıdan kötü hissetmelerine neden olmaktadır. Bununla birlikte bir evliliğin daha olması ile kadınların yaşamında birçok değişiklik meydana gelmiş ve kadınlar değişen yaşamlarının kendilerine birçok zorluk getirdiğini ifade etmişlerdir.

Çok zordur, her şey. Benim kocamın iki ayrı karısı daha, çok zordur benimle olması başka, iki kadınla olması başka. (1, Şanlıurfa Türkiyeli Kadın, 35 yaşında).

Alıştık artık, aslında alışılacak gibi değil de değil ama yapacak bir şey yok... Yok. Alışılacak bir şey yani değil. En kötü şey bu yani, kadınlar için en kötü şey yani (2, Şanlıurfa Türkiyeli Kadın, 40 yaşında).

Yani bir bayan olarak kötü bir durum, kimse yani bir kumayı istemez. İnsan eşini kıskanır yani bir kızla konuşsa, bir sevgili, bir aldatma olsa kıskanır, yani kabullenmez ama ne yapacaksın, iş işten geçmiş artık (3, Şanlıurfa Türkiyeli Kadın, 40 yaşında).

Hayatta özgür değiliz mesela, istediğim gibi özgür değilim. Mesela gezmek istiyorum bir yerlere gitmek isterim, yani özgür değilim. Evin içinde de öyle yani hayat istediğim gibi değil... Kötü, iki eş olmuyor yani. Mesela, bir yere çıkacaksınız, bundan dolayı olmuyor yani. O istiyor ki ikimiz gidelim, yani beraber gidelim istiyor, ama ben kabul etmiyorum. İstemiyorum yani (2, Şanlıurfa Türkiyeli Kadın, 40 yaşında).

Yalnız, yani bu evde yalnız yaşıyorum benim ailemden başka görüştüğüm kimse yok, bir onlara giderim gelirim, onlar bile buraya gelmez benim ailem bile benim evimden mahrum yani... Aynı benim gibi benim de bir göz odam var yani benim sanki kaç odam var ki, benim hatta evim hepsi bu kadar değil ki benim birçok eşyayı talan ettiler, yukarıya attılar hepsi eskidi, çöpe attıkları oldu, hurdaya attıkları oldu, benim evim darmadağın oldu (5, Şanlıurfa Türkiyeli Kadın, 33 yaşında).

Mecbur değişti, farklılık var. Kocam buraya geldiğinde o eş üzülüyor, oraya gittiğinde ben üzülüyorum (4, Şanlıurfa Türkiyeli Kadın, 50-51 yaşında).

Görüşmelerde erkekler Türkiyeli eşlerinin rızasını alarak bu evlilikleri kurduklarını ifade etmiş olsalar da Türkiyeli kadınlar süreçte maruz kaldıkları şiddeti aktarmış, bu evliliği istemediklerini açıklıkla ifade etmişlerdir. Türkiyeli kadınların bu araştırmaya katılmaktaki en önemli motivasyonlarından birinin çok eşli evliliklerin önlenmesi isteklerine ilişkin kendilerini ifade edebilecekleri bir alana erişmiş olmaları olarak gözlenmiştir. Kimi zaman görüşmenin sonunda kadınlar araştırmacıdan seslerini duyurmasını ve bu evlilikleri istemediklerini aktarmasını istemişlerdir.

Çok eşliliğe karşı kadınların aldıkları pozisyon özellikle bu evliliklerin engellenmesi yönünde olmuştur.

Yani bu ikinci eşi engellemeleri gerekir diye düşünüyorum yani ne olursa olsun yani olmamalı. Bunun bir bahanesi şeyi yok yani gerçekten bilmiyorum. Hepsi böyle hayat böyle üzüntüyle geçiyor ne bir gün iki gün yani değmez bugün varız yarın yokuz hiçbir şey için üzölmeye değmez hayatımızı karartıyoruz (2, Şanlıurfa Türkiyeli Kadın, 40 yaşında).

Niye hükümet bu hakkı da mı verecek ikinci kadınla resmi nikah?

- Hayır ben senin düşüncen ne onu merak ettim.

İstemiyorum yani istemiyorum (3, Şanlıurfa Türkiyeli Kadın, 40 yaşında).

Valla öyle bir şey varsa şayet yani o bana sormaz bile. Hım e şimdi bunu benim istememle bir şey olmaz ki o isterse, ister istemez olacak. Hım tabi ki bana kalsa ben tabi ki istemem yani istemem bunu (5, Şanlıurfa Türkiyeli Kadın, 33 yaşında).

Yok, olur mu peki sence? (6, Kilis Türkiyeli Kadın, 46 yaşında).

Suriye zorunlu göçü sonrası Suriyeli kadınlarla kurulan çok eşli evliliklerde Türkiyeli kadınların çoğunlukla Suriyeli kadınların mağduru olarak ifade edildiği, özellikle yerel halk arasında yaygın bir kabul olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiyeli kadınlara şiddetin nereden yöneldiğinin kaydırıldığı bu düşüncede iki kadın grubu da birbirlerinin denetlenmesi üzerine kullanılmıştır. Türkiyeli kadınların bu evliliklerin engellenmesini açıklıkla ifade etmeleri kadınların bu evlilikte zorla tutuldukları veya zoraki sebeplerle kaldıklarını göstermektedir. Kandiyoti'nin (1988, s.280) ifade ettiği gibi kültürel ve dini sınırlarla çevrili, klasik ataerki altındaki kadınlar ataerki pazarlıklarını itaat etme ile yaparlar. Yukarıda aktarıldığı üzere kadınlar için boşanmak özellikle aşiret ilişkileri nedeniyle mümkün değildir, nitekim çok eşli yaşamı hiçbir biçimde istemeseler de pasif direnişleri ile kadınlar kendi yaşamlarını korumaya çalışmaktadır.

4.4.3. Suriyeli Kadınların Talebi: “Resmi Nikah Değil Vatandaşlık İstiyorum”

Suriyeli kadınların evlilikleri kabul etme nedenleri göç sonrası Türkiye’de yaşadıkları zorluklar ve göçmen olarak ilişki kurmanın bir aracı olarak evliliği görmeleri nedeniyle olmuştur. Bu nedenle kadınların evlilikten beklentileri de zorunlu göç sonrası deneyimlerinin bir nihayetidir ve kadınlar resmi nikah yerine vatandaşlık hakkı talep ederek geleceklerinin korunmasını istediklerini ifade etmişlerdir.

Onu bilmiyorum. Ama kimliğim çıksın, en azından ülkeme rahatlıkla girip çıkabilmek istiyorum. Kızların da benim üzerime olduğu kesin olsun kimlikte, bu yeterli (4, Şanlıurfa Suriyeli Kadın, 30 yaşında).

Yani şu an bir işe gireceğim zaman bile T.C. vatandaşı olmamı istiyorlar belki çözüm olur. Yani rahat olurum ben kendim rahat olurum, yani en ufak şeyde bir tercüman olsam bile kimlik istiyor (7, Kilis Suriyeli Kadın, 33 yaşında).

Normal. Yani nikah yaparsa yapsın yapmazsa yapmasın. Niye yani nikah kıyayım devlette, miras için mi... Sadece T.C. vatandaşı olmak isterdim, nikah da kıymasın ben Türk vatandaşı olayım sadece ben istemiyorum başka bir şey (6, Kilis Suriyeli Kadın, 36 yaşında).

Yok, istemem hatta bu çok eşliliğin bile olmasını istemiyorum ben yaşadığım bu zorluklardan ama eğer ikisi anlaşmışsa tamam ya biri kalsın ya biri gitsin boşansın öyle evlensin ... Benim ne vatandaşlığım var ne nikahım hukuk neden geçmiyor burada. Çocuklarım için vatandaşlığı istiyorum, Suriye’ye gidebilmek için istiyorum... Evet istediğim zaman gidip gelebileceğim, iki ayda bir giderim. (5, Şanlıurfa Suriyeli Kadın, 32 yaşında).

Aşağıdaki örnekte Suriyeli kadının deneyimine ilişkin biraz detay vermekte fayda var. Görüşme Suriyeli kadının bir akrabasının evinde yapılmıştır. Araştırma öznesi evlenme sürecinde kendisine resmi nikahla evlilik vaat edildiği için evlenmeyi kabul ettiğini fakat hala resmi nikahlarının olmadığını, bu nedenle resmi nikah olmadığı müddetçe kocasıyla birlikte yaşamama kararı aldığını anlatmıştır. Görüşmede Suriyeli kadın ilk çocuklarının nüfusa kaydı esnasında kendi isminin yanlış anlaşılıp anne ismi bölümüne zina yazılmış olmasının kendisini çok üzdüğünü paylaşmıştır. Zinanın kelime anlamının hoş olmadığını ve bunun bir yanlışlıktan ziyade resmi nikahı olmadığı için yapılmış bir işlem gibi değerlendirdiğini anlatmıştır. İnsanların kendisini zina yapan bir kadın olarak görmelerini istemediği için resmi nikah olmadığı müddetçe kocasından ayrı yaşama kararı aldığını ifade etmiştir. Çocuğunun kimliğinde isminin düzeltilmesi için yapılan başvuruları sonuçsuz kalmış, çözülebilmesi için resmi nikahın ya da vatandaşlığın olmasının şart olduğu belirtilmiştir. Görüşmede kendisine bu durumun nasıl çözülmesini istediği

sorulduğunda vatandaşlığının olmasını istediğini ifade etmiştir. Resmi nikahı olmadığı için evden ayrıldığını ve bu durum çözülene kadar eve dönmeyeceğini belirten kadının çözüm olarak aslında vatandaşlığı talep ediyor olması dikkat çekicidir.

vatandaşlığım olsaydı Türkiye vatandaşlığım olsaydı ben nikah bile sormazdım benim büyük oğlumun kimliğinde anne adına Z. yerine zina yazınca ben bu çocuk dedim nasıl okula göndereceğim... İşte benim mesela, benim çocuğum var onun çocuğu yok yani, benim çocuğum var diye bir nikah versin, yani yardımcı olsun bu konuda; yani benim Türk vatandaşlığım olsaydı bunları hiç yaşamazdım, o zaman nikah bile ihtiyacım olmazdı, kalsın kendisiyle evli kalsın o zaman benim için fark etmez; ama benim şimdi Türk vatandaşlığım olsaydı bunları yaşamazdım (8, Hatay Suriyeli Kadın, 36 yaşında).

Bu evlilikler içindeki her iki kadın grubunun da farklı açılardan hak kayıpları olduğunu göz önünde bulundurmamız gerekmektedir. Bora (2018, s.188) in belirttiği gibi “kadınlar cinsiyetleri nedeniyle eziliyor olsalar da ezilmeleri ortak değildir”. Her iki kadının da karşılaştıkları haksızlıkların farklı dinamiklerden beslendiği ve hak kayıpları yaşadığı bu evliliklerde, Suriyeli kadınların özellikle göçmen olmaları, dini nikahlı olarak evli olmaları evliliğin içindeki hak kayıplarını artırmakta, maruz kaldıkları şiddeti de şiddetlendirmektedir. Fakat bu örnek üzerinden dikkati vermek gereken nokta kadınların resmi nikah yerine vatandaşlık talepleridir. Bu Suriyeli kadınların Türkiyeli bir erkekle evlenerek kazanmaya çalıştıkları hakkı açık etmektedir. Dolayısıyla evliliğin Suriyeli kimi kadınlar için anlamının göç ettikleri ülkede bağ kurmanın, güvenli bir alan yaratmanın veya haklara erişmenin bir aracı olduğunun altını çizmekte yarar vardır. Ayrıca yukarıdaki örnekte dikkat çeken bir diğer nokta Suriyeli kadının çocuk sahibi olması nedeniyle resmi nikahı hak ettiğini ifade etmesidir. Bu durum Bora'nın (2018, s.188) belirttiği gibi kadınların birbirlerine karşı güçlenme stratejileriyle birlikte aralarındaki farklılıklar, farklı kadınlıklar söylemleriyle ayrı ayrı ezilmeler meydana getirecektir. Türkiyeli kadının çocuk sahibi olamamış olması karşısında Suriyeli kadının çocuk sahibi olması kadınlık ve doğurganlık üzerinden tanımlamaların hak taleplerini de şekillendirdiğini göstermektedir.

4.4.4. Haklara Erişmenin Aracı Olarak Çocuklar: “Resmi Nikahımız Yok Ama Çocuklarımız Var”

Görüşmelerde hem erkekler hem de Suriyeli kadınlar resmi nikahları olmasa da çocuk sahibi oldukları için evliliklerinin devam edeceğini, Suriyeli göçmenlerin ülkelerine dönme süreçlerine ilişkin herhangi bir düzenlemeden çocukları nedeniyle muaf tutulabileceklerini ifade etmişlerdir. Görüşmelerde Suriyeli kadınların ülkelerine dönmeleri gerektiğinde neler yapabileceklerine ilişkin konuşma resmi nikah hakkındaki bilgileri ve düşüncelerini değerlendirmeye yönelik olarak organize edilmiş olsa da cevaplar nikah ve haklar üzerinden değil çocuklar üzerinden verilmiştir. Çocukların evliliğin devamını sağlamak konusunda her iki tarafın da önemli bir stratejisi olarak görüldüğü düşünülmektedir.

Evlilikte çocuklar kimi zaman kadınların evli kalmak zorunda hissedip dönememe sebebi gibi görülürken kimi zaman da resmi nikahın olmamasına rağmen kadınların güvencesi gibi değerlendirilmektedir.

Onu bilmiyorum dönerim dönmem kızları nasıl olur bilmiyorum. Valla biraz korkuyorum belki kızlar için bırakabilirler beni. Belki değişir ilerde, burada kalmamı belki de isterler kızlar için ... Zorunda bırakılırsam mecburen giderim. Belki de izin verirler çocuklara belki kızlar yanımda olursa izin verirler. Annemizi istiyoruz derlerse. Mecbur bırakılmazsam gitmem (4, Şanlıurfa Suriyeli Kadın, 30 yaşında)

Yok, e çocuklar var. Bu çocukları nasıl atacaklar kimin üzerine kabul edecek (4, Şanlıurfa Erkek, 54 yaşında).

Erkekler açısından çocukların olması Suriyeli kadınların ülkelerine gidip dönmeme ihtimalini yok eden önemli bir bağlayıcı unsur olarak görülmektedir. Bununla birlikte Suriye zorunlu göçü öncesi Suriyeli kadınlarla yapılan evlilikler de erkeklerin resmi nikahın olmamasını sorun olarak görmemelerine sebep olmuştur.

Diyelim ki Suriye vatandaşı oldu, çocuklar da onun üstüne Suriye'ye gitti, ben burada nasıl yaşayacağım; ben de gider Suriye'ye onun yan tarafına, oralarda kalırım gitmem, gelmem buraya, orada yaşarım kaçak yaşarım gene de gelmem buraya ben o çocuklarımın yanında yaşarım... Anne gitmez sen çocuğunu bırakır gider misin? Yani hiç aklıma gelmedi çocuk olunca T.C. Türk kimliğini alunca, ben dedim tamam bu kadın gidemez artık kadın gitmez ... E tabi ben kendimi güvende hissediyorum bunlar giderse 3 tane çocuk var ya nasıl gitsinler, bunlar demin ne dedim bak hadi çocukları bıraktı gitti bir saat yaşamaz bir saat, kaçar gene gelir, ölür sürünür yollarda gene gelir,

canını verir gene gelir çocukları için ... Hala zaten bizim ailede onu soranlar var, dediler ki bu kadın Suriyeli yarın öbür gün bırakır çocukları da alıp Suriye'ye götürürse diye dedim çocukları götüremez, çocuklar Türk T.C. kimliği var orada Türk vatandaşlığı yok, olmadığı için çocukları sınır dışı ederler buraya getirirler, kadın ne yapacak orada o da gelecek buraya (8, Hatay Erkek, 65 yaşında).

Bunu gönderme şansları yok, savaş olmadan önce kadınlar alınmış burada bir sürü var Suriyeli (4, Şanlıurfa Erkek, 54 yaşında).

Güvende hissediyorum zaten kızım 5 yaşında olunca benim de Türk kimliğim çıkacak. Tanıdığım var 5 yaşına geldiğinde bana Türk kimliği çıkaracak (1, Şanlıurfa Suriyeli Kadın, 24 yaşında).

Suriyeli kadınlarla yapılan çok eşli evlilikler Suriyeli kadınlar ile erkeklerin evlilikten farklı beklentileri çerçevesinde şekillenmektedir. Fakat her iki taraf da resmi olmayan bu evliliklerin tek güvencesi olarak evlilikten doğan çocukları olduğunu düşünmektedirler. Erkekler için çocuklar kadınları evliliğe bağlayan bir unsur olarak görülürken kadınlar için çocuklar evliliği devam ettirmenin zorunluluğu ve haklara erişmenin bir unsuru olarak değerlendirilmektedir. Suriyeli kadınlar için çocuklar bir aile olduklarının da önemli bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Evlilik resmi olmasa da kadınlar geçici koruma statüsünde olsa da çocukların olduğu bir ilişkinin otoritelere de korunacağına inanmaktalar.

4.4.5. Çok Eşliliğe Çevrenin Tepkisi

Çevrenin çok eşlilik karşısında aldığı pozisyon da dikkate değerdir. Çok eşli evliliklerden sonra taraflara farklı tepkiler verildiği görülmüştür, erkeklerin kimi zaman yüceltildiği kimi zaman çok eşli evliliklerin yaygın olması nedeniyle normal karşılandığı kadınların ise çoğu zaman ya yuva yıkmakla ya da kadınlıkla ilgili hususlarda eksik olmakla suçlandıkları görülmüştür. Araştırma özneleri ile çevreden ne gibi tepkiler aldıkları (aile, akrabalar ve arkadaşlar, komşular üzerinden konuşulmuştur) ayrıca çevreden doğrudan tepki gelmese de çevrenin düşüncesinin neler olabileceği de görülmüştür, böylece araştırma öznelerinin bu evlilikteki rollere ilişkin ne tür düşüncelere sahip oldukları da anlaşılmasına çalışılmıştır.

Geleneksel toplumlarda bireye sosyal rolleri üzerinden kimlik tanımlamanın önemli olduğu dolayısıyla da hiyerarşik yapılanma beraberinde gelmektedir. Kadının ve erkeğin sosyal kimliğinde de aile önemli görülmektedir (Aktaş, 2013, s.58). Görüşmelerde

erkeklerle ve kadınlara erkeğin çok eşli olması sonucu gelen tepkiler üzerinden kadına ve erkeğe tanınan-tanınmayan haklar, roller anlaşılmaya çalışılmıştır. Erkeğin birden fazla kadınla eş zamanlı olarak evlenmesinin kadının evlilik içindeki eksikliği üzerinden yorumlandığı ve haklılaştırıldığı görülmüştür.

4.4.5.1. “Haklı Olan” Erkekler- “Tehlike Olan” Erkekler: Erkeklerle Gelen Tepkiler

4.4.5.1.2. “Haklıyım-Farklı Değilim, Neden Tepki Göreyim?”

Çok eşliliğe toplumsal olarak atfedilen önemin yüksek olması nedeniyle, günlük hayatta da erkekler arasında çeşitli anlatımlarla bu evlilik türü canlı tutulur ve çok eşli erkekler kendilerini saklama ihtiyacı hissetmezler (Yalçın-Heckmann, 2002, s. 301). Görüşmeler yukarıda literatür ve yöntem bölümlerinde bahsedildiği gibi çok eşli evliliklerin yaygın olduğu bölgelerde gerçekleştirilmiştir. Çok eşliliğin aleni olarak yaşanabildiği bu bölgelerde erkekler çevrelerinden kendilerine herhangi olumsuz bir tepki gelmediğini belirtmişlerdir. Çevrelerinde benzer evlilikleri olan erkeklerin fazla olduğunu bu nedenle kimsenin evliliklerini olumsuz karşılamadığını ifade etmişlerdir.

Yani benim gibi böyle kişiler çok olduğu için sadece ben yani kendilerine değişik gelmiyorum. Benim mesela üç evliliğim var. Yani bu yanı başım üç evli. (1, Şanlıurfa Erkek, 36 yaşında).

Normal karşıladı, alışmışlar, çok yaygın yani bizim burada çok yaygın yani, şu bizim sokağı geçsen nerden baksan yedi sekiz tane evli olan var. (2, Şanlıurfa Erkek, 45 yaşında)

Vallahi sana ne diyeyim yüzde 35-40 var yani, var iki evli. Babam iki evli, amcam üç evli, kayınbabam büyük hanım dört evli ölünceye kadar dört tane hanım beraberlerdi, e efendim var yani çok var. (4, Şanlıurfa Erkek, 54 yaşında).

He hiç kimsenin de sormaya hakkı da olmadı, bizde sonra Kilis'te tek ben değilim, dediğim gibi en az yüzde on, yüzde yirmilik kesim vardır o şekilde çoğu da gizlidir, bizim gibi aleniyetle nikahlı değil, çoğu da gizli saklıdır (6, Kilis Erkek, 47 yaşında).

Sırf benim için değil, yani benim gibi yani çok insan iki eşli, doğu ve güneydoğu illeri genelde hep böyle yani. Doğu illerini araştırırsanız güney doğu illerini araştırırsanız çoğu hep böyle zaten üç eşli, dört eşli (5, Şanlıurfa Erkek, 38 yaşında).

Erkekler için başka erkeklerin de çok eşli evliliklerinin olması bu durumu meşrulaştırmak için önemli bir unsur olarak görülmektedir. Çok eşli olan tek erkek olmamaları bu

deneyimin kabul edilebilir olduğunu düşünmelerine sebep olmaktadır. Connell (2019b, s.194-196) müşterek bir pratik olarak erkeklik ifadesi ile erkeklerin karşı karşıya kaldıkları bir duruma verdikleri tepkinin ortaklaşan yanlarına dikkat çeker ve erkekliğin bireysel yönleri ile esas taşıyıcısının grup olduğuna dikkat çeker. Dolayısıyla erkeklerin başka bir erkeğin çok eşliliğini örnek göstererek bir yandan kendi çok eşli birlikteliklerinin “farklı” yanını diğer yandan bu evliliklerin yaygınlığını vurguladıkları görülmüştür. Erkeklerin çok eşli oluşlarını çevrelerindeki erkekleri örnek vererek açıklamaları Connell’in (2019b, s.154) suç ortağı erkeklik kavramını çağrıştırmaktadır. Connell suç ortağı ifadesinin hegemonik tasarıyla oluşturulduğunu belirterek ifade etmek istediği şeyin ataerkil kazançtan kazanılmaya çalışılan pay olduğunu söyler. Görüşmelerde erkeklerin bir başka erkek grubunu göstererek evliliklerine tepki almadıklarını ifade etmeleri çevrelerindeki erkeklerle karşılıklı olarak sağladıkları kazancın ifadesi olarak değerlendirilmiştir. Bozok’un (2011, s. 47) ifade ettiği gibi suç ortağı erkeklikler kadınların ezilmesinden ve ikincilleştirilmesinden “elini kirletmeden” yararlanırlar. Nitekim çevrenin erkeğin haklılığına yaptığı vurgu, evlilik içinde kadınların erkeğin çok eşli olmasını önlemek için nasıl olması gerektiğinin de altını çizer.

Erkekler evlilikte yaşadıkları sorunların ikinci bir kez evlenmeleri için yeterli bir sebep olduğunu ve bunu bilen çevrelerinin de kendilerine hak verdiklerini ifade etmişlerdir. Evlilik içinde sorun olarak ifade ettikleri durumlar kadınların eksiklikleri şeklinde açıklanmıştır. Dolayısıyla bu durum erkeklerin yukarıda tartışılan çok eşli oluşlarını meşrulaştırma biçimlerinden farklı değildir.

Kilis’te o kadar imkân varken ya çevremiz de varken, tanıdık çok arkadaşımız var, çoğu da dedi aha kızımızı al, aha şu var bu var diyen çok oldu... Evimizin durumunu ailemizin durumunu hepsini herkes çok iyi bilir, onun için kimse haksız görmedi beni hepsi de hak verdi... Önce yanlış anladılar hepsi dışarıdan benim ailemin içindekiler değil arkadaş çevremizdeki insanların aileleri tabi sürekli gidip gelmedikleri için bilmezler bizim evin içini, benim arkadaşım benim hanımın arkadaşı değil ki ailece görüşmediğim insanlar önce yadırgar gibi oldu, haksız görür gibi oldu bilmeden, bilmeden, sonra da hak verdiler, onlar da hak verdi şu anda (6, Kilis Erkek, 47 yaşında).

Bilen zaten hanımın rahatsız olduğunu komşularım bilirler hepsi bilir rahatsız olduğu için geç bile kaldın derler, geç bile kaldın, e ne yapalım kismet böyleymiş (7, Kilis Erkek, 69 yaşında).

Dediler hakkın dediler, herkes dedi, evlenebilirsin dedi; kimse demedi ki bana sen sen evlenemezsin, herkes de dedi ki sen evlenebilirsin (8, Hatay Erkek, 65 yaşında).

Hiçbir şey karşılamadı, hatta ve hatta sana söyleyeyim kardeşleri ailesi beni tebrik etti, aradı tebrik ettiler. Benim ailem geç bile kaldın dedi, yani olayları görüyorlar, şeyleri görüyorlar, sabretmemi görüyorlar, ben 12 sene sabrettim mesela, yani anlayışla karşıladılar; yok yani haksız olduklarını görüyorlar, herkes görüyor yani (9, Hatay Erkek, 41 yaşında).

Erkekler evliliklerinde sorun olmasını bu evliliğe haklı birer sebep olarak sunsalar da kimi zaman erkek olmanın da çok eşli olmak için yeterli görüldüğü çevreden gelen tepkilerde kendini belli etmiştir. Connell erkeklikleri anlatırken genel bir erkek cinsiyet rolünden farklı olarak “erkeklerin büyük bir çoğunluğu gerçek kişilikleriyle sıkı sıkıya örtüşmez” diyerek ideal olarak kabul edilen erkeklik biçiminin olduğunu vurgular (Connell, 1998, s.247; Akt: Kepekçi, 2012). Erkeklerin nezdinde ideal olan erkeklik biçiminin üzerinde yukarıda tartışıldığı gibi erkeklik kurgularının etkisi vardır. Aşağıdaki örnekte erkeği sınırsız özgürleştiren kadını ve ailesini çıkmaza sokan bir anlayışın tepkisi görülmektedir.

Benim de evliliğimde mesela ikinci evliliğimde insanlar gidip demişler ki birinci kayınbabama demişler ki bu adam insanoğlu yani bu serbesttir yani bizim buna bir hakkımız yok ki kızın üzerine evlenmiş evlenmemiş. Kayınbabama demişler ki bak hesabına gelmiyorsa gidersin kızını alırsın gelirsin hesabına gelmiyorsa gidersin kızını alırsın boşatırsın yani (5, Şanlıurfa Erkek, 38 yaşında).

Harunoğulları ve Agcadağ Çelik (2019, s.595) Kilis yerel halkının Suriyelilere ilişkin algısı üzerine yaptıkları çalışmada bölge halkına Türkiyeli erkekler ile Suriyeli kadınlar arasındaki evlilikler hakkındaki görüşleri de sorulmuş ve çalışmaya katılanların %71,6’sının bu evlilikleri rahatsız edici bir durum olarak gördükleri sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmanın bu verisi şu soruları gündeme getiriyor: erkeklerin görüşmelerde kendilerini desteklediklerini ifade ettikleri çevre hangi çevre veya erkekler çevrenin tepkisi olarak aslında kendi tahayyüllerini mi sunmuşlardır ya da Harunoğulları ve Agcadağ Çelik’in çalışmasında sundukları bu rahatsızlığın sebebi ikinci eşin Suriyeli olması mıdır? Çevrenin erkeklere tepkisi konusu suç ortağı erkeklik, erkeklerin deneyimlerine ilişkin tahayyüllerinin erkeklik kurgularını sunması ve Suriyeli kadınlara karşı ayrımcı tutumdan bağımsız ele alınmamalıdır.

Mernissi (1995, s. 201) erkeklere yaşamlarının ilk anından itibaren sunulan ayrıcalıkların onlara diledikleri gibi çok eşli olma ya da boşanma hakkı tanıdığını düşünmeye başlamalarına sebep olduğunu ve özellikle de toplumun onların cinsel arzularını

doymak üzere düzenlendiğini düşündüklerini ifade eder. Görüşmelerde erkeklerin ‘ben istediğimi yaparım kimse bana bir şey diyemez, yaptığımda yanlış bir yan yok’ biçiminde açıklamaları Mernissi’nin belirttiği gibi erkeklerin isteklerinin organize edilmesinden tüm toplumu sorumlu tuttuklarını düşündüklerini göstermektedir. Aynı zamanda erkeklerin çok eşli olmalarına karşı çıkılması karşı çıkan erkeklerin de kendi yaşamlarına ilişkin düzenleme, değişiklik veya kısıtlama getirecektir. Bu nedenle yukarıdaki örnekte olduğu gibi “erkektir yapar” ifadeleri erkeklerin kendi sınırlarını da genişletme girişimi olarak görülebilir.

4.4.5.1.3. (Kadının Dışındaki) Başka Hayatları Etkilediği için Gelen Olumsuz Tepkiler

Erkeklerle gelen tepkiler evliliklerinin bir başkasının hayatını olumsuz etkilediği düşüncesi olduğu zamanlarda gelmiştir, fakat o başka hayatın evli oldukları kadınların hayatı olmadığı da dikkat çekmiştir. Erkeklerin evliliklerinde istedikleri söz hakkına sahip olabileceği ancak bunun bir başka ailenin evliliğine zarar vermediği boyutlarda kabul edilebilir olduğu görülmüştür.

Ailem karşı çıktılar. Sen evlendiğin zaman, şimdi ben dedim ya değişik almışlar, evlendiğin zaman bu sefer senin ablanın üzerine de o evleniyor (1, Şanlıurfa Erkek, 36 yaşında).

Kayınbabam mesela ne dedi bana kayınbabam dedi ki ikinci evliliği durdur yapma dedi, yaptığın anda dedi senin hanımınla abinin hanımını direktmen alırım dedi, sizden kızlarımı alırım dedi, alırım yani şöyle tehdidi alırım onu da boşatırım...Bu evlilik olayı duyuldu ya hani A. evleniyor diye kayınbabam duydu, kayınlarım dışarda zaten onlar hep duydu, abim, abim onların eniştesi zaten abim duydu onlar dışarda mesela beni arıyorlar tehdit ediyorlar... Mesela abim arıyor gelip seni asacağım keseceğim ikinci eşini de keseceğim (5, Şanlıurfa Erkek, 38 yaşında).

Yukarıda Türkiyeli kadınlarla evliliğin nasıl kurulduğunun anlatıldığı bölümde de ifade edildiği gibi berdel ya da akrabalar ile kurulan evliliklerde hem boşanmak hem de çok eşli olmak birçok aileyi etkilemektedir. Erkeğin çok eşli olmasına tepkinin diğer aileleri etkiliyor olması nedeniyle verildiği fakat bu tepkilerde kadınların korunmaya çalışılmadığı görülmektedir. Butler (2018) “kimin yaşamı yaşam sayılır?” sorusuyla yaralanabilirliğin de iktidar tarafından belirlendiğine dikkat çeker. Kadınların erkeğin çok eşliliği ile gördüğü zarar, evliliğe tanık olanlar tarafından inkâr edilirken bu durum kadınların yaşamının başkalarının elinde olduğunu da gösterir.

4.4.5.1.4. Diğer Erkekler için Tehlike Olan Erkek

Erkekler kendilerine evli olan arkadaşlarının karıları tarafından olumsuz tepkiler geldiğini kadınların çok eşli erkekleri kendi kocaları için bir tehlike gibi gördüklerini ifade etmişlerdir. Bu durumda dikkat çeken nokta erkekler olumsuz tepkinin başka erkeklerden değil kadınlardan geldiğidir.

Yok yok üstün değil de hatta bizim bu bölgede iki kadınla evli olduğun zaman biraz hor görülür.

- hım, neden?

Yani gözü doymuyor yok bilmem sen hele bir tanesine bak daha bakacağına ya sen önce buna bak sonra öbürüne gibisinden böyle biraz şey algılanır bizim bu bölgede. Kadınlar ekseriya kadınlar. Yani bu da normaldir nedir yani kendi erkeklerinden korkuyorlar mesela ondan, ya bu da gider benim de kocamı da elimden alır, böyle düşünen insanlar kadınlar.

- şöyle mi yani diğer erkek kendi kocalarının aklını karıştırır diye mi düşünüyorlar?

Aynen dediğiniz gibi (9, Hatay Erkek, 41 yaşında).

Sadece şunda yaşadım ilk yeni evlendiğimiz sıralarda birkaç arkadaşla biz sohbet falan esnasında hanımlar diyormuş ki işte sen biraz bundan uzak dur onlar diyormuş ki hayırdır kendisi evlendi sizin de kanınızı çarpar sizi de evlendirir onun haricinde en ufak bir şey yok başka (6, Kilis Erkek, 47 yaşında).

Erkekler kadınlardan gelen olumsuz tepki kadınların çok eşli erkeğin kendi kocalarını da etkileyeceği düşüncesiyle olmuştur. Literatürde çok eşliliğin erkekler açısından zor veya riskli yanları erkeğin ekonomik olarak hanelere yetememesi ya da kadınlar arasında uyumu sağlayamaması odaklı prestijine zarar vereceği konular üzerinden tartışılmıştır. Bu tartışmalar çok eşli erkeklerin erkekliğe yüklenen anlamlar ve bu doğrultudaki güç kazanımları odağından yürürken bu örneklerde erkeklerin tehlike olarak görülmesi kadınların erkekler arasındaki suç ortaklığından duydukları rahatsızlığı da sunmaktadır.

4.4.5.2. “Mağdur” ve “Eksik” Kadınlar: Erkeğin İkinci Evliliği ile Birlikte Kadınlara Gelen Tepkiler

Erkeğin bir kadınla daha evlenmesinin ardından kadınlar çevrelerindeki insanların kendilerine karşı değiştiklerini ifade etmişlerdir. Türkiyeli kimi kadınlar bu durumu kendisine acınarak bakılmaya başlanması olarak ifade etmiş, kimi kadınlar erkeğe

“hizmette kusur etmemiş” olmasına rağmen böyle bir evliliğin içine çekilmiş olması nedeniyle çevresinin üzüntüsüyle karşılaştığını ifade etmiştir. Kadınların ev içindeki ve erkekle ilişkisinde birtakım kadınlık rolleri üzerinden değerlendirildikleri görülmüştür.

Yani ilk başlarda tanıdıklarım mesela beni en çok sevenler tabii ki benim için çok üzüldüler ama başka insanlar öyle tuhaf bakmaya başladı bana hani onunla akrabaları, özellikle onun akrabaları tarafı, yani böyle bana bir bakıyorlar sanki ben bir suç işlemişim gibi, yani yanıma yaklaşmaya bile cesaretleri yok, yani suçu ben işlemiş gibi değil de sanki öyle cesaretleri kalmadı ki benle konuşsunlar ... Aynen bak bu şekilde, acır gibi bakanlar da oldu çünkü niye acır gibi bakanlar oldu bir zamanlar eşimle biz birbirimizi çok sevdi yani severek aldık her şeyi göze aldım benim babam mesela karşı durdu bunun ailesi kabullenmedi ,yani her türlü zorluğu aşır da yani evlendik, sonra da eşimin bana bunu yapması tabii ki yani benim çok ağrıma gitti, yani sen biz severek evlenmişiz her yola baş koymuşuz, yani sen yani bunu bana yapıyorsun yani bu doğru bir şey mi, yani insanların da bana acır gibi bakmalarını gördüm; yani hani birbirlerini çok severlerdi de ne oldu böyle oldu, ne oldu da hayatları değişti, ne oldu da bu kadını aldı; yani o şeyleri çok gördüm (5, Şanlıurfa Türkiyeli Kadın, 33 yaşında).

Kadınlara çevrelerinden gelen tepkilerin ev içindeki beklenen kadınlık rolleri üzerinden olduğu görülmüştür. Kimi zaman kadınlar bu rolleri devam ettirmek üzere çevreden zorluk çıkarmamaları biçiminde uyarılmışlardır.

Aşağıdaki örnekte eşinin fiziksel şiddeti nedeniyle Suriyeli eşi istemeye zorla götürülen bir kadının evlilik sonrası duygularını paylaştığı zaman çevreden gelen tepkilere ilişkin ifadeleri yer almaktadır. Çevresindekilerle bu süreçte zorlandığını paylaşamamasıyla birlikte evliliğe tepki göstermesi de kendisine hak görülmemektedir.

Herkes dedi ki sen gittin istedin, sen getirdin, getiren de amcası gil, amcası hanımı, kız kardeşi eşimin. Ben de ben beni yedim, hasta oldum yani çok zor günlerim geçti daha da kendime geledim (6, Kilis Türkiyeli Kadın, 46 yaşında).

Kadınlar fiziksel sağlık sorunları ya da biyolojik olarak çocuk sahibi olamamaları nedeniyle eksik görülmüş ve eşleri bir evlilik daha yaptığı zaman bu durumu kadının bir suçuymuş gibi ifadelerle karşılaşmışlardır.

Valla herkes kendinden yana benim içime öyle doğuyor, herkes istiyor, millet ona çok dedi bunu boşa bir kere daha evlen, bunu at dediler. Bunun akrabaları da öldüler ama onlar razılar, et dediler al, durma al bunu it onu

al bunu isteme dediler eni sonu aldı da hepsinin yüreği rahatladı (7, Kilis Türkiyeli Kadın, 63 yaşında).

Çünkü yani diyorlar ki o mecburiyetten evlendi, mecbur olduğu için yani, yani öyle tahmin ediyorum biraz da. Çocuksuz olunca herkes kabul görüyor o (2, Şanlıurfa Türkiyeli Kadın, 40 yaşında).

-Sana çevrenden böyle bir laf geldi mi hani sen kadın olsaydın ikinciyile evlenmezdi diye?

Yani diyen oldu, ama ben umursamıyorum (3, Şanlıurfa Türkiyeli Kadın, 40 yaşında).

Kadınlara çevrelerinden suçlayıcı bir söz söylenmese de eşlerinden umudunu kesip o evlilikte kalmaya devam etmesi yönünde telkinler gelmiştir. Kadınlara evlilik içinde erkeğin bir başka kadınla daha evlenmesine gerek kalmayacak kadar hizmet etmiş olmaları erkeğin evliliğinin yanlış karşılanmasına sebep olsa da kadınlardan her koşulda erkeğin davranışlarını kabul etmesi beklentisi görülmektedir.

Yok, kimse diyemedi çünkü benim yanılsım yani hani eşime karşı hiçbir sorunum olmadığı için eleştiri almadım, eleştiriye o alıyordu. Diyordu komşular, akrabalar veya dostlar, tanıdıklar hani diyordu biz bu bayanı biliyorduk; geliyorduk, yiyorduk, içiyorduk, hizmette kusur etmiyordu, size karşı, akrabalarına karşı, misafirlere karşı; yani hak etmiyor bunu diyenler oldu, ama beni eleştiren olmadı, benim görünüşüme yani önümde derler yani böyle biliyor musun (3, Şanlıurfa Türkiyeli Kadın, 40 yaşında)

Büyüklerimiz hani diyor çocuklarına, aile, kızlarına; farz et eşin ölmüş sen çocuklarıyla oturmuşsun farz et bu misal yani diyenler oldu. (3, Şanlıurfa Türkiyeli Kadın, 40 yaşında).

Hepsi üzüldü, akraba, ailem. İkimiz de söyledik akrabalara. Yok değişmediler, daha çok sevgi göstermeye başladılar, komşular daha çok değer vermeye başladı.

- Onlar söylemese de senin hissettiğin bir değişim oldu mu?

Normal, onların davranışları kocamın yaptığığın normal olduğunu düşündürttü. Çünkü adet böyle. Onun akrabaları tamam artık zorluk yapma diye bana söylediler (4, Şanlıurfa Türkiyeli Kadın, 50-51 yaşında)

Kadınlara evliliklerine devam etmeleri baskısı kadınların boşanmaları halinde herhangi bir desteğe ulaşamayacaklarını göstermektedir. Şen ve Gümüş (2020) Hatay'da çok eşli birlikteliklerdeki kadınlarla yaptıkları çalışmada kadınlara çevreden gelen tepkilerin bu evliliği kabul etmeleri yönünde olduğu sonucunu aktarırlar. Bu durumu yazarlar için Şen'in (2014) "koşullandırılmış rıza" kavramı üzerinden ataerkil yapının kadınları zor

koşullar altında bırakarak kabul ettikleri bu koşulları kişisel bir tercih gibi ürettiğini ifade ederler (Şen, 2014; Akt: Şen ve Gümüş, 2020, 228).

Erkeklerin çok eşli olmalarını meşrulaştırma biçimleriyle kadınlara çevreden gelen tepkilerin belli noktalarda paralellik gösterdiği görülmektedir. Her iki durumda da kadınların evlilik içindeki rolleri, kadın bedeni gibi konularda kalıplarla değerlendirildikleri ve bu durumlarda çok eşliliğin kabul edilebilir olduğu mesajı verilmiştir. Şen ve Gümüş'ün (2020) Türkiyeli kadınlarla yaptıkları çalışmada da kadınların ikinci eş olarak evlenmeyi kabul etmelerinin üzerinde çevrenin geleneksel düşüncelerle bu evliliklere kadınları zorlayan etkisinden bahsederler. Örneğin geleneksel düşüncelerle kabul edilen evlenme yaşını geçen kadının ikinci eş olmayı kabul etmesi beklenmektedir. Dolayısıyla sosyal çevrenin bu konuda destekleyici etkisini dikkate almak gerekir.

Aşağıdaki alıntı Suriyeli kadının maruz kaldığı şiddeti anlattığı bölümdendir. Şiddete karşı sessiz kalmasındaki en önemli sebeplerden biri küçük bir yerde yaşıyor olması ve bunun sonucunda karşılaşacaklarından korkmasıdır.

Ben kendisine dedim bak aileme söyleyeceğim, polisi çağıracağım, ne yapıyorsan yap dedi.

- çağırdın mı polis?

Hayır ayıp nasıl çağırayım. Eşim büyük işte, burada Kilis hep tanıyor kendisini, hayır. Ben onun için yapmıyorum yani, zaten söylüyor Suriyeli aldı Suriyeli aldı kaç yaşında bak diye, küçük bir kız almış falan (7, Kilis Suriyeli Kadın, 33 yaşında).

Göçmen kadınlar şiddete maruz kalsalar da yasalar karşısındaki konumları ve toplumun kendilerine yönelik ayrımcı bakışı nedeniyle yardım talebinde bulunamayabilir, şiddet karşısında sessizleşebilirler (Coşkun, 2014, s. 202). Connell suç ortağı erkeklik kavramını erkeklerin olumsuz davranışlarına diğer erkeklerin tepki göstermeyerek ataerkil kazançtan büyük pay almaya çalışmalarını üzerinden açıklar fakat kadınların maruz kaldığı şiddet karşısında sessiz kalma, kadınlara evlilikte kalmaları yönünde söylenenler kadın erkek fark etmeksizin herkesin kendi düzenini korumak için kadınları baskılamaya dönüşmüştür.

5. BÖLÜM: SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. SONUÇLAR

Bu çalışmada Suriye zorunlu göçü sonrasında Suriyeli kadınlarla kurulan çok eşli evliliklerin dinamiklerini anlamak üzere yola çıkıldı. Suriye zorunlu göçü sonrasında Suriyeli kadınlarla evliliklerin bir pazara dönüştüğü, bu pazarda kadınların ve kız çocuklarının zorla evlendirildikleri, erkeklerin Suriyeli kadınlarla ikinci, üçüncü eş olmaları üzere evlilik için aracılara iletişime geçtikleri ve hem aracılara hem de Suriyeli kadınların ailelerine para ödeyerek kadınlarla evlendikleri, çok eşli olmayan erkeklerin ise sıklıkla Türkiyeli eşlerini Suriyeli kadınlarla evlenme üzerinden tehdit ettikleri yukarıda literatür bölümünde de aktarıldığı gibi birçok araştırmanın konusu olmuştur. Bu araştırmaların ortak yönü evliliklerin kurulduğu süreçte yaşananlara ilişkin bilgileri evliliği deneyimlerden değil bu evliliklere tanık olanlardan edinerek sunmuş olmalarıdır. Bu çalışma ile erkeklerin neden çok eşli olma kararı aldıkları, çok eşliliklerini neden Suriyeli kadınlarla kurmayı tercih ettikleri ve her iki kadın grubunun da deneyimleri, evliliklere nasıl dahil oldukları anlaşılacak istenmiştir. Bu nedenle araştırmanın temel sorusu Türkiyeli bir kadınla evli iken Suriye zorunlu göçü sonrası Suriyeli bir kadınla da dini nikahla evlenerek çok eşli olan erkekler ve onların eşlerinin bu evliliğe neden ve nasıl dahil olduğudur. Bu soruyu cevaplamak üzere araştırmanın özneleri Türkiyeli çok eşli erkekler ve onların resmi nikahla evlendikleri Türkiyeli ve dini nikahla “evlendikleri” Suriyeli kadınlar olarak belirlenmiştir. Çalışmanın odağına tarafların bu evliliklerin gerçekleşme süreci ve sonrasındaki deneyimlerini anlamak oturtulduğu için araştırma nitel araştırma tasarımıyla, fenomenolojik desenle yapılandırılmıştır. Araştırmanın verileri çok eşliliğin yaygın olduğu ve Suriyelilerin oranının fazla olduğu Şanlıurfa, Kilis ve Hatay olmak üzere 3 farklı ilde toplamda 25 kişiyle (9 erkek, 7 Türkiyeli kadın, 9 Suriyeli kadın) yapılan yüz yüze derinlemesine görüşmeler yoluyla oluşturulmuştur.

Araştırma öznelerinin anlatımıyla ortaya çıkan veriler, Suriye zorunlu göçü sonrasında yapılan çok eşli evliliklerin nasıl gerçekleştiği ve sonrasında evlilik sürecinde yaşananlar çerçevesinde toplanmıştır. Nihayetinde veriler, 4 ana temada toplanmıştır. Veriler erkeklerin çok eşli evliliklerini nasıl meşrulaştırdıklarını, Suriyeli kadınlarla çok eşli olma sürecinde yaşanan cinsiyete dayalı şiddetin boyutlarını, evlilikler sonrası hanede yaşanan sorunları ve hak kayıplarını ortaya koymaktadır. Tüm bu veriler kadınların sahip oldukları-olamadıkları hakların evlilik süreci ve sonrasını nasıl etkilediğini de gözler

önüne sermektedir. Bu veriler bize özellikle kadınlar odağında farklı evrelerde ve statülerde farklı ihtiyaçların ortaya çıktığını göstermektedir. Bu araştırmada görüşmelerin bir evliliğin üç ayrı tarafı ile yapılmış olması, öznelerin hem kadınlar hem de erkekler olması ve kadınların nikah ve hukuki açıdan farklı statülerde olması itibariyle veriler de tüm bu dinamiklerden etkilenmiştir. Bu nedenle araştırmanın sonuçları da bu dinamikleri ortaya koyacak nitelikte aktarılmaya çalışılmıştır.

Bu bölümde araştırmanın ana temalarına ilişkin sonuçlara yer verilmiştir.

5.1.1. Çok Eşli Erkeklerin Erkeklik Kurgularına İlişkin Sonuçlar

Türkiye’de çok eşli evliliklerin nedenlerine ilişkin yapılan çalışmalar bu evlilikleri tarım ekonomisine bağlı olarak erkek çocuk sayısını artırmak ve güçlü aşiret ilişkilerinde aşiretler arası anlaşmanın bir yolu olarak evlilikler üzerinden anlatmıştır. Bu araştırma ile hâkim literatüre ek olarak çok eşli evliliklerin sosyolojik, ekonomik, kültürel birçok nedeni ve aynı zamanda güç ve iktidar ilişkileri bağlamında çok katmanlı, birbiri ile kesişen sorunları içerdiği görülmüştür. Bu çalışmanın Türkiye’de çok eşlilik üzerine yapılan çalışmalardan farklı yanlarından biri çok eşli erkeklerle derinlemesine görüşmeler yürütülerek bu evliliklerdeki erkeklerin erkeklik kurgularını ortaya koymuş olmasıdır. Feminist literatürde çok eşli evlilikler toplumsal cinsiyet eşitsizliğine birer örnek olarak sunulmuşken bu evliliklerin erkeklik teorisi odağında incelendiği bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmanın özgün yanlarından biri çok eşli erkeklerle derinlemesine görüşmeler nihayetinde elde edilen verilere dayanarak çok eşliliği erkeklik çalışmaları üzerinden ele almış olmasıdır. Araştırmanın önemli sonuçlarından biri çok eşli evlilikleri anlatan mevcut literatürden farklı olarak bu evliliklerin nedenlerindeki erkeklik kurgularını sunuyor olmasıdır.

Türkiye’de yasal olmamasına rağmen toplumda kabul gören bu evliliklerin meşruiyet kazanmasındaki ana damarın ne olduğu merakıyla erkeklerle çok eşli olma nedenlerine ilişkin görüşmeler yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre erkekler çok eşli olma nedenlerini erkeklik kurguları üzerinden açıklayarak meşrulaştırmışlardır. Hegemonik erkeklik idealini tanımlayan bu kurguların ekonomik, fiziksel ve cinsel olarak güçlü olma, iktidar kurma, itibarlı olma gibi özellikler etrafında toplandığı görülmüştür.

Erkekler çok eşli olma nedenlerini yuva kurmak, evliliklerini bitirmek yerine bir evlilik daha yaparak her ikisini de devam ettirmek, savaş mağduru bir kadını göç sonrası yaşadığı

zorluklardan kurtarmak, birden fazla kadınla evli olarak aşırı olan cinselliklerini tatmin etmek ve bu tatmini toplumun kabul edebileceği helal-itibarlı bir ilişki üzerinden sağlamak ve birden fazla kadın ve çocuğun olduğu bir ilişkiyi yürütebilme becerisi üzerinden açıklamışlardır. Erkeklerin çok eşli oluşlarını meşrulaştırdıkları bu başlıkların her biri erkeklerin bu evliliklerle güç kazanımları, dolayısıyla erkeklığe atfedilen güç ve iktidar olarak görülmektedir.

Araştırmanın sonuçlarına göre Türkiyeliler arasında yaygın bir Suriyeli kadın imajı bulunmaktadır. Erkeklerin kadınları güzellik, cinsellik, temizlik, ev işleri, itaatkâr olmak gibi toplumsal cinsiyet kalıplarına göre kıyasladıkları ve bu konuda Suriyeli kadınları Türkiyeli kadınlardan daha üstün gördükleri görülmüştür. Görüşmelerde erkekler çok eşli olma nedenlerini halihazırda evli oldukları Türkiyeli eşleri ile yaşadıkları sorunlar üzerinden açıklamışlardır. Bu açıklamalar kadınların temiz olmaması, bakımlı olmaması, sağlığının iyi olmaması, cinsel olarak yeterli olmaması, biyolojik olarak çocuk sahibi olamaması veya yeter sayıda erkek çocuk doğuramamış olması üzerinden yapılmıştır. Tüm bu açıklamalar kadınların evlilik içinde erkekler tarafından hangi konularda denetlendiklerini gösteriyor olmaları bakımından dikkate değerdir. Suriyeli kadınların Türkiyeli kadınlar karşısına konularak sunuldukları özellikleri kadınları cinsellik, kişisel bakım, itaatkâr olma gibi özellikleri yerine getirmek zorunda bırakan, performansla bağlı bir ilişkiyi oluşturan şiddete dayalı bir süreci doğurmuştur. Erkeklerin kadınlık üzerinden iki kadın grubunu birbiri ile kıyaslaması, bu konunun bir müzakere alanına dönüştürülerek erkeğin iktidarını yeniden kurduğu bir alan yaratmıştır. Bu nedenle çok eşli evliliklerin kadınların kadınlık kalıpları üzerinden denetlendiği bir evlilik türü olduğuna dikkat çekmek gerekir. Bu veriler bize sosyal hizmet uzmanlarının değişim ajanı rolü ile cinsiyet eşitliğinin sağlanması adına çalışılması gereken kalıp yargıları sunuyor olması bakımından dikkate değerdir.

Erkeklerin çok eşli evliliklerini neden Suriyeli bir kadınla kurdukları bu araştırmanın temel meraklarından bir diğeridir. Bu sorgulama bize erkeklerin Suriyeli kadınların - göçmen kadınların- karşısında nasıl konumlandıklarını gösterecek olması bakımından kıymetlidir. Nitekim Suriye zorunlu göçü sonrası kurulan çok eşli evlilikler, literatürün çok eşliliği belli bölgelerde yaygın olarak görülen ve bu durumu kültürel değerler ve geleneklerle açıklayan yanından farklı olarak bu evliliklerin Türkiye'nin her yerinde görülebileceğini göstermiştir. Literatürde ifade edildiği ve bu araştırmanın saha bağlantı

sürecinde görüldüğü üzere Suriye zorunlu göçü sonrasında Türkiye’de Suriyeli kadınların olduğu birçok ilde erkekler ikinci eş olmak üzere Suriyeli kadınlarla dini nikah ile evlenmişlerdir. Bu araştırmada çok eşliliğin erkeklik pratiği üzerinden incelenmiş olması literatürün çok eşliliği belli bölgelere bağlı olarak kültürel bir pratik olması üzerinden açıklamasının eksikliğini göstermektedir. Nitekim kültür üzerinden yapılan açıklamalar kadınların bu süreçte maruz kaldığı şiddetin ve erkeklerin erkekliklerini inşa ettikleri alanların üzerini örtmüştür.

Araştırmanın bulgularında ifade edildiği gibi görüşme yapılan kimi erkekler Suriye göçü öncesinde de çok eşli olma girişiminde bulunmuş fakat Türkiyeli kadınların resmi nikah veya kendi adlarına mal kaydının yapılması gibi talepleri nedeniyle evlenemediklerini ifade etmişlerdir. Erkeklerin Suriyeli kadınlarla çok eşli olmayı tercih etmelerindeki nedenlerden biri Suriyeli kadınların göç sonrası Türkiye’deki zor koşulları nedeniyle erkeklerden herhangi bir talepte bulunmamaları, evliliklerin erkekler için masrafsız olmasıdır. Bu durum karşımıza çok eşliliğin ekonomisi olarak çıkmaktadır. Literatürde çok eşli evliliğin sıklıkla erkeğin güçlü ekonomisi üzerinden açıklanmış olmasından farklı olarak bu çalışma boyunca ekonomik olarak güçlü olmayan erkeklerin de çok eşli olmalarıyla karşılaşmış olması bu araştırmanın dikkate değer bir sonucudur. Çok eşli evliliklerin basitçe kendini erkeğin ekonomik olarak güçlü olmasıyla var etmediği bu evliliklerin erkeklik pratikleri üzerinden yorumlanması gerektiği ortaya çıkmıştır.

Bu evliliklerin evliliğin taraflarına içinde buldukları koşulların farklılığı nedeniyle farklı boyutlarda zorlukları olduğu görülmüştür. Bu evlilikleri başlatan kişiler olmalarına rağmen erkekler için de çok eşli evliliğin kendileri açısından zor yanlarının olduğu öğrenilmiştir. Ataerkil pratiklerin erkekleri de baskıladığı, birtakım erkeklik kalıpları üzerinden sorguladığı durumlarda, çocuk sahibi olabilmek gibi erkeklik kurguları nedeniyle kimi erkeklerin de bu kalıplara uymaya çalıştıkları ve zorlandıkları görülmüştür. Bu erkekler için çok eşli evlilik kendi rızaları ile bir seçimden ziyade çevrelerine erkekliklerini kanıtlamak zorunda kaldıkları bir pratiğe dönüşmüştür. Bu nedenle özellikle bu durumda evlenen erkeklerin aslında ilk eşlerini sevdikleri ve bu tür bir evlilik içinde olmaktan memnun olmadıkları öğrenilmiştir. Bu haliyle ataerkil baskının erkekleri de istemedikleri seçimler yapmaya zorladığını söylemek mümkündür. Fakat yine ataerkil pratiklerin erkeklere istemedikleri hayatın içinden çıkabilecek ara yollar açma konusunda da etkin olduğunun, erkek egemenliğini ayrıcalıklı kılan kültürel

pratiklerin olduğunun altını çizmekte fayda var. Çocuk sahibi olmak için çok eşli olan erkeklerin evlilikteki ilişkilerini hala sevdiği eşi ile yürüterek kendilerine alan yaratmaya çalıştıkları görülmüştür. Erkek çocuk sahibi olmanın her iki cins için de kadınlığın ve erkekliğin ispatı olarak değerlendirildiği toplumlarda eşitsiz ilişkilerin üretiminin de devam edeceği görülmektedir.

Bu araştırmada erkeklerin çok eşliliklerini meşrulaştırma biçimleri ile bu evlilikleri neden Suriyeli bir kadınla kurduklarına ilişkin açıklamaları Suriye zorunlu göçü sonrası erkeklerin kadınlar üzerinden edinmeye çalıştıkları sembolik güçlerini göstermektedir. Bu araştırma ile çok eşli evlilik mevcut çok eşlilik literatüründen farklı olarak erkeklerin erkekliklerini yeniden inşa ettikleri bir alan olarak karşımıza çıkmıştır.

5.1.2. Suriye Zorunlu Göçü Sonrası Yaşananlar ve Suriyeli Kadınlarla Çok Eşli Olma Sürecine İlişkin Sonuçlar

Çok eşli evliliklerin kurulduğu süreç evliliğin üç ayrı tarafı için farklı biçimde ilerlemektedir. Bu araştırmanın bir diğer özgün yanı olan araştırma öznelerinin bu evliliğin özneleri olması, evliliklerin kurulduğu süreçteki deneyimlerin ve sorunların detaylıca görülmesini sağlamış olmasıdır. Araştırmanın sonuçlarına göre Suriye zorunlu göçü sonrası Suriyeli kadınlarla yapılan çok eşli evliliklerin kurulduğu süreç birçok açıdan kadınlara yönelen şiddetin hâkim olduğu bir süreçtir.

Araştırmanın ön saha değerlendirme sürecinde yapılan görüşmeler, araştırma öznelerinin ifadeleri, bağlantı kurucuların açıklamalarına göre Suriyeli kadınlarla ve kız çocukları ile Suriye zorunlu göçü sonrası kadınların aracılardan üzerinden “satıldığı” bir evlilik piyasası kurulmuştur. Bu durum zorunlu göç sonrası süreçte çocuk yaşta evlilikler, zorla evlilikler, çok eşli evlilikler gibi birçok sorunun yaşandığını göstermektedir. Bu araştırmada görüşmelerde erkekler Suriyeli bir kadınla evlenebilmek için aracılardan irtibata geçtiklerini ve fakat para ödemediklerini ifade ederken Suriyeli kadınlar kendileri için aracılara para ödendiğini ifade etmiştir. Suriye zorunlu göçü sonrasında kadınların ikinci, üçüncü eş olmak üzere aracılardan üzerinden para karşılığı evlendirildiklerinin araştırma öznelerinin doğrudan ifadeleri ile doğrulanmış olması bu araştırmanın çarpıcı sonuçlarından biridir. Zorunlu göç sonrası kadınların karşılaştığı bu şiddet, ulusal ve uluslararası hukukun, kadınların fiziksel ve ruhsal bütünlüğünü koruma konusunda eksik kaldığını, kadınların karşılaştığı bu şiddet karşısında oluşturulan sessizlik perdesinin

yırtılması gerektiğini göstermektedir. Bu durum potansiyel olarak kırılganlıkları fazla olan göçmen kadınlar ve kız çocukları için özellikle zorunlu göçün hemen sonrasında kadınların ve kız çocuklarının korunması ve şiddetin önlenmesi için sosyal hizmetlerin öneminin ne denli büyük olduğunu göstermektedir.

Erkeklerin çok eşli olma sürecinde şiddete maruz kalan bir diğer taraf Türkiyeli kadınlar olmuştur. Araştırma sonuçlarına göre Türkiyeli kadınların kimisinin kocalarının çok eşli olma kararından haberlerinin olmadığı görülmüştür. Erkeğin habersiz bir evlilikle Suriyeli eşiyile birlikte eve gelmesiyle Türkiyeli kadınların çok eşli evliliklere dahil edildikleri öğrenilmiştir. Haberlerinin olduğu ve erkeklerin anlatımıyla rızalarının alındığı söylenen Türkiyeli kimi kadınların ise evliliğe razı gelmeleri için çocuklarıyla tehdit edildikleri, fiziksel ve psikolojik şiddete maruz kaldıkları öğrenilmiştir. Araştırmada Türkiyeli ve Suriyeli kadınların evlilik sürecinde ve sonrasında maruz kaldıkları şiddetin erkeklerin kadınları denetim altına alma girişimi neticesinde olduğu görülmüştür.

Araştırma sonuçlarına göre Türkiyeli kadınların geleneksel ilişkiler içinde boşanmalarının kadınlar için birçok zorluğu olduğu görülmüştür. Aşiret ilişkilerinin etkin olduğu bölgelerde boşanma sonrası kadınların çocuklarını bırakmak zorunda tutulmalarının kadınların evlilik içinde kalmalarındaki temel sebep olduğu öğrenilmiştir. Türkiyeli kadınların bu evliliklerde kalmayı tercih etmelerindeki bir diğer sebebin ise kadınların sosyal güvencelerinin olmaması ve geleceğe ilişkin kaygıları olduğu görülmüştür. Her iki sebep de kadınların bu eşitsiz ilişkiler içinde pasif direnişleri ile ataerkil pazarlıklarını yaparak bu evlilikte kaldıklarını göstermektedir.

Bu araştırma ile kadınların kültür, din, kadınlığa yüklenen anlamlar gibi kültürel ve toplumsal kalıplarla baskılandıkları ve bu konularda öne sürülen savlarla haklarının ihlal edildiği, şiddete maruz kaldıkları görülmüştür. Bu nedenle kültürel değerlerin korunması karşısında eşit haklar talebi ile sosyal hizmetlerin yürütmesi gereken savunuculuk faaliyetlerinin önemi ve gerekliliği ortaya çıkmıştır.

5.1.3. Suriyeli Kadınların Çok Eşli Yaşama Dahil Olma Nedenlerine İlişkin Sonuçlar

Bu çalışmada erkeklerin çok eşli olmak için talep üreten, evlenecekleri kadınlara ilişkin kriter belirleyen taraf olmaları itibarıyla çok eşli evlilikler pazarının kurucuları arasında

oldukları görülmüştür. Erkeklerin Suriyeli bir kadınla çok eşli olmayı tercih etme nedenleri ile Suriyeli kadınların bu evliliklere dahil olma nedenleri evliliğe giden süreçte kadınların deneyimleri ve ataerkil pazarlıkları üzerinden ele alınmıştır. Bu araştırmada kadınların ataerkil pazarlıklarının güç kazanmaya, bağ kurmaya, korunma kazanmaya yönelik olduğu görülmüştür. Bu pazarlıkları görmek şiddetin nerelerde kurulduğunu ve aynı zamanda bunun karşısındaki direniş alanları ve stratejileri görmeyi sağlaması bakımından önemli bulunmaktadır.

Bu araştırma ile Suriyeli kadınların Türkiye'ye zorunlu göçü sonrası Türkiye'deki yaşamlarının zorlu olması, yaşadıkları ekonomik zorluklar, beraber göç ettikleri kişilerle birlikte kalabalık yaşamın yarattığı güçlükler, Türkiye'deki geleceklere ilişkin kaygıları, savaş ortamının yarattığı korkulardan uzaklaşmak ve resmi nikahlı bir evliliğe sahip olarak bağ kurmak istemeleri nedeniyle çok eşliliğe dahil oldukları görülmüştür. Suriyeli kadınların çok eşli evliliklere dahil olmalarındaki dinamikleri anlamaya çalışırken özellikle Türkiye'deki hukuki statülerinin ve hukuki boşlukların kadınların karar verme sürecindeki etkilerinin dikkate alınması gerekir. Geçiciliğin sıklıkla vurgulanması kadınların hayatla kurduğu ilişkiye de yansımış, hayatta kalma dirençlerini şekillendirmiştir. Araştırmanın önemli sonuçlarından biri de Suriyeli kadınların beklentilerine ilişkin verdikleri cevabın resmi nikah yerine vatandaşlık isteği olmasıdır. Bu veri kadınların evliliği göç ettikleri ülke ile bağ kurmanın bir aracı olarak gördüklerini aşikâr kılmaktadır.

Mevzuatın bu araştırma özelinde kritik olarak ele alınacağı iki temel nokta vardır. Birincisi çok eşli evliliklerin imam nikahı ile kuruluyor olması itibariyle imam nikahlı eşle kurulan bağı tanımlamak, ikincisi imam nikahı ile evlenen Suriyeli kadınların Türkiye'de Geçici Koruma Statüsünde bulunuyor olmaları itibariyle hukuki statüsü belirsizliğe dayanan kadınların haklarını tanımlamak. Halihazırda çok eşli evliliklerin dini nikahlı evli olan kadın için doğurduğu hak kayıplarının fazla olduğu aşikardır. Bununla beraber Medeni Kanun'a göre geçersiz bir evliliğin göçmen kadınlarla kuruluyor olması kadınların kırılganlıklarını artıran bir unsur olarak ele alınmalıdır. Yukarıda literatür bölümünde ifade edildiği gibi kadınların şiddetten korunmasına ilişkin yasaların uygulandığı süreçte ailenin korunmasının esas alınması bu evlilikler içindeki Suriyeli kadınların savunmasız kalmalarına sebep olmaktadır. Kadınlar resmi evliliğin miras, nafaka gibi konularda kendilerine sağlayacağı haklardan mahrum kalmakla birlikte

kadınların ancak resmi birlikteliklerde korunacağı anlayışına dayalı uygulamalar, bu birliktelikteki kadınlar için çocukların nüfusta kaydı, göçmen kadınların erkek tarafından ülkelerine zorla gönderilmesi, şüpheli ikinci eş ölümleri gibi riskleri de beraberinde getirmektedir. Nitekim bu araştırmada da Suriyeli kadının çocuğunun nüfus kaydının Türkiyeli kadın üzerine yaptırıldığı veya Suriyeli kadının doğumdan hemen sonra bebeğinin elinden alınarak ülkesine zorla gönderildiği örneklerle de karşılaşılmıştır. Bu durum yukarıda erkeklerin çok eşli evliliklerine ilişkin erkeklik kurgularında açıklandığı üzere bu evliliklerin neden Türkiyeli bir kadınla değil de Suriyeli bir kadınla kurulduğu sorusunu kadınların hak talep edemeyecek durumda olmaları üzerinden yaratılan iktidarın örneği olduğunu göstermektedir. Kadınların karşılaştığı bu durumun sadece partnerleri olan erkekler tarafından yaratılmadığı aynı zamanda kadınların temas ettiği birçok kurum tarafından da (doğum raporunun yanlış bilgilerle düzenlenmesi, nüfus kaydının yanlış bilgilerle yapılması gibi) desteklendiği-üzerinin kapatıldığı-görevin kötüye kullanıldığını göstermektedir. Bu araştırmada Suriyeli kadınların temel insan haklarına ve medeni haklara erişimde zorluklar yaşadıkları, hukuki statülerinden yararlanılarak istismar edildikleri ve bu konuda kadınları koruyacak kapsamlı bir politika geliştirilmediği görülmüştür.

Görüşmelerde çok önemli bir kavram olarak rıza kavramı sıklıkla kullanılmıştır. Rızanın eşit ilişkilerin hâkim olduğu süreçte söz konusu olduğu gerçeği ile kadınların evliliklere dahilinde rızalarının olup olmadığı veya rızanın nasıl üretildiği her iki kadın grubu için de anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu araştırmada kimi Suriyeli kadınların evliliklerine ailelerinin karar verdiği kadınların evlenme sürecinde söz haklarının-rızalarının olmadığı öğrenilmiştir. Literatür bölümünde ailelerin kadınların evliliğine karar vermelerinde göç sonrası süreçte yaşadıkları zorlukların etkili olduğuna ilişkin veriler paylaşılmıştır. Bu zorluklar kadınların cinsel şiddete maruz kalması korkusu, kız çocuklarının eğitimden alıkonulması ve ekonomik zorluklar olarak sıralanmıştır. Bu durum ataerkil değerlerin göç sonrası süreçte kadınlar üzerinde tahakküm aracına dönüştüğünü göstermektedir. Kadınların ailenin üzerinde ekonomik olarak maliyet yaratıyor olarak görülmesi ve evlilik sürecinde başlık parası gibi uygulamalarla kadınların evliliği üzerinden gelir elde edilmeye çalışıldığı görülmüştür. Kültür, gelenekler, ekonomik zorluklar, göç, namus gibi her bir durum-kavram kadın üzerinde tahakküm kurmanın bir unsuruna dönüşmüştür. Bu anlamda sosyal hizmetin hak temelli bir yaklaşımla tüm bu unsurlar karşısına kadınların

eşitlik talebini koyarak kadınları baskılayan bu sistemlerle mücadele etmesi gereği ortaya çıkmıştır.

5.1.4. Çok Eşli Evliliğin Yarattığı Sorunlar ve Hak Kayıplarına İlişkin Sonuçlar

Bu araştırmada erkeğin kadınlarla ve kadınların kendi aralarında kurdukları ilişkiler, yaşanan sorunlar, kadınlar arasında adalete ilişkin sorgulamalar gündelik yaşam pratikleri üzerinden anlaşılmaya çalışılmıştır. Taraflar arasında kurulan hiyerarşinin en iyi okunabileceği alan olarak ev gözlemlenmiş, görüşme yapılan kadınların hanedeki koşulları da incelenmiştir. Evin eril tahakkümün kurulduğu bir alan olduğu gerçeği ile ev içindeki ilişkiler, sınırlar, erkeğin adaleti ve kadınlar arası yaşanan gerilimlere odaklanılmıştır.

Araştırmada hanenin şekillenmesindeki görünen ilk unsurun hane geliri olduğu öğrenilmiştir. Birden fazla kadınla yaşam ve çok çocukluluk kalabalık yaşamla beraber birçok sorunu doğurmaktadır. Görünen ilk sorun bu hanelerin ciddi yoksulluk içinde olduklarıdır. Bu çalışmada gelirin kadınlar ve çocukları arasında nasıl bölüneceği temel gerilimlerden biri olduğu bu nedenle erkeğin ekonomik gelirine göre evlerin şekillendiği görülmüştür. Bu araştırmada evin, fiziksel bir yapıdan ziyade sembolik anlamları ile gündelik pratikler üzerinden kadınlık ve erkekliğin yeniden üretildiği kadınların mutfak üzerinden diğer kadınla kendini kıyasladığı erkeğin ise eve ekmek getiren kişi olarak ilişkileri organize ettiği bir alan olarak yapılandırıldığı görülmüştür.

Çok eşli evlilikler evin içinde birçok güç dinamiğinin söz konusu olduğu bir yaşam oluşturmaktadır. Bu araştırmada kadınların birbirleri arasında büyük gerilimlerin olduğu ve bu gerilimlerin bir çözümü olarak evlerin ayrıldığı görülmüştür. Kadınlar arasında yaşanan gerilimler kadınların yürüttüğü güç stratejileri ile yakından ilişkilidir, kadınların birbirlerini kadınlık pratikleri üzerinden değerlendirdikleri buna göre bir diğer kadından temizlik, yemek, cinsellik gibi konularda iyi olduklarını ifade ettikleri görülmüştür. Bu evliliğin tek sorumlusu olarak erkeği gören kadınlar arasında ise herhangi bir gerilimin olmadığı dikkate değer bir veridir.

Evliliğin en çok sorgulanan konusu adalet olmuştur. Ev içinde adaletin erkeğin adaletine dönüştüğü görülmüştür. Erkekler adaleti her bir kadında geçirdikleri gece üzerinden tanımlamışlardır. Erkekliğin beden üzerinden tanımlanan ve erkeğin tüm eylemlerinin beden üzerinden yönlendirildiği bu ilişkilerde erkeğin kadınlar üzerinde kurduğu

tahakkümün adı ev içi adalet olarak ifade bulmuştur. Erkekliğin yeniden üretiminde çevreden de erkeklere haklı olduklarına ilişkin mesajlar verilmiştir. Bu evliliklerin çevrenin de gözünde kadının eksikliği karşısında erkeğin mecburi seçimi olarak görüldüğü, Sancar'ın da ifade ettiği gibi eril ittifakın söz konusu olduğu görülmüştür.

Çok eşli evlilikler evliliklerin kurulduğu süreçte birçok şiddeti içeriyor olması ile evlilik sonrası süreçte de kadınlar ve çocukları için şiddet yoğun bir süreçtir. Bu araştırmada kadınların fiziksel, cinsel, duygusal ve ekonomik şiddete maruz kaldığı görülmüştür. Kadınlar hem doğrudan şiddete maruz kalmış hem de bir diğer kadının maruz kaldığı şiddete tanık olmuşlardır.

5.2. ÖNERİLER

Bu araştırmanın konusu ve öznelere dikkate alındığında birçok dinamiği içinde barındıran, çok bileşenli bu sürece ilişkin öneriler de savaş, zorunlu göç, hukuki statü, resmi ve dini nikahlı evlilikler, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, şiddet gibi tüm unsurları kapsayacak odakta geliştirilmeye çalışılmış, önerilerin bu çok boyutlu sorunları ve bunlar nedeniyle ortaya çıkan özel durumları içermesi hedeflenmiştir. Bu önerilerin bir yandan çok eşli evlilikler üzerinden kadınların maruz kaldığı şiddeti önlemeye yönelik olması ile diğer yandan halihazırda çok eşli evlilikler içinde olan kadınları da göz önünde tutması gerekmektedir, bu nedenle sunulan önerilerin ayrı maddeler halinde uygulanacak öneriler olmadığının altını çizmekte yarar var. Her bir öneri bütünlüklü birçok çalışmanın bir aşaması olduğunda anlam kazanacaktır.

Bu bölümde öneriler, araştırma sonuçları, araştırma saha bağlantı süreci ve saha sürecindeki gözlemler odağında; toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadınlık ve erkekliğe ilişkin kalıpların her iki taraf üzerinde yarattığı baskılar, göç sonrası kadınları ve kız çocuklarını koruyucu ve önleyici politikalar, ev içi şiddeti önleyici çalışmalar, mevzuat ve sosyal hizmetler çerçevesinde ele alınacaktır. Öneriler literatür bölümünde “Çok Eşli Evlilikler-Suriye Zorunlu Göçü ve Sosyal Hizmet” başlığı altında yürütülen tartışmalar odağında yapılandırılmıştır. Bu başlıkta Suriye zorunlu göçü sonrası gerçekleşen çok eşli evliliklerin sosyal hizmet disiplini ve mesleği açısından ele alınması gereken boyutları ve gerilimli noktaları tartışılmış, öneriler de bu tartışma ışığında sosyal hizmet kuramları, uygulama süreci, sosyal hizmet uzmanlarının rol ve işlevleri kapsamında oluşturulmuştur.

5.2.1. Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması ve Çok Eşli Evliliklerin Önlenmesine Yönelik Öneriler

Çok eşli evlilikler cinsiyet eşitsizliğinin bir sonucudur, bu nedenle bu evliliklerle kurulan eşitsizliklerin önlenmesine ilişkin öneriler; cinsiyet eşitsizliği ve kadına yönelik şiddetle mücadele eden politikalar, yasalar, kurumlar ve sosyal hizmetler çerçevesinde ele alınmalıdır. Bu evliliklerin önlenmesine ilişkin olarak sunulan bu önerilerin salt çok eşliliğin önlenmesi üzerinden değil aynı zamanda kadın erkek eşitliğinin sağlanması, çok eşli evlilikler üzerinden erkekliğin yeniden kurulduğu alanların dönüşümü, baskı ve şiddetin önlenmesine ilişkin toplumsal düzenlemeler bağlamında ele alınmalıdır.

Çok eşlilik ile yaratılan baskı ve şiddetin önlenmesi toplumsal ve ekonomik yaşamda kadın erkek eşitliğine dayalı bir düzenin oluşturulması, bunu sağlamaya yönelik sosyal politikalarla mümkündür. Bu da kız çocukları ve kadınlar için eşitlikçi bir toplum yaratmakla başlar. Bu kapsamda;

Kız çocuklarının eğitime katılımını artırmak ve bunun takibini yapmak gerekmektedir. Çocukların erken yaşta evlendirilmesinin önüne geçmek için okul sosyal hizmetine yönelik stratejilerin geliştirilmesi gerekir. Kız çocuklarının okullaşma oranının artmasına yönelik geliştirilecek programlarla birlikte kadınların da okuma yazma öğrenmelerinin daha fazla desteklenmesi bu amaçla açılan merkezlerin özellikle kırsaldaki kadınların erişimi için daha da yaygınlaşması gerekmektedir. Aynı zamanda bu tarz alanların kadınlar için sosyalleşme ve bağ kurma adına önemli yerler olduğu dikkate alınmalı kadınların güçlenmeleri adına önemli bir alan olduğu göz önünde tutulmalıdır.

Çocuk, yaşlı ve engelli bakım hizmetlerinin yetersiz olması ve kadının bakım emeği üzerine şekillenen aile yapısı bu açığın kadınlar üzerinden kapatılmaya çalışmasına neden olmaktadır. Kadınlara bakım emeği üzerinden verilen iş yükünün kalıcı olarak çözülebilmesi için Gönüllü Atakan'ın (2018) ifade ettiği gibi bütün kadınların erişebileceği devlet ve yerel kurumlar tarafından kurumsallaşmış bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması, sosyal hizmetlerin herkes için erişilebilir olması gerekmektedir.

Tarımda aile üyelerinin ücretsiz işçiliği ile daha fazla kadın ve çocukla özellikle mevsimlik tarım sektöründe gelir elde edilmeye çalışılmaktadır. Kadınların hem ev içinde hem de tarımda ücretsiz emeğine dayalı sömürüsü aynı zamanda çok eşli evliliklerin de temel sebeplerinden biridir. Kadınların en yoğun istihdam edildiği sektörün kırsal

kesimde tarım olması³⁹ ve sosyal güvenceye sahip olmamaları kadınların güçlenmelerinin önündeki engellerden biridir. İşgücü piyasasının cinsiyet temelli ayrışmaları değiştirilmeli, eşitlikçi bir düzen oluşturulmalıdır.

Kadınların erkeğin çok eşli olma kararından sonra bu evliliklerde kalmaya devam etmelerinde önemli sebeplerden birinin kadınların gelecek kaygısı olduğu görülmüştür. Sosyal güvenliğin erkeğin sigortasına bağlı olduğu evliliklerde kadınların evlilikte kalmak zorunda hissettikleri öğrenilmiştir. Bu nedenle sosyal güvenlik sisteminin geliştirilmesi ve kadınların desteklenmeleri önemlidir.

Çok eşli evlilikler Türkiye’de resmi olarak kabul edilmeyen bir evlilik olması nedeniyle herhangi resmi bir kurumun bu evlilikleri kayıt altına almaması bu evliliklerin o hanede yaşanan bir sorun olarak ele alınmadığını göstermektedir. Fakat kadınların ve kız çocuklarının korunabilmesi adına o hane yapısına ilişkin bir kayıt sisteminin oluşturulması gerekmektedir. Bu nedenle bu evliliklerin tespit edilmesi ve kadınların korunması adına kapsamlı bir araştırma yürütülmelidir. Bu araştırma saha süreci göstermiştir ki çok eşli evlilikler resmi kayıtlarda olmasa da özellikle muhtarlar hane yapıları hakkında detaylı bilgiye sahiplerdir. Bu nedenle kadınların ve çocukların korunması adına kurumların iş birliği içinde olması kayıtlarının buna göre düzenlenmesi gerekmektedir.

Kadınlarla görüşmeler yaparak, sorunlarını, ihtiyaçlarını ve çözüm önerilerini onlardan dinlenmeli, kadınların sorunların çözümünde aktif rol almaları sağlanmalıdır. Bu nedenle kadınların bir araya gelebileceği ve sorunlarını konuşabileceği ortamların ve etkinliklerin yaratılması gerekmektedir.

Erkeklerin çok eşli evlilikler pazarında aktif rol almaları ve şiddetin faileri olmaları ile kimi zaman çok eşli olma baskısıyla da karşı karşıya kaldıkları bu anlamda Connell’in de ifade ettiği gibi ataerkinin ayrıcalıklı olarak görünen erkekleri ikincil düzeyde de olsa baskıladığı dikkate alınmalıdır. Bu bağlamda erkeklerle çalışmaya ilişkin geliştirilecek öneriler erkeklerin ve erkekliğin dönüşümü odağında şiddetin önlenmesine yönelik olacaktır.

³⁹ BM Basın Bülteni Kadın Güçlensin ki İnsanlık Güçlensin- 8 Mart 2015 <https://www.unicef.org/turkiye/bas%C4%B1n-b%C3%BCltenleri/bm-kad%C4%B1ng%C3%BC%C3%A7lensin-ki-insanl%C4%B1k-g%C3%BC%C3%A7lensin> (Erişim: 03.07.2022).

Çok eşli evliliklerin yaygınlaşmasında etkin rol oynayan erkeklerle çalışma sadece bu evliliklerin azalması için değil bu süreçte ve sonrasında gerçekleşen cinsiyete dayalı şiddetin kırılması adına da çok önemlidir. Araştırma sonuçlarında görüldüğü üzere erkekler çok eşli olma sürecinde hem Türkiyeli eşlerine hem de Suriyeli eşlerine şiddet uygulamışlardır. Bu evlilik pazarının büyümesi ve şiddetin artmasında erkeklerin talepleri ve pazarı besleyen davranışlarının dikkate alınması gerekir. Bu çalışmada erkeklerle yapılan görüşmeler erkeklerin çeşitli erkeklik kurguları neticesinde kararlarını şekillendirdiği görülmüştür. Bu nedenle hegemonik erkekliğin yeniden üretimine destek olacak ve şiddetin büyümesine sebep olacak tüm bu düşünce ve davranışların değişimi ve dönüşümü için erkeklerle çalışma yapmak çok önemlidir. Şiddetin önlenmesinde erkeklerin aktif katılımını sağlayan kamu politikaları geliştirilmelidir.

Türkiye, Dünya Ekonomik Forumu'nun her yıl düzenli olarak yayınladığı Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporu'na göre Türkiye cinsiyet eşitsizliğinde 156 ülke arasında 133. sırada yer almaktadır.⁴⁰ Bu durum cinsiyetler arasındaki eşitsizlikte Türkiye'nin ne denli geride olduğunu bu nedenle özellikle kapsamlı çalışmaların gerekliliğini de göstermektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği farkındalığına ilişkin eğitimler düzenlenmeli bu eğitimlere özellikle erkeklerin dahil edilmesi gereklidir.

Ataerkil pratiklerin erkekleri de hangi açılardan baskıladığının erkekler tarafından görülmesi kendilerinin de bu pratikleri uygulamalarını engellemede önemlidir. Bu çalışmada erkeklerin güç kazanımı olarak ortaya çıkan tüm sonuçlar erkeliğin güç üzerinden kurgusuna hizmet eden davranışları içermektedir. Segal'in (1992) belirttiği gibi erkekliğin ve kadınlığın olumsuz yönlerini yok edebilmek için erkekleri hükmeden kadınları da ona tabi gören kültürel ve toplumsal yapılarla çalışılması gerekmektedir.

Bu araştırmanın sonuçlarında erkeklerin daha evvel Türkiyeli kadınlarla çok eşli olma girişiminde buldukları ve fakat özellikle ekonomik olarak Türkiyeli kadınların taleplerini karşılayamadıkları için evlenemedikleri görülmüştür. Bu durum literatürde sıklıkla ifade edilen çok eşliliğin ekonomik boyutunu ortaya koyarken ekonomik boyut olarak aktarılan sürecin arkasındaki erkeklik kurgularının da gözden kaçırıldığı söylenebilir. Çok eşlilik erkeğin zenginliğini, refahını göstermenin bir yolu olarak aktarılırken zenginlik ve refahın erkeklik kurgusunda önemli bir alana sahip olduğu ihmal

⁴⁰ Global Gender Gap Report 2021 https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2021.pdf (Erişim: 03.07.2022).

edilmiştir. Çok eşli evliliklerin hangi kadınla kurulabilir olduğunu gösteren önemli bir dinamik olarak Suriye göçü erkeklerin zorluklarla karşılaşmış kadınların bu durumlarını kendi lehlerine kullanacaklarını da göstermiştir. Bu nedenle Suriye göçü öncesinde de erkeklerin çok eşli olmayı denemiş olmaları ve fakat gerçekleşmemiş olması bize bu evliliklerin salt Suriye göçü veya ekonomik koşullar üzerinden alınmasının asla yeterli olmayacağını göstermektedir. Connell'in erkekliğin farklı bağlamlarda değiştiği vurgusu değişen toplumsal ilişkilerde erkekliğin sıklıkla yeniden ele alınması gerektiğini göstermekte, bu alanda daha fazla araştırma yapılması gerekmektedir.

5.2.2. Zorunlu Göç Sonrası Süreçte Kadınların Korunması ve Şiddetin Önlenmesine İlişkin Öneriler

Araştırmanın sonuçlarında görüldüğü üzere Suriye zorunlu göçü sonrası Suriyeli kadınlarla çok eşli evlilikler bir evlilik pazarına dönüşmüştür. Suriye zorunlu göçü sonrası kadınların maruz kaldığı bu şiddet ülkeye yerleşme süreci koruma ve güvenlik açısından politikaların ve uygulamaların yetersiz kaldığını göstermektedir. Bu kapsamda:

Ulusal ve uluslararası düzeyde zorunlu göç gibi süreçlerde kadınları ve kız çocuklarını korumaya yönelik gözlem ekiplerinin kurulması gerekmektedir.

Kadınların şiddete maruz kaldıkları durumda başvuracakları destek mekanizmaları kadınların farklı ihtiyaçlarını gözetir nitelikte yapılandırılmalıdır. Acil durumlar için geliştirilecek destek mekanizmalarının Suriyeli kadınlar için dilin bir engel oluşturmayacağı şekilde geliştirilmelidir. Kadınların herhangi bir sorun ya da ihtiyaçları karşısında başvuracakları kuruluşların listesi oluşturulmalı, bu liste kadınların ulaşabileceği noktalarda olmalıdır. Kadınların alabileceği hizmetler hakkında kamu bilgilendirme kampanyaları yaygınlaştırılmalıdır.

Zorunlu göç sonrası yaşanan ekonomik güçlüklerin bir neticesi olarak evliliğin tercih edilmesi kız çocukları ve kadınlara ilişkin toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden bir çözüm üretildiğini de göstermektedir. Bu nedenle zorunlu göç sonrası göçmenlerin ekonomik olarak yaşam koşullarının iyileştirilmesi ile ailelerin kızlarını zorla evlendirmelerine sebep olan düşünce ve pratiklere ilişkin de göçmenlerle çalışma yapmak gerekmektedir.

Zorunlu göç sonrası yaşanan bir diğer zorluk eğitime erişimdir. Eğitim hayatının sekteye uğraması ile göç edilen ülke ile bağ kurma seçeneklerinin daralması, kız çocuklarının çocuk yaşta zorla evlendirilmeleri sorununu da beraberinde getirmiştir. Saha görüşmeleri

sırasında, Suriyeli kadınlarla yapılan çok eşli evliliklerde erkeklerin yaşa göre de talepler oluşturduğu bilgisi edinilmiştir. Kız çocuklarının korunması ve eğitime katılımlarını sağlamaya yönelik politikalar artırılmalı, kız çocuklarının korunması için ailelerle birebir çalışmalar yapılmalıdır.

Suriyelilerin yaşamlarını sürdürme konusundaki kültürel olarak benimsedikleri yöntemler tanınmalı bunlarla evrensel insan hakları odağında çalışma yapılmalıdır.

Kadınların göç ettikleri ülke, kendilerine sunulan hizmetler ve hakları hakkında bilgi sahibi olmaları gereklidir. Kadınlar için özellikle hukuki bilgilendirme yapılması çok önemlidir. Suriye’de çok eşli evliliklerin resmi olarak kabul edilmesi, Suriyeli kadınların Türkiye’deki çok eşli evlilikler hakkında da yanlış yorumlamalar yapmalarına sebep olabilmektedir. Bu nedenle kadınların iki ülkenin farklılıkları gözetilerek hakları odağında bilgilendirilmeleri gerekmektedir. Ülke çapında Suriyeli kadınlara hukuki danışmanlık sağlayacak merkezler yaygınlaştırılmalı, özellikle kent dışı yerleşimlerde de bu merkezlere erişilebilirlik mümkün olmalıdır. Özden ve Ramadan’ın (2019) Türkiye’nin farklı illerinde yaşayan Suriyeli kadınlarla yaptıkları çalışmada yasal konular ve hizmetlere erişimde kadınların temel bilgi kaynağının kendi topluluklarının enformel ağları olduğu görülmüştür. Özellikle kadınlar çocukların kaydı ve okul işlemleri gibi işlemlerde aktif rol aldıkları için bu kurumlar üzerinden resmi yetkililere ulaşmaları kolay görünmektedir. Bu durum okullar, il milli eğitim müdürlükleri, gençlik merkezleri, Kızılay gibi kurumların kadınların haklarını öğrenmeleri adına da önemli merkezlere dönüştürülmelidir.

Kadınların karşı karşıya kaldıkları ve baskılanmalarına sebep olan toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin bilgilendirilmeleri gereklidir. Araştırma sonuçlarında görüldüğü üzere kadınlar birtakım kadınlık pratikleri etrafında karar vermekte, evlilik kararını ve evlilik sürecini bu pratikler üzerinden şekillendirmektedir. Bu nedenle kadınlarla birlikte eğitimler, etkinlikler organize edilmeli, kadınları baskılayan toplumsal davranış kalıplarını öğrenmeleri desteklenmelidir. Bu etkinlikler kadınların deneyimlerini paylaşabildiği ve buradan yeni bilgilerin üretilebildiği alanlar yaratmalıdır. Birçok feminist araştırmacı zorunlu göç alanında kadınları bu sürecin pasif kurbanları olarak değil kadınların kendi yaşamlarındaki failliğini öne çıkarmayı vurgularlar (Callamard, 1993, 1999; Akt: Akis, 2018). Kadınların yaşamlarının kurucu özneleri olarak güçlerini

fark etmeleri konusunda destekleyici çalışmalar yapılmalıdır. Kadınların deneyimlerini ve bunlar üzerinden ihtiyaçlarını ifade edebilecekleri alanlar yaratılmalıdır.

Göç eden kadınların göç öncesi, göç süreci ve sonrası deneyimleri dikkate alındığında geniş bir coğrafi alanda ve zamanda deneyimlerinin çeşitlendiğini dikkate almak gerekir. Bu süreçte karşılaştıkları zorlukları çözme yolları, baş etme mekanizmaları, geliştirdikleri ağlar tanınmalı bu alanlarla kadınları koruma, şiddeti önleme ve kadınların güçlenmesine yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Kadınların temas edebileceği tüm noktalar dikkate alınmalıdır. Suriyeli kadınların Türkiye’deki hukuki statüleri ve evliliklerinin dini nikahlı olması nedeniyle kırılganlıkları artmaktadır. Bu durumda, sonuç bölümünde de sunulduğu gibi kadınlar şiddet, şüpheli ölümler, evlilikle kandırılıp kısa süreli cinsel birliktelikler gibi birçok riskle karşı karşıya kalmaktadır. Kadınların savaş, yerinden edilme ve göç sonrası süreçlerdeki yakınlarının ölümüne tanıklık etme, ölümle burun buruna gelme, şiddete ve istismara maruz kalma ya da bunlara tanık olmak gibi deneyimleri göz önünde bulundurularak, temel gereksinimleri odağında sosyal hizmet uygulamalarının şekillendirilmesi gerekmektedir. Bu anlamda sosyal hizmet çalışmalarının göç süreci ve sonrası dönemi kapsayıcı biçimde ele alınması kadınların ihtiyaçlarının gözetilerek çalışmaların yürütülmesi önem arz etmektedir.

Kadınların şiddetin karşısında korunması ve şiddetin önlenmesi, ayrımcı tutumun ortadan kalkması adına uluslararası kuruluşların da etkin çalışmalar yürütmesi önemlidir. Bu evliliklerin uluslararası gündemin bir parçası yapılması gerekmektedir. Makro düzeyde yapılabilecek çalışmalar için; kırsal kesimde yaşayan kadınlar için sosyo-ekonomik ve toplumsal cinsiyet eşitliği sağlama yönünden çalışmalar yürüten Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), insan ticareti mağduru kadınlar ve kız çocuklarını korumak için insan hakları temelli çalışmalar yapan Uluslararası Göç Örgütü (IOM), toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak için çalışmalar yapan Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Türkiye’de kadına karşı şiddetle mücadele konusunda çalışan Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA), toplumsal cinsiyet eşitliğinin desteklenmesi için üniversiteler, uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşları ile birlikte çalışmalar yürüten Birleşmiş Milletler Enformasyon Merkezi (UNIC), çocukların ihtiyaçlarını gözeterek cinsiyet eşitliği için çalışmalar yürüten Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), mülteci ve sığınmacılara destek sunan Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), kadınların sağlık alanında karşılaşacağı eşitsizlikleri önlemek

adına çalışmalar da yürüten Dünya Sağlık Örgütü (WHO) gibi uluslararası kuruluşlarla kadınların ve kız çocuklarının güçlendirilmesi, şiddete karşı koruyucu ve önleyici çalışmalar yürütülmelidir.

Bu çalışma kadınların korunması konusunda birçok kurumda ciddi boşluklar olduğunu göstermiştir. Kadınların korunması, kadınlara karşı şiddetle mücadele etmek için savunuculuk çalışmaları yapılmalı, kamu ve sivil toplum kuruluşu çalışanları ile faaliyetlerde bulunulmalıdır. Bu çalışmanın konusu özelinde, özellikle Türk Silahlı Kuvvetleri, Barolar birliği, polis memurları, sağlık personelleri ve din görevlileri ile çalışma yapmak gerekmektedir.

Çok eşli evliliklerdeki önemli aktörlerden biri hiç şüphesiz din görevlileridir. Türk Medeni Kanunu 143. maddesine göre “evlenme töreni biter bitmez evlendirme memuru eşlere bir aile cüzdanı verir. Aile cüzdanı gösterilmeden evlenmenin dini töreni yapılamaz. Evlenmenin geçerli olması dini törenin yapılmasına bağlı değildir.”⁴¹ Kanunda açıklıkla ifade edildiği gibi dini nikahla evlenmek isteyen çiftlerin dini töreninin gerçekleşebilmesi için evlilik cüzdanına sahip olması gerekmektedir. Hukuken sadece dini törenle gerçekleştirilen evliliklerin herhangi bir gerçekliği bulunmamaktadır. Fakat kanunun maddesindeki netliğe rağmen bu evlilikler gerçekleşmiştir. Bu nedenle din görevlilerinin bu evliliklerin önlenmesi konusunda önemli bir pozisyonda olduklarını dikkate alarak din görevlileri ile çalışma yapılması önemlidir. Bugün birçok konuda hala arabulucu rolünün yüklendiği, herhangi bir sorun halinde dine uygun olup olmadığı konusunda başvuru alan kişiler olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda din görevlilerinin yaptıkları çalışmaların takibinin yapılması aynı zamanda din görevlilerinin kadınlara şiddetin önlenmesi konusunda etkin rol almalarının sağlanması gerekir. Bu evliliklerin sadece resmi olarak atanmış din görevlileri tarafından değil aynı zamanda toplumda kabul edilmiş dini liderler tarafından da kısıldığı bilinmektedir. Bu nedenle evliliklerin kanuna uygun biçimde gerçekleştiğinin üst makamlar tarafından sıklıkla denetlenmesi, denetlemenin sadece resmi görevli imamlara değil toplumun imam pozisyonunda gördüğü herkese yapılması gerekmektedir.

Bu araştırma sürecinde kız çocukları ile erken yaşta evlilikler yapıldığı, Suriyeli kadınların çocuklarının nüfus kaydı esnasında Türkiyeli eşin üzerine yazıldığı da

---

⁴¹ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf>

öğrenilmiştir. Bu durum sağlık sisteminde ve nüfus kayıt sisteminde ciddi açıklar olduğunu göstermektedir. Kız çocuklarının cinsel şiddete maruz kaldığının hastanelerce takibinin sıkı bir şekilde yürütülmesi önemlidir. İkinci ciddi bir sorun olan Suriyeli kadınların çocuklarının Türkiyeli eşin üzerine kaydedilmesi ya doğum raporlarının doğru düzenlenmediğini ya da nüfus kaydı esnasında nüfus kayıt memurunun görevini kötüye kullandığını göstermektedir. Bu nedenle her iki kurumun da üst makamlarca sıkı denetlenmesi gerekmektedir.

Suriyeli kadınlarla kurulan çok eşli evliliklerin anlatımında kadınlara yönelik ayrımcı bir dil kullanıldığı görülmüştür. Kadınların deneyimlerinin üzerini örten bu tutum karşısında insan haklarına dayalı bir perspektiften kadınların göçmen kimliğinin, Türkiye'deki hukuki konumlarının tanınması ve toplum içindeki ilişkiler ağının bütününe dahil edilmesi gerekir.

Sistemin kadınları korumak konusunda yetersizlikleri karşısında bunu iyileştirmek adına çalışmalar yapılması gerekirken daha da kötüye gidecek hamlelerle karşılaştıkça bir araştırmacı olarak kadınların hayatlarıyla ilgili inisiyatif almaları adına öneri geliştirmek epeyce zordur. Kadınlarla kişisel düzeyde çalışmalar yapılması çok önemli fakat yeterli değildir. Haklarını bilen kadınların bu haklarını kullanabilecekleri sosyal ve siyasal alanlara da ihtiyaçları vardır. Bu önerilerin kadınların maruz kaldıkları şiddetin çözümünde bir aşama olarak ele alınması gerekir. Bu nedenle sosyal hizmetin mikro, mezzo ve makro düzeyde çalışmalarla vurguladığı gibi herhangi bir sorunun çözümüne ilişkin çok boyutlu ve kapsamlı çalışma yapılması önemlidir.

Kadınlar arasındaki ilişki özellikle böylesi evliliklerde dikkate alınmalıdır. Bu araştırmada kadınların kadınlık pratikleri üzerinden birbirlerine psikolojik şiddet uyguladığı da görülmüştür. Bu nedenle toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin kadınların farkındalık kazanması özellikle kadınların da birbirlerine şiddet uyguladıkları alanların kırılması adına önemlidir. Kadınlar erkeklerin kendilerinden bekledikleri özelliklere sahip olmaya çalışarak evlilik içinde bu özelliklerle bir diğer kadın karşısında güç kazanmaya çalışmakta bu durum kadınlar arasında kadınlık kalıpları üzerinden gerilimler yaratmaktadır. Bu nedenle kadınların kendilerine dayatılan bu kalıpları tanımasını kadınlar arası ilişkinin de güçlenmesi adına önemlidir.

Suriyeli ve Türkiyeli kadınların etkileşimde bulunabilecekleri ortak programlar organize edilmeli, kadınları birbirlerine birer tehdit olarak sunan anlayışın karşısında kadınların dayanışma içinde olmasını sağlayacak ortamlar yaratılmalıdır. Berktaş'ın (2028, s. 86) belirttiği gibi var olan iktidar ilişkileri içinde kadınların deneyimlerini ifade etmeleri aynı zamanda yeni bir direniş olasılığına da imkân sunar. Feminist duruş kuramının kadın deneyimlerinden bilgi üretmeye yaptığı vurgu ile kadınların mücadele alanlarını ve pratiklerini de görmenin önemi de vurgular. Bu nedenle kadınlarla çalışma kadınların sadece deneyimlerini aktardığı bir süreçle kalmamalı, bu büyük değişimlerin oluşacağı bilginin üretimiyle de genişletilmelidir.

Özden ve Ramadan (2019, s.17-18) Suriyeli kadınların STK'larla iletişime geçip hukuki bilgilere erişmeleri ve haklarının güvence altına alınmasını deneyimlemelerinin kadınların haklarını kullanmalarında artış sağladığını aktarırlar. STK'ların kadınların güçlenmesindeki önemleri dikkate alınarak kadınların bu çalışmalarda yer alması bu çalışmaların etkililiğini de artıracaktır. Kadınların haklarının kendilerine sunulmasını bekleyen pasif özneler olmaktan çıkaracak kadınlarla birlikte aktif savunuculuk çalışmaları gerekmektedir. Özden ve Ramadan'ın (2019, s.18) belirttikleri gibi kadınların geliştirdiği enformel ağ günlük hayatta karşılaştıkları zorlukların çözümünde birbirlerine destek olmaları konusunda etkin bir role sahiptir. Bu nedenle hem Suriyeli hem de Türkiyeli kadınların bir araya gelmeleri, karşılaştıkları sorunların çözümüne ilişkin bilgi alabilecekleri, birbirlerini destekleyebilecekleri merkezlerin kurulması ve kadınların özellikle bu merkezlerde aktif roller almaları önemlidir. Bu çalışmada kırsalda ya da herkesin birbirini çok iyi tanıdığı küçük bölgelerde yaşayan kadınların karşılaştıkları zorluklara çözüm aramakta endişeli oldukları görülmüştür. Özellikle maruz kalınan cinsel şiddetin paylaşılması böylesi bölgelerde kadınlar için daha da zor olmaktadır. Bu nedenle kadınların haklarını öğrenebilecekleri ve nasıl kullanacaklarına ilişkin bilgi sahibi olacakları merkezlerle birlikte eğitim, sağlık, iş bulma gibi alanlarda karşılaştıkları bütün zorluklar konusunda destek alabilecekleri merkezlerin artırılması kadınların güçlenmelerini sağlayacaktır.

Kadınların şiddet gibi acil durumlarda destek alabilecekleri mekanizmaların geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması gerekmektedir. Aynı zamanda kadınların bu destek mekanizmaları hakkında bilgilendirilmeleri de önemlidir.

Yerel ve merkezi yönetimlerin şiddeti önlemek ve kadınları şiddetten korumak için daha aktif çalışmalar yürütmesi, cinsiyete dayalı şiddete dair farkındalık yaratılması ve bunların önüne geçilmesi için adımlar atılması gerekir.

5.2.3. Mevzuata ve Uluslararası Sözleşmelerin Gereklerinin Yerine Getirilmesine İlişkin Öneriler

Çok eşli evliliklerde dini nikahla kurulan birliktelik içindeki kadınların korunması için hukuki düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Şu anda kadınların şiddetten korunması için geçerli olan 6284 Sayılı Kanun'un kadının şiddetten korunması yerine ailenin korunmasına yaptığı vurgu ve bu kanunun temel dayanağı olan İstanbul Sözleşmesinden geri çekinilmiş olunması kadınların şiddetten korunması konusunda hukuken bir karmaşanın olduğunu göstermektedir. Kadınların şiddete karşı her koşulda korunması, bunun hukuki metinlerce onaylanması ve uygulanması gerekmektedir.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun göçmen kadını aile ve eş rolleri üzerinden tanımlaması nedeniyle, bu kanunun toplumsal cinsiyete duyarlı olarak geliştirilmesi ve göçmen kadınların sorunlarını gözetir nitelikte şekillendirilmesi gerekmektedir.

Suriyeli kadınlarla evliliklerin sağlanması için aracılardan ortaya çıkması bununla ilgili hukuki düzenlemelerin de yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini göstermektedir. Kadınların zorla-rızalarının olmadan evlendirilmelerinin suç olması durumunu dikkate alarak kadınları koruyucu ve şiddeti önleyici çalışmaların yapılması gerekmektedir. Bu nedenle özellikle aracılara ve bunu ticari bir sürece dönüştürenlere caydırıcı cezaların verilmesi gerekmektedir.

Mevzuatın uygun hale getirilmesiyle birlikte yasaların uygulanması için de yeterli kaynakların ayrılması ve bunların uygulanıp uygulanmadığını denetleyecek üst makamların da oluşturulması gerekmektedir.

Sosyal hizmetin insan haklarını korumaya olan vurgusu neticesinde sosyal hizmetleri sunan kurumların bu odakta yapılandırılması sosyal hizmet uzmanlarının da uygulamada savunuculuk temelli çalışmalar yapmasını sağlamaktadır (Şahin Taşgın, 2021, s.308). Bu nedenle tüm kurumların insani yardım odağı yerine hak temelli bir anlayışla yapılandırılmaları, bunun sağlanması için de sosyal hizmet uzmanlarının etkin rol alması gereklidir. Sosyal hizmet uzmanları sahada sadece yasaları uygulayan kişiler değil aynı

zamanda yasadaki boşlukların uygulamada yarattığı sorunları en yakından görebilecek kişilerdir de bu nedenle sosyal hizmet uzmanlarının kadınlarla çalışırken hukuki savunuculuk yapmaları çok önemlidir.

KAYNAKÇA

- Açıkel, F. (1996). “Kutsal mazlumluğun” psikopatolojisi, 153-198. *Toplum ve Bilim*, 70
- AFAD (2014). Türkiye’deki Suriyeli kadınlar raporu.
- Ahinkorah, B.O. (2021). Polygyny and intimate partner violence in sun-Saharan Africa: Evidence from 16 cross-sectional demographic and health surveys. *SSM-Population Health* 13, 100729.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2016). Suriyeliler ile Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşları arasındaki evlilik ilişkileri araştırması.
- Akis, Y. (2018). Uluslararası zorunlu göç literatüründe toplumsal cinsiyet: Başlıca yaklaşımlar ve eleştiriler. S. G. Ihlamur-Öner, N. A. Ş. Öner (Der), *Küreselleşme çağında göç kavramlar ve tartışmalar*, (379-399). İstanbul: İletişim.
- Aksu Kargın, İ. (2018). War hits the women: Marriage as Syrian women’s coping mechanism and its impact on Turkish women. *Turkish Studies*, 13(7), 31-45.
- Aktaş, G. (2013). Feminist söylemler bağlamında kadın kimliği: Erkek egemen bir toplumda kadın olmak. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 30(1).
- Akyüz, S., Tursun, Ö. (2019). When Syrian ‘girls’ meet Turkish ‘boys’: Mapping gendered stories of mixed marriages. *Middle East Critique*, 28(1), 29-49.
- Al-Krenawi, A., Graham, J.R. (1999). The Story of Bedouin-Arab Women in a polygamous marriage. *Women’s Studies International Forum*, 22(5), 497-509.
- Al-Krenawi, A., Kanat-Maymon, Y. (2017). Psychological symptomatology, self-esteem and life satisfactions of women from polygamous and monogamous marriages in Syria. *International Social Work*. 60(1), 196-207.
- Ali, K. (2015). *Cinsel ahlak ve İslam*. İstanbul: İletişim.
- Arendt, H. (2018). *Şiddet üzerine*. (9. Baskı). İstanbul: İletişim.
- Atasü-Topçuoğlu, R. (2012). Düzensiz göç: Küreselleşmede kısıtlanan insan hareketliliği. G. Ihlamur Öner, A.Ş. Öner (Der.). *Küreselleşme çağında göç kavramlar, tartışmalar* (501-518), İstanbul: İletişim
- Atasü-Topçuoğlu, R. (2016). Kadın hareketleri ve feminist bilgi birikiminin sosyal hizmetlere ve sosyal çalışmaya getirdiği açılımlar üzerine düşünceler. D. Şaşman Kaylı, F. Şahin, (Der). *Sosyal politikanın cinsiyet halleri: Toplumsal cinsiyet ve sosyal hizmet*, (9-27), Ankara: Nika yayınevi

- Atan, M. (2015). Radikal feminizm: “kişisel olan politiktir” söyleminde aile. *The Journal of Europe-Middle East Social Science Studies*, 1(2), 1-21.
- Bailey-King, E. (2018). Child marriage and Syrian conflict: 7 things you need to know. Girls not bridges <https://www.girlsnotbrides.org/articles/child-marriage-and-the-syrian-conflict-7-things-you-need-to-know/> Erişim: 28.05.2022
- Balaman, A.R. (1982). *Evlilik akrabalık türleri sosyal antropolojik yaklaşımlar*. İzmir: Karınca Basımevi
- Bartels, S.A., Michael, S., Bunting, A. (2021). Child marriage among Syrian refugees in Lebanon: At the gendered intersection of poverty, immigration, and safety. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*. 19(4).
- Bartels, S.A., Michael, S., Roupetz, S., Garben, S., Kilzar, L., Bergquist, H.,...Bunting, A. (2018). Making sense of child, early and forced marriage among Syrian refugee girls: a mixed methods study in Lebanon. *BMJ Global Health*, 3(1).
- Becker, G. S. (1973). A Theory of Marriage: Part I. *Journal of Political Economy*, 81(4), 814-846.
- Becker, G. S. (1974). A Theory of Marriage: Part II. *Journal of Political Economy*, 82(2), S11-S26.
- Bell, J., Pustulka, P. (2017). Multiple masculinities of Polish migrant men. *International Journal for Masculinity Studies*.12(2), 127-143.
- Berg, B. L. (2004). *Qualitative research methods for the social sciences*. (Fifth Edition). USA: Pearson.
- Berger, M. (1997). The legal system of family law in Syria. *Bulletin d'études orientales*, 115-127.
- Berktaş, F. (2018). *Tarihin cinsiyeti*. (6. Basım). İstanbul: Metis yayınları
- Berktaş, F. (2019). *Tek tanrılı dinlerde kadın. Hıristiyanlıkta ve İslamiyette kadının statüsüne karşılaştırmalı bir yaklaşım*. (7. Basım) İstanbul: Metis yayınları.
- Beşpınar, F.U., Beşpınar, L.Z. (2017). Türkiye’de hane halkı yapıları ve evlilik pratiklerinde ikili resim: Geleneklerin yanı sıra değişimin yansımaları. *Nüfusbilim Dergisi/Turkish Journal of Population Studies*, 39, 109-149.
- Beynon, J. (2002). *Masculinities and culture*. UK, USA: Open University Press
- Biner, Ö. (2019) Suriyeli mültecilerin zaman algısı ve deneyimi. Z. Ö. Biner, Ö.Ö. Biner (Der). *Beklerken: Zamanın bilgisi ve öznenin dönüşümü*, İstanbul: İletişim

- Biner, Ö., Soykan, C. (2016). “Bize misafir dediniz. Söyleyiniz, kimdir misafir? Var mıdır kanunda karşılığı?” Suriyeli mültecilerin perspektifinden Türkiye’de yaşam.
- Bolak-Boratav, H., Okman-Fişek, G., Eslen-Ziya, H. (2018). *Erkekliğin Türkiye halleri*. (2. Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bora A. (2018). *Kadınların sınıflı ücretli ev emeği ve kadın öznelliğinin inşası*. (8. Baskı). İstanbul: İletişim.
- Boulos, S. (2019). National interests versus Women’s Rights: The Case of Polygamy Among the Bedouin Community in Israel, *Women & Criminal Justice*, 31(1), 53-76.
- Bourdieu, P. (2018). *Eril tahakküm*. (4. Basım). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Bozok, M. (2009). Erkeklik incelemeleri alanındaki başlıca kuram ve yaklaşımların sosyalist feminist bir eleştirisine doğru. *VI. Ulusal Sosyoloji Kongresi, ‘Toplumsal Dönüşümler ve Sosyolojik Yaklaşımlar’*, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Bozok, M. (2012). “Yoksullaşma, sağcılık, Trabzonspor taraftarlığı ve Nataşaların gölgesinde Trabzon erkekliği”. U. Biryol (Der.) *Karardı Karadeniz*, (413-444). İstanbul: İletişim.
- Bozok, M. (2011). *Soru ve cevaplarla erkeklikler*. İstanbul: SOGEP
- Bozok, M. (2015). Ataerkil ve cinsiyetçi erkeklikler, erkeklik ve erkekliklerin eleştirisi, profeminizm, ben ve kendim. A. Akaltun (Der.) *Erkekler*. (29-38). Ankara: NotaBene yayınları.
- Bozok, M. (2018). Türkiye’de ataerkillik, kapitalim ve erkeklik ilişkilerinde biçimlenen babalık. *Fe Dergi*, 10(2), 31-42.
- Braun, V., Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101.
- Butler, J. (2018). *Kırılgan hayat yasın ve şiddetin gücü*. (3. Baskı). İstanbul: Metis.
- Certel, N., Atasü-Topcuoğlu, R. (2022). Suriyeli kadınlarla yapılan evliliklerin medyadaki görünümü: Sosyal hizmette savunuculuk için bir çağrı. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 33(2), 537-562.
- Cherri, Z., Gil Cuesta, J., Rodriguez-Llanes, J., Guha-Sapir, D. (2017). Early marriage and barriers to contraception among Syrian refugee women in Lebanon: A

- qualitative study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 14(8), 836.
- Choi, S.Y.P. (2019). Migration, masculinity, and family. *Journal of Ethnic and migration Studies*. 45(1), 78-94.
- Civelek, Y., Koç, İ. (2003). Türkiye’de İmam Nikahı. *Nüfus Bilim Dergisi*, ?.
- Connell, R.W. (2002). The history of masculinity. R. Adams ve D. Savran (Ed.). *The masculinity studies reader*. US, UK: Blackwell
- Connell, R.W. (2019a). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar toplum, kişi ve cinsel politika*, C. Soydemir (Çev.). (4. Basım). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Connell, R.W. (2019b). *Erkeklikler* Ankara: Phoenix Yayınları.
- Coşkun, E. (2014). Türkiye’de göçmen kadınlar ve seks ticareti. *Çalışma ve Toplum*, 3(?), 185-206.
- Coşkun, E. (2016). Türkiye’nin göç rejiminde toplumsal cinsiyet faktörü: Ugandalı göçmen kadınlar örneği. *Fe Dergi*, 8 (1), 91-104.
- Coşkun, E., Yılmaz, Ç. (2018). Toplumsal cinsiyet perspektifinden Düzce’deki mültecilerin toplumsal uyumda karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri. *Düzce Üniversitesi I. Uluslararası Göç ve Mülteci Kongresi*, (483-499).
- Coşkun, E., Sarıaloğlu, Ö., Dinçer, C. G. (2020). Göç araştırmalarında söylem, yöntem ve etik: Feminist bir yöntem mümkün mü? *Fe Dergi*, 12(1), 70-81.
- Creswell, J.W. (2020). *Nitel araştırma yöntemleri beş yaklaşıma göre araştırma ve araştırma deseni*. (5. Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çağırkan, B. (2018). Kimlik ögesi olarak erkeklik kavramı ve postmodern toplumlarda farklı erkeklik algıları. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*. 5(5), 93-105.
- Dalrymple, J., Burke, B. (2006). *Anti-Oppressive practice social care and the law*. New York: Open University Press.
- Dayan, C. (2019). Konumlandırılmış akademik marjinalizasyondan konumlandırılmış biraradalığa: Toplumsal cinsiyet ve kadın çalışmaları. *Fe Dergi*, 11(2), 51-64.
- Dedeoğlu, S., Ekiz Gökmen, Ç. (2011). *Göç ve sosyal dışlanma Türkiye’de yabancı göçmen kadınlar*. Ankara: Efil Yayınevi.
- Delaney, C. (2001). *Tohum ve toprak*. İstanbul: İletişim.
- Duben, A. (2012). *Kent, aile, tarih*. (3. Baskı). İstanbul: İletişim yayınları.

- Duben, A., Behar, C. (2014). *İstanbul haneleri. Evlilik, aile ve doğurganlık, 1880-1940.* (1. Baskı). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Duman, T. (2020). The Situation of Syrian Women in Turkey. E. Carlsın, N. Williams, (Ed) *Comparative demography of the Syrian diaspora: European and Middle Eastern destinations. European studies of population*, 20. Springer, Cham.
- Ecevitoğlu, P. (2012). *Namus töre ve iktidar: kadının çıplak hayat olarak kuruluşu.* Ankara: Dipnot yayınları.
- El Arab, R., Sagbakken, M. (2019). Child marriage of female Syrian refugees in Jordan and Lebanon. A literature review. *Global Health Action*, 12(1).
- Ember, M. (1974). Warfare, sex ratio, and polygyny. *Ethnology*, 13(2),197-206.
- Erdoğan, E. (2020). Suçluyum, çaresizim, kızgın ve kırgınım: feminist sahanın duyguları, gücü ve etiği. E. Erdoğan, N. Gündoğdu (Haz). *Türkiye’de feminist yöntem*, (278-307). İstanbul: Metis Yayınları.
- Ertürk, Y. (2004). Considering role of men in gender agenda setting: Conceptual and policy issues. *Feminist Review*, 78, 3-21.
- Faist, T. (2000). *The volume and dynamics of international migration and transnational social spaces.* Oxford: Oxford University Press.
- Foucault, M. (2017). *Cinselliğin tarihi.* (8. Basım). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Francis-East, J. F., Roll, S. J. (2015). Women, poverty and trauma: An empowerment practice approach. *Social Work*. 60(4), 279-286.
- GAP Bölgesinde Toplumsal Değişme Eğilimleri Araştırması (1992-1993) Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı.
- Gezici Yalçın, M., Yalçın, S. (2018). Mardin’de Suriyeli olmak: kendini evinde hissetmekle kentin dışına itilmek üzerine. *ViraVerita E-Dergi*, (8), 67-68.
- Global Gender Gap Report 2021, https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2021.pdf (Erişim: 03.07.2022).
- Guirkinger, C., Gross, J., Platteau, J.P. (2021). Are women emancipating? Evidence from marriage, divorce, and remarriage in Rural Northern Burkina Faso. *World Development*. 146, 105512.
- Goldman, E. (2006). *Dans edemeyeceksem bu benim devrimim değildir.* İstanbul: Agora Kitaplığı.

- Gönül, S. (2020), Zorunlu Göç ve Toplumsal Cinsiyet: Suriyeli kadınların evlilik deneyimleri, K. Biehl, D. Danış (Der.). *Toplumsal cinsiyet perspektifinden Türkiye’de göç araştırmaları*, (80-101).
- Gönüllü Atakan, A. (2018). Toplumsal cinsiyet eşitliği ve bakım emeği. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(3), 125-136.
- Hacettepe Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi (2014). Türkiye’deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum Araştırması
- Harding, S. (1994). Who knows? Identities and feminist epistemology. Joan E. Hartman, Ellen Messer-Davidow (Ed). *(En)Gendering Knowledge Feminists in Academe*. USA: The University of Tennessee Press/Knoxville
- Harding, S. (1991). Whose science? Whose knowledge? Thinking from women’s lives. Buckingham: Open University press.
- Harding, S. (1996). Feminist yöntem diye bir şey var mı? S. Çakır, N. Akgökçe (Haz.). *Farklı feminizmler açısından kadın araştırmalarında yöntem*. (34-48). (1. Baskı). İstanbul: Sel Yayıncılık, (34-48).
- Harding, S. (2020). Bakış açısı epistemolojisini yeniden düşünmek: “Güçlü nesnellik” nedir?, E. Erdoğan, N. Gündoğdu (Haz.). *Türkiye’de feminist yöntem*, (52- 93). İstanbul: Metis.
- Hartsock, N.C. M. (1987). The feminist standpoint: developing the ground for a specifically feminist historical materialism. S. Harding (Ed.), *Feminism & Methodology*. Bloomington, USA: Indiana University Press, (157-181).
- Harunoğulları, M., Agcadağ Çelik, İ. (2019). Kilis yerel halkının algısında Suriyeli sığınmacılar ve toplumsal etkileri, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(67).
- Harunoğulları, M., Cengiz, D. (2014). Suriyeli göçmenlerin mekânsal analizi: Hatay (Antakya) örneği. *TÜCAUM VIII. Coğrafya Sempozyumu*, 23(24).
- Herbert, J. (2008). Masculinity and migration: Life stories of East African Asian men. L. Ryan ve W. Webster (Ed), *Gendering migration masculinity, femininity and ethnicity in post war Britain*. Ashgate Publishing, Ltd.
- Holter, Ø. G. (2005). Social theories for researching men and masculinities, direct gender hierarchy and structural inequality. M. Kimmel, H. Hearn ve R.W. Conneel (Ed.), *Handbook of studies on men and masculinities* (15-34). London: Sage.

- Hooks, B. (2018). *Değişme isteği erkekler, erkeklik ve sevgi*. (1. Basım). İstanbul: Bgst Yayınları.
- İçağasıoğlu-Çoban, A., Özbesler, C. (2009). Türkiye’de aileye yönelik sosyal politika ve hizmetler, *Aile ve Toplum*, 5(18).
- İmam, A.M. (2018). Müslüman dinsel sağ (“Köktendincilik”) ve cinsellik. P. İlkaracan (Der.). *Müslüman toplumlarda kadın ve cinsellik*. (6.baskı). İstanbul: İletişim.
- Jansen, N., Agadjanian, V. (2020). Polygyny and intimate partner violence in Mozambique. *Journal of family issues*, 41(3), 338-358.
- Kamer (2017) Sığınmacı 5 İl Raporu. https://www.kamer.org.tr/icerik_detay.php?id=292
- Kandiyoti, D. (1988). Bargaining with patriarchy. *Gender & society*, 2(3), 274-290.
- Kandiyoti, D. (2015). *Cariyeler, bacılar, yurttaşlar kimlikler ve toplumsal dönüşümler*. (5. Basım). İstanbul: Metis Yayınları.
- Karademir, D., Doğan, M. (2019). Suriyeli mültecilerin mekânsal analizi: Şanlıurfa örneği. *Coğrafya Dergisi-Journal of Geography*, (39), 111-124.
- Karanfiloğlu, M. (2019). Savaş, kadın, çocuk ve göç üzerine: Suriye örneği. *Muhakeme Dergisi*, 2(1), 99-124.
- Karataş, K. (2001). Toplumsal değişme ve aile. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 12(2).
- Karataş, M., Barut, B. (2021). Sosyal hizmet perspektifinden göç ve savunmasız gruplar: IOM raporları üzerine bir araştırma. *Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(1), 86-109.
- Karkıner, N. (2018). Araştırılmanın ferdi araştırmanı yener: Feminist duruş. Eskişehir Okulu Dayanışma Dersleri 42.
- Kaya, M. (2018). Türkiye’deki Suriyeli mülteci kadınların evlenme deneyimleri: Fırsatlar ve riskler. Uluslararası Göç ve Kadın Sempozyumu 21-22 Aralık 2018 Bursa
- Kepekçi, E. (2012). (Hegemonik) Erkeklik eleştirisi ve feminizm birlikteliği mümkün mü?. *Kadın Araştırmaları Dergisi*. 2(11), 59-86.
- Khadduri, M. (1978). Marriage in Islamic law: The modernist viewpoints. *The American Journal of Comparative Law*, 26(2), 213-218.
- Kırbaş-Canikoğlu, S. (2015). Kadınlara yönelik şiddetin ve ev içi şiddetin önlenmesine dair ulusal ve uluslararası mevzuat (İstanbul Sözleşmesi ve 6284 sayılı kanun). *Ankara Barosu Dergisi*, (3), 355-378.

- Kıvılcım, Z. (2016). Legal violence against Syrian female refugees in Turkey. *Feminist Legal Studies*, 24(2), 193-214.
- Kirişci, K. (2014). Syrian refugees and Turkey's challenges: Going beyond hospitality (1-46). Washington, DC: Brookings.
- Kofman, E. (1999). Female 'birds of passage' a decade later: gender and immigration in the european union author(s). *The International Migration Review*, 33(2), 269-299.
- Köroğlu, M.A., Dural, F.N. (2020). Türkiye'ye göç etmiş Suriyeli kadınların toplumsal cinsiyete ilişkin deneyimleri ve sosyal hizmet. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 20(1).
- Kümbetoğlu, B. (2018). Göç çalışmalarında nasıl sorusu. G. Ihlamur-Öner, A. Ş. Öner (Der.) *Küreselleşme çağında göç: Kavramlar, tartışmalar*. (49-89). (4. Baskı). İstanbul: İletişim.
- Kümbetoğlu, B. (2019). *Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*, (6. Basım). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Lee, J. A. B. (2001). *The empowerment approach to social work practice building the belowed community*. New York: Columbia University Press.
- Low, B. S. (1988). Measures of polygyny in humans. *Current Anthropology*. 29(1), 189-194.
- Mazlumder (2014). Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Kadın Sığınmacılar Raporu
- McDonough, J. F. (1993). Policy practice: The neglected side of social work intervention. *Social Work*, 38(2), 179-188.
- McLaughlin, J. (2003). Feminist social and political theory: Contemporary debates and dialogues. London: Palgrave Macmillan
- Mernissi, F. (1995). *Peçenin ötesi İslam toplumunda kadın erkek dinamikleri*. İstanbul: Yayınevi Yayıncılık.
- Messerschmidt, J.W. (2019). Hegemonik erkeklik: formülasyon, yeniden formülasyon ve genişleme. Ç. Günay-Erkol, N. Y. Sünbülüoğlu, (Ed.). İstanbul: Özyeğin Üniversitesi Yayınları.
- Mies, M. (1996). Feminist araştırmalar için bir metodolojiye doğru. *Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem*. (1. Baskı), (48-66). İstanbul: Sel Yayıncılık.

- Miley, K. K., O'Melia, M., Dubois, B. (2007). *Generalist Social Work Practice an Empowering Approach*. Boston: Pearson.
- Montes, V. (2013). The role of emotions in the construction of masculinit: Guatemalan migrant men, transnational migration, and family relations. *Gender & Society*, 27(4), 469-490.
- Morokvasic, M. (1984). Birds of passage are also women. *The International Migration Review*, 18(4), 886-907.
- Mourtada, R., Schlecht, J., DeJong, J. (2017). A qualitative study exploring child marriage practices among Syrian conflict-affected populations in Lebanon. *Conflict and Health*. 11(27).
- Neuman, L.W. (2010). *Toplumsal araştırma yöntemleri: nitel ve nicel yaklaşımlar*. İstanbul: Yayın Odası
- ORSAM-TESEV (2015). Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri
- Ortaylı, İ. (2018). *Osmanlı toplumunda aile*. (18. Baskı). İstanbul: Kronik Kitap.
- Ökten, Ş. (2009). Toplumsal cinsiyet ve iktidar: Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin toplumsal cinsiyet düzeni. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 2(8).
- Ömer Ali, F. (2016). *İslam dünyasında poligaminin cinsel yolla bulaşan hastalıklara etkisi*. Yüksek Lisans Tezi Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Özden, Ş., Ramadan, O. (2019). Suriyeli kadınların Türkiye'de yaşama bakışları: Haklar, toplumsal ilişkiler ve sivil toplum. *Badael, İstanbul, Türkiye*.
- Özgür-Baklacioğlu, N. (2017). *Uluslararası sınırların gölgesinde mülteci kadınlar*. İstanbul: Der Yayınları.
- Özgür-Baklacioğlu, N., Kıvılcım, Z. (2015). *Sürgünde toplumsal cinsiyet İstanbul'da Suriyeli kadın ve LGBTİ mülteciler*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Özkazanç, A., Yetiş, E. Ö. (2016). Erkeklik ve kadına şiddet sorunu: Eleştirel bir literatür değerlendirmesi. *Fe Dergi*, 8(2), 13-26.
- Öztaş, E. (2015). Feminist araştırmalar ve yöntem. F. Saygılıgil (Haz). *Toplumsal cinsiyet tartışmaları*. (271-291). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Öztürk, A. B. (2014a). *Erkeklik ve kadına yönelik aile içi şiddet: Eşine şiddet uygulayan erkekler*. Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Öztürk, A. B. (2014b). Eşine şiddet uygulayan erkeklerin evlilik yaşantıları ve şiddet. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. 25(2), 61-74.

- Öztürk, A. B., Kayadibi, B., Taşdemir, Z.D. (2021). Adli destek ve mağdur hizmetleri müdürlüğü kapsamında gerçekleştirilen uygulamalara yönelik bir değerlendirme. Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayını. 95-107.
- Pateman, C. (2002). The fraternal social contract. Rachel Adams ve David Savran (Ed.). *The masculinity studies reader*. US, UK: Blackwell
- Patrikar, S. R., Basannar, D. R., Sharma, M. S. (2014). Women empowerment and use of contraception. *Medical Journal Armed Forces India*. 70, 253-256.
- Payne, M. (2014). *Modern social work theory*, Fourth Edition. Oxford University Press.
- Pessar, P. R., Mahler, S. J. (2003). Transnational migration: Bringing gender in. *The International Migration Review*, 37(3), 812-846.
- Pleck, J. H., Sawyer, J. (1974). *Men and masculinity*. Prentice-Hall: New Jersey
- Plummer, K. (2005) Social theories for researching men and masculinities, direct gender hierarchy and structural inequality. M. Kimmel, H. Hearn ve R.W. Conneel (Ed.), *Handbook of studies on men and masculinities* (178-196). London: Sage.
- Rohwerder, B. (2018). Syrian refugee women, girls, and people with disabilities in Turkey.
- Sancar, S. (2016). *Erkeklik: İmkânsız iktidar ailede, piyasada ve sokakta erkekler*. (4. Basım). İstanbul: Metis.
- Sarihan, H. N. (2018). Türkiye-Suriye perspektifinde evlilik hukukuna dair inceleme. ([https://humanistburo.org/dosyalar/humdosya/Turkiye%20Suriye%20Perspektifinde%20Evlilik%20Hukukuna%20Dair%20Inceleme%20\(H.N.Sarihan\).pdf](https://humanistburo.org/dosyalar/humdosya/Turkiye%20Suriye%20Perspektifinde%20Evlilik%20Hukukuna%20Dair%20Inceleme%20(H.N.Sarihan).pdf))
Erişim tarihi: 04.06.2022
- Scott, J. C. (2014). *Tahakküm ve direniş sanatları gizli senaryolar*. (2. Baskı). İstanbul: Ayrıntı.
- Segal, L. (1992). *Ağır çekim: Değişen erkeklikler değişen erkekler*. İstanbul: Ayrıntı.
- Shanneik, Y. (2021). Displacement, humanitarian interventions and gender rights in the Middle East: Syrian refugees in Jordan as a case study. *Journal of Ethic and Migration Studies*, 47(15), 3329-3344.
- Sheafor, B.W., Horejsi, C. J. (2016). *Sosyal hizmet uygulaması: Temel teknikler ve ilkeler*. (3. Baskı). Ankara: Nika Yayınevi.
- Silverman, D. (2018). *Nitel verileri yorumlama* (1. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

- Sinai, M., Peleg, O. (2021). Marital interactions and experiences of women living in polygamy: an exploratory study. *International Journal of Psychology*, 56(3), 361-377.
- Sonakalan, G. (2021). Göçmen ilişkileri ağı ışığında Suriyeli dul kadınların Türkiye’de hayata devam edebilme mekanizmaları. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 118-139.
- Stirling, P. (1965). *Turkish village*. New York: Science Editions.
- Şahin Taşğın, N. (2021). Irkçılık ve ayrımcılığın önlenmesi: Türkiye’deki mevcut durum ve sosyal hizmet için öneriler. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32(1), 293-315.
- Şen, H., Gümüş, K. (2020). Türkiye’de kuma evliliklerinin nedenleri üzerine sosyolojik bir analiz: Hatay-Samandağ örneği. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 3(2), 213-232.
- Şentürk, B. (2018). Mahalle kahvesinde “abla” kabul günlerinde “hanım” sınıf ve toplumsal cinsiyet bağlamında gecekonduda kadın araştırmacı olmak. R. Harmanşah, Z. N. Nahya (Haz.). *Etnografik hikayeler Türkiye’de alan araştırması deneyimleri*. (68-86). İstanbul: Metis Yayınları.
- Şimşek, D. (2017). Göç politikaları ve “insan güvenliği”: Türkiye’deki Suriyeliler örneği. *Toplum ve Bilim*, (140).
- Taş, G. (2016). Feminizm üzerine genel bir değerlendirme: Kavramsal analizi, tarihsel süreçleri ve dönüşümleri. *Akademik Hassasiyetler*, 3(5).
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2016). *Suriyeliler ile Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları arasındaki evlilik ilişkileri araştırması*.
- TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Yayınları Çocuk Cinsiyeti Nedeniyle Kadın Üzerinde Oluşturulan Psikolojik Şiddet, Başlık Parası ve Geleneksel Evlilikler Hakkında Komisyon Raporu, Mart 2011 <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/index.htm>: Erişim: 10.01.2021
- Thompson, N. (2013). *Kuram ve uygulamada sosyal hizmeti anlamak*. (3. Baskı). Ankara: Dipnot.
- Topak, E., Çamur, G. (2022). Göçün kadına etkileri ve sosyal hizmet. *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(1), 75-88.

- Tuncay, T., Erbay, E. (2006). Sosyal hizmetin temel hedefi: Sosyal adalet güçlendirmeyle retorikten pratiğe. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 17(1).
- Turgut, H. (2018). *Feminist bakış açısından evlilik ve kumalığa dair kadın anlatıları: Bir sözlü tarih çalışması*. Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Araştırmaları ve Toplumsal Cinsiyet Anabilim Dalı, Mersin.
- Türk Medeni Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf>
- Van Raemdonck, A., de Regt, M. (2020). Early marriage in perspective: Practising an ethichs of dialogue with Syrian refugees in Jordan. *Progress in Development Studies*, 20(4), 312-327.
- Van Wichelen, S. (2009). Polygamy talk and the politics of feminism: Contestations over masculinity in s new Muslim Indonesia. *Journal of International Women's Studies*, 11(1), 173-188.
- White, D.R., Burton, M.L. (1988). Causes of polygyny: Ecology, economy, kinship, and warfare. *American Anthropologist*, 90(4), 871-887.
- Wringe, A., Yankah, E., Parks, T., Mohamed, O., Saleh, M., Speed, O., ... Scott, J. (2019). Altered social trajectories and risks of violence among young Syrian women seeking refugee in Turkey: a qualitative study. *BMC Women's Health*, 19(9), 1-8.
- Yağar, F., Dökme, S. (2018). Niteliksel araştırmaların planlaması: Araştırma soruları, örneklem seçimi, geçerlik ve güvenilirlik. *Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(3), 1-9.
- Yaşar, C. (2018). Syrian Refugee Women and girls forced into marriage in Turkey: Existing national and international law instruments and their effectiveness. (University of Padova Master Tezi -European Master's Degree in Human Rights and Democratisation).
- Yıldırım, A. (2013). Devlet, sınır, aşiret: Nusaybin örneği. Hacettepe Üniversitesi Antropoloji Anabilim Dalı Doktora tezi.
- Yıldırım, A. (2015). Sınır-ötesi evlilikler ve sınır çokkarılılığı: "ithal kumalar". *Antropoloji*, (29), 131-162.
- Yıldırım, A., Şimsek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (9. baskı). Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yıldırım, A., Yeşil, F. (2018). Syrian Women's View of Polygamy. *The Eurasia Proceedings of Educational and Social Sciences*, 10, 223-233.

- Yılmaz, S. G. (2018). *Uluslararası zorunlu göç çalışmalarında feminist bir metodoloji: Mardin’de Suriyeli kadınların deneyimleri*. Yüksek Lisans Tezi. Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Mardin.
- Yuval-Davis, N. (2020). *Cinsiyet ve millet*. (6. Baskı) İstanbul: İletişim.
- Zastrow, C. (2015). *Sosyal hizmete giriş*, Ankara: Nika Yayınevi, 5. baskı
- Zengin, A. (2007). Sexual margins: a study on an ethnography of ‘the state’ and woman sex workers in İstanbul. *Unpublished Thesis (MA)*.
- Zengin, O., Altındağ, Ö. (2016). Bir insan hakları mesleği olarak sosyal hizmet. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. 27(1), 179-190.

İnternet Kaynakları

- <https://www.gaziantepusula.com/haber/10235890/kuma-korkusu>
- <https://www.milliyet.com.tr/gundem/gerdege-girmeden-altinlarla-kactilar-2084143>
- <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/suriyeli-gelin-dugun-sabahi-altinlari-alip-kacti-379499>
- <https://www.milliyet.com.tr/gundem/savastan-kactilar-kuma-oldular-1918584>
- <https://www.milliyet.com.tr/gundem/suriyelilerle-evlilik-ticarete-donustu-1827612>
- <https://t24.com.tr/haber/guneydogudaki-kadinlar-anlatti-suriyeli-kumam-daha-kucucuk-bir-kiz-cocugu-ona-da-analik-ediyorum,335668>
- <http://www.mardinlife.com/Bir-Dram-Suriyeli-kumalar-haberi-13462>
- <https://www.milliyet.com.tr/gundem/kuma-olmamalari-icin-egitiyoruz-1992930>
- <https://www.sabah.com.tr/yasam/2014/09/24/kuma-yuzunden-intihara-kalktilar>
- <https://www.milliyet.com.tr/gundem/suriyeli-kadinlar-ile-ikinci-evlilikler-turk-aile-yapisini-tehdit-ediyor-1947549>
- <https://www.hurriyet.com.tr/turk-kadinlar-suriyeli-kadinlari-neden-istemiyor-36520640>
- <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2020-37211>
- <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf>
- <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf>

EK 1. ORJİNALLİK RAPORU

 <p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU</p>
<p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA</p> <p style="text-align: right;">Tarih: 02/01/2023</p> <p>Tez Başlığı: Türk Vatandaşı Erkeklerin Suriyeli Kadınlarla Kurduğu Çok Eşli Evlilikler: Evlilik İçi Farklı Aktörlerin Gözünden Çok Eşlilik Deneyimi</p> <p>Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 294 sayfalık kısmına ilişkin, 02/01/2023 tarihinde tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 2 'dir.</p> <p>Uygulanan filtrelemeler:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç 2- ☒ Kaynakça hariç 3- ☐ Alıntılar hariç 4- ☒ Alıntılar dâhil 5- ☐ 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç <p>Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p> <p>Gereğini saygılarımla arz ederim.</p> <p style="text-align: right;">02/01/2023 Tarih ve İmza</p> <p>Adı Soyadı: Nurgül Certel _____</p> <p>Öğrenci No: N16147092 _____</p> <p>Anabilim Dalı: Sosyal Hizmet _____</p> <p>Programı: Sosyal Hizmet _____</p> <p>Statüsü: ☒ Doktora ☐ Bütünleşik Dr. _____</p>
<p><u>DANIŞMAN ONAYI</u></p> <p>UYGUNDUR.</p> <p style="text-align: center;">_____ Prof. Dr. Reyhan Atasü Topçuoğlu</p>

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
Ph.D. DISSERTATION ORIGINALITY REPORT**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
SOCIAL WORK DEPARTMENT**

Date:02/01/2023

Thesis Title : Polygamous Marriages Between Turkish Citizen Men and Syrian Women: The Experience of Polygamy Through the Perspective of Different Actors Within Marriage
According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 02/01/2023 for the total of 294 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 2 %.

Filtering options applied:

1. Approval and Declaration sections excluded
2. Bibliography/Works Cited excluded
3. Quotes excluded
4. Quotes included
5. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

02/01/2023
Date and Signature

Name Surname: Nurgül Certel

Student No: N16147092

Department: Social Work

Program: Social Work

Status: Ph.D. Combined MA/ Ph.D.

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

_____
Prof. Dr. Reyhan Atasü Topçuoğlu

EK 2. ETİK KOMİSYON İZİNİ⁴²

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

Sayı : 35853172-300
Konu : Nurgül CERTEL Hk. (Etik Komisyon)

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 31.05.2019 tarihli ve 12908312-300/00000620356 sayılı yazınız.

Enstitünüz Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Doktora Programı öğrencilerinden **Arş. Gör. Nurgül CERTEL'in Doç. Dr. Reyhan ATASÜ TOPÇUOĞLU** danışmanlığında hazırladığı "**Farklılaşan Dinamikleri ile Çok Eşlilik Deneyimi**" başlıklı tez çalışması Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun **11 Haziran 2019** tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini saygılarımla rica ederim.

e-İmzalıdır
Prof. Dr. Rahime Meral NOHUTCU
Rektör Yardımcısı

Hacettepe Üniversitesi Rektörlük 06100 Sıhhiye-Ankara
Telefon:0 (312) 305 3001-3002 Faks:0 (312) 311 9992 E-posta:yazimdir@hacettepe.edu.tr İnternet
Adresi: www.hacettepe.edu.tr

Duygu Didem İLERİ

⁴² Araştırma sahasını uygulamadan önce çalışmanın ismi "Farklılaşan Dinamikleri ile Çok Eşlilik Deneyimi" olarak belirlenmiştir. Araştırma sahası ve ortaya çıkan veriler odağında çalışmanın kapsamını açıklıkla ifade eden "Türk Vatandaşı Erkeklerin Suriyeli Kadınlarla Kurduğu Çok Eşli Evlilikler: Evlilik İçi Farklı Aktörlerin Gözünden Çok Eşlilik Deneyimi" başlığı savunma sınavında çalışmanın başlığı olarak yapılandırılmıştır.

EK 3. ERKEKLERLE GÖRÜŞME YÖNERGESİ

Kendimi tanıtmaya, araştırma hakkında bilgi verme, bu araştırmayı yapma amacımı açıklama, gizlilik ile ilgili bilgileri verme ve gönüllü katılım formlarının verilmesi.

Isınma Soruları

(Kendini biraz tanıtır mısın? Kaç yaşındasın, nerede doğdun büyüdün, eğitim durumun ne?)

Geçiş Soruları

1. Evlenmeden önceki yaşamını biraz anlatır mısın? Nasıl bir ailede büyüdün? Nasıl bir çocukluk geçirdin, çocukken herhangi bir işte çalıştın mı?
2. Ailende veya yakın çevrende çok eşli erkek var mıydı?

Evlilik Hikayesine İlişkin Sorular

1. Türkiyeli eşinle evlenme hikayeni anlatır mısın?
  - a) Kaç yaşındaydın?
  - b) Başlık parası verdiniz mi?
  - c) Nikahınız nasıl oldu?

Çok Eşlilik Sürecine İlişkin Sorular (Evlenme kararı-tanışma, evlilik süreci)

3. Çok eşlilik süreci nasıl başladı?
  - a) Sonraki eş(ler)le evlenme hikayeni anlatır mısınız?
  - b) Nikahınız nasıl oldu? Nikahınızı kim kıydı? İmam resmi görevli bir imam mıydı yoksa tanıdık akraba ya da muhtar mıydı?
  - c) Kim aracı oldu? Nasıl tanıştınız?
  - d) Görüşmeniz nasıl oldu? (Evlenmeden önce görüştünüz mü? Görüşmeniz nasıl bir ortamda oldu? Kaç kez görüştünüz? Karar verirken neleri göz önünde bulundurdun? Düğün yaptınız mı? Evli olduğunu söyledin mi? Nasıl söyledin? Başlık parası verdiniz mi?)
  - e) Neden ikinci bir eşle evlenmeyi tercih ettin?
4. Neden Suriyeli bir kadınla evlenmeyi tercih ettin?
  - a) Suriyeli kadınların Türkiyeli kadınlardan farklı yönleri olduğunu düşünüyor musunuz, neler?
5. Evlenme kararını ilk eşine nasıl anlattın?
  - a) İlk eşin ikinci eşten bilgisi var mı? İlk eşin onayı var mı?
  - b) Ne zaman söyledin, bu kararı nasıl aldın?

6. İkinci evliliği yaptıktan sonra yaşamında neler değişti?
  - a) Eve ilişkin ne tür kararlar almanız gerekti, hangi olayların sonucunda bu kararları aldınız?
  - b) Evde ne gibi düzenlemeler yapmanız gerekti?
  - c) İkinci evliliği de yaptıktan sonra sende herhangi bir değişim oldu mu? (Sağlığın, davranışların, moralin)
7. Çevrene (arkadaşlar, akrabalar, çalışma arkadaşları) çok eşli oluşunu nasıl anlattın?
  - a) Çevrendekiler evliliğin hakkında ne düşünüyor?
  - b) Ailen, arkadaşların ifade etmese de senin buna ilişkin bir gözlemin var mı? Sence hakkında ne düşünüyorlardır?
8. Evlilikte kaynak dağılımını nasıl sağlıyorsunuz?
  - a) Mal paylaşımı nasıl olacak?
  - b) Maaşınızı nasıl bölüyorsunuz? Harcamalarda en çok dikkat ettiğiniz şey ne?
  - c) Eşlerinizin birbirlerinden farklı talepleri olduğunda ne yaparsınız?
  - d) Çocukların ihtiyaçlarını karşılarken nelere öncelik veriyorsunuz? Çocuklarınızın geleceğine ilişkin planlarınız var mı?
9. Adil misin? (Adaleti sağlamak için neler yaparsın?)

Evlilikteki Sorunlara İlişkin Sorular

10. Evliliğinizde en çok sorun yaratan olaylar nelerdir?
11. Eşlerinizle ne tür sorunlar yaşıyorsunuz?
  - a) Eşlerinizle yaşadığınız sorunları çözme yöntemleriniz nedir?
  - b) Eşiniz sizin kızacağınız ya da kötü-yanlış bir şey yaptığında nasıl davranırsınız? Bu durumu diğer eşlere yansıtır mısınız?
  - c) Bir eşinizin yaptığı bir hatayı diğeri de yaparsa aynı tepkiyi verir misiniz?
  - d) Bir erkeğin eşini dövmesini doğru bulur musun? Hangi durumlarda doğrudur, sen hiç yaptın mı? Nasıl bir olaydı? Benzer bir davranışı diğer eşin de yapsa adil olmak için yine aynı şekilde mi davranırsın?
12. Evliliğinizde sorun yaratan olaylarla nasıl baş ediyorsunuz?
13. Eşlerinizin kendi aralarındaki ilişki nasıl? Aralarında sorun var mı? Varsa ne tür sorunlardır?
  - a) Eşleriniz kendi aralarında sorun yaşadığında sen nasıl davranıyorsun?

14. Çok eşli evlilik yaşamından memnun musun? Hangi yönlerden memnun veya değilsin?
15. Çok eşli evlilik yaşamından şikayetçi misin? Hangi yönlerden şikayetçiler?
16. Çok eşli evlilik yaşamının sana hangi konularda fayda sağladığını düşünüyorsun?
17. Çok eşli evlilik yaşamının sana hangi konularda zarar verdiğini düşünüyorsun?
18. Çevrenizdeki çok eşli erkekler sence evdeki ilişkileri nasıl düzenliyordur? (Sorun yaşadıklarında nasıl çözüyorlardır, eşler arasında adaleti nasıl sağlıyorlardır? Sizden farklı olarak yaptıklarını düşündüğünüz ya da gördüğünüz şeyler var mı?)

Evlilik ve Çok Eşlilik Hakkında Genel Değerlendirmelerine İlişkin Sorular

19. Kişisel olarak evliliği nasıl tanımlarsın? (Sizin için evlilik nedir, nasıl olmalıdır?)
20. Karının birden fazla kocası olsa nasıl olurdu sence?
21. Çok eşli olman seni tek eşli diğer erkeklerden farklı kılıyor mu? (Onlardan farklı yanlarınız neler, kendinizi onlardan daha üst gördüğünüz noktalar neler?)
22. Boşanmak hakkında ne düşünüyorsun?
  - a) Kimler boşanabilir, kimler boşanamaz, ne zaman boşanılır? Karınız boşanmak istese ne olur?
  - b) Çok eşliliğin yasal olması gerektiğini düşünüyor musunuz? Neden?
Ne gibi kazanımlar elde edeceksiniz, neler sağlayacak size?

Toparlayıcı Soru: Bu konuştuklarımız dışında benimle paylaşmak istediğin, eklemek istediğin başka bir şey var mı?

Çocukluğundan bu yana yaşamını anlattın, tüm bu evreleri değerlendirdiğinde hayatındaki önemli olaylar nelerdir?

EK 4. TÜRK VATANDAŞI KADINLARLA GÖRÜŞME YÖNERGESİ

Kendimi tanıtmaya, araştırma hakkında bilgi verme, bu araştırmayı yapma amacımı açıklama, gizlilik ile ilgili bilgileri verme ve gönüllü katılım formlarının verilmesi.

Isınma Soruları

(Kendini biraz tanıtır mısın? Kaç yaşındasın, nerede doğdun büyüdün, eğitim durumun ne?)

Geçiş Soruları

1. Evlenmeden önceki yaşamını biraz anlatır mısın? Nasıl bir ailede büyüdün?
2. Ailenle görüşüyor musun? Ne sıklıkla görüşüyorsun?
3. Ailende veya yakın çevrende çok eşli erkek var mıydı?

Evlilik Hikayesi ve Evlilikteki Deneyimlerine İlişkin Sorular

4. Evlilik hikayeni anlatır mısın?
  - a) Nasıl evlendin?
  - b) Kaç yaşındaydın?
  - c) Fikrini aldılar mı?
  - d) Düğün oldu mu?
  - e) Evliliğinize kim karar verdi, sen ve eşin mi yoksa aileleriniz mi?
5. Kişisel olarak evliliği nasıl tanımlarsın?
  - a) Sence evlilik nedir?
  - b) Evlilik içinde neler olmalı?
6. Kaç çocuğun var, kaç kız kaç oğlan?
  - a) Gebe kalmayı önlemek ya da geciktirmek için bir yöntem kullandınız mı?
  - b) Şu anda kullanıyor musun?
  - c) Eşin gebe kalmayı önleyici bir yöntem kullandığını biliyor mu?
  - d) Eşin herhangi bir yöntem kullanmana engel oldu mu?
  - e) Sence bir kadın eşiyile cinsel ilişkiye girmeyi reddedebilir mi?

Çok Eşli Yaşama İlişkin Sorular (Erkeğin bir kadınla daha evlenme süreci ve sonraki deneyimler üzerine sorular)

7. Kocanın bir kadınla daha evlenme süreci nasıl oldu?
  - a) Evleneceğinden haberin var mıydı?
  - b) O zaman fikirlerin alındı mı?
  - c) Sana sordu mu?

- d) Nasıl karşıladın?
  - e) Neler hissettin?
  - f) Tek eşi olmak ister miydin?
8. Bu evlilikten sonra hayat nasıl değişti?
- a) Aile ilişkilerinde neler değişti neler aynı kaldı?
  - b) Çevrendekiler bu durumu nasıl karşıladı?
  - c) Sence çevrendekilerin sana karşı bir değişimi oldu mu?
  - d) Komşuların nasıl davranıyor?
  - e) Onlar söylemese de senin hissettiğin bir değişim oldu mu?
9. Bu evlilikten sonra sende değişimler oldu mu?
- a) Neler değişti, sağlığın, davranışların, moralin?
10. İkinci eşle aranızdaki ilişki nasıl?
- a) Herhangi bir sorun yaşıyor musunuz? Eğer yaşıyorsanız hangi konularda sorun yaşıyorsunuz?
  - b) Bu sorunları çözme yöntemleriniz nedir?
  - c) Aranızda sorun yaşadığımızda kocan nasıl davranır?
  - d) Adil davrandığını düşünüyor musunuz?
11. Evde kaynak dağılımı nasıl oluyor?
- a) Eşin parayı nasıl bölüyor, sence adil bir paylaşım oluyor mu?
  - b) Eşin aile gelirini olumsuz etkileyecek harcamalar yapıyor mu?
  - c) Bir gün eşin ölse sence mal paylaşımı nasıl yapılır?
  - d) Sen nasıl olmasını isterdin? Sence çocuklarını nasıl bir gelecek bekliyor?

Evlilikteki Sorunlara İlişkin Sorular (şiddet, erkeğin kadınlara karşı tutumu-ilişkiyi yürütme biçimine ilişkin sorular)

- 12. Evlilik yaşamındaki zorluklar nelerdir?
- 13. Kocanın sana hiç çok kızdığı oldu mu?
- 14. Diğer eşine çok kızdığı oldu mu?
- 15. Bir erkeğin eşini dövmesini doğru bulur musun?
  - a) Sana hiç yaptı mı?
  - b) Nasıl bir olaydı?
- 16. Sana hiç hakaret ettiği, aşağıladığı oldu mu?
  - a) Seni üzdüğü oldu mu?

17. Çok eşli evlilik yaşamından memnun musun? Hangi yönlerden memnun veya değilsin?
18. Çok eşli evlilik yaşamından şikayetçi misin? Hangi yönlerden şikayetçisin?
19. Çok eşli evlilik yaşamının sana fayda sağladığı noktalar var mı? Varsa hangi konularda fayda sağlamaktadır?
20. Çok eşli evlilik yaşamının sana zarar verdiği noktalar var mı? Varsa hangi konularda zarar verdiğini düşünüyorsun?

Günlük Rutinlerine İlişkin Sorular

21. Dertlerini, sorunlarını, üzüldüğün şeyleri anlattığın biri var mı?
22. Bir günün nasıl geçiyor?
  - a) Komşularla zaman geçirir misin, gün yapar mısın, bunlar için eşinden izin alır mısın, onlarla bu ortamlarda neler konuşursunuz?
  - b) Bu ortamlara girmek ister misin?
  - c) Gittiğinde nasıl hissedersin?

Evlilik ve Çok Eşlilik Hakkında Genel Değerlendirmelerine İlişkin Sorular

23. Çevrende seninle benzer durumda olan kadınlar var mı?
  - a) Sence o kadınların evlilikleri nasıldır?
  - b) Onların kocaları ikinci bir kadınla evlendikten sonra evlerinde neler yaşanmıştır? Sence onların kocaları neden bir kadınla daha evlenme kararı almıştır?
24. Sence kimler ikinci eş olur? Nasıl ve neden ikinci eş olurlar?
25. Senin böyle bir evliliğin olsa eşin nasıl karşılardı?
26. Çok eşliliğin yasal olması gerektiğini düşünüyor musunuz?
27. Boşanmak hakkında ne düşünüyorsun?
  - a) Kimler boşanır? Kimler boşanmaz? Ne zaman boşanılır yoksa asla boşanılmaz mı?
  - b) Kadın boşanmak istese ne olur?

Toparlayıcı Soru: Bu konuştuklarımız dışında benimle paylaşmak istediğin, eklemek istediğin başka bir şey var mı?

EK 5. SURİYELİ KADINLARLA GÖRÜŞME YÖNERGESİ

(Bu görüşme yönergesinde Türkiyeli eşlere sorulan sorulardan farklı olarak kadınların göç etme süreci ve bunun evlenme kararına yansımaları, resmi nikah, geri gönderme süreci ve haklara ilişkin sorular soruldu)

Kendimi tanıtmaya, araştırma hakkında bilgi verme, bu araştırmayı yapma amacımı açıklama, gizlilik ile ilgili bilgileri verme ve gönüllü katılım formlarının verilmesi.

Isınma Soruları

(Kendini biraz tanıtır mısın? Kaç yaşındasın, nerede doğdun büyüdün, eğitim durumun ne?)

Geçiş Soruları

1. Evlenmeden önceki yaşamını biraz anlatır mısın? Nasıl bir ailede büyüdün?
2. Ailenle görüşüyor musun? Ne sıklıkla görüşüyorsun?
3. Ailende veya yakın çevrende çok eşli erkek var mıydı?

Evlilik Hikayesi ve Evlilikteki Deneyimlerine İlişkin Sorular

4. Evlilik hikayeni anlatır mısın?
  - a) Nasıl evlendin?
  - b) Kaç yaşındaydın?
  - c) Fikrini aldılar mı?
  - d) Düğün oldu mu?
  - e) Evliliğinize kim karar verdi, sen ve eşin mi yoksa aileleriniz mi?
  - f) Nikahınız nasıl oldu, kimler kıydı nikahınızı? Resmi bir görevli mi yoksa tanıdık akraba ya da muhtar mı kıydı?
5. Kişisel olarak evliliği nasıl tanımlarsın?
  - a) Sence evlilik nedir?
  - b) Evlilik içinde neler olmalı?
6. Kaç çocuğun var, kaç kız kaç oğlan?

Gebe kalmayı önlemek ya da geciktirmek için bir yöntem kullandınız mı?

- a) Şu anda kullanıyor musun?
- b) Eşin gebe kalmayı önleyici bir yöntem kullandığını biliyor mu?
- c) Eşin herhangi bir yöntem kullanmana engel oldu mu?
- d) Sence bir kadın eşiyile cinsel ilişkiye girmeyi reddedebilir mi?

Türkiye'ye Göç-Evlenme Süreci ve Çok Eşli Yaşama İlişkin Sorular

7. Türkiye'ye geldikten sonraki yaşamını biraz konuşabilir miyiz? Gelme kararını nasıl verdiniz? Göç süreciniz nasıldı?
8. Evliliğe geldikten sonra mı karar verdin yoksa sen Suriye'deyken mi tanışıp evlendiniz?
9. Eşinin zaten bir kadın ile evli olduğunu biliyor muydun? Bunu sana nasıl anlattı, sen ne cevap verdin?
10. Türkiyeli bir erkekle evlenme kararını nasıl verdin? (Bu kararı sen mi verdin, ailen mi verdi, ailen onayını aldı mı, sen nasıl olmasını isterdin?)
11. Bir erkeğin eşlerinden biri olmak sence nasıl bir durum? Tek eşi olmak ister miydin?
12. İlk eşle aranızdaki ilişki nasıl?
  - a) Herhangi bir sorun yaşıyor musunuz? Eğer yaşıyorsanız hangi konularda sorun yaşıyorsunuz?
  - b) Bu sorunları çözme yöntemleriniz nedir?
  - c) Aranızda sorun yaşadığınızda kocan nasıl davranır?
  - d) Adil davrandığını düşünüyor musunuz?
13. Evde kaynak dağılımı nasıl oluyor?
  - a) Eşin parayı nasıl bölüyor, sence adil bir paylaşım oluyor mu?
  - b) Eşin aile gelirini olumsuz etkileyecek harcamalar yapıyor mu?
  - c) Bir gün eşin ölse sence mal paylaşımı nasıl yapılır?
  - d) Sen nasıl olmasını isterdin? Sence çocuklarını nasıl bir gelecek bekliyor?
14. Bu evlilikten sonra hayat nasıl değişti?
  - a) Bekar göçmen kadınlarla kendini kıyaslasan yaşamlarınızda ne gibi farklar var? Sence onlardan farklı olarak nelere sahipsin ya da onların senden daha iyi olduğunu düşündüğün haller var mı?
15. Bu evlilikten sonra sende değişimler oldu mu?
  - b) Neler değişti, sağlığın, davranışların, moralin?

Evlilikteki Sorunlara İlişkin Sorular (şiddet, erkeğin kadınlara karşı tutumu-ilişkiyi yürütme biçimine ilişkin sorular)

16. Evlilik yaşamındaki zorluklar nelerdir?
17. Kocanın sana hiç çok kızdığı oldu mu?
18. Diğer eşe çok kızdığı oldu mu?

19. Bir erkeğin eşini dövmesini doğru bulur musun?
- a) Sana hiç yaptı mı?
- b) Nasıl bir olaydı?
20. Sana hiç hakaret ettiği, aşağıladığı oldu mu?
21. Çok eşli evlilik yaşamından memnun musun? Hangi yönlerden memnun veya değilsin?
22. Çok eşli evlilik yaşamından şikayetçi misin? Hangi yönlerden şikayetçisin?
23. Çok eşli evlilik yaşamının sana fayda sağladığı noktalar var mı? Varsa hangi konularda fayda sağlamaktadır?
24. Çok eşli evlilik yaşamının sana zarar verdiği noktalar var mı? Varsa kendilerine hangi konularda zarar verdiğini düşünüyorsun?

Günlük Rutinlerine İlişkin Sorular

25. Dertlerini, sorunlarını, üzüldüğün şeyleri anlattığın biri var mı?
26. Bir günün nasıl geçiyor?
- a) Komşularla zaman geçirir misin, gün yapar mısın, bunlar için eşinden izin alır mısın, onlarla bu ortamlarda neler konuşursunuz?
- b) Bu ortamlara girmek ister misin?
- c) Gittiğinde nasıl hissedersin?

Evlilik ve Çok Eşlilik Hakkında Genel Değerlendirmelerine İlişkin Sorular

27. Çevrende seninle benzer durumda olan kadınlar var mı?
Sence o kadınların evlilikleri nasıldır?
28. Sence kimler ikinci eş olur? Nasıl ve neden ikinci eş olurlar?
29. Senin böyle bir evliliğin olsa eşin nasıl karşılırdı?
30. Çok eşliliğin yasal olması gerektiğini düşünüyor musunuz?
31. Boşanmak hakkında ne düşünüyorsun?
- a) Kimler boşanır? Kimler boşanmaz? Ne zaman boşanılır yoksa asla boşanılmaz mı?
- b) Kadın boşanmak istese ne olur?

Resmi Nikah-Geri Gönderme Süreci ve Haklara İlişkin Sorular

32. Çocukların kaydı nasıl oluyor? Annesi olduğunu gösteren bir belgen var mı?
33. Resmi nikahın olmaması sence nasıl bir durum? Dini nikahla evlenmiş olmak senin için yeterli mi?

34. Bir gün lkene gitmen gerekse ne yaparsın? Gitmek ister misin?

35. Sence hukuki koşullar yeterli mi? Bunlar sana güven veriyor mu?

Toparlayıcı Soru: Bu konuştuklarımız dışında benimle paylaşmak istediğın, eklemek istediğın başka bir şey var mı?

EK 6. GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı'nda çok eşli erkekler ve eşleri ile birlikte bir çalışma yürütmekteyiz. "Farklılaşan Dinamikleri ile Çok Eşlilik Deneyimi" isimli bu çalışma bir doktora tezi olup Doç. Dr. Reyhan Atasü Topçuoğlu danışmanlığında yürütülmektedir. Araştırmanın gerçekleştirilmesi için Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu'ndan gerekli izinler alınmıştır.

Çalışmanın içeriği ile ilgili sizlere kısaca bilgi vermek isterim; bu araştırmanın amacı çok eşliliği farklılaşan yönleri ile anlamak ve bu evliliği deneyimleyen erkekler ve eşleri ile görüşerek bu evlilik yaşamı içinde yaşanan gerilimler, oluşan sorunlar ve baş etme mekanizmalarını görmektir. Çalışmada yarı yapılandırılmış soru kâğıdı ile bilgi toplanacaktır. Veri toplama süreci, doğrudan yüz yüze görüşmeler ile gerçekleştirilecektir. Kimlik bilgileriniz istenmeyecektir. Bu çalışmaya katılımınız için sizden herhangi bir ücret istenmeyecek ve sizlere herhangi bir ek ödeme yapılmayacaktır. Vereceğiniz tüm yanıtlar gizli tutulacak ve araştırma dışında hiçbir yerde kullanılmayacaktır. Araştırma sonuçları kongre, seminer, ders gibi akademik alanlarda diğer uzmanlarla paylaşılabilir. Ayrıca araştırma sonuçları isterseniz size bildirilecektir. Araştırmanın sonuçlarının güvenilir olması verdiğiniz cevapların içtenliğine bağlıdır.

Araştırmaya katılmak tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Bu çalışmaya katılmayı reddedebilirsiniz. Araştırma sürecinde istediğiniz zaman araştırmadan ayrılma hakkına sahipsiniz. Araştırma sonucunda sizden elde edilen bilgiler bilimsel araştırma amaçları dışında kesinlikle kullanılmayacak olup bu bilgilerin gizliliği kesinlikle korunacaktır. Çalışmanın başında, sonunda ya da herhangi bir bölümünde sormak istediğiniz soru olduğunda istediğiniz zaman çekinmeden sorabilme hakkına sahipsiniz.

Doç. Dr. Reyhan Atasü Topçuoğlu ve Arş. Gör. Nurgül Certel tarafından yapılacak olan araştırma ile ilgili olarak yukarıda yer alan bilgiler bana aktarıldı. Bu bilgilerden sonra böyle bir araştırmaya "katılımcı" olarak davet edildim. Araştırma konusuyla ya da süreçle ilgili bir sorun yaşadığımda ya da sormak istediğim bir şey olduğunda, herhangi bir saatte Hacettepe Üniversitesi ... Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Reyhan Atasü Topçuoğlu 0(312).... ve Kocaeli Üniversitesi .... Bölümü Araştırma Görevlisi Nurgül Certel'i

0(262)..... numaralarından arayabileceğimi ve bu formun imzalı bir kopyasının tarafıma verileceğini biliyorum.

(Eğer bu çalışmaya katılmayı kabul ediyorsanız aşağıdaki cümlenin altına “okudum ve anladım” şeklinde yazınız ve ilgili yerleri doldurarak imzalayınız).

“Nurgül Certel tarafından yapılacak olan ‘Farklılaşan Dinamikleri ile Çok Eşlilik Deneyimi’ isimli tez çalışması kapsamında yapılacak çalışmaya gönüllü olarak katılmaya karar verdim.”

Katılımcının:

Adı ve Soyadı:

Adres:

Tel:

İmza:

Tarih:

Araştırmacının:

Adı ve Soyadı, Ünvanı: .....

Adres: .....

Tel: .....

İmza:

EK 7. SURİYELİ KADINLAR İÇİN GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU (ARAPÇA)

استمارة المشاركة التطوعية

نقوم بإجراء دراسة مع الرجال المتعددة زوجاتهم ومع زوجاتهم في قسم العلوم الأساسية للخدمات الإجتماعية لمعهد العلوم الإجتماعية في جامعة هاجا تابا. حيث تُجرى هذه الدراسة المعدة تحت عنوان "تجربة تعدد الزوجات بديناميات متباينة" تحت استشارة الأستاذة المشاركة. د. ربهان أتاسو طوبجوأوغلو، في شكل أطروحة دكتوراة. وقد تم الحصول على الأذونات اللازمة من لجنة الأخلاق بجامعة هاجا تابا من أجل إجراء البحث.

وأود أن أقدم لكم معلومات مختصرة حول الدراسة. إن الغاية من هذه الدراسة هي التعرف على الجوانب المختلفة في تعدد الزوجات، والإطلاع على التوترات الناجمة من هذه النوعية من الحياة، والمشكلات الناشئة عنها وآليات التصدي لها من خلال إجراء لقاءات مع الرجال المجربين لتعدد الزوجات وزوجاتهم. وسيتم احصاء المعلومات في الدراسة على شكل ورقة أسئلة نصف منظمة. وستُجرى مرحلة احصاء البيانات عن طريق اللقاءات الجرية وجهاً لوجه مباشرة. ولن تُطالب معلومات الهوية الشخصية. كما لن يُطالب منك أي أجر ما أو نفقة إضافية لقاء المشاركة في هذه الدراسة. وسيتم الحفاظ على سرية كافة المعلومات المقدمة من قبك، ولن تُستخدم في أي موضع آخر خارج البحث. حيث ستتم مشاركة نتائج البحث مع الأخصائيين الآخرين في المجالات الأكاديمية كالدروس والندوات والمؤتمرات. كما يمكنك الإطلاع على نتائج البحث إن أردت. تعتمد مصداقية نتائج بحثك على صدق إجاباتك. إن المشاركة في البحث تستند تماماً على أساس التطوع. يمكنك رفض المشاركة في هذه الدراسة. كما أنت حائز على حق التراجع عن مرحلة الدراسة وقتما تشاء. لن تُستخدم المعلومات التي تم الحصول عليها منك نتيجة للبحث في غايات خارج البحث العلمي على الإطلاق، وسيتم الحفاظ على سرية هذه المعلومات بطريقة مطلقة. أنت حائز على توجيه الأسئلة التي تتبادر ذهنك دون تردد ووقتما تشاء، في لأي جزء ما من بداية الدراسة إلى نهايتها.

لقد نُقلت إلى المعلومات المذكورة أعلاه حول البحث الذي ستجريها الأستاذة المشاركة. د. ربهان أتاسو طوبجوأوغلو وعضوة هيئة التدريس. نورغول جرتال. وقد دعيت إلى هذه الدراسة "كمشاركة" بعد هذه المعلومات. وأعلم أنه بإمكانني الحصول على نسخة موقعة من هذه الاستمارة، وأنه بإمكانني الإتصال بالرقم ..... الخاص بعضوة هيئة التدريس. نورغول جرتال والرقم ..... الخاص بالأستاذة المشاركة. د. ربهان أتاسو طوبجوأوغلو وعضوة هيئة التدريس في قسم الخدمات الإجتماعية بكلية العلوم الإدارية والإقتصادية لدى جامعة هاجا تابا في أي ساعة ما وعند وجود أو بسؤال ما أو تعرضي لأي مشكلة ما تتعلق بهذه المرحلة أو بموضوع البحث.

(إن كنت موافقاً على المشاركة في هذه الدراسة، يرجى كتابة عبارة "قرأت وفهمت" أدنى الجملة التالية والإمضاء بعد تملئة الأماكن المعنية)

"لقد قررت المشاركة كمتطوع في الدراسة التي ستُجرى في إطار دراسة الأطروحة الحاملة للعنوان "تجربة تعدد الزوجات بديناميات متباينة" والجارية على يد نورغول جرتال".

المعلومات المتعلقة بالمشارك:

الاسم والاسم العائلي:

العنوان:

هاتف:

التوقيع:

التاريخ:

EK 8. ARAŞTIRMA ÖZNELERİNE İLİŞKİN TANITICI BİLGİLER VE GÖZLEMLER

Bu bölümde araştırma öznelere ilişkin tanıtıcı bilgilere, görüşmeler süresince gözlemlerime ve araştırma öznelere ilişkin evlilikteki durumlarına ilişkin birkaç detaya yer vereceğim.

1) Şanlıurfa 1. Hane

Şanlıurfa 1. Görüşme Erkek

İ. 36 yaşında Arap kökenli, lise terk. Hırsızlık nedeniyle cezaevinden yeni çıktığı için şu anda çalışmıyor. İ. ile görüşmeye gitmeden önce kendisinin dört eşi olduğu söylenmişti. Sahada dört eşi olan bir erkekle ilk görüşmede karşılaşmayı beklemiyordum. Bu nedenle biraz şaşkın bir halde görüşmeye gittiğimi söyleyebilirim. İlk karşılaştığımda genç birini karşımda görmeyi beklemiyordum. Görüşmeyi evlerinde yaptım, üç eşinin olduğunu birinin farklı bir ilde ailesini ziyarete gittiğini söyledi. İ'nin on altı çocuğu var, bir çocuğu ise doğduktan sonra vefat etmiş. İ. ilk evliliğini berdelle yapmış, 14 yaşında başka bir şehirde çalışırken ailesi tarafından çağırıldığını ve kendi düğününe geldiğinden haberi olmadığını belirtti. Çok eşli olmasının nedenini evliliğinde yaşadığı huzursuzluklar olduğunu ve Suriyeli kadınların ilgilerinin Türkiyeli kadınlardan farklı olması nedeniyle bu evlilikleri yaptığını açıkladı. Görüşme boyunca çelişkili cevaplar verdi, çok eşliliği kesinlikle tavsiye etmediğini söylese de sıklıkla memnuniyetini dile getirdi. Görüşmelerdeki kimi davranışları daha evvel de çeşitli araştırmalara katıldığı izlenimi verdi, bu araştırmaya insanlara faydası olması için katıldığını sıklıkla ifade etti. Ev çocuklarla kalabalık olmasına rağmen, uygun bir odada görüşme hiç bölünmeden görüşmeyi tamamlayabildik.

Şanlıurfa 2. Görüşme Türkiyeli Kadın

E. 35 yaşında ama yaşından emin değil, okuma yazması yok. Arap kökenli. E. İle Arapça kendisini daha iyi ifade ettiği için tercüman eşliğinde görüştüm. Tüm sahanın zor görüşmelerinden biriydi. Üzüntüsünü ifade etmenin tek yolunun susmak olduğunu düşünürcesine evliliği üzerine sorulan sorulara sıklıkla “ne sen sor ne ben söyleyeyim” cevabını verdi. Kocasının yaptığı evliliklerden haberinin olmadığını rızasının hiçbir zaman alınmadığını belirtti, bu durumu en son aşamada yani eşi eve bir kadınla daha geldiğinde öğrendiğini anlattı. Görüşmede duygusuna ilişkin sorduğum sorularda şaşkınlıkla tepki verdi, bu şaşkınlıkları ona duygusunu soran ilk kişi olduğum izlenimine

kapılmama sebep oldu. Görüşmede zaman zaman ağladı. İlk görüşmeyi kocasıyla yaptım ve kocasıyla görüşmem boyunca odanın karşısındaki kanepeye oturarak bizi kızgın bir yüzle izledi. O ana kadar kocası birden fazla kadınla evli bir kadının, kocasının bir kadın araştırmacıyla yalnız konuşması karşısında hissedeceği duyguları düşünmediğimi fark ettim. Görüşmede benimle çok konuşmadı, görüşme bittikten sonra birlikte oturup çay içtikçe bana olan güveni geliştirdi ve neden az konuştuğunu onları polise şikâyet etmemden korkması olarak ifade etti. Fakat hangi konuda şikâyet edeceğimi düşündüğüne dair bir açıklama yapmadı. Hem bu korkusu hem de ilk görüşmeyi kocasıyla yapmış olmamın görüşme sürecine yansındığını düşünüyorum.

Şanlıurfa 3. Görüşme Suriyeli Kadın

H. 24 yaşında, (İ ile aralarındaki yaş farkı 12) 3. Sınıfa kadar okula gitmiş, Türkiye'ye İdlip'ten yürüyerek gelmişler. Bir tanıdıkları aracılığıyla kocasıyla tanıştığını onun üçüncü eşi olacağını bildiğini, ama birbirlerini çok sevdiklerini ve bunun hiçbir önemi olmadığını anlattı. Görüşme boyunca olumsuz herhangi bir şey söylemekten korkuyor ve benden gizlediği birtakım cevapları var gibiydi. Rutinlerine ilişkin sorduğum sorulardan dahi rahatsız olup cevap vermektan imtina etti. Sıklıkla hayatında her şeyin yolunda olduğunu söyledi. H. belirttiği yaşından daha küçük görünüyordu, yaşını sorduğumda da "ımm düşüneyim, kaçtı" gibi cevaplar verdi. Bu durum söylediği yaştan daha erken evlendirildiğini düşünmeme sebep oldu.

2) Şanlıurfa 2. Hane

Şanlıurfa 4. Görüşme Erkek

A. muhtar 50 yaşında, Arap kökenli, ortaokul mezunu. Görüşmeye başlamadan önce A. ile muhtarlıkta oturup biraz sohbet ettik, orada kendine güvenen etrafındakilere hâkim bir profildeydi, fakat görüşme boyunca benimle çok az göz teması kurdu ve ses tonu daha düşük ve başı önüne eğikti. Engelli bir çocuğu olduktan sonra eşinin yükünün arttığını, tüm ilgisini çocuğuna verdiğini, senelerce hastanelerde geçen sürecin kendisini yordüğünü anlatıp ikinci evliliğini "ihtiyaçlarım için evlendim" diyerek açıkladı. Görüşmede kısa net cevaplarla kendisini açıkladı ve sıklıkla yuvanın önemi üzerinden örnekler verdi.

Şanlıurfa 5. Görüşme Türkiyeli Kadın

A. 40 yaşında, Arap kökenli ve hiç okula gitmemiş. A. yaşından emin değil fakat Suriyeli eşin genç olması kendisini olduğundan daha yaşlı hissetmesine sebep oluyor. Görüşmede

rahattı ve iletişime açıktı, zaman zaman sigarasını sararken dalıp ağladı. Kocasının neden bir kadınla daha evlendiğini bilmediğini bu durumu anlayamadığını anlattı. Kocasının kendisine doğrudan hiçbir açıklama yapmadığını, evliliği birkaç gün öncesinden öğrendiğini ama neden evlendiğini bir türlü anlamadığını anlattı. Görüşme bitip ses kaydını kapattıktan sonra kocasının neden evlendiğini öğrenebilmek için kocasıyla yapacağım görüşmeye katılmakta ısrar etti, gizlilik gereği bunun mümkün olmadığını söylediğimde odanın dışında kapının önünde dinlemeyi teklif etti. Bu durumun, bu çalışma için çok kıymetli bir veri niteliğinde olduğunu düşünüyorum. Kadınlar evliliğe dair kocalarından açıklama alamıyor ve bunun yollarını arayıp duruyorlar. A. kocasının ikinci evliliğinin üzerinden 4 yıl geçmiş olmasına rağmen bu evliliğe makul bir cevap bulamıyor ve bunun gerilimini de çokça yaşıyor. A. görüşme boyunca benimle açık ve samimi bir iletişim kurdu.

Şanlıurfa 6. Görüşme Suriyeli Kadın

R. 29 yaşında Arap kökenli, Münbiç'ten günler süren bir geçişin sonunda Şanlıurfa'ya gelmiş. (Kocası ile aralarında 21 yaş fark var). Okula hiç gitmemiş. R. ile pilot görüşme çok zordu, tüm görüşme boyunca ümitsiz bir profil çiziyordu, tek kelime kısa cevaplar verdi. Bütün açıklamalarını nasip diyerek yapıyordu. İlk görüşmeyi Türkiyeli eşin evinde yaptık. İkinci kez görüşmeye gittiğimde ise yeni doğum yaptığı için kendi evinde görüşmeyi yaptık. Bu görüşmede daha açıktı, zorluklarını ve mutsuzluklarını açıklıkla paylaştı, anlatmak istemediği şeyler değişmesinin mümkün olmadığını düşündüğü şeylerdi. R. İle görüşme boyunca kayınvalidesi görüşmeyi böldü, kendisi de görüşmeye katılmakta ısrarcı oldu. Sıklıkla kayınvalidenin odadan çıkmasını rica etmem ve o çıkmadan görüşmeye devam etmememin R'yi rahatlattığını gözlemledim. Kayınvalidesinin odadan en son çıkışında kapıyı kapatmak üzere ayağa kalktığım anda bana gülerek kapıyı kapatmamı işaret etmesi bütünüyle rahatlattığını ve güven ilişkimizin geliştiğini düşünmeme sebep oldu. R'nin evliliği kendisine sorulmadan gerçekleşmiş, ailesi R. adına karar almış ve sadece evlenecek olduğunun haberi iletilmiş, kendisinin seçme şansının olmadığına ve hayatının değişmeyeceğine inanıyor. Bir seçme şansı olsaydı kesinlikle tek eşli yaşamı tercih edeceğini belirtti.

3) Şanlıurfa 3. Hane

Şanlıurfa 7. Görüşme Erkek

H. 45 yaşında, ilkokul mezunu, Arap kökenli. Şu anda özel bir sektörde asgari ücretle çalışıyor. Evlenme nedenini çocuk sahibi olamamak olarak anlattı, etrafındaki insanların ona çok baskı yaptığını bu nedenle evlendiğini evlenmek için eşinin rızasını aldığını belirtti. Eşlerinden Türkiyeli eşini daha çok sevdiğini, çok eşli olmaktan memnun olmadığını, çocuk baskısı olmasaydı evlenmeyeceğini anlattı. Bir hastalığının tedavisi yeni bittiği için görüşmede kendini fiziksel olarak da rahat hissetmediğini gözlemledim. Görüşmede çekingen ve az konuşan bir haldeydi. Sadece sorularına açıklık getirdi, onun dışındaki fikirlerini açıklamadı, bu durumun üzerinde fiziksel sağlığının da bir parça etkisi olabileceğini düşünüyorum.

Şanlıurfa 8. Görüşme Türkiyeli Kadın

Z. 40 yaşında Arap kökenli, eğitimini ‘okula gittim sayılır, okumam var yazmam iyi değil, kendi kendime gazetelerden geliştirdim’ diyerek açıkladı. Çocuğu olmadığı için kocasının bir kadınla daha evlenmesini ve bu durumun sürekli kendisine ifade edilmesinin kendisinde yetersizlik hissi yarattığını belirtti. Kendini iyi ifade eden bir kadındı, ama anlaşılmayacağından büyük endişe duyuyordu sıklıkla beni bu konuda “kendimi anlatabiliyor muyum” diyerek yokladı. Kocasının evlendiğini akrabalarının yanında öğrendiğini ve tüm akrabaların onun evleneceğini zaten bildiğini ama kendisinin bilmediğini belirtti. Tüp bebek imkanlarını sonuna kadar kullanmamış olmalarının kendisine yapılan büyük bir haksızlık olduğunu anlattı. Görüşmede zaman zaman ağladı. Çoğunlukla kısık sesle konuştu. Suriyeli eşle görüşecek olmamdan rahatsızlık duydu, çünkü ona göre bu sürecin bir mağduru vardı o da kendisiydi.

Şanlıurfa 9. Görüşme Suriyeli Kadın

E. 33 yaşında (H. İle aralarındaki yaş farkı 12), Suriye’nin Hama şehrinden Urfa’ya gelmiş, orada dördüncü sınıfa kadar okula gitmiş. İkinci eş olacağını bildiğini bunun o zamanlar kendisi için çok da önemli olmadığını söyledi. Suriye’deyken yorucu bir işte çalıştığını Türkiyeli erkeklerin eşlerinin çalışmadığını bu nedenle Türkiyeli biriyle evlenmeyi kabul ettiğini anlattı. Bu evliliği kabul etme nedenini “dengemi kaybettim” diyerek açıkladı. Kocasının kendisini bazı araçlar üzerinden bulduğunu belirtti. E. görüşme boyunca açık sözlü, iletişim becerileri yüksek, neşeli ve güler yüzlü bir haldeydi. Evliliğin ilk yıllarında kocasından çokça fiziksel şiddet gördüğünü fakat artık

çocuklarının büyümesi nedeniyle kocasının ona şiddet uygulamadığını anlattı. E. görüşmede maruz kaldığı şiddeti anlattığı zamanlarda ağladı. Türkiye’de yalnız olmanın ve kocasının onunla özel olarak zaman geçirmemesinin onu çok üzdüğünü anlattı. Bu görüşmede anlatılanlar E.’nin durumunun taşıyıcı annelikten farksız olduğunu düşünmeme sebep oldu.

4) Şanlıurfa 4. Hane

Şanlıurfa 10. Görüşme Erkek

D. Muhtar 54 yaşında, Arap kökenli, ilkokul mezunu. Türkiyeli eşinden 2 kızı ve 1 oğlu olduğunu uzunca bir süre tedavi görmelerine rağmen eşinin yeniden hamile kalamadığını, kendileri için oğlan çocuğunun çok önemli olduğunu ve en az 2 oğlunun olması gerektiği için yeniden evlendiği anlattı. Görüşmede ikinci eşine davranışlarının vicdanen kendisini huzursuz ettiğini anlatırken ara ara hıçkırıklarla ağladı. Bu durumu karısının suçu olarak anlattığı andaki ağlayışlarını “iktidarın gözyaşları” olarak yorumladım. Ağlarken sıklıkla beni gözlemediği hissine kapıldım. D. görüşme boyunca yüksek sesle, heyecanlı bir biçimde konuştu, kültürün, örf, adet ve geleneklerin kendisi için çok önemli olduğunu söyledi, muhtarlıkta yaptığımız görüşme defalarca kapı çalınarak bölünmesine rağmen kimseyi içeri almamakta kararlı bir tavır sergiledi. Görüşmenin sonunda tanıdığı çok eşli erkekleri arayıp benim araştırmama katılmaları için onları ikna etmeye çalıştı, özellikle ikna cümlesi olarak “kızının bile önünde konuşmuyor” gibi sözlerle sıklıkla gizliliğe verdiğim öneme dikkat çekti.

Şanlıurfa 11. Görüşme Türkiyeli Kadın

A. yaşını ‘bence 50-51’ olarak ifade etti, Arap kökenli, okula hiç gitmemiş. Görüşmede ses kaydına müsaade etmeyen tek kişiydi. Çok güçlü, otoriter ve evin hâkimi görüntüsü vardı, evin fiziksel olarak konumlanması da bu izlenimimi besledi. Sanki ev bütünüyle onunmuş ona göre dizayn edilmiş de ikinci eş için alt kata bir oda ayarlanmış gibiydi. Görüşmede meyve tabağı ikram edildi ve o tabaktakileri yemediğim sürece görüşmeye başlamayacağı konusunda ısrarcı oldu. Görüşmeye başlar başlamaz çok zor olduğunu söyledi ve ağlamaya başladı. İhanete uğramış gibi hissediyordu, eşinin evleneceğini bildiğini ama bunu kabul etmenin zor olduğunu anlattı.

Şanlıurfa 12. Görüşme Suriyeli Kadın

R. 30 yaşında, (D ile aralarındaki yaş farkı 24), Talebiye’den Urfa’ya gelmiş, okula hiç gitmemiş ama çok az okuma yazma bildiğini söyledi. R. içine kapanık bir kadındı,

üzüntülerinin dertlerinin olduğunu söylemesine ve görüşmede sıklıkla ağlamasına rağmen bunları anlatmamayı tercih etti. R.'nin bu evliliği onun da ikinci evliliği, daha önce Suriye'de bir evlilik yapıp boşanmış, bekar kalmanın iyi olmadığını bu nedenle evlenmek gerektiğini düşündüğü, savaştan çok korktuğu için Türkiyeli biriyle evlenmeyi kabul ettiğini anlattı. Türkiyeli eşin evi ile kendisinin evi arasında büyük bir farklılık vardı. Evde çok eşya yoktu, olanlar da eskiydi. İki katlı evin alt katında girişte ona ayrılan bir oda onun bütün eviydi. R.'nin üzgün, durgun hali sıklıkla görüşmeyi kabul etmekteki motivasyonunun ne olduğunu sorgulamama sebep oldu. Tüm görüşme boyunca kederli bir haldeydi.

5) Şanlıurfa 5.Hane

Şanlıurfa 13. Görüşme Erkek

A.38 yaşında, Arap kökenli, ilkokul terk, şu anda geçici olarak şoförlük yapıyor. Türkiyeli eşini çok sevdiğini ve ailesi istememesine rağmen evlendiğini anlattı. Suriyeli bir kadınla bir evlilik daha yapma sebebini, “istiyordum, kafama koymuştum, bir kez daha evlenecektim ilk eşimle de ara ara sorunlarımız olurdu zaten” diyerek anlattı. Suriyeli eşi A.'nin akrabası, Türkiye'ye geldiklerinde onunla bir misafir olarak ilgilenirken evlenme kararı aldığını bunu eşine söylemediğini, bu nedenle uzunca bir süre Türkiyeli eşi ile ayrı kaldığını anlattı. A. Suriyeli eşinin ağabeyinin kaçakçılık yaptığını ve bu duruma kendisinin de haberi olmadan dahil olduğunu anlatarak bir süre cezaevinde kaldığını birkaç ay önce cezaevinden çıktığını anlattı. Şu anda iki eşinin olmasından maddi olarak çok zorlandığı için çok eşli olmaktan pişman olduğunu belirtti. Görüşme boyunca açık bir iletişim kurdu ve deneyimlerini detaylıca anlattı.

Şanlıurfa 14. Görüşme Türkiyeli Kadın

F. 33 yaşında, Arap kökenli, ilkokul 3'e kadar okula gidip sağlık sorunları nedeniyle okuldan ayrılmış. Fakat sağlık sorunlarına rağmen okuldan ayrıldıktan sonra bir süre daha mevsimlik tarım işlerinde çalışmaya devam etmiş. F. Urfa'da görüştüğüm kadınlar arasında Türkçesi ve kendini ifade etme becerisi en iyi olan kadındı. Eşinin bir evlilik daha yapmasına büyük tepkiler göstermiş olsa da bugün artık eşini kabul edip tüm öfkelerini Suriyeli kadına yöneltiyor. Bunu yapan eşim olsa da o kadın kabul etmeseydi bu evlilik gerçekleşmezdi diyerek eşini hala sevdiğini ve ondan vazgeçemediğini anlattı. Görüşmede benimle arkadaşça bir diyalog geliştirdi ve görüşmenin sonunda benimle görüşmenin kendisine iyi hissettirdiğini paylaştı.

Şanlıurfa 15. Görüşme Suriyeli Kadın

F. 32 yaşında, Arap kökenli, ön lisans mezunu, el işi öğretmeni. F. kendisini iyi ifade edebilen biri fakat evlenme nedenine ilişkin bir şey söylemedi, ısrarla kendisinin de hala nasıl evlendiğini anlayamadığını söyledi, evliliğinde zorlanıyordu, yoksulluk onu en çok yoran temel konulardan biriydi ve her defasında cümleyi kısmet böyleymiş gözüm görmedi evlendim cümlesi ile tamamladı. F. A'nın ilk eşi ve kayınvalidesinden uzunca süre şiddet gördüğünü, aynı evde birlikte kaldıkları süre boyunca çok zorlandığını anlattı. F'nin evinde hiçbir eşya yoktu, sadece bir televizyon ve misafir geldiğinde oturulması için verecekleri minderler vardı. Yoksulluğun kendisini de çok zorladığını ifade etti. F. Görüştüğüm Suriyeli kadınlar içinde hakları konusunda en bilinçli olanıydı, geleceğine ilişkin makul çözümler üretme becerisine sahip olduğu izlenimi yarattı. Bu özelliğinde eğitim durumunun etkisinin olduğunu düşünüyorum.

6) Kilis 6. Hane

Kilis 16. Görüşme Erkek

K. 47 yaşında Türkiye kökenli, ortaokul mezunu, esnaf. K. Türkiyeli eşi ile olan evliliğini 16 yaşındayken yapmış ve bu evliliği sevdiği kadına öfkelenerek gerçekleştirmiş. Evliliği boyunca tamamen mutsuz olduğunu zaman zaman zaten bir kadınla daha evlenmeye girişimlerinin olduğunu ama bir türlü uygun olmadığını anlattı. Suriyeli eşi ile aracılar üzerinden tanışmış, farklı bir ilden eşiyile tanışıp evlenmiş. K. çok eşliliğini dürüstlüğüünün bir göstergesi olarak ifade etti sıklıkla, bunu gizliden kendi zevkleri için yapan erkeklerden farklı olduğunu bu birlikteliği helalinden yaptığını belirtti. Görüşme boyunca açık iletişim sergilemiş, Suriyeli eşiyile nasıl evlendiğinin detaylarına ilişkin kimi sorular karşısında konuyu değiştirmiştir.

Kilis 17. Görüşme Türkiyeli Kadın

N. 46 yaşında Türkiye kökenli, ilkokul 5'e kadar okula gittiğini belirtti. N'in genel olarak sinirleri yıpranmış gibi bir hali vardı. Görüşme onun için kendisinin ifadesiyle bir terapi süreci gibiydi. Nihayetinde benimle konuşmuş olduğu için rahatlamış olduğunu belirtti. Suriyeli eş ile görüşecek olmamdan biraz rahatsız oldu, ayrıcalıklı olma arzusu var gibiydi. Bu evlilik için kendisinin rızasının olmadığını ama Suriyeli eş ilk eşin rızası yoksa evlenmeyeceğini belirttiği için kocasının kendisine fiziksel şiddet uygulayarak Suriyeli eşi istemeye götürüldüğünü anlattı. Bu durumun kendisi üzerinde büyük bir baskı yarattığını çünkü evliliği istemediğini ifade ettiği her anda çevresindeki herkesten 'sen

istemeye gittin nasıl olur' tarzında tepkiler aldığını anlattı. Tüm bunları anlatırken zaman zaman ağladı. N. yaşananlara rağmen bu evliliği kabul etmiş ve Suriyeli kadınla aralarında hiçbir problemin olmadığını bu meselenin kocasıyla ilişkili olduğunu ve tüm beklentisinin kocasından olduğunu sıklıkla vurguladı.

Kilis 18. Görüşme Suriyeli Kadın

M. 36 yaşında, 6. sınıftan terk, şu anda Türkiye'de kuaför olarak çalışıyor. M. bende özgüveni en yüksek bir şekilde davrandı. Fakat görüşmenin içeriği ve bunları anlatırken ki beden dili bende, bu güvenin kendisinin Türkiyeli kadınlardan "daha kadın" olduğu düşüncesinden beslendiği izlenimi uyandırdı. M. evlenmek için ilk eşin rızasını şart koştuğunu yoksa kimsenin ikinci eşi olmayı istemediğini ve Türkiyeli eşin kendisini istemeye gelmiş olmasının onu ikna ettiğini belirtti. Görüşme boyunca kendisinin kadın olarak üstün yanlarının altını çizdi.

7) Kilis 7. Hane

Kilis 19. Görüşme Erkek

C. 69 yaşında, esnaf, Türk, okula hiç gitmemiş kendi imkanları ile okuma yazmayı öğrenmiş. Kendisiyle görüşmeyi iş yerinde yaptım, görüşmede biraz gergin ve mesafeliydi. Görüşme boyunca yanımda oturup karşıya bakarak, zaman zaman bana dönerek konuştu. Görüşme sonrası daha sıcak bir tavır sergiledi. Çocuklarıyla yaşadıkları bir sorunda çocukların yaşlandığında kendisine bakmayacaklarını düşündüğünü bu nedenle biriyle daha evlendiğini anlattı. Türkiyeli eşinin beyinde bir hastalığının olduğunu ve bu durumun tüm evlilik hayatını çok kötü etkilediğini geçmiş yıllarda da evlenme girişimlerinin olduğunu ama bir noktada vazgeçtiğini ifade etti. Hem mutlu bir evliliğinin olmaması hem de yaşlandığı dönemde yalnız kalmaktan duyduğu endişe ile evlenme kararı aldığını anlattı. Esnaf olması nedeniyle davranışlarını sürekli kontrollü atması gerektiğini sıklıkla dile getirdi.

Kilis 20. Görüşme Türkiyeli Kadın

N. 63 yaşında Türk, ilkökul 5. Sınıfa kadar okula gitmiş. N. beyinde bir hastalığı olması nedeniyle görüşmeyi yürütmek biraz zor oldu. Görüşmeyi zorlayan nokta N.'nin konunun dışında fazla konuşup odakta kalamıyor olmasıydı. Eşinin evlenmesinden memnun olduğunu çünkü artık Suriyeli eşi ile yaşamaya başladığını ve böylece kocasının sürekli kendisine uyguladığı fiziksel şiddetin bittiğini söyledi. N, çekingen bir tavırlaydı fakat

samimi bir dille deneyimlerini anlattı. Kocasından korktuğunu sıklıkla ifade etti, görüşme bittikten sonra kocası görüşmenin içeriği hakkında soru sorarsa ne cevap vermesinin uygun olacağını sorarak endişesini dile getirdi.

Kilis 21. Görüşme Suriyeli Kadın

K. 33 yaşında (C ile aralarında 36 yaş fark var), Halep'ten Kilis'e gelmiş, lise mezunu. K. ile görüşme, içeriği bakımından zor geçen görüşmelerden biriydi. K. Suriye'de bir evlilik yapmış ve bu evlilikten bir oğlu var, Suriye'deki kocası muhalifler tarafından öldürüldükten sonra Türkiye'ye göç etmişler. Türkiye'de kaldıkları evin kirasını son kalan küpelerini satarak ödedikten sonra artık evlenme kararı almış. İlk evliliğinde yaşadığı sorunlar nedeniyle büyük yaşta biriyle evlenmenin makul olabileceğini düşünerek C. ile evlenme kararı almış. Fakat bu evliliğinde de sıklıkla şiddete maruz kaldığını anlattı ve şu anki durumunu “ruhum öldü” ifadesiyle açıkladı. Görüşmede sıklıkla ağladı, kendini güvende hissetmediği için her gün çok fazla ağladığını aktardı. Yaşadığı zorlukların içinden çıkmanın yollarını arıyor, dil eğitimi alıyor ve evden yürüttüğü işlerle para kazanmaya çalışıyor, bunlar K'nin güçlü yönleri, tüm bunlarla birlikte onu ölümü arzulamaktan alıkoyan şeyin Suriye'deki evliliğinden doğan ilk çocuğu olduğunu anlattı. Bu görüşme içeriği itibariyle de beni zorlayan bir görüşme oldu, zaman zaman görüşmeye K'nin isteği ile ara verip onun isteği ile devam ettik.

8) Hatay 8. Hane

Hatay 22. Görüşme Erkek

İ. 65 yaşında, Türk, ilkokul mezunu, şu anda şoför olarak çalışıyor. Türkiyeli eşinden çocuklarının olmaması üzerine evlenme kararı almış. Suriyeli eşi ile Antakya'da aracılar üzerinden tanışmış, aracı olan kişiye bir miktar para verdiğini de belirtti. Suriyeli eşi resmi nikahı olmadığı için artık kendisiyle birlikte yaşamayacağını belirtip bir akrabasında yaşamaya başlamış. Bu nedenle görüşmeyi İskenderun'daki akrabalarının evinde yaptım. Türkiyeli eşine sıklıkla boşanıp resmi nikahı Suriyeli eşine vermesi konusunda baskı yaptığını hatta yaşlandığında Suriyeli eşinin onlara bakacağını söylediğini anlattı. Görüşmede evliliğiyle ilgili sorunları çözemediğini anlattığı zamanlarda öfkeleni, özellikle Türkiyeli karısını suçladı. Bana görüşme boyunca misafiriymişim gibi davrandı.

Hatay 23. Görüşme Suriyeli Kadın

Z., 36 yaşında (İ ile aralarında 29 yaş fark var), Arap kökenli, İdlip'ten geliyor, ilkokul mezunu. Resmi nikahının olmayışı görüşmenin temel teması oldu. Z.'nin ilk çocuğunun

kimliğine anne ismi yanlışlıkla zina olarak yazılmış Z. bu durumun yanlışlıkla olduğuna inanmıyor resmi nikahı olmadığı için zina yapıyor olarak algılandığını düşünüyor. Zina yapan biri gibi değerlendirilmemek adına kocasıyla resmi nikahı olmadığı sürece aynı evde yaşamama kararı aldığını bu nedenle akrabasında kaldığını söyledi. Z. Suriye'den savaş nedeniyle Antakya'ya geldiklerini ve gelir gelmez bir ay içerisinde kendisine Türkiye'nin farklı illerinden (Ankara, Sivas, Kahramanmaraş, İzmir ve şu an evli olduğu eşi İskenderun'dan) erkeklerin evlenme niyetiyle geldiğini anlattı. Yaşadıkları mahallede yan komşuları olan bakkal olan kadının kendisini diğer erkeklere duyurduğunu söyledi. Karşısına çıkan erkekleri çocukları olduğu için ve İzmir'den gelen erkeğin kendisine çokça para ve altın getirmesinden duyduğu şüphe nedeniyle reddetmiş. Şu an evli olduğu eşini çocuğu olmadığı ve resmi nikah kıyılacağı için kabul ettiğini anlattı. Z, bana kendisini ifade etme becerisi yüksek, açık sözlü ve güçlü bir kadın izlenimi verdi. Bu görüşmeyi Z'nin akrabalarının evinde yaptım, ev çok soğuktu, Z ve çocuklarının kaldığı odada yerde halı yoktu, sobalı bir evdi ve Z ve çocukları soğuk odada kalıyordu.

9) Hatay 9. Hane

Hatay 24. Görüşme Erkek

İ. 41 yaşında, Arap kökenli, lise mezunu, şu anki işini serbest meslek, bir işim yok daha önce yurt dışınca kalıpçı işçi olarak çalıştım diyerek açıkladı. Görüşmede İ. gergin bir tavırdıydı, evlenme nedenini Türkiyeli karısıyla sıklıkla yaşadığı sorunlar nedeniyle katil olmamak için yeniden evlenmek olarak açıkladı. Katil mi olsaydım sözlerini sıklıkla vurguladı, kimi zaman bunu söylerken ki beden dilinden beni özellikle germek istediği izlenimine kapıldım. Zaman zaman eşine uyguladığı şiddetin doğru olduğu onayını benden almak için ısrarcı sorularla benim fikrimi sordu. Şu an Türkiyeli karısıyla görüşmediklerini, Suriyeli karısıyla mutlu bir evliliğinin olduğunu anlattı. Bu görüşme benim de çokça gergin hissettiğim bir görüşme oldu.

Hatay 25. Görüşme Suriyeli Kadın

H. 35 yaşında, Arap kökenli, Hama'dan geliyor, okula hiç gitmediğini belirtti. H. kocasıyla bir arkadaşı aracılığıyla tanıştığını ve birbirlerini sevdikleri için evlendiklerini anlattı. İ.'in kendisine çok iyi davrandığını çok mutlu olduğunu tek sorunlarının yoksulluk olduğunu belirtti. Görüşme bittikten sonrasında birkaç kez bana benimle

görüŖmüŖ olmasının kocasına bir sıkıntı çıkartıp çıkartmayacağını sorarak ses kaydını sadece benim dinleyeceğimden emin olmak istedi.

GörüŖmeyi evlerinde yaptım, kış mevsimi olmasına ve ısınmak için eve soba kurmuş olmalarına rağmen yakacak bir Ŗey olmadığı için soba yanmıyordu, salonu ısıttıkları bir elektrikli soba vardı. Fakat birçok eve göre eşyaları olan –kanepe, yatak ve gardırop- bir evdi.

EK 9. GÖRÜŞMELERDE KULLANILAN KELİME VE KELİME GRUPLARININ TEKRARLANMA SAYILARI

Dini Kelimeler	Allah (257) / Ayet (17) / Sure (24) / Farz (9) Cami (Camide-Camiye) (17) / Din (Dinde, Dinen) / (38) Dini (Dinimiz, Dinimizce) (47) Hadis (4) / Günah (43) / Zina (Zinanın) (18) Haram (Harama-Haramdan) (30) / Helal (Helalinden) (19) / Helalim (6) İmam (İmamlar- İmamı) (32) / Şeyh (9) / Hoca (41) / Hocaya-Hocayı (14) İslam (İslam'a İslam'ın) (13) / İslam'da (14) Peygamber (Peygamberimiz) (13) / Efendimiz (6) / Resul (Resulullah) (14) / Sabır (13) / Valla, Vallahi (188) / Kaderim (Kaderimiz) (6) / Elhamdülillah (35) / İnşallah (37)
İlişkiyi Tanımlayan Kelimeler	Adil (74) / Adalet (48) / Sorumluluk (10) Nişan (11) / Düğün (56) / Berdel (12) / Bekar (38) / Bekarken (19) Birinci (56) / Büyüğü (12) / Öbür (87) Öbürü (19) İkinci (245) / İkisi (39) İkisini (20) Önce (266) / Öncesinde (10) / Eskiden (49) Cinsel (27) / Cinsellik (10) Eş (102) / Eşim (239) / Eşi (118) / Eşimle (65) / Eşiyle (27) / Hanım (120) / Hanımım (36) / Kıskançlık (16) / Kıskanır (10) / Razı (21) / Rıza (Rızasıyla) (20) / İkna (26) / Kabul (208) Haber (18) Haberim (19) / Gizli (Gizlice-Gizliden) (22) Yuva (7) Yuvam (6)
Şiddet ve Sorunlarla İlgili Kelimeler	Bağırdı (24) / Bağırıyor (11) /Bağırdım (5) / Bağırma (3) Baskı (Baskıdan, Baskıyı Baskısıyla) (19) Bomba (2) / Bombaladılar (1) Büyü (Büyüler) (16) Bıçak-Bıçağı (8) / Bıçaklamak (3) Dövdü (24) / Döver (14) / Dövüyor (17) / Kötek (11) / Dövdüğü (Dövdüğünde) (20) / Dövdürdüler (6) / Dövecek (7) / Dövüyordu (25) / Dövdüm (10) Vurdu (Vurduğu) (8) / Vurmuş (9) / Dayak (18) / Dayağım (2) / Dayağı-Dayaktan (2) / Darp (9) / Tokat (20) Hakaret (31) / Küfür (Küfürler) (8) Yalan (41) Kavga (50) / Tartışma (22) / Kızdım (16) / Kızıyor (8) Sorun (190) / Sorunum (20) / Sıkıntılar (12) / Sıkıntımız (11) / Sıkıntı (89) / Suç (14) / Olay (29) / Dava (14) Zulüm (7) / Savaş (21) / Savaştan (28)
Duyguları İfade Eden Kelimeler	Acı (8) / Ağır(Dır) (18)

	<p>Ağlamak (Ağladı-Ağladım) (63) Alışmak (Alıştık-Alışmışım) (17) Güvende (19) / Korktum (13) / Korkuyor (13) / Korkuyorum (11) Sustum (10) / Pişman (27) / Keşke (55) Üzuldüm (10) / Üzülüyorum (16) / Mutlu (83) / Mutluyum (11) / Mutsuz (11) Kalp (19) / Kalbim (15) Hayat (53) / Hayatta (35) / Hayatı (28) / Hayatım (19) / Değişen (13) / Değiştirdi (59) Hissediyorsun (22) / Hissediyorum (17) Huzur (36) / Huzurlu (15) / Huzursuzluk (14) Kısmet (38) / Nasip (22) Memnun (54) Memnunum (29) Sevgi (36) / Yalnız (38) Mecbur (46) / Mecburum (5) / Mecburiyetten (4) / Mecburi (13) / Zorunda (45) / Zorundasın (26)</p>
Ekonomiyi İfade Eden Kelimeler	<p>Borç (Borcum) (18) / Ekonomik (5) Alışveriş (11) / Alıyorum-Alıyorsun (47) Ekmek (22) / Elbise (25) Geçim (11) / Geçimsizlik (10) / Masraf (Masrafını- Masraflar) (26) Gelir(im) (31) / Maaş (18) / Maaşı (15) Kira (33) Kiraya (10) / Lira (Lirayı-liraya) (40) Maddi (88) / Mal (28) / Eşya (15) / Para (132) Parası (40) Parayı (35) Aylık (27) / Ay (Ayda) (137)</p>
Resmî Belgeler ve Statülere İlişkin Kelimeler	<p>Belge (19) (Belgem, Belgeler) / Kâğıt (21) / Resmî (141) / Yasal (44) Hükümet (Hükümetimiz) (12) / Devlet (43) Hukuk (Hukuki-Hukuken) (17) / Hak (28) / Hakkı (34) / Hakkım (15) / Hakkın (12) / Haksız (24) Kimliği (25) / Kimlik (22) / Mahkeme (Ye) (35) Nikah (147) / Nikahı (53) / Nikahın (32) / Nikahım (11) Miras (Mirastan) (12) T.C. (15) / Vatandaşı (21) / Yabancı (14) Muhtar (7) Muhtarlık (7)</p>
İlişki ve Bağlar ile İlgili Kelimeler	<p>Abi (Abim) (144) / Abla-Ablası (53) Baba (394) Ana (Analık) (33) / Anne (30) Anne (85) / Annem (Annen-Annesi) (348) Kaynanam (35) / Kayınbabam (36) Aile (Ailede, Ailenin) (149) / Ailemiz (Ailece, Ailem, Aileyiz) (356) Koca (22) / Kocam (53) / Kocan (72) / Kocanın (20) / Kocası (38) / Karı (18) Karısı (38) Kuma (14) / Kumam (Kumama Kumamı) (6) Akriba (Akribalarımız) (157) Kardeş (25) / Kardeşim (Kardeşlerim) (65) Kız (140) / Kızlar (20) / Kızım (64) / Oğlan (36) / Oğlu (44) / Oğlum (73)</p>

	<p>Çocuğu (122) Çocuk (221) Çocuklar (230) Çocuklarım (236) Çocuksuz (6) Çevre (Çevredekiler) (37) / Çevrem(iz) 48 / Toplum (Toplumda) (10) Komşular (17) Komşularım (10) / Etraf (Etrafımız) (32) / Başkaları (Başkası) (53) / Tanıdık (Tanıdığım, Tanıdıklarımız) (15) Adam, Adamım, Adamdır, Adamlar (207) / Erkek (183) / Erkeklik (11) Erkekler (39) Bayan (Bayana, Bayanı) (120) / Kadın (391) / Kadınla (110) / Kadınlar (57) Kadının (88) Bacı (39) Arkadaş (125) Biz (269) Bizde (83) Bizim (250) Bize (104)</p>
İlişki Düzenine İlişkin Kelimeler	<p>Sene (158) Senedir (22) Açıklama (17) / Amacım-Amacıyla (27) Biliyor (92) Biliyordu (13) Biliyordum (8) Bilmem (42) Bilmiyor (24) Bilmiyordum (13) Bilmiyorum (272) Ev (168) Evim (24) Evimde (21) Evimiz (7) / Gece (Ler) (59) Akşam (Akşamı) (39) / Oda (Odada, Odadan) (38) / Yatak (7) Yatakta (9) Anlayış (29) Eşit (38) / Aynı (305) / Fark (94) Farklı (84) Farkı (18) Ayrı (199) / Ayrıyız (11) / Ayrım (7) Kural (Kurallar) (15) / İdare (11) İhtiyaç (İhtiyaçlar-İhtiyaçtan) (28) / İhtiyacım (İhtiyaçlarım) (18) / İhtiyacı (İhtiyaçlarımı) (29) Ortak (10) / Beraber (97) Birlikte (109) Birbirimizi (28) / Birbirlerine (Birbirlerinin) (42) Ayrılmak (58) / Boşadım (11) / Boşamak (7) / Boşanmış (14) / Boşanır (9) / Boşanırdım (4) / Boşanıp (11) / Boşanma (23) / Boşanmak (51) / Boşayacağım (7) Evlendi (61) Evlendiğim (17) Evlendikten (56) Evlendim (61) Evleneceğim (35) Evlenir (33) Evleniyor (25) Evlenmek (50) / Evli (106) Evliliği (57)</p>
Pazarlıkları İfade Eden Kelimeler	Altın (43) / Aracı (40) / Başlığı (Başlığımı) (47)
Etnik Köken-İrk ile İlgili Kelimeler	<p>Arap(lar) (45) / Arapça (26) Halepli (8) / Halepte (10) Suriyeli(ler) (164) / Suriye'de (45) Türkçe (30) / Türkiye (Türkiye'de) / (43) / Türkiye'ye (32)</p>
Geleneklerle İlgili Kelimeler	<p>Gelenek (Geleneğimiz) (13) / Kültür (Kültürde) (7) Kültürümüzde (8) Ayıp (37) / Ahlak (35) Örf (23) / Adet (44) / Aşiret (18)</p>
Tanımlayıcı Nitelikte Sıfatlar	Kötü (167) / Kötülük (19) / Zalim (6)

	<p>Kolay (43) / Zor (127) / Zorluk (Lar) (37) / Yük (11)</p> <p>Zengin (19)</p> <p>Sakin (10) / Saygı (19) / Dürüst (Dürüstlük) (17)</p> <p>Temiz (10) / Temizlik (13)</p> <p>Rahat (72) / Rahatsız (55)</p> <p>Keyif-Keyfi (11) / Zevk (9) / Zevke, Zevkine (8) / Zarar (36) Zararı (19) / Fayda (29) / Faydası (21)</p> <p>Şikâyet (18) / Şikayetçi (20)</p> <p>Tahammül (14)</p> <p>Genç (26) / Yaşlı (18)</p> <p>Üstün (16) / Kıymet (10) / Kıymetli (9)</p> <p>Bakım (9) Bakımlı (2) / İlgi (18) İlgili (32)</p>
--	---